

భారతి

ఆగస్టు
1954

వెల. రూ. 1

త్వరగా నురగను తెచ్చు సన్లైట్ బాద కుండ తెల్ల మరియున్న వంతెన గానుడతుకును

"చూడరా నా బుచ్చాబు ఎంత తెల్లగానుందో, అందుకు కారణమేమంటే అది సన్లైట్ బుచ్చుతో ఉడుకుబడిచేసినది. సన్లైట్నుండి త్వరగా వచ్చు నురగలు మురిసమును బోగొట్టును. సన్లైట్తో ఉడుకుబడిచేసిన మీ బట్టలు మిక్కిలి శుభ్రముగాచేయబడుచే అది ఆకళకళమని మెరియునంత తెల్లగానుగును."

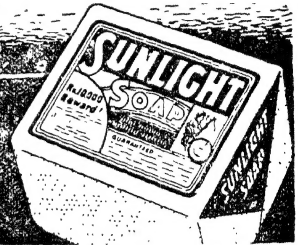

"ఈదుబవలె నురేడియును నన్ను హాయిగా నుంచడు. గింగు బట్టలను సన్లైట్ సబ్బు శుభ్రముచేసేట్లు మురేడియునుచేయదు సన్లైట్ మిక్కిలి మృదువైన నురగ బట్టలను దాచునంత గనే వాటిలోని మురిసమును బోగొట్టును— సన్లైట్ మీ బట్టలను మృదువుగా ఉంచుటచే మీ బట్టలు చాలకాలము వచ్చును."

సన్లైట్ సబ్బు

బట్టలను కాపాడును, శ్రమను తగ్గించును, ఎక్కువను తగ్గించును

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు :

శివలెంక శంభుప్రసాద్

అగస్టు 1954

సంపుటము 31 :

: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుకూలము

—

ఆగస్టు 1954

వధువు—చిరంజీవి	101
జాతీయ ఋణ సేకరణ—కె. వి. రమణగారు	103
మనశ్శాంతి వేమూరి పెంకటరామనాథంగారు	108
ఇంజీనైనా శాంతిసంధి—శ్రీరాములుగారు	117
అశ్వ ఘోషము—సి. యస్. ప్రకాశదీప్తితులుగారు	121
వాగ్గుర—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	130
శిశిరవసంతాలు—పంతుల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	133
వజ్రహస్తస్థి అరసవెల్లి శాసనము—కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు	153
గుడిగోపురం—కొల్ల పాటి శ్రీరామమూర్తిగారు	157
ప్రాచీనదొర జీవితవిశేషములు - వ్యాకరణరచన—కొత్తపల్లి వీరభద్రరావుగారు	181
కలగూరగంప—	194
గ్రంథ విమర్శనము—	198

ప్రివర్ణ చిత్రము : సహధర్మిణి—యస్. గోపాల్ గారు

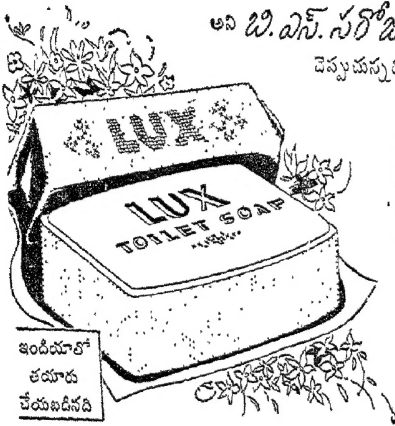
“ఎంతో తెల్లనిది—ఎంతో శుద్ధమైనది—

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బుయొక్క సురగ ఎంతో

మెత్తగాను, సువాసనగాను ఉంటుంది”

అని బి.ఎస్.నరోజ్

చెప్పుచున్నది

ఇండియాలో
తయారు
చేయబడినది

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బుయొక్క సమృద్ధియైన
మెత్తని సురగ మీ చర్మముయొక్క సహజ అందాన్ని
తెల్లడిస్తుంది. బి.ఎస్.నరోజ్ ఇలా చెప్పుచున్నది:
“ఈ తెల్లని పరిశుద్ధమైన సబ్బును ఎప్పుడూ వాడుట
వల్ల చర్మమునకు అచ్యుతమైన మార్పు ఏర్పడుతుంది.
దాని లోపలి భాగమునుకూడ శుభ్రపరచు
దీని సురగ చర్మ రంధ్రాలలో చొల్లి
చర్మాన్ని పుష్పరేఖవలె మృదువుగాను,
సౌగంధ్యమును పుంచుతుంది.”

గొప్ప వార్త!

శరీరమంతా సౌందర్యముగా మండుటకు!

పెద్దనైజ్ సబ్బు

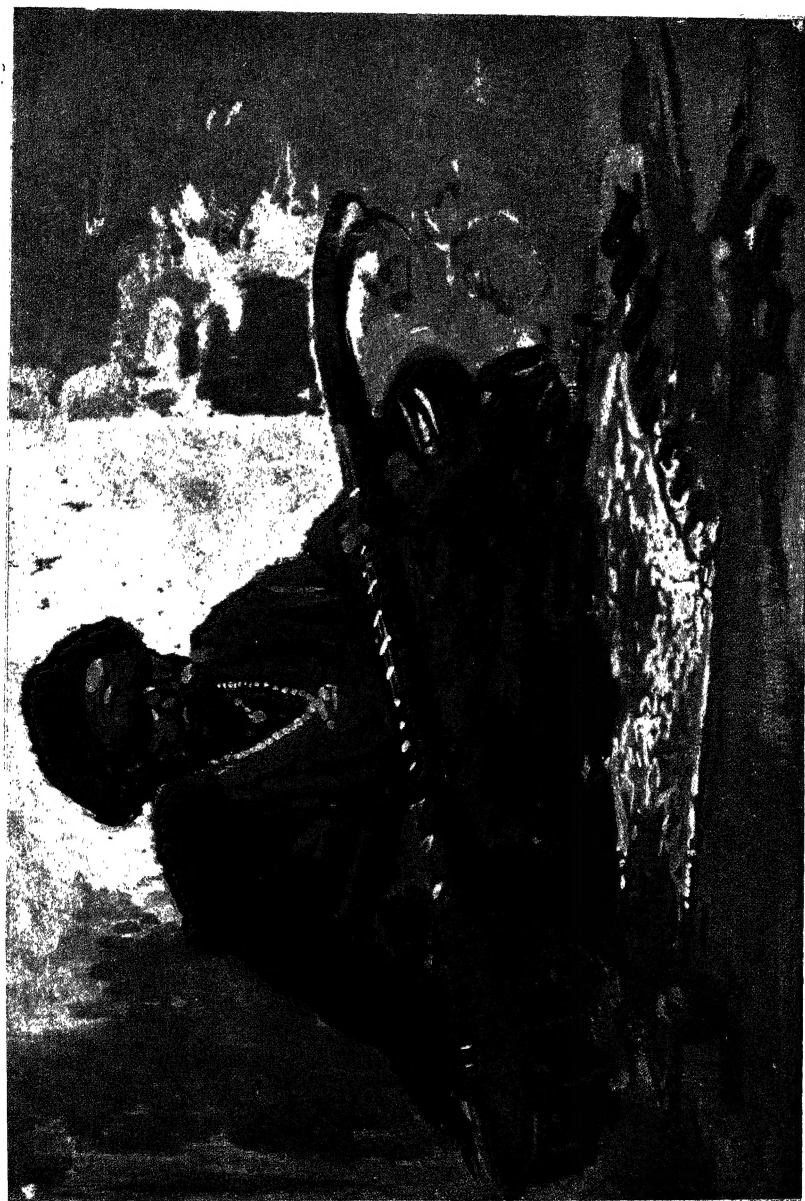
ఇవ్వకు చొరచుచున్నది.

ఇవ్వో దానిని వాడి చూడండి!

“...నే నెల్లప్పుడూ నా చర్మ
సౌందర్యానికి సౌగంధ్యమును గలిగించే లక్స్
సబ్బునే వాడుతాను.”

విశిష్టా కారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు ★

సహధర్మిణీ
చిత్రకారుడు | శ్రీ యస్. సోపాత్

జ య
శా వ న్న ము

భా ర తి

సంపుటము 31
సంచిక 8

* వ ధు వు *

చి రం జీ వి

పయనమాయె వధువు పతి ఇంటికి :

ప్రణయ రుచిర మధువు వరునింటికి :

వాకిట మల్లెల మొగ్గలు
వకుళము లందపు ముగ్గులు
పరిచయ వళమున పాడెను
విరహరీతి వీడ్కోలును
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

విడని మమత బుడుగలేక
తడబడి ముందడుగురాక
తల్లడిలెడి తల్లియొడిని
చల్లెను కన్నీటి జడిని
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

మరువకు మని చతురులాడి మరల మరల మమతలాడి

నెరపె మేలి లాలితనము ఇరుగు పొరుగు సఖీజనము

పయనమాయె వధువు పతి ఇంటికి :

పదిలము నీ కాపురమని పెద తల్లియు నిడె దీవెన
బిడ్డ నెత్తవరె సుమ్మని పినతల్లి యనె ప్రేముడిని
పయనమాయె వధువు పతి ఇంటికి :

పెద్దది ముత్తయిదువు జత
దిద్దగ పారాణి పూత
తటుకున చెదరెను తలపులు
చిటి కాటుక కన్నీళ్లు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

వెండికొండ చందురువరె
బండి బాట మలుపు మరలె
అంత కంత నాయె నెడము
ఆత్మీయత లెనగు గృహము
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

శుభశోభిత పోయిరమ్ము !
లాభముతో మగిడి రమ్ము !
అనిరి గడ్గద భాషిణులు
కనిరి సాశ్రుజల నయనలు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

విడచి తటాకతటపథము
కడచె తాళవనాంతరము
క్రమక్రమము స్వగ్రామము
కను మరుగైపోయె దివము
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

గుడిగంటల గణగణ రుతి
కోడెల మెడ మువ్వలశ్రుతి
శ్రావణ జలధరరీతిని
సాగె బండి మందగతిని
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

మందానిలములు హసించె
మరల నొడలు పులకరించె
ఎడద గదిసె మగనిరూపు
వెడలె పెదవుల చిరుమెరుపు
పయనమాయె వధువు
పతి ఇంటికి :

పయనమాయె వధువు పతిఇంటికి
వాలుగనుల వధువు వరునింటికి :

జాతీయ ఋణ సేకరణ

శ్రీ కె. వి. రమణ

పంచవర్ష ప్రణాళిక కింద మూడు సంవత్సరములు తరలినవి. దేశపు ఆర్థికవ్యవస్థలో గమనార్హములైన మార్పులు గలిగినవి ధరల పెరుగుదల అధికటబడినది. పారిశ్రామికరంగములో ఉత్పత్తి అధికమైన నూతనలు కనిపించుచున్నవి. ఆహారపదార్థముల కొరత తగ్గి దేశములో కంట్రోల్స్ లేచనింగుల ఆవశ్యకత సన్నగిల్లినది. దేశపు దిగుమతుల ఎగుమతుల విలువలలో ఒకస్థాయి (Balance in the Balance of Payments) ఏర్పడినది. కాని నిరుద్యోగసమస్య తీవ్రరూపము దాల్చినది. పంచవర్ష ప్రణాళిక కింద ఖర్చు పెట్టుచున్న మొత్తము ఈ సమస్యను అసలు తాక నేలేదు. ఈ పరిస్థితులలో ప్రభుత్వము జాతీయ ఋణమును ప్రకటించిరి. పలు కేంద్రములనుండి విరివిగా విరాళములకై ప్రచారము జరుగుచున్నది. ఈ ఋణముపై వివిధవర్గములవారు వివిధాభిప్రాయములను వెలువరించుచున్నారు. ఈ ఋణముయొక్క ఆవశ్యకత, ఎట్టిది? భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి ఈ ఋణ సేకరణ ఎట్లు అనివార్యమైనది. మొదలగు విషయములు అవగాహన చేసుకొనవలయున్నవి.

యుద్ధముతాకిడిచే చిదికిన ఆర్థిక వ్యవస్థను, కుంటుబడిన పారిశ్రామిక వ్యావసాయక రంగములలోని ఉత్పత్తిని, క్రుంగిపోయిన జీవనప్రమాణములను ఎదుర్కొనుటకు పంచవర్ష ప్రణాళిక తయారుచేయబడి 1951 లో అమలు పరుపబడినది. అసలు ప్రణాళికలో చిత్తు ప్రణాళికవీధి కొన్ని మార్పులు తీసికొనిరాబడినవి. చిత్తు ప్రణాళికను తయారుచేసినవ్యక్తులు దేశమును పీడించుచున్న ముఖ్యసమస్యలు ఆహారధాన్యము కొరత, ద్రవ్యోల్బణము. ఈరెండిటిని పరిష్కరించుటే 'చిత్తు ప్రణాళిక' ముఖ్యోద్దేశ్యము. కాని ప్రణాళిక కింద జరిగిన రెండుసంవత్సరముల అభివృద్ధిని చూసి దానిలో తగు మార్పులు లేచుట అవసరమని ప్రభుత్వమునకు తోచినది.

విలయనగా రెండవ సంవత్సరాంతమునకు ధరల ఉధృతము తగ్గినది. ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల కనుపించినది. కాని నిరుద్యోగము ప్రబలిపోవుచున్నది. ఒకవైపున ఆర్థిక పునర్నిర్మాణముదృష్ట్యా ప్రభుత్వము పంచవర్ష ప్రణాళికను అమలు జరుపుచుండగా, మరొకవైపున దేశములో నిరుద్యోగము పెరుగుట వింతగా కనుపడినది. కాని ఈ నిరుద్యోగసమస్య యుద్ధాత్మ పూర్వమునుండి ఉన్నది. యుద్ధకాలములో యుద్ధావసరముల మూలముగా ఈ సమస్య అప్పటికి వాయిదా వేయబడినది. యుద్ధావసరములు తీరిన తరువాత తిరిగి ఈ సమస్య తలనెత్తినది. నిరుద్యోగ సమస్యకుగల కారణములు, దానిని నిర్మూలించుటకు తీసికొనవలసిన చర్యలనుగూర్చి చర్చించుట ఈ వ్యాసోద్దేశ్యము కాదు. కాని నిరుద్యోగస్థితికి గల రెండు ముఖ్య కారణములను మాత్రము నూచించెదను. జనాభా దేశములోని ఆదాయములకంటెను, ఉద్యోగ సౌకర్యములకంటెను ఎక్కువగా పెరుగుచున్నది; వ్యవసాయరంగములో ఒక ప్రత్యేకరకపు "నిరుద్యోగ సమస్య" (Disguised unemployment) ఉన్నది. దానికి ముఖ్య కారణము భూమిమీద, వలసినవారికంటె, ఎక్కువమంది బ్రతుకుటయే. తరువాత మధ్యతరగతి ఇరువుకొన్నవారిలో నిరుద్యోగము యుద్ధాత్మ పూర్వము కంటె నాల్గురెట్లు హెచ్చినది. ఈ సమస్యపరిష్కారమునకు మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికలో తావులేదు. కాని దీని తాత్కాలిక నివారణకై రెండవ సంవత్సరాంతముందు మరియొక 175 కోట్ల రూపాయలు ప్రభుత్వము వెచ్చించుటకు నిర్ణయించినది. అంటే ఇరు సంవత్సరములకు కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు మొత్తము 2244 కోట్ల రూపాయలను వెచ్చించవలెను. దేశము విస్తీర్ణము, జనాభా, ప్రజల ఆదాయములు, మన ఉత్పత్తి శక్తి, ముఖ్యముగా సహజసంపదల దృష్ట్యా చూచిన

ఈ మొత్తము చాల అల్పముగా కనపడును. కాని ప్రభుత్వము ప్రస్తుత పరిస్థితులలో ఎక్కువ ఖర్చు పెట్టటమనేది సద్విధముగా లేదు. ఒకటి: కొలదికొలము లోనే కొందరు భావింపచున్నట్లు, భారీఎత్తున ఖర్చుపెట్టినచో ధరలు మరి పెరుగగలవు. ధరల పెరుగుదల ప్రజాశాసకవిజయానికే గొప్పలీ పెట్టు. రెండు: దీనివలన జనాభా మార్పిడి సమస్యలు ఉత్పన్నమై త్వరలో పరిష్కరించుటకు దుర్లభము కాగలవు. జాతీయవృత్తి విధాన విభాగములలో (Occupational patterns) అపొంఛనీయమైన మార్పులు కలుగగలవు. వీటిని తిరిగి పరిశీలన పండాలో పెట్టుటకు వలసిన సవరణయమునే కాకుండా, సమాజమునకు కలుగు నష్టమును కూడా పోషించవలసియుండును. దేశమును పారిశ్రామికముగా వృద్ధిచేయుట ఒక రాత్రిలో జరుగు పనికాదు. రష్యావంటి దేశములలో అట్టి విధానమును అవలంబించుటవలన ప్రజానీకానికి కలిగిన కష్టనిష్ఠురాలు మనందరకు విదితమే. అప్పటి ప్రత్యేక రాజకీయ సాంఘిక పరిస్థితులలో రష్యావంటి నియంతృత్వ దేశం తక్కువ మరీ నియంతర ప్రజాస్వామ్య దేశాలు ఆ కష్టాలను ఆహ్వానించలేవు. దేశాన్ని పారిశ్రామికంగా వృద్ధి చేయుటవలన సత్ఫలితాలు కలుగవలెనంటే జనాభా వివిధ వృత్తులలోనూ వివిధ భాగాలలోనూ ఆర్థిక అక్షరత్వం, అలజడి కలుగకుండా సర్దుకోవాలి. అందువలననే క్రమంగా పారిశ్రామికాభివృద్ధి చేసుకొంటూ పురోభివృద్ధి పొందిటలో లాభాలు ఎక్కువ పున్నాయి. రెండు: భారీ ఎత్తున పెట్టబడి పెట్టటానికి "పెట్టబడి" వచ్చే మార్గాలనుకూడా చూడాలి. తిక్కువలదాయాలు తక్కువ ఉత్పత్తిపున్న బడులదేశాలలో ఆదాయాన్ని నిలువచేసే శక్తి తక్కువ వుంటుంది. ఈ శక్తిహీనదేశ దేశంలో "పెట్టబడి" అభివృద్ధి (Capital Formation) ఆధారపడివుంటుంది. విదేశీయ ఆర్థిక సహాయం విరివిగా దొరకని పరిస్థితులలో ఆర్థికాభివృద్ధి ముందగా వుండకలేవు. దేశంలోనున్న నిల్వల మీదనే ప్రభుత్వము, ప్రయివేటు పెట్టబడిదారుల ఆధారపడియుండును. దీనికి కారణము మన ఆర్థికవ్యవస్థ మిశ్రమ ఆర్థికవ్యవస్థ (Mixed Economy) యగుటయే.

మొదటి 5 సంవత్సరాలలోనూ కేంద్రము 1240 కోట్ల రూపాయలు, రాష్ట్రము 820 కోట్ల రూపాయలు వివిధ రంగాలలో ఖర్చుపెట్టవలసియున్నది. గత చూడు సంవత్సరాలలోనూ కేంద్రము, A, B, C రాష్ట్రములు ఖర్చుపెట్టిన మొత్తము ఈ దిగువ ఉదహరింపబడినది.

	1951-52	1952-53	1953-54
కేంద్రం	133.5 కోట్లు	166.4 కోట్లు	236.9 కోట్లు
A, B, C రాష్ట్రాలు	128 కోట్లు	157.2 కోట్లు	176.1 కోట్లు

1953—54 సంవత్సరములో ప్రభుత్వము 418 కోట్ల రూపాయలు వెచ్చించగలదని భావించినా, మిగతా రెండు సంవత్సరములలోను 1244 కోట్ల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టగలిగియుండునని.

5 సంవత్సరములలోనూ పై మొత్తమును ఈ దిగువ నుదహరించిన మార్గములద్వారా రాబట్టదలచిరి.

(కేంద్రము రాష్ట్రము కలిసి రూ. కోట్లలో)

1. బడ్జెటు ఆదాయములు	
(a) ప్రస్తుత ఆదాయపు నిలువలు (Current Revenues)	788
(b) కాపిటల్ ఎక్స్‌ట్రా టులో నుంచి	520
2. విదేశీయ సహాయం	
(యుతవరకు వచ్చినది మూడు)	200
	1488
ఇతర మార్గాలద్వారా భరతీ చేయవలసిన లోటు	786

పంచవర్ష ప్రణాళికలోని అంచనాల ప్రకారము కేంద్రము రాష్ట్రములు పన్నులద్వారా, చిన్న మొత్త

ముల సేవించు స్త్రీములనుంచి ప్రజలవద్దనుంచి ఋణములద్వారా, అనుకొన్న పెట్టుబడి ధనమును రాబట్టగలిగినా, యింకా భర్తీ చేయవలసిన భాగము 800 కోట్ల రూపాయలు సుమారుగా మిగిలిపోతుంది. ఈ ధనము బడ్జెటు లోట్లుద్వారా పూర్తిచేయవలసివుంటుంది.

ఆసల ప్రణాళికలో అంచనాల ప్రకారము, కేంద్రం రాష్ట్రాలు పెట్టుబడి ధనాన్ని ప్రోగు చేయలేకపోయినాయి. కేంద్రం పన్నుల ఆదాయమును కొద్దిగా పెంచు చేయగలిగినా, ప్రయత్నము పెట్టుబడిదారులకు ప్రోత్సాహము కలిగించుటకై అధిక ఆదాయములమీద ఆదాయపు పన్ను రేటు తగ్గించుట వలన, ఎగుమతుల పన్నుల రేటు మార్పుటవలన రాష్ట్రాలకు ఆదాయపుపన్నులలో భాగము పెంచుచేయుట వలన, అనుకొన్నంతగా తన రాబడిని ఎక్కువ చేసుకోలేకపోయినది ఇక రాష్ట్రముల సంగతి చెప్పనవసరమే లేదు. రాజ్యాంగవిటము ప్రకారము రాష్ట్రాలకు పన్నులు వేయగల అధికారములు తక్కువ; ఉన్న మార్గాలు కూడా అవసరమయినచో ఎక్కువ ఆదాయమును యివ్వగలిగినవి కాదు. (In-elastic Sources). రాష్ట్రాల ఖర్చులు మితిమీరి పెరుగుచున్నవి. వీటిలో కొంతవరకు వృధా ఖర్చు కనబడుతున్నది. ఎక్కువ రాష్ట్రాలు పరోక్షపు పన్నులమీద, ముఖ్యముగా అమ్మకపుపన్నులమీద ఎక్కువగా ఆధారపడుతున్నాయి. అయినా వీటి ఆదాయములో చెప్పకొత్తగ మార్పు కనపడదు. ఉదాహరణగా 1950—51 రాష్ట్రాలకు పన్నులనుండి వచ్చు ఆదాయము 222 కోట్లనుండి 1952—53 లో 280 కోట్లకు మాత్రమే పెరిగినది.

పోగా చిన్న సేవించు స్త్రీములగురించి ఆలోచిస్తే—దీనిలో కూడా కేంద్ర రాష్ట్రాలు (శ్రమ ఎక్కువగా ఉలించలేదు. ప్రణాళిక ప్రకారము సంపాదించవలసిన 270 కోట్ల రూపాయలలోనూ మొదటి యాడు సంవత్సరాలలోనూ సగము ధనము మాత్రము పొందిగలిగినవి.

ఇంక ప్రభుత్వము ఋణములమీద ఆధారపడవలసి వచ్చినది. ఋణములద్వారా తగినంత ధనము

ప్రోగు చేయలేకపోయినదో “లోటు బడ్జెటు విధానము” (Deficit Finance) ను అవలంబించవలసివస్తుంది. ఈ విధానమువలన ప్రమాదములు చాలావున్నవి. తిరిగి సులభంగా ద్రవ్యోల్బణము వచ్చుటకు అవకాశములు ఎక్కువ. ధరల తగ్గదల కాలములో తక్కు “లోటుబడ్జెటు విధానము”ను ప్రభుత్వము అవలంబించరాదు. అందువలన ప్రభుత్వము ఋణములమీదనే ఆధారపడవలసి వచ్చినది. ఈ ఋణముల అవశ్యకత ప్రణాళిక నిర్వహణలో మరీ కనపడుతుంది. కేంద్రము రాష్ట్రము యంత పెద్ద మొత్తములను ప్రతినంతర్వరము పెద్ద పెద్ద స్త్రీములమీద వెచ్చించుచున్నప్పుడు ధరలు పెరుగక మానవు. ఎలసనగా ప్రభుత్వము ఖర్చు పెట్టిన ధనమే ప్రజలకు ఆదాయములగును. తక్కువ ఆదాయములు గలిగిన జేతములలో ఆదాయమువలన కలిగిన కొనుగోలుశక్తి, ఆదాయములలో గలిగిన మొదటి అభివృద్ధి తప్పనిసరిగా జీవితావసర వస్తువులమీద వెచ్చింపబడగలవు. కాని ధనము వాణిజ్యరంగమునకు వచ్చిన తక్షణమే ఉత్పత్తి పెరుగుదు. అందువలన ధరలు పెరుగుటకు ఎక్కువ అవకాశములున్నవి. కాని ప్రణాళిక విజయవంతముగుటకు ధరల పెరుగుదలను అరికట్టి తీరాలి. ప్రజలలోనుంచి తిరిగి కొంత ధనమును ప్రభుత్వము ఋణములద్వారా తీసికొనకపోయినవిడల, ఈ కొనుగోలుశక్తి ధరల పెరుగుదలకు దారితీస్తుంది. అదీకాక వచ్చేసంవత్సరములో ప్రభుత్వము తిరిగి గత సంవత్సరముకంటే ఎక్కువ ఖర్చు చేయవలెనంటే, ఆ యేడాది ప్రజల ఆదాయములలోనుంచి కొంత అయినా తిరిగి పన్నులద్వారా కాని ఋణములద్వారా కాని తీసికొగలిగివుండాలి.

లేకపోయిన పెట్టుబడి లబ్ధి తగ్గిపోతుంది. ముఖ్యంగా ప్రభుత్వం పన్నులద్వారా ఎక్కువధనమును రాబట్టగలిగిన పరిస్థితిలో లేనప్పుడు, ఋణముల ప్రాముఖ్యత హెచ్చుతుంది. ప్రభుత్వము ప్రజలవగ్గరనుంచి ఋణములు చేయగలిగిన శక్తిమీదనే ప్రణాళిక విజయము, ధరల పెరుగుదల వరికట్టి జీవితప్రమాణములను వృద్ధిచేయగల స్తోమత ఆధారపడివుంటుంది. ఈ

దృష్టితోనే ప్రస్తుత జాతీయ బుణమును పరిశీలించ వలసియున్నది.

ఈ బుణమునకు విరాళనియమితి లేదు. వడ్డీ రేటు 8 $\frac{1}{2}$ %; బుణము మొత్తము షేర్స్ నబడలేదు. ఈ బుణమేగాక సామాన్య పెట్టుబడిదారుల పౌలభ్యము నకై 10 సం॥ల వాయిదాగల సర్టిఫికేట్లు మే 10 వ తేదీనుండి విక్రయమునకు కొనిరాబడినది. ఇవి కొన్ని 25 రూ. విలువైనవి మరికొన్ని 50 రూ. విలువ గలవి. ఒక్కొక్కరు 1,000 రూలు, సమిష్టి వుటుంబములవారు రూ. 2000 వేల పెట్టుబడి పెట్టవచ్చును. 45 రూపాయల సర్టిఫికేట్ల దశాబ్దాంత మందు రూ 86-4-0, 50 రూ. సర్టిఫికేట్లు 72-8-0 విలువ కలిగివుంటాయి. యివేగాక జూలై 1 వ తేదీ నుండి 15 సంవత్సరముల “యాన్యుయిటీ సర్టిఫికేట్లు” (Annuity certificates) ప్రచారములోనికి తేబడి నవి. ఇవి ముఖ్యముగా మృత్యుతరగతిప్రజలనుండి నిలువలను రాబట్టుటకు సృష్టించబడినవి. వీటిలో 8500 రూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టవచ్చును. దీని నుండి ఆదాయము నెల 1 కి రూ 25/ చొప్పున 15 సంవత్సరములు వచ్చును. నేటివరకు ఈ జాతీయ బుణములద్వారా, దాదాపు నూరుకొట్ల రూపాయలు ప్రజలదగ్గరనుండి సేకరింపబడినవి.

ఈ జాతీయ బుణమునకు, యంతకు పూర్వము ప్రభుత్వముచేసిన బుణములకు గణనీయమైన తేడా కలదు. మునుపటి బుణములలో చాలభాగము బ్యాంకులు పెద్ద పెద్ద వర్తకులు, ధనికులు మాత్రమే పెట్టుబడి పెట్టించుండిరి. దేశములో ఎక్కువభాగమైన సామాన్య ప్రజలనుండి ధనమును పన్నులరూపములో తప్ప రాబట్ట లేకపోయినది. దానివలన ప్రభుత్వము బుణము చేయగలగొరకై పరిమితమైనది. తర్వాత ప్రయత్నము పెట్టుబడిదారులు, ప్రభుత్వము ధనసేకరణకు పోటీపడవలసివచ్చినది. ఎందుకనగా దేశములో “పెట్టుబడి మార్కెటు” శక్తి పరిమితమైనది. ఆ మార్కెటుమీదనే ప్రభుత్వమైనా, ప్రయత్నము పెట్టుబడిదారులైనా ధనసేకరణకు ఆధారపడివలసి వస్తున్నది. ఒకవిధముగా మాట్లాడితే, ప్రజలు పెట్టుబడు

లలో విస్తారంగా అభివృద్ధి కనబడకపోవుటకు యిది ప్రధానకారణమని తోచును.

ప్రభుత్వపు పెట్టుబడులద్వారా దేశములో కలుగు కొనుగోలుశక్తిని ప్రభుత్వము పరిమితము చేయవలెనంటే అన్నివర్గాల ప్రజలనుంచి మిగులు ఆదాయమును కూడగెట్టవలెను. ఎక్కువగా ధరల మీద ఒత్తిడి తీసికొనివచ్చే కొనుగోలుశక్తి మృగ్య తరగతి, స్వల్పఆదాయములవారి వద్దనుండే వస్తుంది. ధరల పెరుగుదలను అరికట్టుటకు ఈ రకమైన కొనుగోలు శక్తిని ప్రభుత్వము కంట్రోలు చేయవలెను. గతములో ప్రభుత్వముచేసిన బుణములు ఈ ఫలితాన్ని ఎక్కువగా సాధించలేకపోయినవి. ప్రస్తుతపు జాతీయ బుణము ఈ ఫలితాన్ని సాధిస్తుందని ఊహించబడుతున్నది. అందుచేతనే, ఈ జాతీయ బుణఫలితాలు, పంచవర్ష ప్రణాళిక విషయము ఒక విధముగా ఒకదానిమీద ఒకటి ఆధారపడియున్నవని చెప్పవచ్చును.

ఈ ప్రభుత్వ విధానములో ఒక ముఖ్యమైన లోపము కనపడుచున్నది. ముఖ్యముగా ప్రణాళికలోని అంచనాల ప్రకారము కేంద్ర (రాష్ట్ర) ప్రభుత్వములు ప్రజలదగ్గరనుంచి బుణములను రాబట్టగలవు. అనుట సంజీవాకరమైనది. ఏ పరిస్థితులలోనైనను ఆవిధముగా చేయగలిగిననూ, వ్యవసాయరంగములోను పారిశ్రామిక రంగములోను పెట్టుబడికొరత ఎన్నడక తీరదు. ఇప్పటి పల్లెటూళ్ళలో ఈ కొరత మెచ్చు వడ్డీరేట్ల ద్వారా వెల్లడియగుచున్నది. వడ్డీ వ్యాపారరంగము యొక్క శక్తి పరిమితమై యున్నంతకాలము, పారిశ్రామిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ప్రభుత్వము ప్రయత్నము పెట్టుబడిదారులతో ధనానికి పోటీపడుట శ్రేయస్కరము కాదు.

అంధువలన ప్రభుత్వము తప్పనిసరిగా విదేశముల ఆర్థికసహాయము మీద, “లోటుబడ్డెటు విధానము” మీద ఆధారపడివలసి వుంటుంది. లోటుబడ్డెటు విధానము ధరల పెరుగుదలకు దారి తీయునని యిదివరకు చర్చించినాము. కాని ఈ దుష్ఫలితములు

అన్ని పరిస్థితులలోనూ కలుగవు. ముఖ్యముగా జాతీయఋణమును ప్రకటించిన తరువాత ధరలు భగ్గదలను నూచిస్తున్నవి. ప్రభుత్వ ఆర్థిక సలహాదారుల లెక్కల ప్రకారం యిది 17, ఏప్రిలులో 404.2 నుంచి 24 ఏప్రిలులో 402.4 కు పడిపోయినది. తరువాత మరికొన్ని పాయింట్లు తగ్గినది. అంటే మొత్తం ఏడాది జేతములో ధరలు తగ్గుముఖము పట్టినవి. ఒక వైపున ఉత్పత్తి పెరుగుతున్నది. ప్రభుత్వ పెట్టుబడి ఎక్కువవుతున్నది. జనాభా పెరుగుతోంది. కానీ ధరలు పడుతున్నాయి. నిరుద్యోగుల సంఖ్య పెరుగుతోంది. ప్రస్తుతము కనుపించే ఈ విచిత్రస్థితికి కారణము— ప్రజలలో విరివిగా కొనుగోలుకేంద్రీయత పెరుగకపోవుట అయివుండాలి. లేకపోయినయెడల, ధరలు పడవు. నిరుద్యోగుల సంఖ్య తరగకపోయినా, పెరుగకుండా నైనా వుండాలి. ముఖ్యముగా దేశములో ఆహార కొరత తగ్గినపుడు, కంప్లెక్సు సరఫరాచేయబడినప్పుడు, ఆర్థికమాంద్యము రాకుండా ప్రయత్నము పెట్టుబడి దారులకు ప్రోత్సాహము కలిగించాలంటే కొనుగోలు శక్తిని పంచవర్ష ప్రణాళిక అమలుతోపాటు, పెంచుకూరాలి. లేకపోయినట్లయితే, ధరల పెరుగుదల

వల్ల కలిగే హానికంటే, ధరల తగ్గుదలవల్ల ఉత్పన్నమయ్యే విషమపరిస్థితులు రావచ్చును.

విస్తృతమగుచున్న ఆర్థికవ్యవస్థలో (Expanding Economy or Economic Growth) ప్రజలు, ఉత్పత్తులతో బాటు కొనుగోలు శక్తికూడా పెరుగకపోయిన, వై అభివృద్ధిలోని సత్యలితాలు ప్రజలకు అందుబాటులోకి రావు. ముఖ్యముగా నిరుద్యోగసమస్య దేశములో వున్నంతకాలము దేశములో ఆర్థికాభివృద్ధి వలన సామాన్య ప్రజలు పొందజేయగలిగినట్లుగా మైనవి. లోటుబడ్డెటు విధానము ప్రయత్నము పెట్టుబడి దారుల వస్తువులకు గిరాకీ పెంచి ఆయా పరిశ్రమలలో ఎక్కువ వుద్యోగాలను ప్రజలకు యివ్వగలుగుతుంది. “లోటు బడ్డెటు” లో యిది గమనార్హమైనది. కనుక జాతీయ ఋణమువలననే ప్రణాళికలోని డబ్బులోటును తీర్చాలని ప్రయత్నం చేయటం వృథా. “లోటుబడ్డెటు విధానమును” అనుసరించటానికి సమయం ఆసన్నమయింది. విదేశీయ సహాయం అనుకొన్న మొత్తముల ద్వారా రాకపోయినా “లోటు బడ్డెటులవ్వరా” ప్రణాళికలోని ఆచనాలను సాధింపవచ్చును.

* మనశ్శాంతి

శ్రీ వేమూరి వెంకటరామనాథం

క్రొల్లో వస్తూనే తన బిరునైన కోటు గుండీలు ఊడ తీశాడు. ఒడలంతా చెమట క్రమ్ముకు పోయింది. ఆఫీసునుంచి అతను నడిచే రావాల్సి; అదంతా ఒక ఇసుక ఎడారి. కేవుడిచ్చిన కాళ్ళుతప్ప ఏ యంత్ర వాహనమూ పనిచేయదా యిసుకపరమివ. ఆఫీసు సుమారు రెండుమైళ్ళదూరాన ఉంది.

ఉదయం పదిగంటలయింది. ఎండవేడిమి అప్పు టికే దుర్భరంగా ఉంది. వెనచి వడగాడ్పు అప్పు టికే విజృంభించింది. ఎడారి ఇసుకలు అగ్నిరవ్వ ల్లాగా ఎగిరి గుళ్ళు తిరుగుతున్నాయి.

కల్నల్ ఆవేళ్ళప్పుడు రావటం అసాధారణ విషయం. ఇది ఆమెకు తెలుసు. అది ఆఫీసువేళ్ళ. ఆనాడు ఆదివారముకూడా కాదు. పోనీ, యజ్ఞ కల్లోలాలు తగ్గిన శాంతి సమయమూ కాదు. పైగా శత్రువులు ఇదివఱకు ఎన్నడూలేని అరణిని మరఫలం గులతో, టాంకుదళాలతో, విమాన బలాలతో పెద్ద ఎత్తున విజృంభణ సాగించా రని వార్తలు తెలుస్తున్నాయి. దేశానికి అన్నిప్రక్కలా భయంకర రణకలాపమే. ఇరాకుప్రాంతంలో పరిస్థితి నిప్పు రవ్వల చెమ్మచెక్కలాటలా ఉన్నదని ఆ ఉదయమే రేడియోలో వార్త.

కల్నల్ వైఖరి ఆమెకు అర్థంకాలేదు. ఆకృత్యంతో కనుబొమలు ప్రశ్నపరంపరగా అతనివైపు తిరిప్పింది. అతడు కూటాజ్ఞతరంపు లేనట్లుగా కోటు విప్పటంలోనే విసువొందుతున్నాడు. కోటు అందు కొని వంకకు వేసింది. అతని చేతిలోవున్న కాగితాల సంచి, చిన్నిచిన్ని ఆయుధాలసంచి, తీసుకుని టేబిల్ మీద పెట్టింది. గజగదా లోపలికి పరుగెత్తి చల్లని పానీయం తెచ్చియిచ్చింది.

కల్నల్ ఆపాత్ర నందుకున్నాడు. ఒక్క నిమిషంలో ఖాళీ చేశాడు, ఎంత దప్పిక గొన్నాడో.

గ్లాసు బల్లమీద పెట్టి వర్షిలోకి తూలి దీర్ఘంగా నిట్టూర్చుతూ, “డాక్లింగ్” అన్నాడు.

ఆమె అతనిప్రక్కనే నిల్చుని “ఇప్పుడు వచ్చారేమి కల్నల్?” అన్నది.

నవ్వుతూ అన్నాడు: “నిన్ను చూసిపోదామని.”

“అవును, ఆరు నెలలనుంచీ నన్ను రోజూ చూసి పోతున్నారు, కాని ఇలాటిఎండవేళ్ళ ఎన్నడూ వచ్చే వారుకాడే?”

“అయినా వచ్చాను—”

ఆ మాటలలోని అర్థం ఆమెకు తెలియలేదు.

“మఱి, ఆఫీసులేదా యీవేళ్ళ?”

“నెలపు పెట్టాను”

“నాకోసమా?”

కల్నల్ ఆమె చేయి పట్టుకుని, “అవును నీ కోసమే. ఇదే ఆఖరు దినం మన చెలిమికి. చివరిదినము దినమంతా నీతో గడపటంకన్న ఆఫీసుపని ముఖ్యం కాదనుకున్నాను. ఆఫీసు పని నేడూ ఉంది, టేబ్రా ఉంటుంది, బహుశా ఎక్కువపుతుండేమో టేపటి నుంచి. కాని నీవు నాకు నేడే—టేపు... టేపు...” అంటూ పెదవురెండినట్టు మాటాడలేకపోయానాడు.

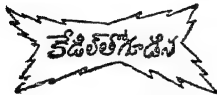
ఆమె గ్లాసులో మల్తా పానీయం పోసింది. వయ్యారంగా పాత్ర నింపే ఆమె వేళ్ళు కొడిగా వణకినాయి. కల్నల్ ఆది కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు.

పానీయం పుచ్చుకుంటూ, “డాక్లింగ్, ఇది ఈవేళ్ళ ఎన్నడూ లేనంతి మధురంగా ఉంది. ఈ పానీయంలో ఏం కలిపావో కాని” అన్నాడు.

“ఏమీలేదు. ఇందాక ఇచ్చిందే.”

“అవును, కాని యిందులో నీ హృదయం మఱితగా కరిగిఉంది. నాకోసం నీ ఆరాటం

ఇంక మనోహరమైనటువంటియ్యనైన చర్మము

కేడిల్ తో గుడిస రెక్కోనాతో ఈ అద్భుతమైన

మార్పును మీరు తెచ్చుకొంటారు

రెక్కోనాయొక్క కేడిల్ తో గుడిసొన్న సుర
గను మీ చర్మముమీద మెల్లగా రుద్ది కరువాత
కడిగివేయండి. మీ చర్మము దినదినమునకు
ఇంక చురుచువుగాను. ఇంక మెత్తగాను
అగుటను మీరు చూస్తారు. మరియు మీరు
క్రొత్త ఆకర్షకను తెచ్చుకొంటారు.

రెక్కోనా

ఇంక ఒకటి కేడిల్ తో గుడిస నట్లు

* చర్మమును పోషించేటటువంటియు, చర్మమును
మెత్తగా చేయునటువంటియునైన నూనెల ఒక
ప్రత్యేక మిశ్రమమునకు రిజిస్టర్డ్ పేరు.

నే నెప్పుడూ వండనంత అమిత రుచైన ఆహారము ... అదెందువలో మొట్టమొదట నాకు తెలియదు!

ఒకనాడు భోజనం చేసే మామూలుగానే ఉండింది. మా ఆయన ఎప్పటిలాగ ఆలశ్యమే రావడానికి. పిల్లలు చేతులు కడుక్కోడానికి దెబ్బలాడుతుంటే, పాపాయి నిద్రనుండి లేచి ఏడ్చుచుంటుందనది. ఆఖరుకు అంతా కూర్చున్నారు. అన్నం వడ్డించాను. అప్పుడు ఏం జరిగిందంటే! అనలు మొదటి ముద్దనుంచి అల్లరి లేచి. పోటీలోలాగ మెదలకుండా తినేశారు. ఆ కుటుంబమేనా? అని ఆశ్చర్యపడ్డాను. ఏమి సరిగ్గా చేశాను?

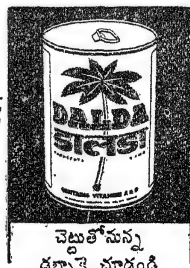
మా ఆయనకెప్పుడూ అసంకృప్త ఆహార విషయంలో. పిల్లలూ తండ్రితోపాటు అల్లరే! భోజనానంతరం కూర్చుని ఆలోచించాను. అనాడు పుడయం ఏం కొన్నానో బజార్లో! కాయగూరలా? మార్చేమి లేదు. మాంసం, చేపలా? ... మామూలుచే. అప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది. అదీ అసలైన మార్పు చంటలో! ఆనాడు, డాల్డా వనస్పతి డబ్బాను కొని వండి చూడాలని నిర్ణయించుకొన్నాను. మా దుకాణదారుడు అది పేర్చుకు, కొల్చుకు, మిఠాయికి శ్రేష్టమైన చంట క్రొవ్వపదార్థమని సలహా ఇచ్చాడు. అతడు గారి చొరని సీలు డబ్బాను నా చేతి కందిస్తూ, "ఇది ఆహారానికి కలిగించే సహజ రుచులను మీ కుటుంబం మెచ్చుకొంటుంది" అని అన్నాడు.

అంతే! డాల్డా వనస్పతి తగిన మామూలు కలిగింది. అది అన్ని వంటలకూ దివ్యమైనది. ఆహారానికి సహజ రుచులు కలిగిస్తుంది. వంటకు క్రొవ్వపదార్థాన్ని విడిగా బజార్లో కొనుట వల్ల మీ ఆరోగ్యానికి ప్రమాదమున్నదని జ్ఞాపకముంచుకొనండి. ఎక్కువ ఖర్చైన క్రొవ్వపదార్థములు కూడ కల్గి చేయబడవచ్చును. లేదా? ఈగలు, దుమ్మువల్ల చెడిపోతాయి. గారిచొరని సీలు డబ్బాలోని డాల్డా వనస్పతి ఎల్లప్పుడూ తాజాది; పరిశుద్ధమైనది; ఆరోగ్యకరమైనది. మీరు మళ్ళీ బజారుకు వెళ్లనప్పుడు కొనే సరకుల్లో డాల్డా ముఖ్యమైనదిగా నిర్ణయించుకొనండి. అందువల్ల ఎంత ఖర్చు తక్కువో! 10 పౌనులు, 5 పౌనులు, 2 పౌనులు, 1 పౌను మరియు ½ పౌను డబ్బాల్లో దొరకుతుంది. డాల్డాలో ఇప్పుడు విడుమినులు ఎ, డి వున్నాయి.

ఏది మీ కుటుంబానికి పుష్టికర ఆహారము?

ఉచిత సలహాకు ఇవ్వాలే క్రింది అడ్రసుకు వ్రాయండి:

డి డాల్డా అడ్ వైసరి సర్వీస్, పోస్ట్ బాక్స్ నంబరు 353, బొంబాయి 1

డాల్డా వనస్పతి
వంటకు దివ్యమైనది — ఖర్చు తక్కువ

ఇంగులో మిళితమయిఉండి. అందుకే నే యింత తీసిగా ఉంది.”

ఇదంతా ఆమెకు అయోమయంగావుంది. ఆతని భుజంపై చీయివేసి “మీ మాటలు నాకు మొదలూ తుదా తెలియటంలేదు,” అన్నది.

“డాక్టర్, సైనికుడి మాటలు అలాగే ఉంటాయి కంటువుగా, తిప్పకోరానివిగా. నీకు అర్థం కాకపోవు, కాని నీకు ప్రియంగా ఉండవు, బహుశా ‘తే నే నేను ప్రయాణం—”

“ఎక్కడకు?” అంటూ ఆమె అతనికింకా దగ్గరగా జరిగింది. పేటగాడి గురిలోని కోరికలమృత్యుతల ఉన్నదా గొంతు.

కల్నల్ నిశ్చలంగా పలికాడు, “ఇరాక్.”

“ఇరాక్? మఱి నేనో!”

“నీ విద్యుదీశీ ఉండు డాక్టర్, సుఖంగా. ఇక్కడ మండు టెంపెలు మాత్రమే అక్కడ నిష్పగుండ్లు కుగుస్తూఉంటాయి అమృతము.....వద్దు, బాస్తో పేసవులు కడల్చుకు. నీ బాగ నాకు తెలుసు. కాని ఏం చేయగలను? ఇరాక్ ప్రాంతంలో శత్రుభయం దాదాపుగా ఉంది. అనుభవంగల సైనికాధిపతులందరీ అక్కడకు పంపుతున్నాడు. నన్ను... నేనే కోరుకోన్నాను కూడా...”

“ఆ.....నన్ను వదిలిపోవాలని కోరుకొన్నావా?”

“కాదు, నీకోసం ఇక్కడే ఉండమంటావు; కాని నిన్ను మించి దేశమున్నది; ప్రభుత్వమున్నది. దేశక్షేమంకోసం, ప్రజాక్షేమంకోసం ఇరాకు పోనిశ్చయించుకొన్నాను.”

ఆమె తనూలత కంపించిపోయింది. ఇన్నిసార్లు వలపుతీపులు ఇగిరిపోయినాయి. ఇన్నాళ్ళ ఆనందం ఒక్కరైటిలో చిలికిపోయింది. తిరిగి తివరు వెనుకటి ఏకాంత ప్రవాస జీవితమే ప్రాప్తి!

“మఱి నన్ను ఎవరి రక్షణకు వదిలిపోతారు, ఈ ఎడారి ఇసుకలలో?”

ఆ ప్రశ్నతో కల్నల్ చలించలేదు. ప్రణయూనురాగంతో కరగిపోయే మెత్తని హృదయం కాదతనిది. సైనికానుభూతితో ఘనీభవించి పోయిన నిశ్చలపు రాతిగుండె. ఆలోచనగా అన్నాడు, “డాక్టర్, నేను రాకముందు ఎవరి రక్షణలో వదలబడి ఉన్నారో, ఆ రక్షణక్రిందనే వదిలిపోతాను.”

వెన్నెలకాచి వెలిసిన నీలి ఆకాశంలా ఆయింది ఆమె సుఖం. కల్నల్ అన్నాడు, “క్షమించు డాక్టర్, ఒక ప్రశ్న అనుగుతాను. నియల్లు ఊరికింత దూరంగా ఈ విస్తృత ప్రదేశంలో ఉన్నదే? నీ వొక్కతెవు ఈ యింట్లో ఎంతకాలంనుంచి నివసిస్తున్నావు? బంబరిగా ఎలా గడుపుతున్నావు?”

“మంచి ప్రశ్నలు! అవును, తుదిసాను ఏ ప్రశ్నలు వేస్తే నేం, నన్నెలా బాధిస్తే నేం?” అంటూ కంట నీరు పెట్టుకొన్నది.

కల్నల్ కొంచెం చలించాడు. తన రుమాలుతో ఆమె చెక్కిళ్ళు తుడిచాడు. ఆమెయిత్రం కన్నీటి బిందువులు వాకలయేలా చెక్కి చెక్కియేడుస్తూ అన్నది, “మీకు కోపం రావటం మెంసుకు? ఈ దూరస్థలాన మీకోసమే ఉన్నాను. మీరంటే అధికారులు అనుభవించి వదిలిపోవటానికి ఉన్నాను. మిమ్మ ఎంతగా నమ్ముకోన్నాను! నా ఆశలన్నీ పటాపంచలుచేసి ఇరాకు పోతున్నాడు... ఇరాకులు ఇరాకు! ఈ రాతిగుండెల కాంక్ష—” అంటూ అనీ అనరాని మాటలేవో ప్రభావించ సాగింది.

కల్నల్ కు చిరునవ్వు వచ్చింది. ఆమెకు రోపం ఇనుమడించింది. “అలాగే నవ్వండి, ఒక అబలను బంబరిగా వదిలిపోయే బలవంతులు మీరు. మీ రాచదాటా మీది, నా బ్రతుకు నాది—”

కల్నల్ ఆమె ప్రేక్షతో ఆడుతూ అన్నాడు, “నీ కొర్క నాతో కూడా ఇరాకు రావాలని కాదా?”

మెత్తని ఆమె ప్రేక్ష వణికిపోయినాయి, కల్నల్ మొరటు ప్రేక్షయ్యె. ఆమె బలంతా పులకరించింది చక్కలిగింతలు పెట్టినట్లుగా. ఆమె కన్నులు విశాలంగా వికసించినాయి, ఆశె ఫలించినట్లుగా. మెల్లిగా అతని ప్రక్కకు జరిగి, “హానీ, మీరే ఇక్కడ ఉండరామా?” అన్నది.

కల్నల్ లేస్తూ అన్నాడు, “ఉహూ...అది అసంభవం. నా ప్రభుత్వ శాసనాన్ని నేను ఉల్లంఘించలేను. కాదు, అది నేను నాపై చెబుతున్న భారమే!”

“మఱి యిక్కడమాత్రం వైద్యాధ్యక్షు డొకడుండవడా? మీరే—”

“నాన్నేహం, చనువు కారణంగా ప్రశ్నలు వేస్తే తెలివిలేట లబ్ధివట్టున్నాయి నీకు.” కల్నల్ నవ్వుతూ అన్నాడు, “కాని, సైనికాధికారిమందు నిల్చుని ప్రశ్నలు వేయటం మంచిదిగాదు.”

ఆమె సవ్యతూ అన్నది, “నేను మీ సైనికుడనైతే యీ తెలివీ, యీ ధైర్యం ఉండేవి కాదు. నేను కేవలం ఒక ఆడుదాన్ని, యానకవలెనీ.”

“అందుకే జవాబు ఇస్తున్నాను. నా ప్లానే మరొకరిని నియోగిస్తున్నాను.”

“మరొకరినా? నాకు సవ్య వసోంది. మీ ప్లానం మరొకరు ధర్మ చేయగలరా?”

“నేనంత ఆసామాన్యమైనా డార్లింగ్? అయితే అందుకే నా అంతట నేను ఇరాక్ వెళ్లేది. కానీ, వెబ్రదానా నీకు తెలియదుగాని నాలాగా తయారవుతున్న యువకు లింకా కొందరున్నారు. ఇక్కడికి రాబోయే మేజర్ మహామేధావి. పది నెలలుగా మైనక కార్యకలాపంలో మునిగి ఉన్నాడు. ఉక్కుమనిషి, వజ్రహృదయం, నమ్మకబంటు, మెప్పులందిన సైనికుడు.”

“ఎవరా అవ్వడం పురుషుడు?”

“మేజరు క—”

“ఆ...?”

“మేజరు క—”

ఆమె తటాలున బంతిగా తూలిపడ్డది మందం మీదకు. “మేజరు క—” అనుకుంటూ ఆలోచనగా ముఖం వంచుకుంది, కల్నల్ అది కనిపెట్టలేదు, మేజర్ పై గల అభిమానం, తన విశ్వాసం ఉద్ఘాటిస్తూ ఉపన్యసిస్తున్నాడు. వెనుకటి యుద్ధంలో మేజరు ఒక నాడు తన ప్రాణం ఎలా కాపాడింది వర్ణించాడు. “నాటినుంచీ అతనిని నా దళాలలోనే వెసుకొంటున్నాను. అతడే నా దక్షిణభుజం నా బలమంతటి బలాను.”

ఆమె మెల్లగా తెప్పరిల్లుతున్నది, ప్రక్కకు త్రిప్పకొన్న ముఖం మళ్ళీ అతనివంకకు త్రిప్పింది. కల్నల్ ఉత్సాహంగా తన కాగితాలకట్టలలో ఉన్న మేజర్ బొమ్మ ఒకటి పైకి తీశాడు; “నూడు డార్లింగ్, ఎలాటి పీరమార్రియో!” ఆమె అతని వంక కన్నులు మూసుకుచూసింది, ఆమె కనుమెప్పులలోనూ అదే చిత్రం కనపడినట్లు తోచింది. “ఇది నీవద్ద ఉంచుకో డార్లింగ్ —”

“ఈ ఆడుదాని కౌపురుషుడి చిత్రం మీ చేతులతో ఎందుకిస్తారు?” అన్నది. ఆ మాటలు విరిచి పేర్చినట్లు విచిత్రంగా ధ్వనించాయ కల్నల్ చెప్పలేదు.

“డాల్లింగ్, నీవు ప్రేమి, ఇతడు పురుషుడు, అన్నదృష్టి ఒక్కటే ముఖానికి వేనా? ఇతడు ప్రఖ్యాతిపెరుగు. నా మిత్రుడు. ఇతడు రషీం చేది నీడకాన్ని, నిన్ను—”

చిత్రం తీసికొన్నది. మందంపైన తలగడచింది క్రింద దాచింది. చిన్న పోయిన ముఖంలో తిరిగి కరుణవనం ప్రవేశించింది. ఆరిపోయిన కన్నీటి మధులు చెంతులో తుడుచుకుంటూ, “అయితే యీ మేజరు ఎప్పుడు వస్తాడు?” అన్నది.

“తేవే తన క్రాంతిపనిని స్వీకరించాలి. కానీ పిచ్చివాడు పదిహేను రోజులు నెలవు కోరాడు—”

“ఎందుకిచ్చారు మీరు?”

“ఇచ్చానన్న సంగతి చెప్పకుండానే ఎలా గ్రహించావో చిత్రంగా వుంది. నిజం డార్లింగ్, నెలవు ఇచ్చాను, దేశం ఇంత ఉపద్రవస్థితిలో ఉన్నా. అతడు విధి విరామం లేకుండా నెలవు తరబడి యుద్ధరంగంమీద నాలుగు మెతుకులు కతుమతూ, యుద్ధరంగంమీదనే అంపశయ్యలమీద పవ్వళిస్తూ గడుపుతున్నాడు. అతని మనస్సుకు కొంత శాంతి అవసరమని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఇంటికి పోయి, తన ప్రేయసితో పది రోజులు గడిపిస్తానని వేడుకొన్నాడు—”

“నిజమా? అతని ప్రేయసితో ప్రశాంతంగా—”

“అవును. ఏమలా ఆగిపోయినావు, మాటలారి పోయినట్లు. పాపం అతని భార్య బంగారు బొమ్మలు, ముద్దులు కురిపిస్తుందట... ఛ... అతని భార్యను గురించి నాకెందుకు... కానీ డార్లింగ్, ఆమె ఎంత గాఢంగా ఆరాధిస్తుందో యీ జాతీయనాయకుణ్ణి, ఎంత గాఢంగా అనురాగం వర్షిస్తుందో తన ప్రేయసు ఇన్నాళ్ళకు తిరిగి వచ్చాడని—”

అతని ధోరణికి అడ్డుతగిలి అన్నది. “సరే, అయితే మీరింకా పదిహేనురోజులుంటారన్న మాట యీ ప్రాంతాలలో—”

“ఎందుకలా కలత చెందినట్లు అడుగుతావు? ఇందాక చెప్పామగా తేవే నా ప్రయాణమని—”

గుబురు మబ్బులలో మెలుపు మెలసినట్లుగా ఆమె ముఖంలో ఎవో ఆశీర్వాదం చేసింది. “తేవే గదా ప్రయాణం... సరే యీ రాత్రి నేనూ సిద్ధమవుతాను... రాత్రి ఒకసారి రండి—”

కల్నల్ మారుమాటాడలేదు. గ్లాసులో మిగిలిన పానీయం గుటకలు వేస్తూ త్రావుతున్నాడు.

ఆమె మాత్రం దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నట్లు నిలబడి కిటికీ ప్రక్కగా. దూర దూరాలలోకి తొంగిమాసే ఆమె కనుమాపులు హఠాత్తుగా చెదరి నాయి. కనుతెప్పలు గబగబా అప్రయత్నంగా ఆగ్రింది. కల్నల్ దగ్గరకు వచ్చి, అతని కోటు అతనికి అందిస్తూ, “కల్నల్, మీ ఆఫీసువేళ యిప్పటికే మించిపోయింది—” అన్నది.

“డాన్సింగ్, మరిచిపోయినావా? ఈరోజు నేను సెలవు తీసికొన్నాను.”

“ఆ...అవును...నాకోసం మన్నారు కాదా? అవును.” అంటూ చతికిలపడ్డది మంచంమీద—

అయిన నిమిషాలు ఇవ్వకూ నిశ్శబ్దంగా కూర్చో న్నారు. కల్నల్ సిగరెట్లు ముట్టించి రకరకాలుగా పొగ వదులుకున్నాడు. ఆ పొగలు రలించే వింత చిత్రాలవంక వెట్టి, మాస్తూ నిట్టార్చుతున్న ఆమె.

ఇంతలో బైట ఏదో చప్పుడయింది. ఎవరో ఆజ్ఞాపదాలూపు కంటపడ్డారు. “ఎవరు” అంటూ కల్నల్ గడపలు దిగబోతున్నాడు. ఆమె మాత్ర తలవంచుకొని లోనికిపోయింది, “కాఫీ చేస్తా”నని.

కల్నల్ ఆశ్చర్యంతో తెల్లబోయాడు. “ఓహో! నీవా మేజర్” అని కాగిలించుకొన్నాడు. మేజర్ అంతకన్న ఆశ్చర్యంతో తెల్లబోయాడు. “ఓహో! మీరా కల్నల్, ఇక్కడ” అంటూ కాగిలి గాఢంగా విగించుకొన్నాడు.

కల్నల్ ఇంటిలోనికి దారితీస్తూ “ఇప్పుడే నీ సంగతి అనుకుంటున్నాను” అన్నాడు.

“ఆ...నేను నేడే వస్తానని చెప్పారా? ఉత్తరం వ్రాసే వ్యవధికూడా—”

“ఎవరికి...ఆ...మా మేజర్ ఇక ఈ నైవ్యా లపై అధికారం స్వీకరిస్తాడని, నేను ఇరాకు వెళ్ళిపో తున్నానని, మా మేజరు వీరుడు, కూరుడు, అని చెబుతున్నాను.”

“కల్నల్, నేను అప్పగించుతున్నాను” అంటూ కుర్చీమీద కూర్చున్నాడు మేజర్.

“ఏమి?”

“అవును. కల్నల్ అంతటివాడే దయతో నన్ను మానిపోవచ్చు. నే నెంతటివాడిని, సామాన్యుడే మేజరును—”

కల్నల్ తన ఏమీ అర్థంకాలేదు. అరచిని చూసి పోవటానికి కాను తాను వచ్చింది. అరచిని చూడటానికి అక్కడికే ఎందుకు రావాలో అతనికి తెలియ లేదు. “మేజర్, చాలాదూరం నవచి వచ్చినట్లున్నావు. బాగా అలసిపోయినావు. కాస్త విశ్రమించు. కాఫీ త్రాగుకున్నా” అంటూ ఉండకాసే ఆమె కాఫీ కప్పులు రెండు తెచ్చింది. “డాన్సింగ్” అంటూ కల్నల్ లేచి అందుకొనేలోగా మేజర్ అని పట్టుకొని, ఒకటి నానికీస్తూ, చిరునవ్వుతో, “అమె నా డాన్సింగ్” అన్నాడు.

కల్నల్ కాఫీ తిరిగినాయి. అతని చేతులు వణకి నాయి. కాఫీ కప్పు హఠాత్తుగా క్రింది జారి పగిలింది. కల్నల్ ప్రేమ అంత బలహీనంగా ఎన్నడూ లేవు. నెత్తురుయ్యడగా పొగాడే అతని ముఖంబంబంలో నెత్తురుబొట్టు లేదా క్షణం.

మేజర్ “క్షమించండి” అంటూ రెండవ కప్పు కల్నల్ కోసం పైచిలోమీద పెట్టాడు. చిరపరిచితుడు లోనికి పోయి తాను మరొక కప్పు తెచ్చుకొన్నాడు. కల్నల్ తన కాఫీత్రాగ బుద్ధివేయలేకు. అతని మనసు మనసంతా ఒకే ఆలోచనమీద కేంద్రీకరింపబడిఉంది. ఇన్నాళ్ళు తాను ప్రేమిస్తున్నది తన మేజర్ భార్యనా!

మేజర్ తన కథ సాగించాడు. “పాపం సెలల తరబడి ఒంటరిగా ఈ ఎడారి యిసుకలలో ఈ నిర్జన ప్రదేశంలో గడుపుతున్నది. నాకోసం ఎంతగా తపించేదో, ఈ ఏకాకి జీవితాన్ని ఎంత ఓర్పుతో ధరించేదో, మీకు తెలియదు కల్నల్, మీరు బ్రహ్మచారులనుకుంటాను, సాంసారిక జీవితంలో ఆనందమున్నది. చెదరిపోయిన మనస్సుకు శాంతిని చేకూర్చే ప్రతిభ ఉన్నది. ఇన్నాళ్ళుగా నేను యుద్ధం చేస్తున్నాను. నా హృదయం బండ్లపారిపోతున్నది. నా శరీరం ఉక్కులా మారిపోతోంది. నా హృదయానికి ప్రశాంతి, నా దేహంలో మానవత్వం తిరిగి పులకించ చేసికోవచ్చాను...కాఫీ త్రాగండి, చల్లారిపోతుంది. కల్నల్, ఎప్పుడూ ఒకే కణ్ణలమయితే నేను తట్టుకోలేను. ఈ పది సెలలు మనుష్యులను చంపటం, చంపినవారిని లాగివేయటం.....ఇదేగాదా నా దినచర్య. ఈ పదునెరు దినాలైనా హృదయాన్ని పగిలే గాఢలు దృశ్యాలు లేకుండా శాంతిగా నా ప్రేయసితో గడిపివస్తాను.....ఎం కల్నల్, కాఫీ ముట్టుకో నే లేదు. పంచదార ఎక్కువ అయిందా? మా కాఫీ మీ కలవాటు లేదుగా, క్షమించాలి.”

మేజర్ పలికే ప్రతి పలుకు తలుకోలేని ఫిరంగి గుండులాగా తగులుతున్నది కల్నల్ హృదయానికి. ఇన్నాళ్లు కల్నల్ ఆమెను తన ప్రేమనిగా నమ్మడు. ఆమె కన్య అన్న అనత్యాన్ని విశ్వసించాడు. ఆమె ప్రణయ సమయంలో నాకలా లేలిపోతున్నాడు. ఈనాటికి మేజర్ అవతరించాడు తన పాటి యీ—బోటుగా. తాను వంచించబడినందుకు ఆమెపై కోపంతో వణికిపోయాడు. కాని మేజరు ముందు తనకు అవగాహన అవుతుందన్న భయంతో చిన్నబోయాడు. గెండు కనులూ నిండుగా తెరిచి మేజరువం చూడలేకపోయాడు. తనకు దివ్యీ హస్తమైన నమ్మకంబంటు ఆ మేజరు; తన పూనే నిలిచే యోగ్యతగల ఏకైక సైన్యాధ్యక్షుడు ఆ మేజరు; ఆరు నెలలుగా తాను ప్రేమించిన ఆ కాముకిని తన వాత్సల్యానికి ఆ మేజరువలె ప్రాశ్నలయిన వారు లేరీ విశాల ప్రపంచంలో. కాని ఆ మేజరు భార్యవూడనే కల్నల్ వలపు లాల్కించాడు. ఆ మేజర్ శిష్యుని తాను హరించాడు. ఇన్నాళ్లు ప్రణయ సుఖాతీ, అనందలహరి అక్షణం దాటిన మైన కూపంలా కనుపటింది కల్నల్ మనోనేత్రాల ముంగు. అతడేమైనా అనుకుంటానన్న స్నేహార్యం చేత కాఫీ రుచి చూశాడు.

“కల్నల్, మీరంత మంచివారో నేను చెప్పలేను.”

“నామంచితనం! ఏడిచిందిలే మేజర్.”

“కాదు. ఇవి నెలవుదినాలు. ఈ నాలుగు గోజులూ నా మనసులోని కృతజ్ఞతను స్వేచ్ఛగా బైటకు చెప్పకోవచ్చుగా. మొట్టమొదట ఆఫీసులో పుకారు పుట్టింది, మీరు నా నెలవు చీటిని తిప్పి కొట్టారని—”

అప్రయత్నంగా, మెల్లగా “తిప్పి కొట్టినా బాసండే” అని గొణిగాడు కల్నల్.

“క్షమించండి, నవ్వులూట కంటున్నారు కల్నల్. యుద్ధ కార్యకలాపం నానాటికి చెచ్చుతున్నదన్న మిషమీద నన్ను వదిలలేదున్నారని నా స్నేహితులందరు నన్ను భయపెట్టారు.”

“మేజర్, వాళ్లు చెప్పింది నిజమే. దేశక్షేమం కోసం నేను నెలవేయదలచుకోని మాట వాస్తవమే. కాని—”

“మఱి తుదకు అనుగ్రహించారు! అదే తమ మంచితనమంటాను! అంటూ నవ్వాడు మేజర్. సిగరెట్టు ఒకటి కల్నల్ కిచ్చి తా నొకటి వెలిగించాడు.

“కాదు, అది నా మంచితనం కాదు మేజర్, కేవలం దేశక్షేమంకోసమే నీకు నెలవు అనుమతింప నిశ్చయించాను. నీకు మనశ్శాంతి కావాలని నాకు తెలుసు. క్లాంగం లేని గృహంలో పువ్వులపాన్పుపై, పూజించే ప్రేమనితో, పదిగోజులు నీవు గడిపినస్తే, నీ ఉత్సాహబాలు పదిరెట్లు అవుతాయని నీ చెలిమిలోని దగ్గితనం చేత నేను గ్రహించాను. నెంటు నే నీ నెలవు మహాజరుపై సంతకం చేసి పంపాను.”

“ఎలాగైతే నేను — మీకు నేను కృతజ్ఞుణ్ణి. ఎందుకలేదు నాతోడివారు, నెలవు దొరకకి చిన్న బుచ్చుకొన్ని వారు!...ఎంకల్, దీనిగా ఆలోచిస్తున్నాడు! ఒక కప్ప వేడి కాఫీ తెప్పించనా?... డాన్లంగ్!”

కల్నల్ నిశ్చితంగా “వద్దు” అన్నాడు. మేజర్ పిలిచిన “డాన్లంగ్” కల్నల్ ప్రాణానికి నిశితమైన శూలంలా గుచ్చుకున్నది. “వద్దు మేజర్, ఆమెకు చెప్పవ, కప్పతీసుకు ఇక్కడికి రావద్దు”ని.

రెండుమూడు నిమిషాలు నిశ్శబ్దం ప్రాకులాడింది ఆ సైనికాధ్యక్షులమధ్య. ఆ తుణిక నిశ్శబ్దావస్థలో కల్నల్ మనసులో ఆలోచనాతరంగాలు రేగుతూ, మేజర్ జీవితాన్ని ఉయ్యాల లాగింప చేస్తున్నాయి.

మేజర్ పొగవదులుతూ, ఆకాశంవైపు చూస్తూ, “కల్నల్, ఆకాశం చూడండి, రక్తగర్భంలా మండిపోతోంది. పది దినాలనాడు మనం—రంగంలో శత్రుదళాన్ని చావమోదిన అద్భుత దృశ్యం జ్ఞాపకం వస్తోంది...అసలు ఈ వేసవి ఆకాశం తీరే యంత... ఆ మార్గమూత్రం—” అంటూ ఏదో అనవసర ధోరణి మొదలుపెట్టాడు.

కాని కల్నల్ కా సంభాషణలో కుతూహలం లేదు సరిగదా, అతని మనస్సే ఆ మండిపోతున్న ఆకాశంలాఉంది. ఈ ఆరునెలల జ్ఞాపకాలూ భగభగ జా్వలలు రేగిపోతున్నాయి. మేజర్ చివరకు అన్నాడు. “కల్నల్...ఈ మాటలలో మీకు ఆసక్తి లేదనుకుంటాను—”

“అదంతా వ్యర్థప్రసంగం మేజర్. ఒక్కదినం నెలవుమీద ఉన్న నావంటినాడికి వ్యవధిలేదు ఆలాంటి సంభాషణలకు,” అన్నాడు కల్నల్— అకస్మాత్తుగా కల్నల్ కంఠం కఠోరమయిపోయింది. అలా అతికు ఆఫీసులో నే మాటాడుతాడు. ఆ గొంతు దాల్చాడంటే అతనిలో ఏదో మృగ జరుగుతున్నట్లు,

అతడేదో నిశ్చయమునకి వస్తున్నట్లు—అది ఇక చంద శాసనము మేజర్ కు బాగా అనుభవం.

“అవును,” మేజర్ అన్నాడు. “పడునెను దినాల విశ్రాంతి కైకొన్న నాబోటివానికి కొంచెం వ్యవధి ఉంటుంది, కాని—”

కల్నల్ సిగరెట్టు పీల్చుతూ, “నీకూ లేదు” అన్నాడు.

మేజర్ కలవరపడ్డాడు! తటాకున లేచి, “కల్నల్, ఇది నా సెలవులో మొదటి దినం. ఇంకా—”

కల్నల్ కూడా లేచాడు, “ఇదే తుది దినం కూడ. తిరిగి ఆరగ వస్తున్నాను, నీ సెలవు ఉపసంహరింపబడినది.”

మేజర్ గుండెలు జారి నాయి. “ఆ...ఉపసంహరించారా? యిట్టి నాకు విశ్రాంతి అవసరమని మీరే ఒప్పుకొన్నారే, నాకు మనశ్శాంతి నా గృహంలో నా ప్రయోగశాల కలుగుతుందని మీరే అంగీకరించారే—”

“మేజర్ !”—కల్నల్ అంత కఠినంగా యుద్ధ రంగంలో మాత్రమే ఉద్భరిస్తాడు, లేదా ఎగుగు తిరిగిన ఉద్యోగియందు అంటాడు. “మేజర్, అ: నీ నాకు తెలుసు. నీకు సెలవు అనుమతించటం అనుచితమని ఇప్పుడు గ్రహిస్తున్నాను. దేశక్షేమం కొసం నీవు నెంటనే కత్తిబట్టి రంగంమీదకు దూకాలని కానీస్తున్నాను.”

మేజర్ కాళ్లు బలహీనమయినాయి, నిల్చిన లేక కూలబడ్డాడు, మంచంమీద—“కల్నల్, మీరే ఒక్కవారం పాటు...నా భార్యతో—”

కల్నల్ మళ్లీ హుంకరించాడు, “మేజర్, నీ భార్యబాట నామండెన్నడు ఎత్తకు, నేను రేపే ఇరాక్ ప్రయాణం. నిన్ను నాతోనే తీసుకుపోతాను.”

“ఇరాక్ ?”

“అవును,” కల్నల్ గొంతు తగ్గించాడు; మృదువుగా అన్నాడు, అతని భుజాలు తట్టుతూ, “మేజర్, నీవు నా దక్షిణభుజానివి, నేనే నీకు శాంతి, నీవే నాకు శాంతి.”

మేజర్ నెల్కొట్టు చేశాడు. కల్నల్ కోటు తొడుక్కొంటున్నాడు. మేజర్ భార్య కాఫీ గ్లాసు తెచ్చి కల్నల్ కీయబోయింది. “వద్దు” అన్నాడు

నిశితంగా. “పోనీ, ఒక్క సార్దన మర్చిస్తారా?” అన్నది.

“వివిటి” అని హుంకరించాడు కల్నల్.

“వారికి ఈ ఒక్కరాత్రి గడువీయండి. లేవు మళ్లీ ఉద్యోగము—”

కల్నల్ ఒక్క నిమిషంసేపు ఆలోచించాడు. కనుబొమలు ముహులభుమబొయినాయి మెల్లగా నిట్టాగ్నుతూ, “సరే” అన్నాడు. అనంతో మేజర్ మంచంపై బెరిగాడు. కల్నల్ సంతోషంగా బైటకు పోగాడు. మేజర్ భార్య చాని నెంట నడచింది.

తలవంచుకొని అడిగింది, “తేపేనా మీ ప్రయాణం?”

“అవును,” తల త్రిప్పుకే సమాధానమిచ్చాడు.

“ఒక్క సారి రాత్రి ఎయి చేయండి నేనూ—” తటాకున కల్నల్ ఆమెవంక పరిశీలనగా చూశాడు. ఒక నిమిషమాగి, కల్నల్ దీనిగా ఆమెను బ్రతిమాలాడు, “మేజర్ తో మాత్రం ఈ విషయం పొక్కతీయకు. నీకు పుణ్యముంటుంది నాకు అవమానం—”

“మేజర్ కిది తెలియ నే తెలియదులెండి” అంటూ ఆమె సంతోషంతో తల త్రిప్పింది. అతను వెళ్లి పోయినాడు.

అర్ధరాత్రి పండడం గంటలయింది. మామూలుగా కల్నల్ నిగురించే సమయముది. కాని ఆనాడు అతని కనులు మూతపడలేదు, అతని ఒడలంతా విదో తాపం పొందినట్లుంది.

మంచందిగి బైటి చానడిలో పచ్చార్లు చేయసాగాడు. రెండుమూడు నిమిషాలు ఆటు ఇటు తిరిగాడో లేదో, తనముందు ఒక స్త్రీయూరీ ప్రత్యక్షమయింది. తటాకున వెనుకంజ వేశాడు. ఆమెవంక చూస్తూ, “డాల్లింగ్” అనబోయి పెదవి కొడుకొన్నాడు.

“కాదు, ఆమె దానిని”

“ఎందు కిటు వచ్చావు? ఆమె పంపించా?”

“లేదు.”

“మఱి—”

“పని ఉన్నది,” అంటూ తల వంచింది.

“ఈ అర్ధరాత్రి వేళ నాతో నీశం పని?” అంటూ కల్నల్ తిరిగి పచ్చార్లు చేయసాగాడు.

దాసి, వెంట నడుస్తూ అన్నది, “నాకు కొడు, మీకే చేతినివా పని.”

కల్నల్ ఏం కారణమన్నట్లుగా మెవంక లేరి పారమాశాడు. మె అన్నది, “రంసి, నావెంట రండి.”

“ఎందుకు?” అంటూ కల్నల్ వడి అరుగు మీద కూర్చున్నాడు.

అలాంటి వ్యవధి లేదు. ఎదురు ప్రశ్నలు వేయటం సైనికులకు చెల్లదు” అంటూ ధైర్యంగా నవ్వింది.

క్రిందివారి మాటలు కొన్ని వేళలలో క్లిష్టంగా ఉన్నా, అందులో స్వయం ఉండకపోదని కల్నల్‌కు తెలుసు. అవి అధికారం చెలాయించే ఇనుప యంత్రమే కాదు. ఎదుటివారిని అర్థంచేసుకొనే సమృద్ధియును కూడ.

దాసిది మల్లా మొదలు పెట్టింది, “ఇంకా లేవ లేమి? ఇదే యుద్ధరంగంలో మీ జెనరల్‌గారి ముందు అనుకోండి. ఇలా ఉన్నానీగా—”

కల్నల్ సవ్యూ లేచి, “ఈ క్షణాన నీవు నా జెనరల్‌వు. అంతిమ క్లిష్టస్థితి యెదో సంభవించిందని నమ్ముతున్నాను. పద” అంటూ క్షణంలో తయారయినాడు తన బాకు మొదలుపెట్టి అలంకరించుకొని.

దాసిది దారితీస్తూ, “కల్నల్, అడ్రావారి పిలుపున వస్తూ ఈ బాకుకూ దేనికండీ మోసుకు రావటం?” అన్నది.

“మంచి ప్రశ్న వేతాను జనరల్” అన్నాడు పెద్ద పెట్టున నవ్వుతూ కల్నల్, ఆమెకుడా నవ్వింది. ఈ నవ్వులలో ఒక అరమైలు నడిచారు అప్పుడే. కల్నల్ క్రమంగా గభీరవనం చాల్చాడు, “ఇంతకు, ఈ నవ్వుల ఉపాధాతమంతా వి విసాద సన్నివేశానికి చెందినదో చెప్పు—” అన్నాడు.

దాసి కల్నల్‌దగ్గరకు వచ్చి వాని బుజం తాకి తాకనట్లు ప్రక్కనే నడువసాగింది. “కల్నల్, వినండి—”

కల్నల్ అడ్డగించాడు, “ఆ—ఈ దినమంతా ఎలా గడిపారు మేజర్, ఆతని దాంగం?”

దాసి నిట్టూర్పుతూ అన్నది, “కలిసి గడిపినట్లే లేదు. మాటాడినట్లు కూడ తోచదు. మధ్యాహ్నం భోజనం కాగానే ఆమె బజారుకు పోయింది, ఏవో మందులు కొనుక్కొని రావాలని—”

“మందులూ, ఎవరికోసం?”

“హు...నాకోసమయినా బాగుండును. శ.. అవేం మందులూ కల్నల్, మాత్రం తెలిచేసరికి గుప్పన భరించరాని వాసన కొట్టివాయి. నేను నిల్వ లేకపోయినాను అక్కడ. ఆమె నాకేం పట్టు దలతో అది తెచ్చింది, కలిపింది, ఏదో...అబ్బ—”

“త్వరగా చెప్పు, ఇట్లు చేరుకుంటున్నా—”

“ఆ...అసలు సంగతి చెప్పనీయండి. తన దుస్తులన్నీ స్వర్ణకన్ను. తన దోమతేరి కూడ మంత పెట్టుకొన్నది. ఇరాకులో దోమలబాధ జాస్తీలగా—”

“శ...అదికాదు అసలు విషయం—”

అన్నాడు కల్నల్, ఆమె చేయి తన బాకువరతో తట్టతూ.

“అవునవును. అలసిపోయి వచ్చినట్లున్నారు మేజర్; పైగా నేటితోనే సెలవు ఆఖరుకూడా. నేమా; పెందలకడనే తన గదిలో పండుకొన్నారు” వారు రాత్రి రెండుగంటలవేళ ఒకమారు లేచి, పానీయం పుచ్చుకునే అలవాటు...వారి ప్రక్కనే బల్బుపైన పాత్రలో నీరు నిండి, కల్నల్ అందులో తాను కొన్న—”

“నిజంగానా?” అంటూ కల్నల్ మిగతా కథ నంతా ఊహించినట్లు తొందర తొందరగా నడువ వారంభించాడు.

దాసిది వెనుకపడి ఏదో చెప్తున్నానే ఉన్నది. అనేమీ అతిశయ విన్నట్లులేదు ఉండిఉండి ఒక్క మారు అడిగాడు, “ఆ...మేజర్ ఒకే ఉన్నారా—”

“ఇంతవఱకు హాయిగా నిద్రిస్తూనే ఉన్నారు. ఎంత అయింది?”

కల్నల్ గడియారం చూసుకున్నాడు, ఆనందంతో ముఖం వికసించింది. పరుగుపరుగున మేజర్ ఇంటిలో ప్రవేశించాడు.

క్రింది భాగమంతా చక్కగా స్వర్ణబడిఉన్నది. మేజర్ సామానులమాత్రం అటు ఇటు పడిఉన్నా, కట్టిన మాటలు కట్టినట్లే ఉన్నాయి. ఆమె సామానులు చాలవఱకు పెట్టెలలో, సంధులలో భద్రపరుప బడి ఉన్నాయి.

కల్నల్ చరచరా పైకి నిదించాడు, మేజర్ పరున్నది మెట్లప్రక్క మొదటి గది. ప్రవేశిస్తూనే తేలిలో పైని నిండుపాత్ర తిలకించాడు. ఎంతో తృప్తిగా గాఢంగా నిట్టూర్చాడు. నిదురచే మేజర్

ముఖం పై తన ముఖం పెట్టి చూచాడు. ఆమాయకం గా విశ్రాంతి తీసుకొంటున్న తన చిహ్నాలు చిందులాగుతున్నాయి. ఆనందంతో ప్రక్కకు తిరిగాడు.

ఇంతలో వెనుకపక్క దాసిని మెల్లనివెక్కి, నోజుకుంటూ గదిలోకి ప్రవేశింపబోతున్నది. కల్నల్ తబాలున తలుపువద్దకు పోయి, “నీవు క్రిందనే ఉండు” అన్నాడు.

దాసి వెక్కిరిస్తూ విడుదల, “నన్ను కూడ ఇక్కడ ఉంచనియ్యండి” అని బ్రతిమాలిస్తుంది.

“వచ్చు క్రింద పో” అని ధవ్వన తలుపు దిగించాడు.

మగ్గా పోనీయిస్తాత్రవద్దకు వచ్చాడు. అది పైకెత్తి వాసన చూశాడు. విడువాయువులకు శ్రాంతి వాడుకొని కల్నల్ పాత ఒక మెంతివిషయమూ, అది త్రాగినవానికి మృత్యుపరీవ్యంగ మెంత సన్నిహితమో అర్థమయినాయి పాత్ర కుడిచేత పట్టుకొని, తన గడిచురంవంక చూసుకొన్నాడు. ఒంటిగంట న్నర...హూ!...అరగంట దాటితే ఈపాత్ర ఖాళీ అయి ఉండేది, మేజరు ప్రాణాలుకూ....

మెల్లగా ప్రక్క గదిలో ప్రవేశించాడు. ‘డార్లింగ్’ తన సిగరేని ముఖం చేతులతో కప్పకొని నిద్రిస్తున్నది. బహుశా సుఖస్వప్నాలు కంటున్న జేమో, మేజర్ మనసినట్లు, తాను ఇంకా పోయినట్లు, ఇంకా అధికారులను వంచించినట్లు...మెల్లగా దీపం పెద్దది చేశాడు.

ఆమె తనకొనిర్చిన అవమానంతో మండిపోతున్నాడు కల్నల్. తన భర్తను. కాను ... ఒక మేజరును, కాను ... తమదేశాన్ని రక్షించే అసామాన్య సైన్యాధ్యక్షుని, సువాహుసంగా దింటే వేయవలసిన దన్ను భావానికి పిచ్చియై తన పళ్లు పటపట కొరికాడు. ఇలాంటి స్త్రీకి పరిరంపునాథులు, కల్నల్కు కాను జనరల్కుమాత్రం, లెక్క ఏమిటి అన్న ఆజ్ఞాపత్రో వగళిపోయినాడు. ఈ పాపిష్టి కథ అంతా వింటే మేజర్ దేశానికి ఇంకా ఉపయోపదే మనస్థితిలో ఉంటాడా అన్న సందేహంతో చిందులు వేశాడు.

ఇలా ఆలోచిస్తూనే తూటాలు గడిచిపోతున్నయ్య; ఇంతలో ఆమె లేచింది అతన్ని చూసింది. అతనిచేయి అందుకొనబోయింది, “ఆ...వచ్చారా,” అంటూ.

అతడు ఒక అడుగు వెనుకకు వేశాడు. ఆమె అన్నది, కల్నల్, ఇంకా ఒక్క అరగంట ... దీపం

చిన్నది చెయ్యండి. ఈ యింటిలో ఉన్నది చునరుస్తే మీకా దీక్షణాన...కల్నల్, ఇంకొక్క అరగంట” అంటూ మెచ్చరిచింది తన కన్నులందరినూ హస్తకొన్నది.

కల్నల్ ఏమీ మాటాడలేదు. అతని మానం అగ్గంకొక, “కల్నల్, వాహం, ఈదినయంతా ఒకటే వాహం” అన్నది.

కల్నల్ ఒక అరనిముసమాగాడు. దీపం చిన్నది చేశాడు. కూడాలోని నీరు కొంత ఆపాత్రలోపోసి ఆపాత్ర ఆమెచేత నుంచాడు. అది అందించే అతని ప్రేమ వగళినాయి.

వలపు కలలు కంటున్న ఆమె ఆప్యాయంగా పోనీయంతా వుత్తోంది కల్నల్ అన్నాడు, “దీంతో నీదాం తీసుకుంది

ఆమెకు కళ్లు తిరిగివాయి. గుండెలు కొట్టుకున్నాయి. నరాలు స్వాగ్ధనం తప్పిపోతున్నట్లున్నది. “కల్నల్...కల్నల్...ఇదెక్కడి వానియి? అబ్బ...ఏమిటి...ఈ చీకటి? కల్నల్...మీరు నన్నారా నాప్రక్క...కల్నల్...డాన్సింగ్ అనండి. ఒక్కసారి డా...డా...ఆ...” ఇక ఆమె నోట మాట రాలేదు.

ఒక నిముసమాగి కల్నల్ దీపం పెద్దది చేశాడు. ఇక పాపం చేయలేని ఆమె పెనవులు, బుగ్గలు, కన్నులు, ముంగురులు మానీ రెండు అశ్రుకణాలు వదిలాడు. మర్యాదీపం తగ్గించాడు. గురువరంగాన్ని గెల్చుకొన్న యోధుడుగా మేజర్ గదిలో ప్రవేశించాడు.

గడిచారం బంగుబంగున రెండు గంటలు కొట్టింది. మేజర్ కళ్లు నులుముకొంటూ “డార్లింగ్ వాహం. అన్నాడు. ఏమాధానం లేదు. కనులు నులుపుకొంటూ లేచి కూర్చున్నాడు. తన ఎదురు తన డార్లింగ్ కు బదులు తన కల్నల్ ఉన్నాడు. “మీరా?” అంటూ తొట్టుపాటుగా నుంచందిగాడు.

కల్నల్ గంభీరంగా సంబోధించాడు “మేజర్” అని.

మేజర్ గడిచారం మాట్లా, “అవును, నా సెలవు గడువు అయిపోయింది. పండ్లెండు దాటింది. నిన్ను గతించింది నేను మర్యాదేను మీ సేవకు ఉన్నా. ఇక వేరుగ గడియలు వస్తాయి నన్ను ఇంకా తీసికొనిపో వచ్చాడుకాదు కల్నల్?” అన్నాడు.

కల్నల్ నిశ్చలంగా “అవును” అన్నాడు.

“నేనూ నిద్రమే. తెచ్చిన మూటలు తెచ్చినట్లే ఉన్నాయి. ఒక్క నిమిషం అంటి. నా డార్లింగ్ ను చూసేకన్నా” అంటూ ఆగడిలోకి పోయినాడు. నను నెంబనే కల్నల్ మాట నడిచాడు.

“మేజర్ తిలబడుతూ, “నన్ను ఏకాంతంగా”

కల్నల్ అన్నాడు, “ఫరవాలేదు.”

మేజర్ మెల్లగా దీపం మెచ్చించాడు. తన డార్లింగ్ వంక చూశాడు. కల్నల్ నేపు చూస్తూ, “కల్నల్, కల్నల్... ఇదేమి, ఆ పెదవులంత చిల్లగా నల్లగా ఉన్నాయి?” అన్నాడు.

కల్నల్ మాటాడలేదు. మేజర్ మళ్ళా రెట్టించాడు, పెదవుల దగ్గరగా తన ముఖం వంచుతూ.

మేజర్, ఆ పెదవులు ముగ్గు పెట్టకొనకు. అవి వివంశా తిడిసినాయి.”

మేజర్ ముందంపైన తూలిపడి, “వివసూ? నా డార్లింగ్ వివం త్రావించా?” అన్నాడు.

“అవు”నన్నాడు కల్నల్.

“కానీ కల్నల్, మీరు అనుభవకాలులు, చెప్పండి, ఎవరైనా వివం తిమంతి తామే త్రావు తారా?”

“ఉహూ...”

“మఱి నా డార్లింగుకు—కల్నల్! విమాన దాడిలో కూడా నేనీలా వ్యధించలేదు కల్నల్! అసలు మీ రిచ్చట ఎలా ఉన్నారీ నడిరేయి” అంటూ లేచాడు మేజర్

కల్నల్ దీపం తిగించాడు. గది బైటకు దారి తీశాడు. మేజర్ నెంబ నడుస్తూ, “ఏం కల్నల్?” అన్నాడు.

కల్నల్ కల్నల్ గా నిలిచాడు. దిగ్గరగా “మేజర్!” అని సంబోధించాడు. “నేను కల్నల్ గా అడుగుతున్నాను. నీవు మేజర్ గా సహధానిమియ్యి. ఒక ప్రెస్టాన్స్ క్లబ్ కి ఫూర మైన వంచన చేసినవారి నేమి చేయాలి?”

“కాల్చి వేయాలి.”

“ఒక ప్రెస్టాన్స్ క్లబ్ కి వివప్రయోగంచేసి చంపబడిన వారి నెం చేయాలి?”

“శేల్చి వేయాలి.”

కల్నల్ గొంతుమార్చి, మేజర్ వీపుపై తట్టి, “మేజర్, నేను నీ మిత్రుడను, నిన్ను కాపాడాను,” అన్నాడు.

మేజర్ కన్నీగు కొరుస్తూ, “కల్నల్, నన్ను క్షమించండి నా భాగ్య దోషాలకు” అన్నాడు. మఱుక్షణంగా నాని చేతులు వనల్చుకొని, కల్నల్ కు నెల్యూట్ చేస్తూ అన్నాడు “మిగతా కథ నేప్పువద్దు. నాకు ఆకాంతి కూర్చుక్క... కల్నల్ నేను మీ మేజరును. నాకు కాంతి మీలో, యెడ్డరంగంలో. నా తెలవు ప్రసించివేసి నన్ను బ్రదికించాడు. నన్ను ఇర్రాకు తీసికొనిపోండి.”

మేజర్ తిలపుతీసి క్రిందికు దిగబోయినాడు. దానిది విడుస్తూ వెల్లమిదనే నిల్చునిఉన్నది. “కల్నల్, నన్ను ఈ ఎడారి ఇసుకలలో పూడ్చి బాతారా, ఒంటరిదాన్ని చేసి?”

కల్నల్ ఒక్కక్షణం ఆలోచించాడు. “నలే నీవు మాతో రావచ్చు. మా దళాలలో నచ్చగా పనిచెయ్యి. కానీ—” కల్నల్ గొం తెత్తి బాకమిద చేయివేసి “మీ యజమానురాలిలా ప్రవరిస్తే నిలువున ప్రాణాలు కోల్పోతావు” అన్నాడు.

మఱునాటి తొలిసంజలు ప్రసరించక పూర్వమే వేడి చల్లారిన ఆ యసుకకుప్పులు దాటిపోయినారు వారు ముప్పుకు.

ఇండో చైనా శాంతిసంధి

పి. శ్రీరాములు

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం జరిగిన ఇతర అంతర్జాతీయ సమావేశాలన్నీ ఒకటికంటే ఒకటి పెద్ద అంతు అందులో అతిశయోక్తిగా లేదు. అంతర్జాతీయ సమావేశాలంటే, కొన్ని రాజ్యాల ప్రతినిధులు ఒకచోట సమావేశం కావడం, ప్రత్యేక సంఘాలద్వారా, ఉపసంఘాలద్వారా కొన్ని రోజుల పాటు చర్చలు సాగించడం, సమావేశం ఆఖరికి రోజున తదుపరియాలను పొందుపరుస్తూ ఒక సంయుక్త ప్రకటన చేయడం పరిపాటి అయినాయింది. ఆ సంయుక్త ప్రకటనలో విధిదీకరించే ఆశయాల, లక్ష్యాల అమలులోకి వచ్చే వస్తాయి లేకపోతే లేదు. అంతిమిథో సమావేశంలో పాల్గొన్న నాయకులు, వారి అనుచరవర్గాలవారు ఎవరికేదానికి వారు ప్రయత్నాలు కట్టారు. దానితో సమావేశం సమాప్తం అవుతుంది.

జెనీవా సమావేశం మాత్రం అవిధంగా జరగలేదు. అక్కడ సమావేశమైన తొమ్మిది రాజ్యాల ప్రతినిధులు ఉత్తరరాజనీతిజ్ఞతను, ఉదాత్తమైన కార్యదక్షతను ప్రదర్శించి చివరకు సమావేశాన్ని జయప్రదం చేశారు. అసలు ఈ సమావేశం ప్రాచ్యఖండ శాంతి సుస్థిరత్వాలకు ప్రబల ప్రతిబంధకాలుగా పరిణమించిన ఇండో చైనా, కొరియా సమస్యల పరిష్కార మార్గాలను అన్వేషించడానికి బిటన్, అమెరికా, ఫ్రాన్సు, రష్యా, కమ్యూనిస్టు చైనాలనుగ్గ ప్రారంభమైంది. కొరియా భవిష్యత్తుపై జరిగిన చర్చలలో అడుగులోనే హంసపాను విర్రుపెడం, అందుచేత ఇండో చైనా సమస్యపరిష్కారానికి సమావేశంలో అత్యధిక ప్రాధాన్యం లభ్యం కావడం జరిగింది.

ఇండో చైనా సమస్యపై జరిగే చర్చలలో సామ్రాజ్యాధిపత్యం వహిస్తున్న ఫ్రాన్సు మాత్రమే పాల్గొనడం న్యాయసమ్మతం కాదు కాబట్టి, అక్కడ జరుగుతున్న యుద్ధంలో ప్రముఖపాత్రను నిర్వహిస్తున్న వియత్ మిన్, వియత్ నామ్, లావోస్, కాంబోడియా రాజ్యాల ప్రతినిధులనుకూడా జెనీవా సభకు ఆహ్వానించారు. బిటన్, అమెరికా, ఫ్రాన్సు,

రష్యా, చైనాలతోపాటు వై నాలుగు రాజ్యాల ప్రతినిధులు పాల్గొనడమే ఈ సభను తొమ్మిది రాజ్యాల సమావేశ మనదానికి కారణం. గత జనవరి నెలలో బెర్లిన్ లో జరిగిన పాశ్చాత్య అగ్రరాజ్యాల విడతాంగమంత్రుల సమావేశ నిర్ణయనుసారం ఏరా, టైనేజ్ ఈ జెనీవా సమావేశం.

దాదాపు 75 రోజులపాటు జరిగిన ఈ చరిత్రాత్మక సమావేశం చివరకు జయప్రదం గా సమాప్తమై, ఇండో చైనా యుద్ధవిరమణ సమస్యమీదా, దాని రాజకీయభవిష్యత్తుమీదా వివిధ ప్రతినిధివర్గాల మధ్య సామరస్యపూర్వకమైన ఒప్పందాలు కుదిరినందుకు సమస్త సభ్యులతో ప్రపంచం ఐక్యంతో హర్షిస్తున్నది.

ఇండో చైనా యుద్ధం ప్రారంభమై ఇప్పటికి ఏడున్నర స్థూల నాటిపోయింది. ఈ ఏడున్నర సంవత్సరాలలో అక్కడ ప్రాచీన సామ్రాజ్య సైనికబలహీనత, వారిని సాహసోపేతంగా ప్రతిఘటించిన వియత్ మిన్ సేనలకూ జరిగిన యుద్ధంలో ఉభయపక్షాలూ సంభవించిన ఘోరమైన రక్తపాత వివరాలను, ధన ప్రాణ నష్టాలనూ అవగాహన చేసుకుంటే, యుద్ధవిరమణ ఒప్పందంపట్ల ప్రపంచ ప్రజలు—ముఖ్యంగా ఆసియా ప్రజలు—ఇంతగా ఎందుకు హర్షాన్ని వెల్లడిస్తున్నారో బోధపడుతుంది.

ఈ సురణ హోమాలో ఒక లక్షమందికి పైగా ప్రాచీనాయూనియన్ సైనికులు హతమైనారని అంచనా. తమ స్వస్థంలో 92 వేల మందిని కోల్పోయినట్లు ప్రాచీన అధికార ప్రకటనలే తెలియజేసినవి. వీరిలో దాదాపు 42 వేల మంది ఇండో చైనా నివాసులనీ, ఇతర వలస ప్రాంతాలనుంచి వచ్చినవారు. వేలవరకు వుంటారనీకూడా ఇదే అంచనా వ్యక్తపడుతున్నది.

ఫ్రాన్సు ముఖ్యంగా తన సైనికోద్యోగులను అసంఖ్యాకంగా ఈ యుద్ధంలో బలిపెట్టింది. ఫ్రాన్సులో సుప్రసిద్ధ మిలిటరీ కళాశాల అని పేరు పొందిన 'సెయింట్ సెర్' కాలేజిలో సాలీనా ఎంకె

మంది మిలిటరీ ఆఫీసర్లు శిక్షణ పొంది తయారవుతున్నారో, దాదాపు అంతిమం దిశి (ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం ఇండోచైనా యుద్ధభూమికి గరిష్ట నిజ్జేట్లో ప్రతి ఏడాది ధారాబాంసిందన్నది ఫ్రెంచి సైనిక కాభివృద్ధి పథకులు సైతం అంగీకరిస్తున్న విషయమే.

ఇక పోతే, ఈ యుద్ధంలో ఫ్రాన్సుకు, దాని అండవస్తున్న అమెరికాకు కలిగిన ఆర్థిక నష్టం ఎంత అపారమైనదో ఈ క్రింది వివరాలనుబట్టి గ్రహించవచ్చు:

ప్రత్యేకించి ఇండోచైనా యుద్ధ నిర్వహణ నిమిత్తమే ఫ్రాన్సు 2,85,830 కోట్ల ఫ్రాంకులు ఖర్చు పెట్టిందని ఒక అంచనా. అంటే బ్రిటిష్ గవనమెంట్ ఈ మొత్తం దాదాపు 285,830 కోట్ల పౌనులన్నమాట. ఈ మొత్తంలో ఫ్రెంచి ప్రజలవద్ద పన్నులక్రింద వసూలుచేసిన మొత్తం దాదాపు 167 కోట్ల పౌనులు. అమెరికా చేసిన ఆర్థిక సహాయం 105 కోట్ల పౌనులవరకూ వున్నట్లు తెలుస్తున్నది. మిగతా ఖనం ఇండోచైనాలోని వియత్ నామ్ లావోస్, కాంబోడియా ప్రజలమీద వసూలుచేసింది.

ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామంలో పూర్తిగా చితికిపోయి నేటికీ కోలుకోని ఫ్రాన్సు ఆర్థికవ్యవస్థ, ఇండోచైనాలో సాగిన విజ్ఞేష్ట యుద్ధం ఫలితంగా ఎంత వుంటుందో నేక చెప్పవలసి పనిలేదు.

ఇండోచైనా యుద్ధం 1945 డిసెంబరు నెలలో హైఫాంగ్ కేపులో ఫ్రెంచివారికి, వియత్ మిన్ సేనలకూ మధ్య ఒక స్వల్ప సంఘర్షణగా ప్రారంభమై, చిటికి చిటికి గాలివాన అయింట్లు రానురాను అదే సంకులనమరంగా పరిణమించింది. వాస్తవానికి, ఇండోచైనా యుద్ధానికి అంకురాల్ పడే ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామంలో జపాన్ కు ప్రళయంతోనే జరిగిందని అంగీకరించవలసి వుంటుంది. పద్నాలుగు సంవత్సరాల క్రితం 1940 లో యూరప్ లో నాజీ సేనల విజృంభణకు తట్టుకోలేక, ఫ్రాన్సు దాసోహుమన్ను వస్తుడు, ఇక్కడ ఆసియాలో తన వలసరాజ్యమైన ఇండోచైనా విషయంలో జపాన్ తో ఫ్రెంచి పాలకులు విధిగా ఒక ఒప్పందం చేసుకోవలసి వచ్చింది. ఆ ఒప్పందం ఫలితంగానే ఉత్తర ఇండోచైనా లోని టోంకింగ్ రాష్ట్రాన్ని జపాన్ కు ధారాదత్తం చేశారు. అప్పటిలో చైనాపై సాగిస్తున్న దండయాత్రలో జపాన్ ఆ రాష్ట్రాన్ని ప్రధాన యుద్ధ స్థావరంగా ఉపయోగించుకున్నది. క్రమక్రమంగా అనాటి జపాన్ ఇండోచైనా అంతటిపై తన ఆధిపత్యాన్ని స్థాపించుకొగలిగింది. అదే జపాన్ 1945

మార్చి 9 న ఫ్రెంచిపాలనను పూర్తిగా త్రోసిరాజని బావ్ దాయని ఇండోచైనాకు కీలుబొమ్మ రాజ్యాధిపతిగా ప్రతిష్ఠాపన చేసింది. నాటికీ, నేటికీ కూడా ఇండోచైనాలో బావ్ దాయని కేవలం “కీలుబొమ్మ పాత్ర”గానే మిగిలిపోయింది.

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం సాగుతున్న రోజులలోనే జపాన్ వారిపై ఇండోచైనాలో రహస్య ప్రతిఘటనోద్యమాన్ని ‘వియత్ నామ్ స్వతంత్ర సమితి’ ప్రారంభించడం ఆ ‘స్వతంత్ర సమితి’ వియత్ మిన్ గా రూపొందడం జరిగింది. ఆ స్వతంత్ర సమితిలో బ్రిటిష్, అమెరికన్, ఫ్రెంచి ఉద్యోగులు కూడా చేరి జపానను ప్రతిఘటించకపోలేదు.

ఈ ‘వియత్ మిన్’ తిరుగుబాటుదళానికి అమెరికన్ వైమానిక దళాధిపతి జురల్ క్లెయర్ చెన్నాలో విమానాల ద్వారా ఆరోజులలో ఆయుధ సామగ్రి సరఫరా అవుతుండేది. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం అంత్య దినాలలో—అంటే 1945 ఆగస్టు 8 ప్రాంతాన—డాక్టర్ హోషిమిన్ నాయకత్వాన వియత్ మిన్ సేనలు విజృంభించి హోనోయ్ నగరాన్ని స్వాధీనపరచుకొవడం, ప్రపంచ యుద్ధం సమాప్తమైన వారం రోజులకే హోషిమిన్ అన్యక్షుడుగా వియత్ నామ్ రిపబ్లిక్ అవతరించడం కూడా జరిగింది. ఉత్తర ఇండోచైనాలో వున్న అన్నాం, టోంకింగ్ రాష్ట్రాలు, దక్షిణ దిశనున్న కౌచిన్ చైనా రాష్ట్రం ఈ రిపబ్లిక్ లో చేరిపోయినవి. బావ్ దాయ్ దానితో పదవీ ప్రభుడైనాడు.

డాక్టర్ హోషిమిన్ వయస్సు 62. విప్లవవాది. ఉత్తర రాష్ట్రమైన అన్నాం ఇతిడి జన్మస్థానం. తండ్రి ఫ్రెంచి ప్రభుత్వంకింద ఏదో ఉద్యోగం చేస్తుండేవాడనీ, ఒకానొక సందర్భంలో జాతీయోద్యమాన్ని బలపరిచిన కారణంగా అరెస్టు ఫ్రెంచి పాలకులు బర్రెస్ చేశారనీ ప్రతీతి. జాతీయ భావాలలో హోషిమిన్ తండ్రిని మించినవాడైనాడు. 1930 లో ఇండోచైనా కమ్యూనిస్టు పార్టీని స్థాపించడం, ఆ కారణంగా అతడికి పరోక్ష మరణశిక్ష విధించడం కూడా జరిగింది. తర్వాత హంకాంగ్ లో బ్రిటిష్ శాసనాలను ధిక్కరించిన కారణంగా 18 నెలలు కారాగారశిక్ష సైతం అనుభవించాడు. ‘హోషిమిన్’ అంటే అన్నాంభాషలో ‘విజ్ఞాన దాయకుడు’ అని అర్థం.

1945 లో హోషిమిన్ వియత్ నామ్ రిపబ్లిక్ అన్యక్షుడైనప్పుడు ఇండోచైనాలో ఫ్రెంచివారికి

8 వేలమంది సైనికబలం మాత్రమే వున్న కారణం చేత, వాటికి హోషిమినబలము ప్రతిఘటించే శక్తి లేకపోయింది. 1946 మార్చిలో ఫ్రెంచియునియన్ లోనూ, ఇండోనై నా ఫెడరేషన్ లోనూ యత్నావమ్ సృతంత్ర ప్రతిపత్తిని ప్రాప్త్య గుర్తించింది. ఉత్తర ఇండోనై నానుంచి జనరలిసిమా చాంగ్ క్రేషేక్ సేనలను స్వకేశానికి పంపించివేసే పరమమీద తన దేశంలో ఫ్రెంచిసేనల ఉనికికి హోషిమిన సమృతిం చాడు. ఆ పిమ్మట డాక్టర్ హోషిమిన ఒప్పందం పరతుల ధృవీకరణకై ప్రాప్త్యుకు వెళ్ళడం, ఫ్రెంచి ప్రభుత్వం సైనిక పర్యవేక్షణ ఆయనకు స్వాగతం ఇవ్వడం సంభవించింది. ఆనాడు ఫ్రెంచి ప్రభుత్వంతో జరిగిన చర్చలలోనే డాక్టర్ హోషిమిన ఇండోనై నా సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య వాంఛను వ్యక్త పరిచాడు. దాన్ని ప్రాప్త్యు నిరాకరించింది.

ఈవిధంగా డాక్టర్ హో ఫ్రెంచివారికి ఒక అతిష్టించు సమస్యగా తయారైనాడు. ఈ ప ఈ విధంగా వుండగా, ఇండోనై నాలోని అప్పటి ఫ్రెంచి రెసిడెంట్ జనరల్ అడ్మిరల్ థియరీ దాగ్నెస్ట్రా కోచిన్ నై నాలో కమ్యూనిస్టుతర ప్రభుత్వాన్ని ప్రత్యేకంగా ఏర్పాటు చేయడంతో వియత్ నాం, వియత్ మిన్ లు పుట్టె యుద్ధపర్యలు ప్రారంభమైనవి. హోషిమిన తన సేనలతో ఉ దళనవున్న పర్యవేక్షణలకు పోవలసివచ్చింది. మూడేళ్ళపాటు అవిచ్ఛిన్నంగా గెరిలాయుద్ధం సాగింది. 1948 మార్చిలో ఫ్రెంచి పాలకులు తిరిగి బావ్ దాయ్ ని గద్దెయెక్కించి, రాజ్యాధిపతిగా చేశారు. ఇండోనై నా ప్రజల అండకోసం బావ్ దాయ్ ప్రభుత్వానికి ఫ్రెంచిసమాఖ్యలో 'స్వతంత్ర' ప్రతి

1949 డిసెంబరులో నై నా అంతర్గతంలో మావో సీ టుంగ్ కు సంక్రమించిన విజయం కారణంగా ఇండో నై నా యుద్ధస్వరూపమే పూర్తిగా మారిపోయింది. హోషిమిన సేనలకు సహాయ సహకారాలు లభ్యమైనవి. 1950 లో ఫ్రెంచివారు వియత్ మిన్ బలాల చేతులలో పరాజయ పరంపరను ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. అప్పుడే ప్రాప్త్యు తన అతి ప్రముఖ సేనా నులలో ఒకడైన జనరల్ జీన్ - డీ - టాసినిని ఇండోనై నా యుద్ధనిర్వహణకు పంపించింది. వియత్ నామ్ సైనికబలాల ప్రసర్నిర్వాహణద్వారా ఇతడు అనేకమార్పులు చేసినా, వియత్ మిన్ విజృంభణాన్ని ఆరికటలేకపోయాడు.

తర్వాత గత ఏడాది ఏప్రిల్ ఒకరంగంలో పెద్ద పెట్టిన యుద్ధం చేసి వియత్ మిన్ బలాల సహాయులు విరగొట్టాలనే నిర్ణయంతో మరొక ప్రముఖ ఫ్రెంచి సేనాని జనరల్ హెన్రీ సవారి రావడం, అతిదీపథకం కూడా విఫలం కావడం, అది 200 గిని కొన్ని మాసాలకే ఎర్రనది జైల్లో అతిప్రధానమైన ఫ్రెంచిమర్గం దీన్ జిక్ ఫూ వియత్ మిన్ సేనల వశంకావడం ఇట్టి వలే జరిగిన సంఘటనలు.

దీన్ జిక్ ఫూ దుర్గం పతనమైన మరునటిరోజే — మే 8 న — జెనీవాలో చరిత్రాత్మకమైన ఇండో నై నా శాంతి సమావేశం ప్రారంభమైంది. దీన్ జిక్ ఫూ విజయదర్పంతోనే వియత్ మిన్ ప్రతినిధులు ఈ చర్చలలో పాల్గొన్నారు.

ఇండోనై నా యుద్ధవిరమణ సమస్యపై జెనీవా సమావేశంలో మొదటి బ్రిటిష్ విదేశాంగమంత్రి అంథోనీ ఈడెన్, అమెరి విదేశాంగమంత్రి జాక్ ఫార్ డెల్లెన్, అప్పటి విదేశాంగమంత్రి జారి విడాల్ట్, సోవియట్ విదేశాంగ మంత్రి మాల్టోవ్, నై నా ప్రధాని, విదేశాంగమంత్రి అయిన చా ఎక్ రే ల పాల్గొన్నారు. మొదటి విదవావాలపాటు సమావేశం ఉభయపక్షాల వాదనలతో ఎదురువాదనలతో, ప్రతిపాదనలతో, ఎదురు ప్రతిపాదనలతో ఆతీనీరసంగా, నిరుత్సాహకరంగా, నానుడుగా సాగింది. సమావేశం ఫలిస్తేదా అనే అనుమానం నైతం కలుగకపోలేదు. జెనీవా సభ చర్చలు మొదటిదశలో ఈ విధంగా నాగినవంటే అందుకు సమావేశంలో పాల్గొన్న ఏ ఒకపక్షాన్నీ తిప్పిపట్టడానికి వీలేదు. వియత్ మిన్ వర్గం ప్రదర్శించిన మొండిపట్టుదల, అమెరికా అండమానుకుని ఫ్రెంచి ప్రతినిధివర్గం ఆడిన నాటకమూ ఇందుకు కారణం. జెనీవాసభ జయప్రదం కావాలనే ఉద్దేశంతోగాని, అభిలాషతోగాని అమెరికా ఈ సమావేశానికి రాలేదనే తీరుస్తుంది.

“ఎక్కడో ఒకచోట నిలిచి కమ్యూనిజం వ్యాప్తిని ఆరికట్టడానికి పెద్ద పెట్టిన యుద్ధం చేయవలసిందేకదా, ఇండోనై నాలోనే ఆపని ఎందుకు చేయకూడదు?” అనే ధోరణిలోనే అమెరికా ప్రసరిస్తూ వచ్చింది. దీన్ జిక్ ఫూ దుర్గంలోనూ జరిగిన యుద్ధంలో చావుతప్పికన్న లాభపోయిన ప్రాప్త్యు, ఏవిధంగానైనా అమెరికా ఆర్థిక సైనిక బలాన్ని కూడా ప్రత్యక్షంగా ముగ్గులోకి దింపి, తన వలస రాజ్యమైన ఇండోనై నాను దక్కించుకుందామన్న తాపత్రయంలో పడిపోయింది, అంతేగాని, ఏడు

స్తర సంవత్సరాలనుంచి సాగుకూ దేశానికి సర్వావస్థకాలు తెచ్చిపెనుతున్న ఇండోచైనా యుద్ధంపట్ల శ్రాంతి పజలలో ఆనాటి కానాడు ప్రతికూలక భావం ఏర్పడుతున్నదనే విషయాన్ని అప్పటి లానియల్ ప్రభుత్వం స్పష్టంగా పెట్టుకోలేక పోయింది.

జెనీవాలో చర్చలు సాగుమాంసగానే ఇండోచైనా సమస్యమీదనే శ్రాంతి పార్లమెంటులో లానియల్ ప్రభుత్వంపై అవిశ్వాస తీర్మానం వెళ్లడం అంతటితో ఆ ప్రభుత్వం పతనం కావడం, అతిథి స్థానే జూన్ 20 న మెండ్సన్ ప్రామ్సు ప్రధానా మత్స్య పదవిని స్వీకరించి, "సరిగా నెలగొజులలో ఇండోచైనాలో శాంతిని సాధించినా సాధిస్తాను - లేదా, పదవినుంచి తివ్యకోచైనా తప్పుకుంటాను." అని ప్రతిజ్ఞ చేయడం సంభవించింది. ప్రామ్సులో జరిగిన ఈ ఆకస్మిక సంఘటన జెనీవా సభాస్థలినుంచి శ్రాంతి విశేషాంగమంత్ర బిడ్డల్ నిష్క్రమణకు దోహదం చేసింది.

జెనీవాచర్చులలో స్వయంగా పాల్గొన్న శ్రాంతి ప్రధాని తన ప్రతిజ్ఞను నెగ్గించుకున్నాడు. మెండ్సన్ సరిగా తాను పెట్టిన గడువుకోజుకు జూలై 20 నాటికి ఇండోచైనా యుద్ధమీద ముగిసిన సాధించగలిగాడు. జెనీవాసమావేశం సఫలీకృతమైందంటే మెండ్సన్ ప్రామ్సు ప్రదర్శించిన స్థిరసంకల్పం, వాస్తవిక దృక్పథం, ఆంథోనీ ఈజ్ న్ చూపిన రాయబార చాకచక్యం, చా ఎన్ లే మాలటోవేల బృందం కనబరిచిన సామరస్యధోరణి వీటినే ముఖ్యకారణాలుగా చెప్పవలసివుంటుంది. అనధికార భారత ప్రతినిధిగా వి. కె. కృష్ణమూర్తి ఉధ్యోగపక్షం తేమమునూ కోరిన మధ్యవర్తిగా నిర్వహించిన సామరస్య సంధాన కార్యక్రమంకూడా ఈ సమావేశ విజయానికి ప్రధాన సాహసమైంది.

జెనీవా ఒప్పందాలలో ప్రధాన నిర్ణయాలు ఈవిధంగా వున్నవి: (1) లావోస్, కాంబోడియా, మియన్ మార్మలలో సత్వర యుద్ధ విరమణ. (2) 1956 జూలై నాటికి ఈ మాడుప్రాంతాలలోవున్న రాజ్యాంగ విధానాల సమసరించి రహస్య వోటింగుపద్ధతిని ఎన్నికలు జరపడం తద్వారా ఇండోచైనా సర్వస్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని నిర్మూలించడం. (3) స్థూలంగా 17-వ ఆక్షోభరేఖను సరిహద్దుగా పెట్టుకొని ఆహూతుకు ఆవల, ఈవలవున్న సేవలను చేటికి వాటిని వర్గీకరించి వారివారి ప్రాంతాలకు చేర్చడం (4) లావోస్, కాంబోడియా, మియన్ మార్మల సంపూర్ణ స్వతంత్ర

రాజ్య ప్రతిపత్తిని కలిగివుండి, రెండేళ్లలో జరుగనున్న ఎన్నికలలో (పజలుయధేచ్ఛగా పాల్గొనే అవకాశాలు కలిగించడం. (5) విశేష సైనిక స్థావరాలు నిర్మపకుండా చూపడం. (6) ఈ యుద్ధమీదల కార్యకలాపాన్నీ, తదితర భవిష్యత్ కార్యకలాపాన్నీ భారత దేశం, కెనడా, పాలెంకు దేశాలతో ఏర్పడే అంతర్జాతీయదర్శి వేక్షణ సంఘం అశ్రామిష్టికీ సంసరించడం. స్థానిక సభ్యులలో ఏర్పడే ప్రాంతీయసంఘాలు ఈ అంతర్జాతీయసంఘం సహకరించి పనిచేయాలి. ఈ ఒప్పందమీద అమెరికా సంతకం చేయకపోయినప్పటికీ ఒప్పందసాఫల్యతకు కృషిచేస్తామని ప్రెసి డెంట్ ఐసెన్ హోవర్ హామెచెప్పారు.

భారతదేశం ఈ అంతర్జాతీయ సంఘానికి అగ్గ శ్రుతవహించి పనిచేస్తుంది. జెనీవాసభలో ప్రతిక్షం గా పాల్గొనకపోయినప్పటికీ ఇండోచైనా శాంతిస్థాపన కార్యక్రమంలో ఈవిధంగా గురుతరమైన బాధ్యత వహించే అవకాశం భారతదేశానికి లభ్యమైంది. ప్రధాని నెహ్రూ అన్నట్లు భారతదేశ విధానాలపట్ల ప్రపంచరాజ్యాలకు గల పరమవిశ్వాసమే ఈవాగ్దా తను మనదేశంపై చేయడానికి కారణం కావచ్చు.

కొరియా తటస్థరాజ్య సంఘంలోకంటే ప్రధానమైన పాత్రను భారతదేశం ఇండోచైనా విషయంలో నిర్వహించవలసి వుంటుందన్నది నిర్వివాదమైన విషయం.

కేవలం ఒప్పందాలు జరిగినంత మాత్రాన ప్రయోజనంలేదు. వాటిని సక్రమంగా అమలుజరపడమీదే వాటి సార్థ్యకత ఆధారపడివుంటుంది.

ఏది ఏమైనప్పటికీ, జెనీవా ఒప్పందంవల్ల ఒక సత్వర ఫలితం లభ్యమైంది. రెండవ ప్రపంచయుద్ధం సమాప్తమై ఇప్పటికి తొమ్మిది సంవత్సరాలు పూర్తి అవుతున్నా, శాంతికి నోరుపోసింది ఆసియాకు అట్టే శాంతి లభ్యమవుతున్నది. ప్రామ్సుఇచ్చిన హామెల ఇండోచైనా ఎట్టకేలకు ఒక స్వతంత్రరాజ్యం కాబోతున్నది. సంకల్పశక్తి వుంటే, ఎంతటి క్షిప్ర సమస్యనైనా, ముఖాముఖిచర్చలద్వారా పరిష్కరించడం సులభసాధ్యమేననే ప్రధానాంశాన్ని జెనీవాసభ, ఆక్రడ జరిగిన ఒప్పందాలు ప్రకటించేస్తున్నవి. ఇటీవలి తిష్టదితో, సంకల్పబలంతో వ్యవహరిస్తే, సమితిలో చైనా సభ్యత్వసమస్యను, కొరియా వికీరణ సమస్యను, జర్మనీ వికీరణ సమస్యనుకూడా అచిరకాలంలోనే పరిష్కరించుకొని సకల ప్రపంచానికి సంపూర్ణ శాంతిభిక్ష పెట్టగలమన్న విశ్వాసం లేకపోలేదని జెనీవాసభ రుజువుచేస్తున్నది.

* అశ్వ ఘోషముడు *

శ్రీ పి. యస్. ప్రకాశదీక్షితులు

పాతలు

అశ్వ ఘోషముడు

సువర్ణాక్షి

చంద్రచూడుడు

ప్రభుదేవి

ధర్మసేనుడు

మనోరమ

గౌతముడు

రాగిణి

: ప్రథమం :

అశ్వ ఘోషము : (వీణ వాయిస్తూ)

మత్తకోకిల నన్నాడై
ర్నర్తయన్నివ పాదపాన్
లైల కందర నిష్కాస్త్రః
ప్రగీత ఇవ చానిలః—

పుష్పితాగ్రాంస్తు పశ్యేమాన్
కర్ణికారాన్ సమస్తతః
హృతక ప్రతి సంఘన్నాన్
నరాన్ పీతాంబరా నివ!

అయం వనంత స్సౌమిత్రే
నానా విహగనాదితః
నీతయా విప్రహీనస్య
శోక సందీపనోమమ—

చంద్రచూడుడు : సువర్ణాక్షి పుత్రుడు అశ్వ
ఘోషునికి అభివాదాలు.

: ఎవరది? చంద్రచూడా! సువ్యా!

చంద్ర : ఔను, నేనే! సరేకాని, ఆ గుర్తు
మావిగుబుగుల్లోంచి కోకిల కుహసుహూ రావం
చేస్తుంటే, ఈ మల్లిపందిరిమీద గండు తుమ్మెదలు,
యుంకారం చేస్తుంటేకూడా నీలోని కవితాశక్తి నిద్ర
స్తాన్నదా! 'నీతయా విప్ర హీనస్య' అని వాల్మీకం
పఠిస్తున్నావ్ ?

అశ్వ : (నవ్వి) వాల్మీకిని అగ్రఃకరించగల భావు
కత వికాల విశ్వానికేలేదు. ప్రకృతికూడా ఆమహా
కవి కన్నుల ఎదుట అంజలించి నిలబడింది.

మత్తకోకిలనన్నాడై
ర్నర్తయన్నివ పాదపాన్
లైల కందర నిష్కాస్త్రః
ప్రగీత ఇవ చానిలః—

చంద్ర : పీయూషలహరులై ప్రవహించే నీ
కవితావాహినిముందు వాల్మీకి గంటం వట్టి ఇనప
ముక్క.

అశ్వ : అభినాసం అతిశయోక్తికి మాతృస్థానం.
కానీ,.....

అయం వనంత స్సౌమిత్రే
నానావిహగనాదితః

నీతయూ విప్రహీనస్య
శోక సందివనో మమః

ఇంత ఉదాత్తంగా ఎవరు పలికారు. భాస,
సామిల్లకులు కూడా అమహాకవి పదచ్ఛాయలలోనే...

చంద్ర: చాలు, చాలు.

ఈ మన సాక్షేత నగరంలో శేషటిరోజు మహా
త్వనం జరుగుతుంది, తెలుసా?

అశ్వ: ఔనాను, ఈ ఉపవనంలోని మల్లివాస
నలు వాచ్ఛనియాన్ని కడివినాడే, 'సరయూతరణో
త్సవం' వస్తున్నదనుకున్నాను. అయితే, ఔనాను—
ఈ ఉదయ సంద్యావందనములో అప్పటి సంకల్పం
చెప్పాను. శేపు నవమి — చైత్రపద్మనవమి సరయూ
తరణోత్సవం.

చంద్ర: బహుశా, ఈ వసంతంలో విజయశ్రీ
నిన్నే వరిస్తుంది.

అశ్వ: కానీ వసంతశ్రీ ఎవరో?

చంద్ర: గ్రీకులున్నారాగా. ఈతలో భారతీ
యులను యవన యువతులు చిత్తు చేసేస్తారు.

అశ్వ: యవనస్త్రీలు ఈత పోటీలలో పాల్గొం
టారా.

చంద్ర: ప్రపంచాన్ని సరించి నీ కంతగా
తెలిదు. ఎంతసేపూ కవిత్యం, కవులు, దార్శనికులూ
ఇదే పిచ్చి నీకు.

అశ్వ: జీవితంలో సాధించాల్సినది శాశ్వతమైన
యశస్సు. ఈ ఈతిపోటీలు, మల్లయుద్ధాలు తొత్కొ
లికముయిన భ్యాసితే తేస్తాయి. రెండేళ్ళ క్రితం
'విజయశ్రీ' సాధించినవాడి పేరు చెప్ప.

చంద్ర: చూడూ, ఆశైపు చెబుచుంటున్నవని
ఎవరో వస్తున్నట్లున్నారు? ఎవరదీ? ఓహో!
గౌతముడా!

గౌత: మహాకవి అశ్వఘోషులకు శిష్యుడు గౌత
ముడు ప్రణామాలు.

అశ్వ: గౌతమా! నిన్ను చూసి నేను ఎంత జాలి
పడి అభిమానిస్తానో అంతా అనన్యాయమంటాను.
కారణం తెలుసా? ఏవో రెండు మందాక్రంతాలు,
నాలుగు అనుష్టుప్లు వ్రాసిన అశ్వఘోషుడే మహా
కవి అయితే ఈదేశంలో కవిప్రామాట్ కానివా
డెవడు?

చంద్ర: అది గౌతముడికి నీమీద ఉండే అభి
మానం.

అశ్వ: అభిమానం అంతరంగవ్యాపారమేకాని..

గౌత: గురుపూజ్య! మీరేమన్నా సరే! తప్పదు,
ఈ యుగానికి మీరు మహాకవి. ఆ విషయాన్ని భావి
భారత సాహిత్యేతిహాసికుడు విస్మరించడు.

అశ్వ: పిచ్చివాడా! చూశావా, చంద్రా!
అతని అభిమానం ఎంత పతనదశకు తీసికొని పోతు
న్నదో.

గౌత: అయినా సరే! సువర్ణాక్షి నూనులు అశ్వ
ఘోషులు ఈ వసంత సరయూతరణోత్సవ జయశ్రీ
పతాక చేపట్టుతారు.

అశ్వ: (నవ్వి) అభివృద్ధిలోకి రావలసిన వాడివి
ఆరాధనలో పడిపోతున్నావ్. చూచావా, అదికవి
వాల్మీకి విమన్నారో.....

పుష్పితాగ్రాంస్తు పశ్యేమాన్
కర్ణికారాన్ నమస్తతః—

(సంగీతం సన్నగా సన్నగిల్లుతుంది)

: ద్వితీయం :

[సరయూ ప్రవాహం—జన కోలాహలం—
ఒడ్డునుండి ఈతకు దూకుతూన్న ధ్వనులు—ఈత—
కలకలం—కోలాహలం.]

జనం: "అదిగో, అదే, దాచేతాడు వివ
స్వంతుడు రెండుభారలు ముందుకుపోయాడు. అదో
మదయంతి అతన్ని చాటుకుపోయింది. జయంతుడు
మరీ తీవ్రంగా పోతున్నాడు."

రాగిణి: మనోరమా! ఇలా దగ్గరగా రా! అదిగో
అదిగో కదంబ పుసుమాలంకృత శిరోజాలపై జల
కణాలు పడడండా పోయే ప్రధను చూశావా?

మనో: సందేహం లేదు రాగిణీ! ఈసారి ప్రథ
విజయస్వజం చేపట్టుతుంది. అదిగో ముందు విసురుగా
పోయిన వివస్వంతి, జయంతి, మదయంతిలు అప్పుడే
అలసిపోయినావ రెక్కేస్తున్నారు.

రాగిణి: మనోరమా! అదిగో ప్రథ అవ్వలి
ఒడ్డును స్పృశించి సుడిబిలాలూ తిరిగి వస్తున్నదో!
ఓహో! ఆప్రక్క వెళుకే!

మనో : రాగిణి! ప్రభు ప్రభును స్వానాన్ని పొందలేకపోయా! చూస్తుంటే ఆత నే ముందుగా వచ్చేట్టున్నాడు. ఎవరే ఆ సాంవిధ్యమూర్తి! చూడూ, ఉదయనార్యప్రభా భాసమానమయిన ఆ ముఖం వసివాడవై నా లేదు.

రాగిణి : మాకు, మాడు. ఇద్దరూ సమంగా వస్తున్నారు. ఒక్క గోటివాసికూడా ఎడం లేదు. ఒకరివైవాళకు చూసుకొంటూ లక్ష్యనుసంధానం చేస్తున్నారు. ఏమీ సంకోచం లేదు. ఇద్దరూ ఒకేసారి సరయూతలాన్ని అధిరోపిస్తారు.

[జై! జై! అశ్వభూషులకూ జై! జై! ప్రభాణికి జై! జై! అశ్వభూష — ప్రభాణివులకూ జై! జై!! ప్రభాణికి జై! జై! అశ్వభూష కవికి జై! జై! జై! జై!! కోలాహలం నెచ్చుదిగా తగ్గుతూంటుంది]

రాగిణి : మనోరమా! ఈ అశ్వభూషు లెవరే?

మనోరమా : అదిగో, ముందు పోతున్నారగా చూడు.

రాగిణి : మనిషిని చూశానే. పుష్కరిమిత్ర సేనాపతి నిర్మించిన వల్లరివనంలో అప్పుడప్పుడు కనుపించేవారు. ఎప్పుడూ ఏవో పాడుతూ, అపరసంధ్యా రమ్య రోచిష్సుల నవలోకిస్తూ... (జనకోలాహలం)

* * * * *

ఒకడు : ఇంతకాలంనుంచి సాకేతంలో ఉంటూ అశ్వభూషుల పేరే విసలేదా?

మరియొకడు : వింటే మళ్ళీ అడుగుతానా?

ఒకడు : గ్రీకులు ప్రపంచజ్ఞానాన్నే మణిగా భారతీయులకంటే.....

మ. ఒ : మీరలా అంటే నేనొప్పుకోను. మా గ్రీకులు ఆవిషయంలో మీరు చెప్పినట్లు భారతీయులకంటే కృషిచేస్తారు. నేను ఇప్పటివరకే ప్రపంచంలో ప్రవేశిస్తున్నాను. అందుచేత నేనాకు తెలిసినవిషయం అడిగి తెలుసుకుంటున్నాను. ఈ జేజేలుకొట్టే భారతీయులందరికీ ఇంతకుముందు ఆయన పేరే తెలీదు.

ఒకడు : ఓహో! గ్రుద్దునచ్చి పిల్లను నెక్కిరిస్తూనే సాకేతనగరంలో నేకాక పరిసరజేబాలలో కూడా అశ్వభూషుని కవితారసాస్వాదన చేయనివారు లేరే.

మ. ఒ : ఓహో! ఈయన కవి అశ్వభూషులా! మాయవస్త్రిలందరూ ఈయనగీతాలు సంధ్యాసమ

యాలో ఆలకిస్తూంటారు. ఆహో! సరికొద్దమును జేజేలనువామయోగ్యులలో ఉదాత్త భావనిత్యపంచేయటం ఆయనకే అలవడింది:

ఒకడు : ఏమనుకొన్నావ్, భారతీయులంటే...

మ. ఒ : మీరు చాలా అమాయకుల్లా ఉన్నారు.

ఒకడు : సరే కాని, అశ్వభూషులతో విజయశ్రీని సముపార్జించిన ఆ అమ్మాయి ఎవరో చెప్పావు కాదు.

మ. ఒ : ఆవిడైరగరా? సాకేతంలో ఉన్న గ్రీకుదేశస్థులలో ఆయన ఎంతటి సంపన్నుడో అంతటి ఉదారుడు. ధర్మదత్తుడు సాకేతవివాసులయిన గ్రీకు దేశీయులకు మకుటం లేని మహారాజు. ఆయన వ్యాపారరంగంలో ఎంతటి నిపుణుడో, కళావిషయంలో కూడా.....

ఒకడు : అవకాశం దొరికిందిగదా అని అజ్ఞేపనిగా పోనిస్తున్నావేమిటి? ఆ ధర్మదత్తుడి ఘనత మాకెందుకోయ్! ప్రభాణి విషయం...

మ. ఒ : అంతేనా మీకు కావలసింది. మీ సంప్రదాయం ప్రకారం ప్రవరచేప్తేకాని కుదరజేమా అనుకున్నాను. అందుచేత అధిక ప్రసంగం అయింది. ప్రభాణిని ధర్మదత్తుల ఏకైక పుత్రిక.

* * * * *

రాగిణి : హమ్మో! సువర్ణాక్షీ పుత్రుడా?

ప్రభా : ఏమే, అంత బెదురుతున్నావ్?

మనో : అడిగావా! సువర్ణాక్షీ పేరు సాకేత విప్రజనానికే భియోత్పాదని.

ప్రభా : అదేమిటి? ఎంత బావుంది అభిషేకేరు? సువర్ణాక్షీ.

రాగిణి : ఆవిడే ఎప్పుడూ చూడలేదా? పోనీలే. ఈయన్ని చూశావుగా. అప్పు తల్లిపోలిక. ఆ కన్నులు... ఆ పై... చూశావా! ఆ కన్నులలో బంగారు కంటులు.

ప్రభా : ఔను. ఆ సువర్ రోచులతోనే నన్ను ప్రోత్సహించారు. మీకు తెలీదు. ఆయన ముందుగా ఒడ్డు చేరుగలిగిఉండినాడా స్థితశ్రీ రోచులతో నన్ను నడిపించారు.

మనో : ఆ!

ప్రభా : ఔను రమా! మధ్య జేబాన్ని అతిగమించాం. అక్కడ అలసిపోయాను. అంతక్రితమే

మిగిలినవారంతా నావ లెక్కేకారుగా, ఇంక నేనూ ఆగిపోదామనుకుంటుండగా ఆయనే ఉత్సాహాన్ని చక్కటించి అలసటను మరపించారు.

రాగిణి: ప్రమాదమే! సువర్ణాక్షి ఆభిజాత్య హంకారం సాక్షాత్తుకీ తెలుసు!

: తృతీయం :

అశ్వ: ఆశ్చర్యంగా ఉండే ఇన్ని సంవత్సరాలుగా ఈ నగరంలో ఉంటున్నా నాకు తెలీదే.

గ్రీ. పా: పౌరుడు: బహుశా మీరు దాన్ని కళ్ళ గా భావించి ఉండరు. కానీ మా దేశంలో అది ఉత్తమ మైన లలిత కళ.

గౌతముడు: మీ దేశంలో అది ఎంత ఉత్తమమో మా కది అంత అర్థమం.

అశ్వ: మా గౌతముడు విషయాన్ని కటువుగా చెప్పాడు. మీరేమో అనుకోకండి. మాకు సాహిత్యం ఉత్తమ కళ.

గ్రీ. పా: అది మా గ్రీకులూ అంగీకరిస్తారు. కానీ నాటకం సర్వప్రజానీకానికి అంగుబాటలలో ఉంటుందిగా

అశ్వ: ఔను. కానీ మాకు శ్రవ్యంమీద ఉన్న అభిప్రాయం దృశ్యంమీద.....

గ్రీ. పా: మీరు ఒక్కసారి...ఆ! ఈగోజు వసంతపూర్ణము కాదూ! ఈ గోజునే మా నాటక ప్రదర్శనం ఉంది. మీరు తప్పుకుండా రావాలి. (కోలాహలం) అజేమిటి, జనమంతా ఇటే వస్తున్నారు:

అశ్వ: ఏమిటి చంద్రమాడా ఈ కలకలం?

చంద్ర: (నెమ్మదిగా) అదిగో! నీ హృదయేశ్వరి ఊర్వశీ

గ్రీ. పా: ఊర్వశి అంటే?

గౌత: అదే తెలీదా?

అశ్వ: మీకు ఇతిహాసాలున్నాయి కాదూ!

గ్రీ. పా: ఆహా!

అశ్వ: అలానే మాకూ ఉన్నాయి. ఇతిహాసాల్లో అప్పర్వలని ఒక జాతిఉన్నది.

గ్రీ. పా: ఓహో!

గౌత: అంతా తెలిసిపోయినట్టే...

జనకోలాహలం. అశ్వఘోష - ప్రభాదేవులకు జై! జై! జై! జై!

అశ్వ: ఏమిటిది?

చంద్ర: సరయూ తరణోత్సవ విజేతలకు అభిసంధన సభ.

అశ్వ: ఓహో!

ప్రభా: మహాకవులకు నమస్సులు!

గౌత: అలా అనండి. నేను అయిదు సంవత్సరాలనుంచి ఆమాటే అంటుంటే ఏడు వినబండేదు.

అశ్వ: గౌతమా! మర్యాద...ప్రభాదేవి అభిసంధనలు. భారత ధరామరులు ఆభివాదాలు లంఘించి అతీర్వాదాలు లుగ్గరిస్తారు. అన్యధా భావించకండి.

ప్రభా: మీ ఆశీర్వాదం నాకు...

ప్రయోక: కూర్చోండి! కూర్చోండి! మహాకవి అశ్వఘోషులు ఈ విజయోత్సవసందర్భంగా తమ మూలకపుటలు వినిపిస్తారు. సాక్షాత్తనగర వసంత శ్రీని వస్త్రముందుగా వీణావాదం చేస్తారు. అసంతరించ ఆయన వ్రాస్తాన్న ఊర్వశి కావ్యం ప్రాకృతి భాగం వినిపిస్తారు.

అశ్వ: సవస్య జనతాపరివర్తుకు నమస్కారము. సాక్షాత్తనగర విద్యుజ్జనమండలికి ప్రణామలు. ఆచార్యులకు అభివాదాలు. వసంతసరయూతరణోత్సవ జయశ్రీ ఇరువురిని వరించింది. ఆభిజాత్యం, ప్రాంతీయాభిమానం వీడి మీరుచేసే సన్మానం ఇరువురికీ సమంగా జరగాలి. అశ్వఘోషమహాకవి! అని నన్ను సంబోధించినప్పుడల్లా నేను ప్రళయ ఝంఝులలోని అశ్వత్థ ప్రతింబా చలించిపోతాను. నేను సర్వసామాన్యుణ్ణి. సాక్షాత్తనగర వసంతశ్రీ వర్ణనాకూర్వం ఆదికవి, మహాకవి విరుదాద్దుడు అయిన నాత్రికిముసీం ద్రుని వసంతంఅలసిస్తాను...(వీణానాదం)

మత్తకోకిలనన్నాదై

ర్నర్తయన్నివ పాదపాన్

వైలకందర నిష్కాస్త్రః

ప్రగీత ఇవచానిలః॥

పుష్పితాగ్రాంస్తు పశ్యేమాన్

కణ్ణికారాన్ సమస్తతః

హటకప్రతిసంఘన్నాన్

నరాన్ పీతాంబరానివ॥

అయంవనంత స్సామిత్రే

నానావిహగనాదితః

నీతయా విప్రహీనస్య

శోకనందీహనోముమ్

ఓహో! అమరగానం సుధామధులహరి!

నందనవన మందార మరంద నివ్వందం !!

మహాభారతసంగీత కళాతపస్వికి శ్రే! శ్రే!!

ప్రయోక్త : అశ్వఘోషుల వీణావాదాన్ని, ఆయన మధురస్యనాన్ని విన్న సదస్యులు త్వరలో ఆయన కావ్యంకూడా వింటారు.

: చ తు ర్థం :

ప్రభా : మహాకవులేదో ఆలోచిస్తున్నట్టున్నారు.

ప్రభాదేవీ! రండి, కాని ఇంత కాలంగా ఈనగరంలో యిటువంటి ప్రయోగం జరుగుతున్నదని తెలిసికొకపోవడం వాటిల్లానం.

ప్రభా : కాని మీరు వసంతపూర్ణమనాడు ప్రదర్శనానికి రావడం మాకందరికీ ఉత్సాహాన్ని కలిగించింది. మీకు చిత్రలేఖనం కూడా వచ్చునే.

అశ్వ : వచ్చు నన్నాను. మానాళ్లు నమ్మరు. నేను వానిని నాటకానికి యవనికలు కూడా నేర్పే తయారుచేయున్నాను.

ప్రభా : మీరు నిజం చెప్తా

అశ్వ : నేను సువర్ణాక్షీ పుత్రు

ప్రభా : (జెదురుగా) సు-వ-ర్ణా-క్షీ

అశ్వ : అదేమిటి? ఆలా చలించావే?

ప్రభా : (నవ్వు) అహా! ఏంటేను. కాని మీరు ఇప్పుడు ఏమిటాలోచిస్తున్నారు?

అశ్వ : ఊర్వశిని గురించి?

ప్రభా : అది తెలుసు. అభినందనసభలో మీరు ప్రాకృతంలో గానంచేసినవాడే నా హృదయం ద్రవించింది. అందుచేతనే ఆ రాత్రి రంగస్థలంమీద పాడించుకున్నాం. దానినే నాటకంగా పరివర్తించుకున్నాం.

నన్ను పురూరపుడుగా అభినయించున్నారు. కాని ఊర్వశిగా ప్రభాదేవి నటించగలదని విన్నానునని చెప్పాను.

ప్రభా : నాలో ఆంత

అశ్వ : అది నాకు తెలుసు.

ప్రభా : నిజంగా మిమ్మల్ని పౌరాణికగాథ కవి పించా?

అశ్వ : అంటే?

ప్రభా : మీ పురాణాల్లో ఉన్న ఊర్వశి మీ హృదయాన్ని కదిలించి ఈ జీవద్రవన చేయించిందా?

అశ్వ : నీభావం నా కర్ణమవలంబేను!

ప్రభా : మీరు పరిహాసం చేస్తున్నారు.

అశ్వ : సువర్ణాక్షీచూసుకొని పరిహాసంలో కూడా అనత్యం ఉండదు.

ప్రభా : (జెదురుగా) సు-వ-ర్ణా-క్షీ.

అశ్వ : ఏం, మాతృదేవి ఎంత దయాత్మకహృదయమో తెలియక నువ్వలా భయపడుతున్నావ్. ఓసారి చూద్దవు గాని...

ప్రభా : వద్దు...వద్దు..కాదు, వస్తా. మాతృశ్రీ పదపద్యాలకు అభివాదం చేసి ఆశీర్వాదం పొందుతా.. కాని మీరు నిజం చెప్పటంలేదు. ఈ ఊర్వశి...

అశ్వ : ఊర్వశుని తెలియజేయండి.

ప్రభా : సరయూతరణోత్సవంలో అశ్వఘోషులు కనికరించి గెలిపించిన ఊర్వశి...

అశ్వ : ప్రభా! పక్షంలోగా నా ఊర్వశి కనిపించక ఎంత విలపించాను, నువ్వు నా సమక్షంలో ఉంటే...

ప్రభా : మహాకవి!

అశ్వ : నువ్వు నాప్రక్క నిలబడితే నేనా మహాకవి నే!

ప్రభా : మీరు పొరబడుతున్నారు.

అశ్వ : ప్రభా! అది జరగదు.

ప్రభా : జరుపుతున్నారు. సాకేతనగర మర్యాదల సభాకరించి మీ కావ్యాలు దేశంలో వ్యాపించినై. ఆ రోజు రాత్రి మాతో వాదించిన మానాన్నగారి స్నేహితులు మీ కావ్యాలను మా దేశభావంలోనికి అనువదించి తీసికొనివెళ్లి ఈజిప్టుదక్షిణకైకానుకగా పంపారు.

అశ్వ : ప్రభా! నాకోసం ఇంత శ్రమించే నీ హృదయంలో నన్ను బంధించవూ?

ప్రభా : వికార విశ్వంలో శాశ్వతకీర్తి నార్జించగలసిన అశ్వఘోషుడు సామాన్యయవస్థలో నశింపించే స్వార్థానికి లాంగకూడదు.

అశ్వః నవ్వుతేని ప్రపంచం గ్రహణం నాటి రాత్రి.

ప్రభాః మహాకవీ!

అశ్వః ప్రభా! నీ ఆరుణాధరాలు! నీ స్వర్ణకేత జాలం నన్ను బంధించి అదరిస్తున్నాయి.

ప్రభాః మహాకవీ!

అశ్వః ప్రభా!

ప్రభాః మీరు ధరామరులు.

అశ్వః త్రిలోకైకసుందరిమందు ధరామర త్వం...

ప్రభాః సువర్ణాక్షీ నూనులు...

అశ్వః అందుకా నవ్వు జంకుతున్నావ్. రా! ఇవ్వడే చెవదాం? సువర్ణాక్షీ తన బిడ్డచే ఎంత మమకారమున్నదో అంతా నీమీదకూడా ఉంటుంది.

ప్రభాః మహాకవీ! నేను యవనస్త్రీని.

అశ్వః సౌందర్యం, కళ జాతి మర్యాదలలో నిలబడవు.

ప్రభాః కాని మనకోసం తరతరాలుగా వచ్చే సంప్రదాయం విచ్చిన్నంకాదు.

అశ్వః రా! ఇలా దగ్గరగారా! నీ మృతాల బాహువల్లిలో నన్ను బంధించు. రా! ప్రభా! ఏదీ! ఒక్కసారి... ఒక్కసారి మధురమనోజ్ఞ హాస్య రోములు నామీద ప్రసరించినీ.....ఇంక ఈ బంధం నుండి మృత్యువుకూడా మనల్ని.....

ప్రభాః అలా అనకండి. మహాకవీ! మీరు కూడా సామాన్యమయిన దౌర్బల్యాలకు లొంగిపో తున్నారు.

అశ్వః ప్రభా! నవ్వు నా ఊర్వశిని. నవ్వు లేని క్షణాలలో నేను ఉన్నట్టెప్పుడూవుణ్ణి. రా! ఈమర్యాదలూ, సమయాలు మనల్నించెయ్యవు.

ప్రభాః ప్రభూ!

అశ్వః డేవీ!

ప్రభాః మహాకవీ!

అశ్వః ఊర్వశీ!

(విఠానాదం)

: పంచమం :

ధర్మసేనుడు:

ధర్మం శరణం గచ్ఛామి

బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి

సంఘం శరణం గచ్ఛామి

శిష్యులు :

ధర్మం శరణం గచ్ఛామి,

బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి,

సంఘం శరణం గచ్ఛామి.

ప్రభాః ధర్మసేన ధర్మాచార్యులకు ప్రణామాలు.

ధర్మః చిరంజీవికి బుద్ధధగవాసుని కరుణ లభి సుంది.

ప్రభాః ధన్యురాలను. అశ్వీభూషమహాకవి ఆచార్యుల దర్శనార్థం...

ధర్మః చిరంజీవినీ, వచ్చారు. వారాని కొక పర్యాయం ఈ వివరంలో నన్ను కలుస్తూనే ఉన్నారు. కాని ఆయన యింకా సౌందర్య స్వేషణ చేస్తూనే ఉన్నారు. వసంతాలు, అపసరలు ఈ బాధితజనతకు ఎందుకూ పనికిరావు. కాని ఆయన వసంత వస్త్రసదృశ ఆయన అపరంజితమనే మామూలున్నారు. కాని నాకొక ఆశి ఉన్నది. ఆయనకవితలో కూడా దార్శనికదృష్టి, తాత్విక చింతన ఉన్నవి. అనే ఆయనకు భారతమహాతి హాసంలో శాశ్వత స్థానాన్ని కూరుస్తవి.

ప్రభాః ధన్యురాలను! ఆచార్యా! ధన్యురాలను. సదా నేను వాధించేది అదే! ఆయన శాశ్వతంగా ఉండాలి. తరతరాలవరకూ, దేశ, దేశాల వారూ ఆయనను స్మరిస్తూ ఉండాలి. ఆయన కావ్యాలను గానంచేస్తూ ఆనందోన్మత్తులు కావాలి. అదే నేను కోరుతున్నాను.

ధర్మః చిరంజీవినీ! నాకు తెలుసు. కాని అతనింకా, పాండవౌతిక సౌందర్యస్వేషణ చేస్తూనే ఉన్నారు. వైదికవాఙ్మయం మీద ఆయనకున్న అభిమానం పరంపరాగతం. అయినా అందుకు మన అధ్యంతరం లేదు. ఋగ్వేద జాప్నామాధ్యయనంచేసి అందులోని పరమార్థాన్ని గ్రహించిన విద్వాంసుడు. కాని మాశావ! భారత

సామిత్వానికి శ్రీకారంబుడైన ఆదికవి వాల్మీకి ఆయన లక్ష్యం. రామాయణం ఆయనలక్షణం.

అశ్వ ధర్మనేన య్యలప అభివా ఓహో, ప్రభాదేవిమాదా ఇక్కడికే వచ్చింకో. కోసం సరయూనెకతేనీమహా నీ ప్రభు పాదాను!

ప్రభా: మహాకవి! ఇది జ్ఞాపకవిహారం. ఇక్కడ ధర్మచింతన వివా అన్యప్రసంగం.

అశ్వ: ప్రభా! నీ సముఖంలో—అభిలంకా శ్చర్యకర సౌందర్యలీలావిలాసంగా అవతరించిన ఆపస్వరకన్యవు. నువ్వు వసంతానివి, శరత్పూర్ణిమవు.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వ: ప్రభా! నువ్వు నాజీవిత తమోవిహారం లో ఉదయించిన చంద్రప్రభవు. ఈజీవిత శిశిరానికి వసంతశ్రీవి.

ప్రభా: మహాకవి! ధర్మనేనాచార్యుల సముఖంలో, జ్ఞాపకవిహారంలో...

ధర్మ: అశ్వఘోషమహాకవి!

అశ్వ: ఆచార్యా! మీరుకూడ నన్ను మహాకవి! అంటున్నారు. ఈ విశాలవిశ్వంలో వాల్మీకిమనీం ద్రులే మహాకవివిరుదధారణార్థులు. రామాయణమే మహాకావ్యం. అన్యులు అల్పము. అన్యులను స్వల్పములు.

ధర్మ: నాయనా, అలా అనకు. మానవబుద్ధికి అతీతమయినది లేదు. భరతశాస్త్రి నైదికమతమే శిరోధార్యమనీ, అది భారతదేశాభ్యుదయని కేకకాధారమనీ భావనచేశారు. బుద్ధిభగవాను డవతరించినాడు. దేశంలో పరిణామం వచ్చింది. నైదేశికులుకూడా ఆకర్షింపబడ్డారు. యవనులు చూడు, వ్యాపారదృష్టాన్ని నైదికమతాన్ని పోషిస్తున్నారే కాని వారి హృదయాలు బుద్ధిభగవానునివూడనే లగ్నముయిఉన్నవి. జ్ఞాపం ఎటువంటి పరిణామాలను తీసికొనివచ్చిందో చూశావా? వేదమతాని... ..

అశ్వ: ఆచార్యా, మీరు అభిమానంతో పలికే సిద్ధాంతానికి స్వజనిత, సార్వకాలికత ఉండదు.

అవాప్తి దోషాతీతమయిన సిద్ధాంతం అభిమానంనుండి రాదు. ఆలోచించండి. వేదమతం నాటిది, నేటిది నా? నైదికమతంలోని కొన్ని మర్యాదలను ఛిన్నాభిన్నంచేసి జ్ఞాపం అవతరించింది. సువ్యవస్థితంగా సాగే దేశాన్ని ఆవ్యవస్థిత చేసింది

జ్ఞాపం. ఏమో అవకాశాలు కల్పించామంటారు. అకమతీ ప్రచారానికీ, వ్యాప్తికీ మాత్రమే.

ధర్మ: నాయనా! ఆ వేదపక్షం. ప్రతిమతం అదిలో అటువంటి కార్యక్రమాలు కొన్ని సాగిస్తుంది. ఈ నిభిలపురాణ రచన ఏమిటి? నువ్వు ఆరాధించే రామాయణం

అశ్వ: ఆచార్యా, రామాయణం సౌందర్య సంభోధితమయిన మహాకావ్యం. జడ, చేతన ప్రకృతి మహాకవి లేఖని మోల ప్రాంబలికమయే నిలబడది. అది మహాకావ్యం.

ప్రభా: మహాకవి! ఆచార్యుల అభిప్రాయాన్ని అవగతం చేసికోవటానికి యత్నించండి.

అశ్వ: ప్రభా! ఈ విహారంలో ఇంకెంతసేపూ ఉండలేను. నాలో నిద్రాణమైఉన్న దార్శనిక శిష్యులు జాగృతమవుతున్నవి. వద్దు. ఈ హేతువాదంతో సౌందర్యమయమయిన ప్రకృతిని పరిశీలించి నిశ్శబ్దావాన్ని ప్రబోధించలేను. నడు.

ధర్మ: సంఘం శరణం గచ్ఛామి. నాయనా! మనం నివసించే ఈ ప్రపంచంలోని మానవుల వేదనలనూ, పరిదేవనలనూ వింటూ విననట్లు నటించి సర్వప్రకృతి సుక్ష్మాలు, కవిసమ్రాట్లు విలాసం కోసం విహరిస్తున్న దినుకోవటం తుంతవ్యంకాదు. చూడు.....

అశ్వ: వద్దు ఆచార్యా, మీ ధర్మబోధ నాకు వద్దు. ఇప్పటికీ నాలోని కావ్యదృష్టి పోతున్నది. జ్ఞాపనపదమయిన తాత్వికదృష్టి నాకు తెలికుండా నన్ను వెన్నాడుతూనే ఉంది. చెప్పకండి ఈ చరాచరజగత్తు ఏ మహామహుడి, ఏ విరాణ్మూర్తి లీలా విలాంగానో ఊహ చేసిన ఆర్షసిద్ధాంతాన్ని విచ్చిన్నం చేయకండి. మానవజీవితంలో సుఖ, సంతోషాలను శాంతిని మనం ప్రవేశపెట్టాలేం. వదిలేయం! రా! ప్రభా! పోదాం. అదిగో, సరయూనైకతేనీ నీ మృదుపదపద్యాలను ముద్దుగా నాలని ఉవ్విళ్ళూరుతోంది. లే.

ప్రభా: మహాకవి! ధర్మనేన ధర్మాచార్యా ప్రణామాలు.

ధర్మ: వెళ్ళిరా అమ్మా! మహాకవి తిరిగివస్తాడు. తప్పదు ఆయన దార్శనికుడవుతాడు.

ప్రభా: మహాకవి!

అశ్వ: ప్రభా!

ప్రభా: అదిగో చంద్రోదయ మవుతున్నది. సరయూనైకతలాలు నన్నాహ్వనిస్తున్నాయి. అనందోద్యోగసముల్లసితములయిన వదీతరంగాలు నన్ను కౌగిలించుకొనేందుకు ఎదురుమాస్తున్నాయి.

అశ్వ: నా అదృష్టలో కేశ్వరి! ఊర్వశీ...

ప్రభా: ప్రభూ! మీరు ప్రాపంచికతుచ్ఛ సుఖాలలో...

అశ్వ: ప్రభా! సుఖ, దుఃఖ ద్వంద్వత్యక్తమయిన ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నంతకాలం మనం అనుభవించగలిగిన సుఖాన్ని అనుభూతం చేసికోవాలి. పునర్జన్మలో కూడా ఈ స్మృతులు మనలను వెన్నాడి సంతృప్తి కలిగించాలి. ఈ మధురయామినీసుమమా సుధాపూర్ణజ్యోత్స్నలలో, ఈ ప్రకౌతసదీపులిన సీమలలో.....

ప్రభా: మహాకవి! మీరు ఒక్కవిషయాన్ని గురించి ఎప్పుడూ ఆలోచించటంలేదు.

అశ్వ: స్వర్ణసుందరి! నేనెప్పుడూ ఒక్కవిషయమే ఆలోచిస్తాను, నీసమక్షంలో.

ప్రభా: మీరెప్పుడూ నా సమక్షంలోనే ఉండరు.

అశ్వ: అసంభవం ప్రభా!

ప్రభా: మహాకవి సమ్యక్తులలో ఊర్వశి అసంభవాలను సంభావించలేదు ప్రభూ!

అశ్వ: ప్రభా! చతుర్థశ భువనాలూ ఏకమై వచ్చినా నిన్ను నానుండి వేరుచెయ్యలేవు. ఏదీ నీసుందర మందహాస రస నివ్యంద...

ప్రభా: ప్రభూ! ఇక్కడికి రాబోయేముందే అమృతాదు కబురుచేస్తే...

ప్రభా: సాకేతనగర విప్రపురంధ్రీ చూడమణి సువర్ణాక్షికి అభివాదాలు.

సువర్ణాక్షి: కోడలా ఆకిర్వాదాలు. ఇలా

ప్రభా: ధన్యాహం.

సువర్ణాక్షి: సంబోధనలూ, సమ్మనాలూ కార్యసాధనకేకాని యధార్థనాదకాలు కావవూ!

ప్రభా: అః!

సువర్ణాక్షి: నీ కిదివరకే తెలిసిఉంటుంది. సాకేతనగరశిష్యస్మృతిని పరిశ్రమించగల శక్తిశీల ఒక్క సువర్ణాక్షిమాత్రమేనని.....

ప్రభా: రాగిణి! నాకేమిటో భయంగాఉంది. అమృతానికి సమాధానం చెప్ప.

రాగిణి: మాతృశ్రీ సువర్ణాక్షిసముఖంలో యావద్భారతం సతీర్థంతో...

సువర్ణాక్షి: కాదు రాగిణి! ఈరోజున భూదేవ సామ్రాజ్య సువర్ణాక్షి ఒక యవనకన్యముందు తన చేతులు జోడించి, శిరమవంచి...

ప్రభా: మాతృశ్రీ! (బెదురు)

రాగిణి: అమృతాదు! (చలించి)

సువ: ఔను రాగిణి! సువర్ణాక్షి సేత్రాలలోని దివ్యదీప్తి యధాపూర్వం ఉండిగా, ఆ రోచిపుంజ ప్రాంగణంలో ధర్మమృతి కావటంకన్న...

రాగిణి: అమృత! మీ అంతరంగంలో అంకురించబోయే అజ్ఞను కూడా ఆచరించటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాం.

సువ: అజ్ఞకాదిది రాగిణి! అభ్యర్థన. అరవై శత్రువృత్తిమలను ఆహరించిన ఈ సువర్ణచేలాంచలం నీముందు చీకటిని మ్రొగుతూ ముందుకు వస్తూన్నది.

ప్రభా: రాగిణి! మాతృశ్రీ భావం...

సువ: ప్రభా! సువర్ణాక్షి జీవితంలో ధర్మమృతిని తన తీక్షణయనద్యుతులతో, అరుణారణ రేఖలతో అవహరించింది. కాని...

ప్రభా: మాతా! ఇప్పుడూ మీరు...

సువ: అమ్మాయ్, కన్న కొడుకుకోసం కొంగు చాచుతున్నాను. ఆ ప్రతిభాసంపత్తము నేర్పడం మలిన విలాస విహారాలలో...

ప్రభా: అమ్మా, అర్థమయింది.

సువ: రాగిణి, ధర్మమృతి కిక్కడ ప్రసంగం లేదు. నాకు తెలుసు—దేశం కాలానుగామియై, జాగ్రప్రబోధిత మవుతుంది. అందుకు నేను చింతించను. కాని అశ్వమూషడు అమరకిర్తిని సాధించాలి. ప్రభా! సువర్ణాక్షి నూనుడి అంతేవానిపై ధరత శాస్త్రాన్ని అభ్యసించిన నీకు కర్తవ్యం తెలిసి ఉంటుంది.

ప్రభా: అమ్మా! అశ్వఘోషమహాకవి రస
తరంగిణిలో నేనొక బిందువునైపోతానని వాగ్దానం
చేస్తున్నాను.

రాగి: ప్రభా! (బెదురు)

* * *
అశ్వ: ప్రభా! ప్రభా! ఎక్కడికా పరుగు,
వెళ్ళుకు. వెళ్ళుకు. పరుగెత్తు ప్రభా! ఆచైపు మొసళ్లు
...మొసళ్లు...ప్రభా! ప్రభా!

(నీటిలో ధ్వనులు)

ధర్మ: అశ్వఘోషమహాకవి!

అశ్వ: ప్రభా! ప్రభా! ఎవరిదీ! జాడబిత్తువులా
స్వామి.....వీరంతా నన్ను, నాప్రభానూ వేరు
చేశారా స్వామి!

ధర్మ: మహాకవి! క్షణికమయిన ఈ ప్రపం
చంలో ఒకరినొకరు ఏమీ చెయ్యరు.

అశ్వ: స్వామి! మీరు ధర్మబోధచేస్తున్నారు.
ప్రయోజనంలేదు.

ధర్మ: ప్రభాజీవి అంతిమసంజ్ఞేం...

అశ్వ: అఁ! నాప్రభ అంతిమసంజ్ఞేమా!!

ధర్మ: జ్ఞాన నాయనా!

“బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి”

ఇదే ఆమె అంతిమసంజ్ఞేం.

అశ్వ: అంతేనా, స్వామి! అంతేనా. నాకు
తెలుసు. ఎప్పుడూ అంటూనే ఉండేది. ప్రభా!
నీ అంతిమసంజ్ఞాన్ని ఆక్షరాలా ఆచరించి ఈ విశ్వ
మానవప్రపంచాన్ని నా కవితావాహినిలో ఓలలాడి
స్తాను. నాదార్శవిక నౌకపై తరింపజేస్తాను. ధర్మ
నేనాచార్యా, ఇప్పించండి ధర్మదీక్ష.

1: బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి

సంఘం శరణం గచ్ఛామి

ధర్మం శరణం గచ్ఛామి.

* వాక్మీ ర *

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

★ ★ అటుకొండా, యిటుకొండా — మధ్య చక్కని లోయా — లోయలో తీయని
పాటలు పాడుకొంటూ కదలిపోయే అందాల నెలయేరు — దానిపేరు వాఘీర ★ ★

ప్రియమరి జాల్వారెడి నీ

యరవిరి కెరటాల నిగ్గుటద్దములోనక

చెరిగిన పూర్వపు టండము

లరసి యజంతా తపించునటె వాఘీరా ?

పచ్చని కొండలోయ బడివచ్చిన వెన్నెలవెల్లువేమె ! నీ
యచ్చపు సోయగమ్ము హృదయమ్ములకున్ గిలిగింత పెట్టగా
గ్రుచ్చి కవుంగలించెదవాకో, మముబోటి కళాప్రవాసులన్
ముచ్చట దేల్చు క్రొత్తరగ ముత్తైపు పయ్యెద పూలగాలులన్ !

అమృతపు జల్లు లీయలల యన్నవకిన్నెర లాలపించు గా
నము లవి, మాచరిత్రలకు నందని కాలపుకంచుక్కుట ద్వా
రములను వ్రేల్ శతాబ్దపు తెరల్ తొలగించుచు ఏమహాద్భుతా
ర్థములు కథానిధానము లుదారత మాకయి వెల్లడించునో !

ఇది తథ్యంబటె ? ఇట్టి కారడవిలో నీకొండ కే భాగ్యమో !
షది నూరేడులు - శాతవాహన నృపుల్ ప్రారంభకుల్గా - కళా
విదు లించెందరొ జీవితమ్ములు నమర్చింపన్, జగత్కీర్తికిం
గుదురై వెల్లినదంట; ఎవ్వరిక సాక్షుల్ నీవు గాకున్నచో ?

అనుపమ బుద్ధగాఢలు గుహంతర భిత్తికలందు చిత్రలే
ఖనముల తీర్పు పట్టున నిగారపు కుంచెలరంగు లీ తహా
ర్విని విదలించియుండెదరులే; అటుగాక, విచిత్రవర్ణధా
రణ హృదయంగమమ్ము తెలులయ్యెడి నిచ్చటి గడ్డి పువ్వులున్ !

ఈ తీరమ్ముల ధ్యానముద్ర గొనిరో, ఏ భిక్షువుల్ నిర్మల
ప్రాతస్సంధ్యల; ఏకశావ్రతులు సంభావించిరో యీధరా
జాతచ్ఛాయల గోష్ఠ; లే కులపతుల్ శ్రద్ధాభుతా శిష్య సం
ప్రాతంబున్ చదివించిరో, సుగతధర్మం బీశిలాపాళి; సం
పూతం బిందు వెలుంగు ప్రత్యులుపు చెప్పన్ పూర్వభోగస్మృతుల్!

స్వాంతము లేలు దివ్యరసభావనమన్విత నూత్నతైలి వె
స్సంతర భూవర ప్రముఖ జాతకగాఢలు తీర్పు తద్గహ
భ్యంతర శిల్పిలోకము, శ్రమాపనయ ప్రియవృత్తివై నమ
ర్చింతువె శీతలానిల పరీమళకోమల చాలనమ్ములన్ ?

వెలుగుల్ దూరని యా గుహంతరములన్ విన్నాణముల్ దేల మేల్
జిలుగుంగ్రొన్నగిషీపనుల్ నలిపినా; రేఢాతు సంపాదితం
బులొ తద్వర్ణ సముచ్చయంబులు! శతాబ్దుల్ దాటినన్ నేటికిన్
తిళుకుల్ మాయపు, నీ వెరుంగుదువు గాదా తల్లి! తత్ప్రక్రియల్

కలగు నెడండ, చెమ్మగిలు కన్నుల, చెన్నరియున్న యీ గుహ
వళుల నపూర్వ చిత్రవిభవమ్మును - అక్షయ శిల్పసంపదన్
పులకలుచేర గన్గొనుచు పొంగిన తీవ్రవిపాదభావనల్
నిలుపగ దర్శకావళికి నిల్చువొ నీవొక సాంత్యనమ్ముగా !

శరదిందుద్యుతులందు సిగ్ధసిక తాశయ్యుసుఖాసీనులై
గురువుల్ శిష్యుల కదృతప్రభుకథా గూఢార్థముల్ చెల్పుచో
నురువీచీకలనాదమంజులముగా నూకొట్టుటల్, లేవు నే
డరమోడ్పుం గనుదమ్ములన్ వినెడుభాగ్యంబుల్ - నదీసుందరీ !

అలనా డీగిరి రాడ్లహంగణములం దాచార్యులున్ ఛాత్రులుం
బలుకన్ ముక్తగళమ్మునన్ త్రిశరణధ్యానంబు లాశాంచలం
బుల మార్మోసిన వార్తలెల్ల కలలైపోవన్, నిరాశానమా
ధుల నిద్రించెడి యద్రరాజు గని, నీ దుఃఖమ్ము నూహించెదన్.

కరుణామూర్తి తథాగతుం జరయఁజో గర్బాలయం బందు సు
స్థిర పద్మాసనయోగ నిద్రగొని; సంజేహింతురో, మేఁకొ
ల్పరుదో స్వామిని పద్మపాణి ముఖు లాద్యారస్థితుల్; నీవదే
గురిగా గొంతు పెకల్చి దుర్విధికి నాక్రోశింతువా రేబవల్ !

అలిగిన శిల్పి తిట్టుకొనెనా - నరపాలుర భావశుద్ధియే
తొలగెన - ధూర్తభిక్షువుల దోషము కొట్టెన - ధర్మదేవతా
నిలయము లివ్వ పాడువడ నేటికి? శాపవిమోచనమ్మునుం
గలుగదె? నర్వముం దెలియగా వినిపింపు మహాంతవృత్తముల్.

అచ్చట కృష్ణవేణి; మధురాకృతి నిచ్చట నీవు, లోకముల్
మెచ్చగ శిల్పలక్ష్మికిని మేడలుకట్టిరి, మీ ఋణమ్ములే
మచ్చున తీరు? కస్తూరి ఘుమంఘుమ లార్పు కళాచరిత్రలో
జెచ్చెర తమ్మి పుప్పొడి రచింతురు నిన్నల యొజ్జబంతిగన్ !

బ్రదికిచెడినట్టి సాగతాశ్రమపదమ్ము
లివి యజంతాద్రు; లిచటి సాహిత్యమునను
విడిచి చనలేవు, చిరతపస్వినివి నీవు,
దేవి వాఘేర! మా సృష్టిదీపశిఖిప !

* శిశిర వసంతాలు *

శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి

:వసంతం:

ఇది ఇరవయ్యో శతాబ్దపు మొదటి దశాబ్దపు చివరి సంవత్సరాది. గోదావరీ కృష్ణలంత గొప్పనది కాకపోయినా, వేసవికాలంలో కూడా నీటికి లోటులేని ఒక చిన్న నది. దాని సమాపంలో ఒక తోట—సహోదా జామి మొదలయిన ఇతర జాతుల చెట్లకూడా లేకపోలేదుగాని, ఎక్కువగా ఉన్నవి మామిడిచెట్లు కావడే మామిడితోట అనవచ్చును. చుట్టూ జీశిమామిడి చెట్లున్నాయి; వాటికి వెలుపలగా కంచె ఉంది. కాని, దానిగుండా దారులు కూడా చాలానే ఉన్నాయి.

తోటలో ఒకమూలగా పెద్దమామిడి చెట్టుకంటుంది. అది పళ్ళెకంటే పిల్లలు కోతికొమ్మచ్చు ఆడుకొందికే ఎక్కువగా ఉపయోగపడుతుంది. ఆ చెట్టుకి ధూమికి సమాంతరంగా చాలాదూరం సాగి పోయే కొమ్మ ఒకటి ఉంది. ఆ కొమ్మమీద నేలను పరుగెత్తినంత జోరుగానూ పరుగెత్తగలరు ఆటలాడుకొనే కుర్రవాళ్లు—తోటంతా నిర్మానుష్యంగా ఉంది, ఆ కొమ్మమీద కూర్చొని ఏమిటో తీవ్రంగా చర్చిస్తున్న ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళను తప్పిస్తే.

“ఏమిరా కృష్ణా! ఇవాళ పండుగరోజు కూడా కదా, ఎందుకు సరిదాగా లేవు?”

“ఏమిటో యాజులూ! నాకేమిటో చాలా చిక్కగా ఉందిరా!”

“నువ్వే ఇలా అంటే మరి మా మామేమిటంటావురా కృష్ణా! మీ అమ్మ నిన్నేమి ఆనదు; మీ మామయ్యయినా ఎప్పుడైనా కేకలు వేస్తాడుతప్ప నిన్ను కొట్టడు. మాకయితే ఎప్పుడో ఒకనాడు తప్ప రోజూ తాళాధ్యాయం అవుతూనే ఉంటుంది; ఇక మన కుర్రబట్టంతా నీమాట కొదవదు.”

“అదికాదురా యాజులూ! నా కసలు ఈ ఊలో ఉండడమే ఇవంలేదురా!”

“నాకూ ఇవంటేదు రోజూ పెద్దవాళ్ళ చేత దెబ్బలూ తిట్లూ తింటూఉండడం. కాని మరెం చెయ్యగలం? తప్పదు.”

“ఏం, ఎందుకు తప్పదు? ఎక్కడికయినా పారిపోతాము. ఆ తరవాత...”

“అసలు ఎలా పారిపోతామరా! పారిపోతే మటుకు మనవాళ్లు వెతికించి పట్టుకోరా? అసలు గైతెక్కదానికి టిక్కెటుండాల్సి, దానికి ఎంతో డబ్బువుతుందిట.”

“అదంతా నాకు తెలుసుమరా! మనకి ధైర్యం అంటూ ఉండాలిగాని డబ్బులేకపోయినా బాధలేదు.”

“నీమాట కొదవనుగాని కృష్ణా! చూడ, మనం ఎలాగోలాగు పారిపోతామనకో! ఆ తరవాత చెనే దేమిటి? అక్కడ మనకు అన్నం ఎవడు పెడతాడు? ఇక్కడ మనవాళ్లు ఎంత తిట్టినా మూడుపూటలా అన్నం పెడతారు.”

“ఎవ్వడో వెళ్ళిళ్ళకి తప్ప వైఠోరు వెళ్ళలేదు గనక నీకు ఊళ్ళో తప్ప మరెక్కడా ఎవ్వరూ బ్రతకడం లేదనిపిస్తుంది. అక్కడ పట్నంలో, మా నాన్నగారు బ్రతికిఉన్నప్పుడు మా యింటికి ప్రతి ఆదివారం సుబ్రహ్మణ్యం అని ఒక కుర్రవాడు భోజనానికి వచ్చేవాడు. వాడికి ఆప్పుడు పన్నెండు పదమూడేళ్ళకంటే ఎక్కువ ఉండవు. వాళ్ళెన్నో నాన్నా చిన్నప్పడే చచ్చిపోయేరట! మరెవ్వరూ బంధువులకూడా లేరట. ఒక్కడూ పట్నంలో ఉండి వారాలుచేసుకొంటూ చదువుకొనేవాడు. ఈవాటికి చాలా పెద్ద చదువులోకి వెళ్ళిఉంటాడు.”

“అయితే మరి పట్నంలో పెద్దవాళ్ళ పూచీ లేకుండా మనం ఇంగ్లీషుచదువు చదువుకోవచ్చు నన్నమాట! ఏమో నాకు భయంగా ఉందిమహా! ఇక్కడ మనం ఏదో చదువుకొంటున్నామనకదా?”

“ఈ సంస్కృతంచదువు నాకేమీ ఇవ్వం లేదునుమా! అందులో మా మామయ్య మాడునాలుగు గోజులు ఏ చదువూ లేనట్టే తన పనులవిడ తాను తిరుగుతాడు. ఏవో ఒకనాడు తనకేవలీ లేనినాడు పట్టుకొని పాతల్లోకాలన్నీ అప్పజెప్పమంటాడు. ఎంత బాగా చెప్పినా ఇంకా వీవో తప్పలున్నాయనే అంటాడు. చెప్పినప్పుడు తనకి ఎక్కడలేని తొందరాగాని ప్రశ్నలడిగినప్పుడుమాత్రం తప్పలు పట్టడానికి చూస్తాడు.”

“ఇంకా నయం, నువ్వు తెలివయినవాడివి. నీకు ఒక్కమారు చదివితే వచ్చేస్తుంది. నీమీద ఎప్పుడయినా కేకలు వేస్తాడుగాని కొట్టడు; మాకయితే ఇంట్లోనూ చెబులే, పాఠశాలలోనూ చెబులే.”

“అమ్మి చెబులూ తిట్లూ తింటానంటావుగాని ఇక్కడనుంచి మరెక్కడికయినా పోయి హాయిగా ఇంగ్లీషు చదువుకుందా మంటే నీ కిష్టంలేదుకదా!”

“ఇష్టంలేక కాదురా కృష్ణ! భయం! మనవాళ్ళూచదుంటారా? దొరికిపోయేమంటే ఆ తరవాత ఇప్పటిలాగ తిరగనివ్వరుకదా. ఎప్పుడూ మనమీద ఒకకన్ను వేసేఉంచుతారు.”

“నీ యిష్టం. నేనుమటుకు ఇక్కడ మరీ ఉండదలుచుకోలేదు. అప్పుడు మా నాన్నగారు పోయాక మా మామయ్య మాటలు విని మా అమ్మ ఇక్కడికి వచ్చేసిందిగాని నాకేమీ ఇష్టంలేదు. మా అమ్మ ఇక్కడి మామిడితోటలగురించి పాలాలగురించి ఎంతో ఇదిగా చెప్తే, సరదాగానే ఉండేది కాని, ఆ ఊరు విడిచిరావాలని లేకపోయింది. మొన్న మా మామయ్య మా అమ్మతో అంటూంటే విన్నాను. అక్కడ మా యిల్లు అమ్మేసి, ఇక్కడ భూమి కొనేస్తాడట.”

“అవునా, నేనూ విన్నాను, మీ మామయ్య సుబ్బారాయడుగారి భూమి కొనడానికి ఖేరం చేస్తున్నాడట.”

“ఈ ఊరు రాగానే కృష్ణమూర్తిఅని చక్కగా ఉన్న పేరుని మార్చి కృష్ణకౌస్త్రీ అని పెడతానన్నాడు మా మామయ్య. మా అమ్మ కాదంటే కృష్ణమూర్తికౌస్త్రీ అని మార్చేడు. చొక్కాలు లాగులు తొడుక్కంటే బాగుండదట. గావంచాలు కట్టుకోమంటాడు. వచ్చే ఏడు వాళ్ళ కామాక్షీ నాకూ పెళ్ళి చేస్తాడట. నాకు కామాక్షింటే అసహ్యం,

పెద్ద పళ్ళా అదీని, ప్రతివానికీ బాధమని ఏమన్నా ఉంటుంది. అంతకంటే చిన్నదయినా మీ సరస్వతి ఎంతో బావుంటుంది. చక్కగా మాట్లాడుతుంది. ఏదయినా చెప్తే వింటుంది. అంతేగాని ఎవరి చేతిలో ఏది కనిపించినా తనకే కావాలనడమూ, అమ్మా మాజే అని సీర్కొడు చెయ్యడమూ అదేమీ లేదు కామాక్షీలాగ!”

“మా సరస్వతికీ అప్పుడే పెళ్ళిమాట లవుతున్నాయి. మొన్నను అమ్మన్న అంతా నిశ్చయము పోయినదనుకొన్నారు. మళ్ళీ ఎంచేతో, వాళ్ళు మొదట ఒప్పకొన్నకంటే తక్కువ డబ్బిస్తామన్నారు కాబోలు, తప్పిపోయింది అసలు మా పెద్ద నాన్న ఉద్దేశం మా సరస్వతి పెళ్ళితోటే నా పెళ్ళి కూడా చేసేయ్యాలని.”

“అంతేనా, ఇక్కడిలా ఉంటే, మనకి డబ్బల పెళ్ళి తప్పదు; నిజం పెళ్ళి తప్పదు.”

“డబ్బల పెళ్ళింటే భయం గాని, అసలు పెళ్ళి కేవిరూ బాజాభవంత్రిలు వస్తాయి; పల్లకిలో ఊరేగిస్తారు; కొత్త బట్టలు వస్తాయి; ఇంట్లో పెళ్ళి అవుతుందింటే ముందు పెళ్ళాళ్ళూ తరవాత కొన్నాళ్ళ పాటూ పెద్దవాళ్ళూ మన చదువు ఊసు ఎత్తరు. హాయిగా తిరగొచ్చును.”

“నీ మొహం వెళ్ళింటే అంతే అనుకొన్నా నేమిటి?”

“అంతే కాదురా, పెళ్ళాం వస్తుంది. పెళ్ళి కూతురంటారే, అదే పెళ్ళాం. పెళ్ళాన్ని మొగుడు తిట్టినా, కొట్టినా ఏం చేసినా ఎవ్వళ్ళూ ఏమీ అనరు; అసలు పెళ్ళామే మొగుడు ఏం చేసినా మరుమాటాడ కూడదట. ఇంకా పెద్దపండుగలకి అత్తారింటికి వెళ్ళొచ్చును. అత్తారింట్లో అల్లుడికి ఎంతో మర్యాద చేస్తారు; మా చిన్నబావ వచ్చేడంటే పట్నంనించి క్షీడరుగారు వచ్చినప్పుడు చేసినంత మర్యాదా చేస్తారు.”

“అది కాదురా, చిన్నతనంలో పెళ్ళి చేసుకోడం మంచిది కాదుట, మా నాన్న మా అమ్మతో అంటూఉండేవారు. చిన్నప్పుడే పెళ్ళి చేసుకొంటే చదువు బాగా రాదట!”

“నామటుకు ఈ చదువు మా నేస్తేనే బాగుండేట్టుంది నుమా!”

“మరయితే ఇంగ్లీషు చదువుకోవాలని లేదా?”

“ఉంది కాని, ఎలాగ? మా వాళ్లు పంపరు. దొంగతనంగా పారిపోయి, దొరికిపోయేమంటే చంపే నారు.”

“అసలు నీకు నిజంగా రావాలని లేదు. ఉంటే ఇన్ని అనుమానాలెందుకు? తరువాత సంగతి అటు నించి నరుక్కరమృన్నాడు. ఈ రాత్రే మనం బయలుదేరేపోవాలి. నేను మీయింటిదగ్గర పడుకొందికి చెప్పివస్తాను. ఇద్దరం వీధి అరుగుమీద పడుక్కొన్నట్టే పడుక్కొని, అందరూ నిద్రపోగానే బయలుదేరేమంటే రెండుగుంటాల్లో నేడను వెలిపోగలము. రాత్రి బండీ ఎక్కిపోయి, మీద బల్లమీదికి ఎక్కి పడుక్కొన్నామంటే తెల్లవారే దాకా అడిగీవాడుం:

“రైల్వో టిక్కెట్లుమానే ఇవ్వెద్దిరుండురా?”

“ఉంటాళేగాని రాత్రంతా వాడికి వేదనా? అయినా కావాలంటే మనం ఈ పక్కస్తేడునకే టిక్కెట్లు కొనుక్కొంటాము. అదంతా నీకెందుకు? నీకే భయంలేకుండా మానే పూచీ వాది. ఏం, ఇష్టమేనా? ఏమంటావు?”

“రాత్రి భోజనమయ్యాక నువ్వు మాయింటికి వస్తావుకదూ!”

వస్తానేగాని, నువ్వు వచ్చేమటైతే, నీపక్కలో నే మరొకచోటా లాగు గావంచా ఉంచుకో. చొక్కా లాగుమీదే మరొకజత తొడిగేసుకొన్నామంటే ఇవి ఉతుక్కుంటే అవి కట్టుకొందికి అవి ఉతుక్కుంటే ఇవి కట్టుకొందికి పనికొస్తాయి. గావంచాఉంటే ఎక్కడిపడితే అక్కడ చోయగా న్నానం చెయ్యిచ్చును.

“మరయితే చీకటి పడుతున్నట్టున్నాది; ఇళ్లకు పోదామా?”

“సరే, పద, కాని, జ్ఞాపకం ఉందికదూ!”

* * * *

ఒక నిమిషంకంటే ఎక్కువగా రైలాగని చిన్న స్టేషను: ఆ ఆగని ఒక్కనిమిషంమాడా అవసరమే అనిపిస్తుం దప్పడెప్పుడు. ఎక్కేవారుగాని దిగేవారు గాని పగటిపండికే క్యాచిత్కింగా ఉంటారు. రాత్రి బండిలో మనుష్యులు దిగడమన్నా, టిక్కెట్లు చెల్లడ మన్నా పెద్ద విశేషమే. నాటిరాత్రి సర్వ సన్నాహాలా చేసుకొని వచ్చిన ఇద్దరు బాల ప్రయాణి

కులు లేకపోలేదు. కాని, స్టేషనులెక్కణ్ణా వారు ప్రయాణికులు కారు. అంతేకాదు, ఆ ఉన్నచాటి స్టేషను అవరణాన్ని వారు వినియోగించుకోలేదు. స్టేషనుకి దగ్గరలో ఎవరిదో పాడుబడిన ఇల్లాకటి ఉంది. ఆ యింటి అరుకే వారి వెయిటింగు రూము.

రైలు, చాలాదూరంలో ఉండగానే వెలుగు కనిపించింది. “లేరాకృష్టా! నిద్రింపొతున్నావేమిటి?” అన్నాడు సోమయాజులు.

“నిద్రింలేదురా, ఇంకా ఎక్కడ అది వచ్చే సరికి చాలాసేపు పడుకుందిలే. నువ్వేమీ గాభిరా పడకు.”

స్టేషనుకి అవతలి తలుపునుండి వెతకడం ప్రారంభించారు. ఒక చెట్టెక్కి గడియకచ్చింది కాదు. ఇంకొకదానికి రాలేదు. కృష్ణమూర్తి తలుపుకి ప్రక్కనుండే గజం పట్టుకొని ఎక్కి కిటికీలోనుంచి లోపలికి దూకి, “ఎక్కురా గజగబ-రైలు కదిలిపోతుంది” అన్నాడు.

కిందనుండి యాజులు “నాకేమో భయంగా ఉందిరా” అన్నాడు.

“ఏం భయంలేదు. నే నేక్కినట్టే ఎక్కిరా నా చెయ్యి అందిస్తాను”

“అదికొదురా; అసలు ఇంట్లో ఏమంటారో అని”

“మరయితే ఇంటిదగ్గరే ఉండక ఇక్కడిదాకా ఎందుకొచ్చావు?”

“తోటలోంచి గోర్జిలోంచి నీ కొక్కడికి రావడానికి భయంకదా అని, ఇంద. ఈ దుప్పటి గావంచా, ఈ చొక్కా లాగు మాడా తీసుకో, భయంలేదు. మా చాకలిది పారేసిం దనుకొంటారు. రైలుకూసింది. ఇంద. మా చెల్లి సరస్వతికి మా చెద్ద త్రయ్యి ఎవ్వళ్లకీ తెలియకుండా ఇచ్చిందిట. మనకని ఇచ్చింది, రెండు రూపాయలు. మరి నేనుంటాను. మళ్ళీ నువ్వెప్పుడొస్తావో? మరిచిపోకు—”

* * *

ఏనిమిషమార్లు ఋతుచక్రం పరిభ్రమించింది. వైశాఖమాసం, లేక్కకు వసంతిర్దురమునా గ్రీష్మపు ప్రభావమే ఎక్కువగా కనిపిస్తోంది.

మీరు సన్ననిపాయగా ప్రవహిస్తూంది—

తోట ఎప్పటిలాగే ఉంది. కాకపోతే కానిని మరి ముసలిచెట్లు కర్రలకుగాను కొట్టివేయబడ్డాయి.

అక్కడక్కడ కొన్ని అంటుమిడిచెట్లు తల
లేళ్ళాయి. కాని, మూలగా ఉన్న పెద్ద ముమిడిచెట్టు,
భూమికి సమాంతరంగా సాగిన దాని కొమ్మ అలాగే
ఉన్నాయి. ఆ చెట్టు అలా ఉండవేమీ, తోటలో
ఏ మార్పు లేదనిపించేలా చేస్తుండేవా.

మూర్ఖుడి వాలు కిరణాలకూడా వేడిగానే
ఉన్నాయి. అయితే చెట్టునీపని మాత్రం చాలా
హాయిగా ఉంది. ఎండలో నడిచినచ్చిన శ్రమ సంత
టిని మరిపించేలా వీస్తుంది చల్లనిగాలి.

అలాటి ఇద్దరు మిత్రులే ఈనాడు మళ్ళీ
కూర్చున్నారు. అయితే వాళ్ళతోపాటు దగ్గరలో
ఒక పక్షికళ్ళో కుర్రవాడొకడున్నాడు, తాటి
కాయలు కొట్టి అందిస్తూ—

కట్టుకొన్న పొట్టిచేతుల చొక్కా సన్నని
పంచా—ఆ రెండేకాదు—పాపిడి తీసి దువ్విన
క్రొవ్వూ, కొత్తిగా వస్తూన్న మీసమూ ఇవన్నీ
కృష్ణమూర్తిలో పట్టువాసపు వాసనని నూచి
స్తున్నాయి.

నేడు కాకపోయినా మరి పక్షిలాటికయినా
యజ్ఞంచేసి పుట్టు సోమయాజులుకొను, పెట్టు సోమ
యాజులు కావడానికి తిగినట్టుగానే ఉన్నాది సోమ
యాజులు వేషం.

సోమయాజులు రెండే కాయలు తినేసరికి
ఒక్కొక్క కాయకూడా తినలేకపోతున్నాడు
కృష్ణమూర్తి. సోమయాజులన్నాడు, “ఇంతేనా,
మీ పట్నంవాళ్ళు తిక్కినవాట్లో మమ్మల్ని వెనక్కి
నెట్టేస్తారుగాని తిండికిమాత్రం మాతో పనికీరారు”
అన్నా

కృష్ణమూర్తి అన్నాడు ఈ తాటికాయలు
తినడానికి నేర్చుకొవాలి; దానికి అలవాటుండాలి;
మరి పదిరోజులు పోయక చూడు నువ్వు నాతో
సమానంగా తినగలవేమో? అంటెందుకు, నీకనుమా
నంగా ఉంటే పండెంచెయ్యి, మనిద్దరిలో ఎవ
ళ్ళెక్కువ లడ్డూడు—ఇక్కడ మనవాళ్ళు సరిగా
చెయ్యలేదు కాబోలు—బూరెలయినా సరే, ఎవ
ళ్ళెక్కువ తింటారో?”

“నువ్వు ఒకమాదిరిగా తింటావేమోగాని
నాతో సమానంగా తినగలవా?”

“అదేగమ్యుతు, ఒకమరిలాగే ఇరవై లడ్డూలు
తినడానికి పండెం వేసి అయిదురూపాయలు గెల్చేను.

మామూలుగా ఎక్కువగా తినాలని ఉండదు. కాని,
మొండికత్తి కూర్చున్నాక ఎన్నయినా తినొచ్చును.”

“తినవనుంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. మా సరస్వతి
వాళ్ళ అత్తగారొళ్ళో వెంకన్నగారని ఒకతను
ఉన్నాడు. మనిషికూడా మంచి ఆజానుబాహువే.
సంతర్పణ భోజనం అంటే అతనికి అగమం ఒక వంద
బూరెలు కేటాయించవలసిందే. తద్దినానికి పిలిచినా
అంతే, వంద గారెకి లోటులేదు. కాని, మనిషి
మంచివాడు, ఎవళ్ళో దగ్గర కూర్చొని తినాలని బల
వంతించేస్తే తప్పు, ఒకమారు వర్షించినవాటితోనే
చాలినట్టు లేచిపోతాడు. ఇక, ఊళ్ళో ఎవరికి ఏ
సాయం కావలసివచ్చినా కాదనడు. వాళ్ళ ఊరుకి
నేచనుకీ పదిమైళ్ళ పైగా ఉంటుంది. వారి కూడా
అంత మంచిదికొదు. రాత్రి పూనినబండి తెల్లవారు
జాముకిగాని చేరుకోదు. ఉదయానే గైలు. అయితే,
బండి వెనకాతల కర్రపట్టుకొని వెంకన్నగారు నడు
స్తున్నాడంటే మరి దొంగభయం లేదన్నమాటే...

“అయితే అప్పుడు నేను వెళ్ళిపోయిన తర్వాత
ఎన్నాళ్ళకయేయి మీ పెళ్ళిళ్ళు?”

“నువ్వెళ్ళిపోయేక మరొక పది నెలలే అయ్యాయి.”

“అంటే ఇప్పటికి ఏళ్ళెళ్ళనుమాట? నీ
కొడుకూ కూతురూ బాగున్నారు. నువ్వు చదువు
కోకపోయినా నీ పిల్లలనయినా చదివిస్తావా? అంటే
నా ఉద్దేశం ఇంగ్లీషు చదువు.”

“ఇంకా ఏదీ వాళ్ళు పనిచెయ్యవు. ఏదో భగవం
తుడి దయవల్ల వాళ్ళు బ్రతికి బాగుండి పెద్దవాళ్ళయితే
అప్పటి మాటకదా! దదివించాలంటేమాత్రం, మనకి
చిన్నతనంలో తెలియదుగాని, ఎంత శ్రమతో కూడు
కొన్నపని, దానికి బోరెడు డబ్బుండాలి.”

“ఉంటే డబ్బు ఖర్చుపెట్టుకొంటామంటే వద్ద
నదుగాని, అబ్బమో ఎంతో అయిపోతుందనుకోకు.
అసలు నా చదువుకి డబ్బెవడిచ్చాడు?”

“బాగుందిరా! అందరికీ నీ అంతటి తెలివి
లేటలూ పట్టడలాఉంటాయా? నువ్వుగనక మొదట్లో
ఎన్ని ఇబ్బందులు పడినా కొనక నెగ్గకొచ్చేవు.
అప్పుడు నేను నీతో బయలుదేరలేదుగాని, బయలు
దేరినా వారం పదిరోజులకి బెంగపెట్టకొని ఇంటి
ముఖం పట్టేవాణ్ణి అందుమూలంగా నీకూ చికాకు
కలిగిఉండేది.”

“ఏమో ఎందుకలా అనుకోవాలి? నువ్వు నాలాగే కాదు, నాకంటే బాగా చదువుకొని ఉండేవేమో !

“ఉహూ! లేదురా, నాసంగతి నాకు తెలియకపోతే నువ్వు మొదట్లో ప్రవేశించానన్నావు మాను. పూటకూర్చుంటే వచ్చేవనికీ. నేను ఆ పనిలో శాస్త్రతంత్రంగా వున్నానని ఉండేవాణ్ణి; మహా అయితే కొన్నేళ్లకి వంటవానిగా కూడా తయారవ గలిగేవాణ్ణి.”

“అసలు నీకు ఇంగ్లీషుచదువువూ, పట్నం బ్రతుకుమీదా మనసులోంచి నిజంగా ఇష్టంలేదు. పోనీలే, నీ కిది బాగానేఉంది. నువ్వొక్కడివే పెళ్ళిళ్ళు చేయించేస్తున్నావులే? డబ్బుకూడా చాలా అర్జించేవంటి?”

“నువ్వంటే పెద్ద మెట్రికులేవను చదువు కొన్నావు గనక నెలకి ఏ యాభయ్యో వందో జీతం తీగలవుగాని, నాదీ ఒక అర్జి నే? ఏదోకాలంలో సరిగా వర్తాలు పని ఒక సంవత్సరం బాగా పండిందంటే మరి రెండేళ్ళపాటు పండకపోయినా బాసలేద నేపాటి గ్రామం వస్తుంది. బట్టలకికూడా మా కిక్కడ ఎలాటివి కట్టకొన్నా సరిపోతుంది. ఉల్లాస, దీపం పెట్టకొందికి కిరసనాయిలూ తప్ప మరేమీ కొనుక్కో ఆక్కలేదు. అంచేత, పెళ్ళిళ్ళ పెరంటాలు చేయించిన బాపతు, మా పెద్దనాన్నగారు మంచంపట్టిన తరువాత కొన్నాళ్ళు నాచేత నలుగురికీ, మందు లిస్సించేరు—ఆయన పోయినవెనక అదీ మనపరమే అయింది. అంతా ఇప్పటికీ, ఈ సంగతి నాకూ నా భార్యకీ తప్ప, మా యింట్లో మరెవ్వళ్లకీ కూడా తెలియదు, ఎనిమిదివందల యాభైరూపాయలయింది. మరొక్క ఏడాదిలో చెయ్యి పూర్తికావాలి. నేనంటాను, పొలం కొందామని. నా భార్య అంటుంది, కరణం గా రిల్లులాగ ఎత్తుగా పెంకుటిలు కట్టకొందాం, ముందు మిడ్లపడిపోతూ పడిపోతూ ఉంది” అని—నువ్వేంటావు?”

“రెండూ మంచిపనులే. అయితే పొలంఅంటే దానికి మరి అంత ఉండదు. అంచేత ముందు చక్కటి ఇల్లు కట్టకొని, తరువాత పొలాన్ని విస్తరింపజేయ్యమన్నా; ప్రస్తుతానికి ఎటువంటి లోపమూ లేదు గనక—

“బాగా చెప్పావురా!”

“నీ పని బాగానే ఉంది. చక్కగా రోజంతా ఏదో నీకు సరదా అయిన పని చేస్తున్నావు; ఊళ్ళో

పెద్దమనిషి వనిపించుకొంటున్నావు; అంతో భార్య అర్జించుకొంటున్నావు. మీ సరస్వతి కంటే నాకు విచారంగా ఉంది. రెండవ పెళ్ళివాడికిచ్చేరా?”

“రెండవ పెళ్ళి ఏమిటా మూడవ పెళ్ళి. ఆ మొదటి సంబంధం కూతురూ కొడుకులూ దీనికంటే పెద్దవాళ్ళు. రెండవ సంబంధానికి ఒక కూతురు. మూడవది ఇది, దీని కింకా పిల్లలు లేరు. అతగాడికి జగోదరం. మహాఅయితే మరొకటి రెండేళ్ళకంటే ఎక్కువ జీవించడం కష్టం.”

“అయితే మీవాళ్ళు చూస్తూజూస్తూ అంత మనలాడికి ఎలా కట్టబెట్టేరా?”

“ఏం చెయ్యమన్నావు? అదంతా మా పెదనాన్న చేసిన నిర్వాహకం. ఆయన ఉద్యోగం కుటుంబానికి లాభం చెయ్యడమే ననుకో. అవతలి వాళ్ళ ఆస్తి, మా కియ్యబోయే చెయ్యి రూపాయలనే యాకాడు గాని, మరేమీ చూడకు. మీ మామయ్య కూడా తక్కువ తీసుకొన్నాడు. తనకి బోలెడు ఆస్తి ఉండగా తన కూతురు కామాక్షిని ఒక రెండవ పెళ్ళివాడికిచ్చి పెళ్ళిచేసేడు. తక్కువేమో రెండవ పెళ్ళివాడు గాని, మా బాపగారికంటే కూడా పెద్దవాడు కాని మీ మామయ్య అనుకొన్నట్టే అయింది. పెళ్ళయిన ఒక్క కూతురూ అత్తరింటికి పోయింది. కామాక్షికి ఒక కొడుకుకూడా పుట్టేడు. అతరొత్తకదా అతను పోయాడు. ఆస్తంతా దక్కింది.”

“ఆ డబ్బుగర్వానికి తోడు, మా మామయ్య పోవడంతో కామాక్షి కిష్టను పట్టపగ్గాలు లేకుండా ఉన్నాయి. దీని చెనవ అధికారం అంతా ఎప్పుడూ ఎవరి గోలా ఆక్కురలేని మా అమ్మమీద ఆరింభించి ఉంది. మరొక్కడ అట్టేకాలం మా అమ్మని ఉంచను. ఈమారు వెళ్ళగానే ఏదో ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి మా అమ్మను తీసుకొని వెళ్ళిపోతాను. నాకు గాని రావడానికి ఏలేకపోతే, నీ పేర ఉత్తరం రాస్తాను; మా అమ్మను తీసుకొనివచ్చి దిగజెట్టేస్తావు కదూ; మరేం భయపడకు, రైలు ఖర్చులు నేనిచ్చేస్తాను.”

“ఓస! ఏమిట! కావలసినవాళ్ళ దగ్గర డబ్బు మొగం చూసుకొంటా ననుకొన్నావా? నీకు గాని ఉద్యోగప్రయత్నానికి అవసరం ఉంటుందంటే ఏ యాభయ్యో పట్టుకెళ్ళి; మరొకళ్ళ ప్రాణేయం లేకుండా ఇవ్వగలను.”

“నువ్విస్తానన్నదే పదివేలు. అంతగా అవసరం వస్తే అలాగే తీసుకొంటాను. అప్పుడు వెళ్ళేటప్పుడు

మీ చెల్లెలు సరస్వతి ఇచ్చిందిని ఇచ్చావే ఆ రెండు రూపాయలూ ఎవ్వడో ప్రాణావసర సమయంలో గాని ఖర్చు పెట్టకూడదనుకొన్నాను. ఇంకా ఉన్నాయని నాదగ్గర, అవి ఉండిపోవల్ల ఎవ్వరూ డబ్బులేక పోవడం అంటూ ఉండదు. చాలా ముగ్గులనుకొన్నాను! ఈమరీ రెండు రూపాయల్లో అసలు ఒకటి అయినా ఖర్చు పెట్టక తప్పదని. కానీ, అంతలోకే ఏదో సాధనాంతరం కనిపించేది. ఇకముందు కూడా అలాకే ఎందుకు జరగకూడదు? నువ్విస్తా నన్నదికూడా వాడుకోకుండా నే గడిచిపోతే ఎంత మంచిపాట!”

“ఒవ్, నే నీవ్వగిలే దెంత? అయినా నువ్వు కేవలం నువ్వు ఎంతానిలాగో, మా జిస్టిలో అయిపోయే వంటే, అప్పుడు మేము దర్శనానికొస్తే ఎవరండీ, మీకు, ఎం పనిపొడ వచ్చేదా, అప్పుడుకే గానీ, ఇంటికి రాకూడదని తెలియదూ అంటావు కాబోలు—”

“ఏమోనా ముందు ముందు ఏమవుతుందో కానీ, ముందు గుమాస్తాగా ప్రవేశించి పై అధికారులని మెప్పించుకొంటూ రావాలి, తరవాత పాట చేయడెరుగు. మా మామయ్య ఇలా పాతాళుగా పోయి ఉండకపోతే ఇంకా పై చదువు చదివేట్ల పరవాలను కున్నాను. బాగా చల్లబడినట్లుంది; పల్లి మొగం కడుక్కొని నీటికిదగ్గరగా ఇసుకమీద కూర్చుందాము”

“అలాగే పద.”

* * * *

ఏమండీ సోమయాజులున్నాడా?

ఉన్నారు రండి కూర్చోండి.

ఎందుకులేండి, నే నొచ్చానని చెప్పండి.

రారా, కృష్ణా నీధిలో నిలబడ్డా వేమిటి?

నాకేం మీ యింటో మొగమాటం లేదు గానీ, నీ కిప్పుడే పెద్దపని లేదుకదా! అలా తోటవేపు వెళదామా?

అలాగే కానీ పద.

.....

అయితే ఏమిటి సంగతి?

సంగతికి ఏమీ లేదు, ఈ రాత్రిబండికే ప్రయాణం. నా పెద్దై పరువు పట్టుకొందికి మని పోకుండా కావాలి.

సరే దానికేంటే గానీ, ఇంకా మరొక సెల్లూర్ పాటు ఉంటా నన్నావు?

నీజమే ఉంటా నన్నాను; కానీ ఇప్పుడు పోతా నంటున్నాను. అలా వచ్చింది పరిస్థితి.

ఇంతలో అంతమార్పు కేమిటి కారణం?

చెప్పడానికి నాకు చాలా మొగమాటంగా ఉంది. అయినా నీకుగతక చెప్తున్నాను; కూడా అనుకూలం.

అసలు ముఖ్యంగా దానితో నే అనుకూలంలే.

ఈమధ్యను కామాక్షి కాస్త బంటరిగా ఉన్న సమయం మానుకొని, ‘అయితే బావా! మీయిం గ్లో చదువుకున్నావాళ్లు ఆదివాళ్లుకూడా ముగ్గులతో పాటు చదువుకోవాలంటారా అనీ, పెద్దవాళ్లయొక్క పెళ్లిళ్లు చెయ్యాలంటారా అనీ, ఇంకా ధైర్యం చేసి అయితే చదవాల్సిన పెళ్లి చేసుకోవడంకూడా తప్ప లేదంటారా అనీ ఏవేవో ప్రశ్నలడగడం మొదలు పెట్టింది. నాకు దానితో మాట్లాడడం అట్టే ఇష్టం లేదు. కానీ, అడిగినప్పుడు, అందులో సబబయిన ప్రశ్న అడిగినప్పుడు జవాబు చెప్పకుండా ఉండడం మెలాగో? ఏవేవో నాకు తోచిన సమాధానాలు చెప్పేను. వితంతువాడైనామని ఏకేకేలింగం గారి వాదం సారాన్ని బోధపరచడానికి ప్రయత్నించేను. అంతే, ఏదో ప్రశ్నకి పరీక్షలో సమాధానం చెప్పి నట్టుగా. అంతేకానీ, నాకు మరొక ఆలోచనలేదు.

నన్ను రాత్రినుంచి ఇంగ్లీషునవల ఒకటి చదువుతూ పడుకొన్నాను. అది చదువుతూండగా రెండుమూడు మార్లు వచ్చింది. మంచి నీళ్లు కావాలా అని అడగడానికి, రాత్రంతా మరి నిద్రపోవలనుకోలేదా అనీ, అంతలా దీపం దగ్గర పెట్టుకు చదివితే కళ్ళకి జబ్బు చేయదా అనీ అనడానికి. అప్పటినుట్టుకు నే నేవో సమాధానాలు చెప్పానుగాని నాకొద్దురణలేదు; నా మనసంతా పుస్తకంమీదనే. రాత్రి బంటరింట దాటిఉంటుంది నేను పుస్తకం మూసి పడుకొనే సరికి.

నాకు తెలివి వచ్చేసరికి ఒళ్లు వేడిగా ఉంది; అమ్మ ఒళ్లు వెచ్చగా తీసుల్లాంది... అంతా ఒక కలలా అయిపోయింది—నీజం గా కలే అని నన్ను నేను సమర్థించుకోవాలని చూసేను. కానీ లాభంలేదు. ఇవాళే ఉదయం వళ్లుదోసుకొందికి పుడక ఇవ్వడం, మొగం కడుక్కొందికి నీళ్ళివ్వడం, స్నానానికి నీళ్లు అమర్చడం అన్నిటిలోనూ ఏదో విశేషం కనిపించడమే కాదు, ఎవళ్లా దగ్గరలేని సమయమూనీ, అదొక

మాదిరిగా చూసి చిన్న నవ్వుకనించి. ఆ నవ్వును తలుపుకొంటే నాకు జాలి, కోపమూ వెంటాడు కలుగు తున్నాయి. పాపం వాన్ని చూసి జాలిపడవలసిందే, కాని, నన్ను ఎందుకు దిగజూగారీ అని కోపం చిన్నప్పుడంటే ఒకమాదిరి వికారంగా ఉండేదిగాని, ఇప్పుడు అవయవ పుష్టిలేకపోతేను, అయినా ఏమిటో అదంటే నాకివంటేను. ఇక్కడుండి మరెవ్వరిని ముఖంలేదు. అంచేతే ఈ ప్రయాణం. ఖర్చులకి ఒక పదిమాపాయి లివ్వాలినుమా! రాత్రి రైలుకి నన్ను దిగబెట్టవూ?

అది నా విధి; ఖర్చులకా పదికాకపోతే పాతిక

: గీ. ప్పం :

రాధా! అమ్మయ్య, నిద్రపోయావనుకొన్నాను. మేలుకొనే ఉన్నావు.

నాకు నుభ్యాన్నం నిద్రపట్టదని నీకు తెలియదులే. ఇప్పుడు నుభ్యాన్నం మేకాదు రాత్రికూడా నిద్రపట్టడంలేదు. రా! ముందు మంచినీళ్ళుతాగు, మజ్జిగ తెచ్చియిస్తాను. అబ్బ, ఈ ఎంతో ఎలా నడిచినచ్చేవే అంత దూరంంచి!

ఏం చెయ్యగలగావు! ఇంకా నెట్టాట్టంటా ననుకొన్నానా! నిన్న మొన్నటిదాకా ఇక్కడ మానాల్సిందే పెళ్ళికోవవ. ఇక వాయిగా ఉందా మంటే అక్కడ మా అత్తారింట్లో పెళ్ళి నిశ్చయమయిందిట. ఆయన అప్పుడే మొన్న నేవచ్చి కూర్చున్నాడు. ఇవాళ ఏదో పనుండి ఇక్కడికి దగ్గరే, వాళ్ళి స్నేహితుడిగారి ఊరు వెళ్ళేరు నైకిలుమీద. ఈ రాత్రి ప్రయాణం. మొన్నటినించీ నీవగ్గరికి రావాలనుకుంటే ఇవాళకి వలయింది. ఏమిటే అలా ఉన్నావు?

మరెలా ఉండనున్నావు చెప్ప. నీకు తెలుసును కదూ!

తెలియకేం—తెలిసింది. అంతా నాలుగురోజులయిందిట కదూ, పూర్తిగా ఏడాదిపాటు నేకారట జెయిలు. ఏమిటో, ఈ గాంధీగారు, మీటింగులు, సత్సంగములు, దేశంలో మనుష్యులందరినీ ఖయదులో పెట్టించడమే మిగులున్నాది.

ఆ ఖయదుమాటకేం, తిట్టినా తిట్టినా మెచ్చుకొనేవాళ్ళు మెచ్చుకోకపోదు. నాపని ఖయదుకంటే అభ్యాసం గాఉంది.

నిజమే నిజమే, కాని కొత్తగా ముక్తమయినా..

కొత్త ఏమీలేదు, ఎప్పుడూ ఉన్నదే. నాకియింట్లో ఉండవం రోజూక యుగంగా ఉందంటే నమ్మ. మా అక్కయ్య కి ఘోష ఏమీ తెలీదు. మా బావ మరీ నన్ను వదిలను. ఈ మధ్యనల్లా ఇతను కృష్ణమూరి ఆశ ఉండేది. అతను స్వయంగా చెప్పేను, ఈ నెట్టాట్టంటా ఉన్నాగం అయినా కాకపోయినా సరే నన్ను పెళ్ళిచేసుకొంటానని. మా బావ ఉండేంత తను వెయించిన ఉన్నాగం గవక అతడూ అతని మూలంగా నేనూ తన చెప్పవేతలో ఉంటానని. నేనూ, సరే ముందు, పెళ్ళికొనీ, ఈ యింటినుండి తప్పించుకోవచ్చుకదా, తరవాత సంగతి చూసుకోవచ్చుననుకున్నాను. వేళకి అంతా ఈవిధంగా రసాభాస అయింది.

అతను ఆవేళ పొక్కులో మీటింగుకి వెళ్ళేటప్పుడు నువ్వు ఒప్పనలేకపోయావా?

నాకు కనబడిలేకమా! అయినా ఆ వేడిలో, దేశం, స్వాతంత్ర్యం, దేశం స్వాతంత్ర్యం... ఇవే మాటలు.

పోనీలే, జరిగినదానికి ఇప్పుడు వగచిలాభంలేదు. అయితే అతను క్షయంగా నీతో అన్నాడు కదా పిళ్ళి చేసుకొంటానని. అతను మాటతప్పేరకంకాదు. ఇన్నేర్లు గడిచేవు, ఎలాగో వీధిని పడకుండా ఈ ఒక్క సంవత్సరం గడపలేవా?

ఒక్క సంవత్సరంకాదు, మరొక్క నెలయినా అసాధ్యమే. నిజానికి మా బావదికూడా తప్పనలేదు. మా అక్కడి ఎన్నటికీ తగ్గనివ్వాలి. ఏదో వేగం అటో ఇటో తేలిపోతే బాంసుకునని, అతనిబాధ. ఇప్పటికప్పుడే మూడేళ్ళపైగా అయింది. పైగా నేనొకతే నీయింట్లో దిక్కులేకుండా ఎందుకు పడి ఉండాలి.

అదే ఏమీ అర్థంకాకుండా ఉంది. నీకు మహా ఉంటే నాకంటే ఒకటి రెండేళ్ళకంటే ఎక్కువ ఉండవు. మాకింకా ఆ తపాలిలు కొత్తగానే ఉంది. నీకింత చిన్నవయస్సులోనే పెళ్ళిసంసారం వైధవ్యం అన్నీ సమకూడేయి. ఇంతకి మన పెద్దవాళ్ళినవాలి.

ఎవళ్ళని ఏమన్నాలాభంలేదు, అందరూ కబుర్లు చెప్పేవాళ్ళేగాని తీరా సమయం వచ్చేసరికి నిలబడే

వాళ్ళెవళ్లు? మాయింట్లోవాళ్లు ఒప్పుకోడంలేదని, మానాన్న చచ్చిపోకమునుపు పెళ్లిచెయ్యాలనీ ఏవో

ప్ప చిన్నపిల్లకి పెళ్లిళ్లు చేసేవాళ్లే. ఎవ్వరైనా తెగించి వరి రెండేళ్లు ఉంచినా నలుగురూ నానామాటలూ అంటారు. అయినా నాకుమాత్రం మా మామయ్య అన్యాయం చేసేననలేను. ఆయనకి పోయేసరికి ముప్పైఏళ్లకంటే ఎక్కువలేవు; అంతా నాదురదృష్టం కాకపోతే ఎవరో ఏటిలో మురిగి పోతున్నారని ఈయనెందుకు వెళ్లాలి? వెళ్ళినా అది వరకెన్నిమార్లు ఎందరినీ నీటిప్రమాదంనొచ్చి తిప్పించ లేదు! అంతా నాదురదృష్టం! నన్ను చేసుకోడం నించి ఆయనకి పట్టకొంది. పోనీ, మామయ్యనా బ్రతికిఉండకూడదు. ఉచూ, నాశని అందరినీ పిడిస్తూంది. నన్ను చేసుకుంటాననడంతల నేకాబోలు ఈయనకూడా హతాత్మకంగా ఖయిదులో పడవలసి వచ్చింది.

సుబ్బిలూ ఏడుస్తే నాకు మరీకష్టం గా ఉంటుంది. ఖయిదులో పడడమంటే మరేమీ దొంగతనం చేసి పడడంకాదుకదా! మాగోపాలం అన్నయ్య ఎంతో

గొప్ప! పెప్పిగం విడిచిపెట్టి దేశంలోనం త్యాగం చెయ్యడానికి ధైర్యం చాలిందికదా. నిజం గా కృష్ణమూర్తిలాటి వాళ్లు ఊరికి పదిమంది ఉంటే మనదేశానికి స్వాతంత్ర్యం ఆరునెలలో వస్తుందంటాడు. ఏలాగోలాగు, సుష్టి ఒక్క ఏడూ ఒకపక్షమేమంటే అందరికంటే సుష్టి హాయిగా ఉంటావు. అతనిలాటివాడికి ఈ ఉద్యోగం కాకపోతే ఇంకాకటి దొరక్కపోడు, చదువు రూపం గుణం అన్నీ ఉన్నాయి

ఏమిటో నాకేం నమ్మకంలేదు. ఏవో అంటే మాత్రం ఏడాది తరవాత ఆమాట నిలబడుతుందా? నిలబడినా నామూలం గా అతనికికూడా నలుగురి లోనూ తలవంపులు. అంతకంటే, నేననే మనిషేలేక పోతే ఎవరికీ ఏమిబ్బంది ఉండను.

అదుగో అటువంటిమాటలంటే నే నాకిష్టం లేదు. ప్రపంచంలో మనకంటే హీనంగా ఉంటున్న వాళ్లు, బాధలపడుతున్న వాళ్లూ లేకపోలేదు. వాళ్లందరూ బ్రతకాలని తాపత్రయం పడుతున్నప్పుడు మనమెందుకు మన ప్రాణాన్ని మనమే తీసుకోవాలి! సుఖమో, దుఃఖమో రేపన్నరోజు ఎలా ఉంటుందో ఎవ్వరూ చూడలేదు; చూడనిదాన్ని బాగుంటుందను కోడంలో తప్పేముంది?

ఇవాళ అన్నరోజు బాగున్న వాళ్ళు రేపూ అలాగే ఉండనుకొంటారు.

అలా అనుకొంటే మాత్రం వాళ్ళకి కష్టాలు రాకుండా ఉంటున్నాయా! అలాగే కష్టాలలో ఉన్న వాళ్లకి ఎప్పుడో అప్పుడు సుఖాలనేవి రాకపోవు. అంతేకాదు, సుఖపడడమనేది కూడా కొంత మన చేతిలోనే ఉంది. ఎంత సుఖం గా ఉండికూడా ఏవో బాధలుపడుతున్నా మనుకునే వాళ్లు లేకపోలేదు.

అయితే నాబాధలన్నీ నేను కల్పించుకొంటున్నవేనంటావు?

నేననేది అదికాదు; ఎలాగూ తప్పనివాటి గురించి కల్గిడిలేకంటే వాటిని మరిచిపోయి సరదాగా ఉండిడానికి ప్రయత్నం చెయ్యకూడదా అని. అసలు నేనివాళ్ల సువృత్త పెట్టిన కాఫీ తాగలని వచ్చేను. మళ్ళీ ఎన్నాళ్ళవుతుందో

కాఫీకేముంది, మళ్ళీ సువృత్త వచ్చేసరికి నేనంటే—

ఛ! అదేం మాట!

మాటవల్ల మురిగిపోయిందేమో లేదు గాని, త్యాగమూ నన్ను మీ అత్తవారింటికి వంటమనిషిగా తీసుకొని పోకూడదా?

సువృత్త తమాషాకి అన్నా నేనూ నిజంగా ఆ సంగతి ఆలోచించకపోలేదు. అయితే ఆ మహా రణ్యంలో నేనే ఉండలేకపోతున్నాను. మా ఆయనకిగాని ఉద్యోగం అయి, మేం వేరే జిల్లావాడే మాత్రం తప్పకుండా నిన్ను నా దగ్గరికి తీసుకొని వెళ్ళిపోతాను—నేను తెద్దామనుకొని మరిచి పోయాను. సాయంత్రం మా తమ్ముడిచేత పంపిస్తాను, మా ఆయన ఎడెను రాయించి ఉంచేసు పదికవర్లు. నా ఉత్తరం వచ్చినవెంటనే సువృత్త మళ్ళీ ఉత్తరం రాస్తూ ఉండాల్సి, తెలిసిందా!

రాస్తానేగాని, కవర్లెందుకే?...

ఎందుకా, సువృత్త ముందు కవరు తెప్పిద్దాం తరవాత రాద్దాం అనుకొంటూ ఆలస్యం చెయ్యకుండాను, ఈ పదికాల కవర్ల మూలంగా నేనేమీ చెడిపోనులే. నా కక్కడ ఉండగా నీ దగ్గరంచి ఉత్తరం వచ్చిందంటే ప్రాణం లేచివస్తుంది. ఎవళ్ల వచ్చినట్లున్నారు?

అట్లేను బండ్లతోను. కాఫీ పట్టుకొన్నాను.
వచ్చేను. పవ కాఫీ పెట్టుకొన్నాను.

ఎవరురా తమ్ముడు!

ఎవరో నే, వెంకట్రామయ్యగారు నన్నారా
అనడోరు

వెంకట్రామయ్యగారు గురించా! ఏదీ, ఆ
అతనే. కృష్ణమూర్తిగారే, పరుగెత్తించుచు
రాగలవు?

ఓ, అలాగే.

ఏం తమ్ముడు దొరకలేదురా!

లేవక్కయ్యా! పరుగెత్తినాని వెళ్ళేను దారిలో
అటుగా ఒక కొడుకచ్చింది. నా కొడుకింద
పట్టావలసిందే. నేను తొందర: పరు
అటునించి ఎవరో నూనె అమ్ముకొనే అమ్మ
పరధ్యానింగా వచ్చింది. నూనెంతా ఒలిక
పోయింది. అందరూ నాది ప్త లేదని, దాన్నే
తిట్టేరు. ఈలోపుని అతిను ఎటు వెళ్ళిపోయేరో మరి
కనబడలేదు. అక్కడికి దగ్గరలో నే నాలుగు దారు
కలుస్తాయి. ఏ దారిని నెళ్ళేసం? అయినా ఆ దిగ్గరో
ఉన్నవాళ్ళని అడిగిమానేను. ఎవరూ చూడేనుట.
అసలతి నెవంకక్కయ్యా! ఎందుకు పిలవనున్నావు?

ఇదివరకే యింట్లో అనూరాధావాళ్ళూ ఉండే
వారు తెలుసుకుందూ.

అవును. వెంకట్రామయ్యగారువాళ్ళ బావకదూ.
అయిన ఆమగ్నని ఉద్యోగం మానేసి వెళ్ళిపోయా
రుటకదూ! వాళ్ళియింట్లోనే ఉండేవారు. అయితే
ఇతని తెలుసును?

ఇతను అప్పుడు కొద్ది రోజులు వాళ్ళింట్లో
ఉండేవాడు. నిరుడు కాంగ్రెసు అల్లర్లలో జేయిటకి
పాతం అనూరాధకోసం వచ్చిఉంటాడు.

ఆవిడ చచ్చిపోయిందికదూ!

చచ్చిపోయిందిరా పాపం. నేనన్నట్లేఅయింది.
ఇన్నాళ్ళు గడిచేయి. ఈ ఒక్క ఏదాది మెల్లిగా గడి
చిపోనీ అన్నాను. ఒక్క ఆరు నెల్లలో అంతా ఇలా
అయిపోయింది. అసలు నాది బుద్ధితిక్కువ. మా అత్త
రింటికి నాతో తీసుకుపోవలసింది. డ్రెస్యం చాలింది
కాదు.

ఆశేమితే ఆక్కయ్యా! బావు. ఎక్క
యితే నూత్రం జబ్బులు రా మనుష్యులం చచ్చి
పోరా? అన్ని మంగులు పోశారు, అందుకు దాకిరు
పచ్చాగు, మన అమ్మని బ్రతికించి ఉంచగలిగేరా!

చ్చి విచారమే లేదురా! నీకు తెలి
యదులే ఆ గొవంతా! ఆవి: బలవంతంగా చచ్చి
పోయింది. తరవాత నాగుంజోజులకి వాళ్ళక్కయ్య
చచ్చిపోయింది—అప్పటికిగాని అతనికి బుద్ధిరాలేను.
ఉద్యోగం విడిచిపెట్టేవాడు సన్యాసుల్లో కలిసిపో
యాడు. ఎన్ని గొవలలు పడినా ఇతను జైల్లోనించి
బయటపడినప్పటికీ, అనూరాధ బ్రతికిఉంటే, తర
వాత కలకాలం సుఖంగా ఉండిఉండును. అతనికి
పాపం ఈ సంగతులు చెప్పే వాళ్ళెవళ్ళు? చెప్పినా,
ఏవేవో కల్పించి చెబాడు. ఈనూరేపట్టెడనా కనిపిస్తే
తీసుకురా! ఆనూరాధ చచ్చిపోయే నుండు నాకు
రానిం ఉత్తరమయినా చూస్తాడు. ఆ ఉత్తరం రానిన
తరవాత మరి రెండు రోజులు ఆగిఉంటే బాధ లేక
పోవును. నేను ఇవతల బండిలోంచి దిగుచున్నాను.
అకలెల శివాని, శివాని వెళ్ళి నా, రు.

* *

నిమిరా యాజులూ! చాలా కాలానికి తిరిగి
వచ్చేవు.

అవునురా శర్మా! రోజు రోజూ యాత్రలకని
ఒయలుగేర లేముకదా! ఎలాగూ వెళ్ళినప్పుడు నాలుగూ
పూర్తి చేసుకొనివచ్చాను. మరేమిటి విశేషాలు?

విశేషలేమీ లేవుగాని, ఈ మగ్నని మన చిన్న
పట్టి సహాధ్యాయి కృష్ణమూర్తి వచ్చేడు. తెలుసునా?

అరె, నాకేమీ తెలిదే, ఎన్నాళ్ళయింది వచ్చి?
ఉన్నాడా?

వచ్చి, ఎక్కడ పదిహేనురోజులయింది.
మొన్న ఉదయం కనిపించినప్పుడు, ఆ జేతనాయంత్రం
వెళ్ళిపోతున్నా నన్నాడు.

అయ్యో, అయితే, ఎన్నాళ్ళకో వాడు రాక
రాకవస్తే వేళకు నేను ఊల్లో లేకపోయేనన్న మాట!
ఎక్కడికి వెళ్ళాడో అది నా చేదా

ఆ సంగతి అతనికిమూత్రం తెలిసేకదూ? ఎక్క
డికి అని అడవకు శర్మా అన్నాడు. ఇక్కడ మరే
ముంది, మా అమ్మకూడా లేదు; ఎక్కడికో ఒక
చోటికి పోతాను. ఏదోవింగా బ్రతుకుతాను
అన్నాడు.

అంత దిగులుగా ఉన్నాడన్న మాట! పాపం, వాడు చదివిన చదువుకి ఈపాటికి ఏ తాసిల్వారో కావలసింది.

గుమాస్తాపని దొరికితే తాసిల్వారీ దొరికివట్టే. గవర్నమెంటులో అదీ దొరకవట్టి, అప్పుడు సేను క్లౌక్ పదాధ్యక్షుని మన కృష్ణమూర్తి అంటే నువ్వు కొట్టొచ్చావు. వాడు మరెవడో కృష్ణమూర్తి అయింటాడన్నావు. ఉంటే వాడి నోటంటే వినం దువు, మనిషి కూడా బాగా యేడు, మన రంగులేదు.

అలాటివాణ్ణి మరి నాలుగురోజులంతా మని బల వంతం చెయ్యలేకపోయా! వాళ్ళ కామాక్షికి తెలుసునేమో ఎక్కడికి వెళ్ళేదో...

తెలిస్తే ఏం చేస్తావురా?

ఏం చేస్తావా? వెళ్ళి తీసుకొనివచ్చి మందో మరో ఇచ్చి వాడి ఆరోగ్యం బాగయేలా చేస్తాను. వాడిప్పటి చేసుకొంటానంటే మంచి సంబంధం తెచ్చి పెళ్ళిచేస్తాను—నాకెంతో ఇదిగా ఉంది వాడు వచ్చేసరికి నేను లేకపోయేనని, అయినా కామాక్షినిడిగి చూడాలని.

లాభం లేదురా! వాడు వాళ్ళింట్లో అసలుండ లేదు. వాళ్ళమ్మ పోయేసరికి మనకి ఎక్కడున్నాడో కూడా తెలియలేదుకదా, మొత్తానికి వాడు ఈ ఊరు వచ్చేదాకా కూడా వాళ్ళమ్మ పోయిందని వాడికి తెలియదు. ఉమాట తెలియగానే తిన్నగా వచ్చిన దారి నే బయలుదేరిపోయాడు. దారిలో కరణం గారి అబ్బాయి నిలబడి బతిమాలి ఆపితే ఆగాడు. కొంతసే పట్ల బాగా మాట్లాడేవాడు, అంతలోనే మళ్ళీ ఏమి వచ్చేదో పరధ్యానంగా అయిపోయేవాడు, ఎంతో బాధపడుతున్నట్టుగా మొగం ఉండేది. ఒక్కడూ వెళ్ళి మనం చిన్నప్పటి డాడుకొనే తోటలో వంక మామిడిచెట్టు మొదలు కూర్చునేవాడు. సాయం కాలమేకాదు, రాత్రయిపోయినా అలాగే కూర్చునే వాడు ఎవళ్ళయినా వెళ్ళి పిలుచుకొని వచ్చేదాకా!

ఒక శర్యా మీకు బుద్ధిలేదురా, నే నెలాగూ వస్తానని తెలుసుకుందా! మరి నాలోజులించితే! పోనీ కరణం గారబ్బాయికి తెలుసునేమో ఎక్కడికి వెళ్ళేదో ఏమిటో

* * *

ఎవరోడీ ఈ అబ్బాయి?

ఎవరో నాకూ సరిగా తెలియదు. నిద్రపోయాడా? భోంచెయ్యగానే పడుకోగూడదు. బాగానే నిద్రపట్టినట్టుంది. ఎందుకు వచ్చేదేమిటి?

అతను రాలేదు, నేనే పిలుచుకొని వచ్చేను. పాపం చాలా నీరసంగా ఉన్నాడు.

అసలు మీ కెక్కడ కలిసేను?

చెప్తే నిక్కొపం వస్తుంది. మన అబ్బాయి పోయిందగ్గర్నించి నాకేమిటో మనసు మనసులో లేదు—ప్రెస్టులో కూర్చోలేక పోతున్నాను. ఎంత సేపూ వాడు, అబ్బాయి, అక్కడ తిరుగుతున్నట్టు, నాన్నా ఈ బ్రావులు చూస్తారా? ఆ లెటర్ పోన్సు పంపించేసేదా అని అడుగుతున్నట్టే ఉంటుంది. ఇంటిదిగ్గరుంటే ప్రెస్టుకి పోతే బాగుంటుందని, ప్రెస్టులో ఇంటిదిగ్గరే నయమనీ అనిపిస్తుంది. రోజూ సాయంకాలం అలా తిరుగడానికి పోతున్నాను, ఊరవతెలికి. ఇత నెవరో రోజూ నాకంటే ముందుగా వస్తున్నాడు—నువ్వేమంటే అనుగాని ఆ శిల్పకాన వాతావరణంలో నేను మనసుకి ఏదో కొంత శాంతి కనిపిస్తుండేమా. నాలుగురోజులాయీ కనిపిస్తున్నా ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఇవాళ మరి ఊరుకో లేకపోయాను. దూరంనంచి చూస్తే, సరిగా తెలియ లేదుగాని మనిషి బాగా ఖుష్కించినట్టు ఉన్నాడు. చూడురోజులాయీ సరిగా ఏమీ తినలేదట. ఇవాళ నేను పిలవకపోతే ఏమవుతో? ప్రాణంపోతున్నా ఒకర్ని ఏమీ అడిగే అలవాటు లేనివాడులాగున్నాడు.

పాపం, ఇంత చిన్న కుర్రవాడి కెందుకో అంత విచారం? ఏం కష్టం వచ్చిందో?

ఏమిటో, ఏమీ చెప్పలేనన్నాడు. ఎవళ్ళు శాంత! నిద్రపోలేదామ్మా!

లేదునాన్నా!

ఏమమ్మా ఇవాళ మనింటికి వచ్చిన అబ్బాయిని చూస్తే మీ అన్నయ్య జ్ఞాపకం రావడం లేదామ్మా?

నేనూ అదీ అనుకోన్నాను నాన్నా! అయితే మన అన్నయ్య ఇంతకంటే కొంచెం పొట్టి, మరి కొంచెం తెలుపు. కాని పోలికలుకూడా లేకపోలేదు.

ఇతను నాతో సరిగా ఏమీ చెప్పలేదుగాని, నా వాళ్ళని ఎవ్వరూ లేరన్నాడు. మనింట్లో ఉండి పోతే, ఎంత బాగుంటుంది.

ఎందుకుంటాడు! ఏదో మనసుకి కష్టంగా ఉండి అలా ఉన్నాడు. నాలోజులుపోతే తన

దారిని తాను వెళ్ళిపోతాడు. తా నెవరో, మన మెవరమో!

చూడమూ! శాంతా! మీ అమ్మకి అన్నీ అనుమానాలే. ఏం ఎందుకుండదూ? తను చదువు కొన్ని వాడిలాగే ఉన్నాడు. తను ఇప్పుడితే ప్రెస్టు పసంతా అప్పుజెప్పి, నేను రామా కృష్ణా అనుకొంటూ కూర్చుంటాను. నీ పెళ్ళి కూడా అయి పోతే...

నీవు రాత్రి పగలూ ఇదే ఆలోచనలాగుంది నాన్నా. ఇప్పుడేం తొందర వచ్చింది? ఇంకా అన్నయ్య పోయి మూడైదులునా కాలేదు. మధ్యాహ్నం కూడా నువ్వు నిద్రపోయినట్టు లేదు, పడుకో నాన్నా!

అలాగే నమ్మా నువ్వు పడుకో—

* * * *

ఏమిటమ్మా శాంతా! అలా చూస్తున్నావు.

ఏమీ లేదమ్మా! అన్నయ్యంకా ప్రెస్టునుండి రాలేదేమని, రోజూ మామూలుగా వచ్చే వేళ కూడా దాటిపోయింది. ఇవాళ అయిదు గంటలకల్లా వస్తానన్నాడు. ఇప్పుడప్పుడే ఆరుంబా వయిపోయింది. ఈసరికి నీనీమా మొదలు పెట్టెస్తారేమో?

నీనీమాకా? పోనీ నువ్వు వెళ్ళి కూడదూ, పొరుగువార్లే సరోజినీని సాయం తీసుకుని.

కాదమ్మా! ఇవాళ చాలా మంచి ఇంగ్లీషు నీనీమా. అన్నయ్య ఈ ఆరు నెల్లలోనూ ఒక్క నీనీమా అయినా చూడలేదు. ఇవాళ ఎంత బలవంతం చేస్తేకో ఒప్పుకొన్నాడు. అట్టే పనిలేదు, నాలుగున్నరకే వస్తానన్నాడు. ఇంకా రాలేదు.

ఏవో అర్థం అవుతుంది వచ్చింది

అదేం కాదమ్మా! అత నేవో భోంచేసి పనిచేసు కొంటూఉంటే మామూలుగానే ఉంటున్నా డను కొంటున్నారు, నువ్వు నాన్నాను. మనసులో ఇంకా ఏదో బాధపడుతున్నాడనే నా ఆనుమానం. అందుకే ఆ సమానం ఏదో పని పెట్టుకొంటూఉంటాడు. చదివినా చదవకపోయినా ఏదో పుస్తకం మొగానికి అడ్డుపెట్టుకొంటాడు. ఈమాదిరి అయితే ఈ అన్నయ్యకూడా మనకి దక్కడనే నా ఆనుమానం.

అజేమితే నీ మాటలు చిత్రంగా ఉన్నాయి.

చిత్రమేం లేదమ్మా! ఇవాళయినా ఎంతో బలవంతం చేస్తే నీనీమాకి వస్తానన్నాడు. కావాలనే రావడం మానేసిఉంటాడు.

మనమేం చెయ్యగలమున్నా కనంరట భవనీ సరదాగా ఉండాలని లేకపోలే. మీ నాన్న గాఢమూడా అన్నాడు. అంతలా రోజంతా కష్టపడ్డోవని. అంతే నాకి పనిచెయ్యడమే సరదాగా ఉందని అన్నాడు!

నాకు తెలుసును. మరికా చూసి లాభం లేదు. నేను బయటకేరతను. అలా ప్రెస్టుపక్క నించి వెళ్తాను. ఈలోగా దాన్లో కంటి నే బాధే లేదు. జట్కూలో వెళ్తాము.

అయితే ఇక్కణ్ణించే జట్కూ వేయించుకొని వెళ్లిపోకూడదా?

అలాగే చేస్తానమ్మా. నాకు తెలుసును నీ భయం. కాకుండా వాళ్ళు ఎలా కూసినా కుయ్యనీ—

అబ్బాయేదే? ఎక్కడా కనబడకు.

ఇంట్లో ఉన్నట్టులేదు. ప్రెస్టుకి వెళ్లేదేమో? ప్రెస్టుకా? ఇవాళ నెలవు, పనివార్లెవల్లా రారు!

నెలవయినా పనిరోజయినా తినకోకలే— భోజనం నిద్రాతప్ప తక్కినవేళంతా ప్రెస్టు తిన లోకం.

అటువంటివాడిని అ న డా ని కి నోరెలాగ వచ్చిందో.

లోకులకేమిటి? తమలో ఉన్న కుటుంబంతో ఇతరులకి అంటించడానికి చూస్తారు. అయినా వాళ్ళనీ అని లాభంలేదు. అత నెవరో కొల్లెనునిషి, మనింట్లో ఉంటున్నాడు; మనమ్మాయితో దెనుపుగా ఉంటున్నాడు.

అయితే అంతమాత్రంలో అపనిందలు చెయ్యడమేనా?

నేనేవాళ్ళు మన నడిగి వేస్తారా? నాకు మొదట్టినుంచి ఈ భయంఉంది. అయితే మొదట్లో నాకింకో బుద్ధి ఉండేది. తరవాత పోయిందనుకోండి. ఈడు జోడుగా ఉంటారు, ఎవడికో ఇచ్చేకంటే ఇతడికే ఇస్తే మనపిల్లా అల్లాడూ మనింట్లోనే ఉంటారనుకొన్నాను. కానీ తను అమ్మా అమ్మా అని పిలవడంతో నాకుకూడా మనసు మారిపోయింది. శాంతితో కూడా అతను స్పష్టంగా చెప్పేసేడు. చెల్లెమ్మా నాదిగ్గర నువ్వనవసరింగా మొగమాటపడకు - నాకు

మొదటినుంచీ చెల్లెళ్ళులేరు; నీకు ఉండీ అన్నయ్య లేకుండాపోయాడు. మనమిద్దరం అన్నా చెల్లెళ్ళం, ఎవరేమనుకొన్నా సరే అని

అటువంటివాళ్ళూరా అపనిందలు?

ఏంచేస్తాం, లోకం తీరేంత - మరి అమ్మాయి లోలా అవుతుందో?

అయినప్పుడే అవుతుంది. నువ్వేమీ బాపవడీ ఆతనిముంజేమీ అనకు అసలితను ప్రేమకే నెత్తే డింటావా? ఏదీ, అనుగో, తాళాల్సికొడతే న్నాయి నేనలా చెల్లించస్తాను. నువ్వు చెల్లి అన్నాయిని చూడు. ఈ ఒక్కసంబంధం తిరిగిపోయినంతిలో మరేం చూచిపోలేను ప్రపంచంలో ఇంకా నీతీ, నిజాయితీ, మనుష్యులం లే సమృద్ధం ఉన్నవాళ్ళూ ఉండకపోరు.

* * * *

మరొక్క నిమిషం నేను ఆలస్యంగా చెల్లి ఉంటే రైలు కదిలిపోను. మళ్ళీ జనల్లో ఇతన్ని చూడలేకపోయాను. నేను దిగమంటే దిగేడుగాని, మళ్ళీ రయిల్లో చెల్లిపోతానన్నాడు. నేను స్వప్నంగా చెప్పేవాను, శాంతికి శాశ్వతంగా చెల్లికాకపోయినా నాకీదేమేగాని, నిన్ను చూడకుండా ఉండలేనని.

నాకూ అలాగే అనిపించింది. కాని ఏమిటన్నాడు?

ఏమిటనలేదు, వచ్చాడు. నువ్వుమాత్రం దాని పెళ్లిమాట అతనిముందు ఎత్తిను. ఆసలు మనది పొరు. ఇద్దరి పెళ్లిళ్ళు ఒక్కచూరే నిశ్చయం చేస్తే సరిపోతుంది.

అదిమాత్రం అంత శ్రేణికా? వీళ్ళూ వాళ్ళూ పూర్ణ అందరూ ఇష్టపడాలిగా?

పడతారు, ఎందుకు పడతూ? పడేలా చేస్తాము.

* * * *

నువ్వు మరేం గాభిరాపడకు శాంతా! మీ కృషిమూర్తి అన్నయ్య నాతో అంతా చెప్పాడు. ఇదివరకు వచ్చిన ఒకటి రెండు సంబంధాలు తిప్పి పోయిన వైనంకూడా చెప్పాడు.

అయితే మీకన్నీ తెలుసుకున్నాట!

తెలుసుననే అనుకుంటున్నాను. మీ అన్నా చెల్లెళ్ళ మధ్యనున్న సామరస్యం మా అక్కచెల్లెళ్ళతో నాకుంటే భాగుండిపోను. నేను ఒక్కణ్ణి ఇంటికి మిగిల్చివెళ్ళే కొవడం వాళ్ళకి తమ నేదో

అన్యాయం చేసినట్లుంది. మా నాన్న తమకి అట్టే ఇవ్వకపోడానికే తా నాదీ బాధ్యత అని, నేను ఎవరితో నయనా ఒకరితో కాస్త కలపుగోలుకనంగా ఉండామంటే తక్కినవాళ్ళకి కష్టం. అంబరితోనూ కలిసిమెలిసి ఉండడం మళ్ళీ ఎవ్వరికీ ఇవంలేను. నేనీలా అంటున్నానని భయపడుతున్నా వేమిటి?

భయం నాకెండు? నేను మిచిల్ని చూసి, మీ చగువులరించి విని, ముఖ్యంగా మా అన్నయ్యకి మీగు నచ్చేరిని చెబుకొన్నాను. మీ ఆసంతా మీ అక్క చెల్లెళ్ళకిచ్చినా ఏమిచూడంలేను.

ఆర అంతా ఎందుకిచ్చేస్తారు? అయినా మనకి తోచి మనం ఇవాల్సరిగాని వాళ్ళ దెబ్బకొని ఏం ప్రయత్నించాలి? ఏమిటో ఇంకా నేనుమాం విచారణగా ఉన్నట్లుంది.

అట్టే, రిచార మేమిలేదే...

నువ్వు దాస్తే మాత్రం దానవుతుందా!

దాదాని కేమీలేను. ఈ మహారానికే మా అన్నయ్య పెళ్లికూడా అయిపోయింది దినుకొన్నాయి. అని, మరి మదిరిందికాను, నూ అన్నయ్యను ఒక్కణ్ణి విడిచిపెట్టి చెల్లిపోయి అంటే కష్టంగానే ఉంది. తినికి పెళ్లియింపంటే కొంత.

నువ్వేమీ నీ మనస్సుని కష్టపెట్టుకొని అక్కడికి రావక్కర్లేను. ఎన్నాళ్ళు కాలంలే అన్నాళ్ళు ఇక్కడ ఉంటూ ఉండవచ్చును.

అదేలా కుగురుతుందిలేంటి. అంతా మనిషి మేనా పెద్దవాళ్ళ మాటప్రకారం నడుచుకోవాలిగాని.

అటువంటి భయమేం లేదు. నేను మానాన్న గారి మాటప్రకారం నడుచుకొనే ముటయితే ఇప్పటి కప్పుడే అయిదారళ్ళు క్రితమే నా పెళ్లి అయిపోయి వుండును. ఈసరికి ఇద్దరో ముగ్గురో పిల్లలు పుట్టి ఉండరు.

పుట్టిఉండవలసిన పిల్లలరించే ఇంత ప్రేమ చూపిస్తున్నారు; ఇక నిజంగా పిల్లలే పుడతే...

ఏదో మాఒవరిసకి సరదాగా అన్నామగాని నాకేం పిల్లలు అక్కర్లేను. అసలు మీ ఆహవాల్లో ఉన్న దుర్గుణమే ఇది. పెళ్లియిన మర్రింటినుండి పిల్లలు పిల్లలు అని, మరి తినుగోల ఏమీ అక్కర్లే నట్లు - నేనీంకా మనమిద్దరమూ కలిసి మనదేవుంతా తిరిగిరావలనుకొంటున్నాను. అంతి చూసుకో, పిల్లలుగాని పుడితే వాళ్ళ పూడి అంతా నీడ.

ఇప్పటినుంచీ మనకెందుకీ వాడులాట?

* * *

మీ ఆస్నయ్య ప్రణయకలాపం, దారిలో పట్టేటట్టేడింది.

ఏమిటేమిటి, మీ రోహా చిత్రయమున మాటలు చెప్తారు? గాలికబుర్రేనా, అసలు ఏమియినా ఉందా?

చెప్పానుకదూ అప్పుడు. ఆవిని నూళ్ళ ఇన్ స్పెక్ట్రం ఒకావిడ ఉందని, ఆవిని మీ ఆస్నయ్యకి సరిచయం చేసేను. సరిచయం దినదినాభివృద్ధి పొందుతున్నాడట!

అంతేనా?

మరెంతయితే నీకిష్టం? రేపానాడు కుభలేఖవస్తేకూడా నమ్మవు కాబోలు?

ఎందుకు నమ్మకూ? మీ మాటేప్పడూ నాకు నమ్మకమే. మరి మనప్రయాణం ఈ నెలొఖరుకయినా ఆవుతుందా?

నీ కంత గట్టిగా కావాలంటే ఇంకా శ్రే బయలు పడు. నేను ఇక్కడపనులు తెలుసుకోని వస్తాను ఈ నెలొఖరుకలా అప్పుడే నీ మొగంబో ఆప పడుదు కళ్ళవచ్చున్నట్టేంది. ఏమిటి అక్కడికి నువ్వు వెళ్ళే జరగవలసిని పెళ్ళి మరి కాస్త త్వరగా ఆవుతుందనా నీ ఆశ.

* * *

ఏమిటంత విచారంగా ఉన్నావు?

విచారమేమిలేదుగాని నా కేమిటో మావాల్పింటికి వెళ్ళాలిలేదు. ఇక్కడే...

పురుడుపోసుకొండికి నా అభ్యంతరం మేమీ లేదు. కాని బాగుంటుందా? ఒక వేళ మీ అమ్మా నాన్నా కూడా ఏమీ అనుకోకపోయినా, ఊళ్ళో వాళ్ళంతా నే నేనా భర్తగా అధికారం చలాయించి ఆఘాయత్తిం చేస్తున్నానంటారు. అయినా పుట్టింటికి పోతాననే వాళ్ళను తప్ప, పోమనే ఆపదాన్నిని న్నొక్కటేనే చూసేను.

అదికాదండీ, అప్పుడు మా ఆస్నయ్య పెళ్ళి, నా పెళ్ళి ఒక్కమారే అవుతుందనుకొన్నాము. ఇప్పటికి తన పెళ్ళి కాలేదు, మనకి పిల్లలు పుడుతున్నారంటే...

దానికి మన మేం చేస్తాము? ఇదేం బలవంతంగా చేసే వ్యవహారమయితే మూడుకోజల్లో కుదుర్చుకొని

వదును. అప్పుడు స్పెక్ట్రం ప్రణయ కలాపం దారిలో పడుతుందనుకొన్నాను.

నేనూ అలాగే ఆశపడ్డాను.

ఆవిని నాలో పెట్టిన గుబుల్ని బట్టిమానే, ఆవిడ లోపం ఏమిలేదనే లోసుంది. కావాలంటే ఉద్యోగం మానుకొండికూడా అభ్యంతరంలేవండి. మరి మనం చేసేది ఏమిలేదు, ఆ సమయం వచ్చే వరకూ ఒకటిగా యెదురుమాటమే.

: వర్షం :

ః పియమే ఆస్నయ్యకు శాంతి ! నేక సమనా రములు చేసి వ్రాయునది : తి|| ఇచ్చట నేనూ శ్రీ మీ బావ గారు చి|| వెంటరముణ కులాసాగా వున్నాము. అచ్చట నీవు ము|| లి|| స|| అమ్మ, ము|| రా|| శ్రీ నాన్నగారు అందరూ మేమంగా వున్న సంగతి వ్రాయించగోర్రాను.

ఇంగ్లీషువైద్యము మానిపించి ఆయుర్వేద వైద్యము మొదలు పెట్టుటవలన నాన్నగారి ఆరోగ్యములో ఏమియినా మెరుగు కనిపించినరా? మీ బావ గారికి ఆయుర్వేద వైద్యములో ఎంతవాత్రమును నమ్మకములేదు. ఆయనకు ఇక్కడకు వచ్చిన ఒక కొత్తడాక్టరుగారు, నుబ్బరామయ్యగారిని, వారిమీద చాలా నమ్మకముగా ఉన్నది. నిజముగా కూడా, డాక్టరుగారు చాలా సమర్థులనే అందరూ అంటున్నారు. ఈమధ్యను మా కుర్రనాడు చి|| వెంటరముణకు చాలా ప్రమాదం చేసినప్పుడు కేవలం ఆయన భగవంతునిబాగా అర్చపడారు. మీరు అనవసరంగా బాగపడతారని ఆయన రాయవద్దన్నారు. మొదట కొంచెం బలుబుగా ప్రారంభించినది; తీరవాతి జ్వరము; నిమోనియా అన్నారు. చాలా భయపడ్డాము. కాని, భగవంతుని దయవలన ఇప్పుడు హాయిగా ఆడుకొంటున్నాడు.

నాన్నగారికి ఫలం మార్పెంకూడా కొంత మంచిది గనక, ఇక్కడకువచ్చి కొన్నాళ్ళంపి ఈ వైద్యముకూడా ప్రయత్నించడం చాలా మంచిదని ఆయన గట్టిగా రాయమన్నారు.

ఇచ్చట ఈ సంవత్సరం వర్షములు చాలా ఎక్కువగా పడుచున్నవి; ప్రతిగోజూ ఉదయమో సాయంత్రమో వర్షము పడుచునేయున్నది. మా పెరటిలోని పూరిసాలము, రేకులతో పేయించి, గోడలు కూడా పెట్టించినాము. పసుపులకు, కర్రలు మొదలయినవి

పెట్టుకొందికి మంచి సగంపొయ్యదుగా నన్నది. ఆయన ఆస్తినుగదిలోని పొత్తనునును లోపలగదిలోకి మార్చి తొలగించినాను అందు, ఒక పెద్ద టేబులు, ఆరు కుర్చీలు తెచ్చించినాను. ప్రాప్తమై చాగానే ఉంది, కాని, ఒక్క ముఠామండు తేదు. ఇంకా ఒం గా ఉంటున్నట్లుంది. కొన్నాళ్ళపాటు అను నాన్నా వచ్చి ఉంటే చాలా బాగుంటుంది

అమ్మనూ నాన్ననూ తోడుకొని సాగ్రయము నంతి త్వరలో వచ్చావని నమ్ముచున్నాను. బయలు పడలేముందు, ఉత్తరంగానే ఆరాన నేచునుకె వస్తాను. చిల్ల వెంకటరమణ నామగి కొంపవచ్చినప్పుడల్లా 'మామవగిరికి పొత్తాను రైలెక్కి' అని నన్ను బెదిరిస్తూ ఉంటాడు.

వెంటనే జవాబు ప్రాస్తావన నమ్ముచున్నాను. ఇంతే సంగతులు. చిత్రిగించవలెను.

ఇట్లు

నీ ప్రియమైన చెల్లెలు శాంత

* * * *

ప్రియమిగ్గురు పోమయ్యగారు కృష్ణమూర్తి వ్రాయనది:—మనం కలుసుకొని చాలాకాలం అయింది. అప్పుడు నేను నునగు నాలుగేళ్ళ క్రితం వచ్చినప్పుడు నువ్వు ఊళ్లోలేవు. వచ్చినపంట నే తిరిగిపోవాలనుకొన్నవాణ్ణి నీ కోసం పదిహేను రోజులుపైగా ఉన్నాను. అప్పుటనే నువ్వు రాలేను. నేను మరి ఉండితేక బయలుపడేయాను; ఎక్కడికి విమిటి అనే ఆలోచనలేసేసాండా నే. అతిరవాతి వ్యవహారం అంతా రాయబాసుకొంటే అదంతా ఒక పెద్ద గ్రంథం అవుతుంది. కాబట్టి మనం మాట్లాడుకొందికిగాను అది వాయిదా పెట్టున్నాను.

ఈమధ్యను అంటే ఒక పదిరోజులక్రితం మా చెల్లెలిగారి దారు వచ్చెను. అప్పుడు మన దేగులిడిచి తెచ్చిన నేను, ఒక షేర్లెట్టే కాదు, అమ్మనూ నాన్ననూ కూడా కంపాదించాను. వాళ్ళిల్లో ఒకనాడు సాయంకాలం షికార్లుచేసేగా ఒక కుర్రవాడు కనిపించాడు. వాడిని దూని అడిగివంటా ఉండి లేకపోయాను, "అబ్బాయీ మీవాన్నగారెవరు? అని, నా ఆనునానం నిజమయింది. మీవాడే. నే నన్నాను, "అబ్బాయీ, నీ అంతవయస్సులో నేను మీనాన్నా ప్రాణున్నే మీటలమని. నన్ను ఇంటికి వచ్చి వాళ్ళుతెనుసుట్టి చెల్లెల్ని చూసి తీరాలన్నాను. మీసరస్వతిని నేను బొట్టుకోలేక పోయాను. తాను

మాత్రం నన్ను ప్రోల్కుకొంది. అదివరకు ఎప్పుడో రైల్వో వెక్టా ఉంటేమాడా తను నన్నుగుర్తుపట్టిందట?

మనం కలుసుకొని చాలాకాలమయింది. మన జీవిత శీకటాలు చాలాదూరం వేర్వేరు మార్గాలను అనుసరించి సాగిపోయాను. ఆనాడురాత్రి నేను ముందుగా రైలెక్కుతుండా నిన్నే ఎక్కించిఉంటే ఇద్దరం కలిసే ప్రయాణించి ఉండేవాళ్ళ మేమే? ఆనాటిరాత్రి నువ్వుచ్చిన రెండుదూపాయిలు ఇంకా నాదగ్గర భద్రంగా ఉన్నాయి.

ఈఉత్తరం రాయడానికి ముందు నేనేక బయలు పడి రాయాలనుకొన్నాను. కాని, అంతకంటే నువ్వే ఇక్కడకు రావడం చాలా బాగుంటుందని నా నమ్మకం. ఇక్కడ మాయింట్లో అమ్మనాన్నకూడా లేరు; నేను ఒంటరిగానే ఉంటున్నాను అందు చేత నీకేమీ మొగమాటంగా ఉండదు.

వచ్చేబుద్ధును అక్కడి మా మామయ్యగారి తోటలోని మంచినీటి వివయనా తీసుకొనిరావలెను.

ఎప్పుడు బయలుపడేవచ్చేదీ ముందుగా రాస్తే నేను ప్రేమనుకె వస్తాను. ఇంటియ్యడను దిగువను రాస్తున్నాను ఎందుకయినా మంచినీటి. వెంటనే జవాబు రాస్తావుకదూ!

ఇట్లు నీ

కృష్ణమూర్తి.

మీమని సంబోధించాలా తెలియక విసంబోధనా లేకుండా నే ఈఉత్తరం ఇలాఅరంభిస్తున్నాను. ఆవేళ నీచెతికొఫీ తాగినదగ్గరనుంచీ నాకో ఏదో కొత్త అల జడి ప్రారంభమయింది. అలజడి అంటే మరెమీ కాదు. ఏ కారణాలవల్లనయితే నేమి, మన ఇద్దరి జీవితాలు మోడువారిపోయినాయి. కాని, ఈ నేటి వర్షాలకు మళ్ళీ చిగురించి, కుసుమించడానికి అవకాశం లేకపోలేదనే ఆశ లేమాత్రం గానయినా కలుగుతుంది. నీ మాటలలోనే కాదు, నీ మనసులో కూడా ఎంతో పెద్దదానివనే భావం జీర్ణించిపోయినా నాకంటే అయిదారేళ్ళు చిన్నదానివనే మాట నాకు బాగా జ్ఞాపకం ఉంది. నీకూ జ్ఞాపకం ఉండే ఉండాలి.

నేను ఆవేళ కొఫీ తాగివచ్చిన వెంటనే, నీకే ముందుగా రాయాలనుకొన్నాను. కాని, కొంత ఆలోచించినమీదట, నువ్వు ఎలాగూ అన్నిటికీ మా

అన్నయ్య యిద్దం అంటావని తెలిసి, మీ అన్నయ్య సోమయాజులు పేర రాశాను ఇక్కడికి రమ్మని. అతను నా మాట కొదనకుండా ఉత్తరం అందిన వెంటనే బయలుదేరివచ్చేను. ఒక వారం రోజులపాటున్నాను. హాయిగా మళ్ళీ చిన్నతనం వచ్చిందని గానే ఆ వారం రోజులు గడిచేను.

ఆతనితో నా అభిప్రాయం చెప్పాను. ఇద్దరం కలిసి బయలుదేరి నీదగ్గరకు రావాలనుకొన్నాను. కాని, నాకు సచ్చితేను. యాజుం అన్నాడు, పోనీ నేను శిల్పి కనుక్కంటానని. నాకు అదీ ఇష్టం లేకపోయింది.

నిన్ను ఏనాటిం బలవంతం చెయ్యడం నాకిష్టం లేదు. నేను గాని, మీ అన్నయ్య గాని, ఎదురుగా ఉండి, గట్టిగా నిన్ను అడిగి, నీ అభ్యంతరం ఎటుటి చెప్పి అంటే నువ్వేమీ చెప్పలేవు అని నాకు తెలుసును.

కాబట్టి నేను నీకు తిగినంత వ్యవధి ఇస్తున్నాను. అంతే కాదు, నీకు ఇష్టంలేకపోతే ఉండుకు కాండాతోమీ తెలియజేయ నక్కరలేదు. మళ్ళీ నీ జీవితమార్గంలో ఎన్నటికీ పొరపాటునైనా అడుగు పెట్టకుండా ఉండడానికి ప్రయత్నిస్తాను.

ఒక వేళ నువ్వేగాని ఇష్టపడితే, అంత అవృష్టమే గాని నాకు లభిస్తే, నీకు నేను పెద్ద విశ్వర్యుని భోగభాగాలూ కలుగజేస్తానని హామీ ఇవ్వలేను; కాని, నీ జీవితకరించి నువ్వేమీ ఆలోచించవలసిన అవసరం లేకుండా భాగ్యుని వహించగలనని మాట ఇస్తున్నాను. అంతే కాదు, నీ ఆనందాన్ని ఆనుబంధాలనీ వేటిని విడిచి పెట్టుకో నక్కరలేదు. నీ మేనల్లుళ్ళకు నీదగ్గర ఎంత చనివో నాకు తెలుసును. వాళ్లు కూడా నీదగ్గర ఉండవచ్చును.

ఇక సంఘభయం నుంచి; ఎందుకు నేను ఎక్కువగా రాయడం? నామూలు చదువు అనేది నీవు ఎక్కువగా చదువుకోకపోయినప్పటికీ, కొంత వయసు, ప్రపంచజ్ఞానం ఉన్నాయి గనక, ఒకరి సలహా అక్కరలేకుండా నువ్వే స్వయంగా ఆలోచించగలవు. ఒకప్పుడు నా దృష్టిలో మీ అన్నయ్య దృష్టిలో నీ నిర్ణయం పారపాలుకొవచ్చును. కాని, పారపాలు మంచో, ఎవరి భవిష్యత్తుని నిర్ణయించుకొనే అధికారం వారిది. నే నిదంతా ఎందుకు రాస్తానంటే, తా నెంత సవాతనవాతావరణంలో వుట్టి పెరిగినవాడైనా మీ అన్నయ్యకు మాత్రం ఈ అంశంలో ఎటువంటి అభ్యంతరంలేదు. ముఖ్యంగా

మనిషికంటే ఇటువంటి దుర్లభ గూఢంగా, నువ అనుబంధాన్ని పురిచ్చడం మహాలా తాను సంఘంలో ఎక్కువ అవకాశం ఏదో.

నేను నీస్వతంత్రంగా అప్పుడు పానీహారండా మామయ్యగారింట్లో నే ఉంకింకంటే నిర్వృతి నే గాని కాని,

నే నున్నా మీ నాని గూఢంగా వచ్చే చెయ్యను ఒనులుకొండి ఇట్టపడకపోదు; నా మామయ్య కూడా ఎలాగో నా మెంకివంచి, మంచిమాటలు చెప్పి, కానుకలిచ్చి పెళ్ళిచెసికంటేవాడు ఎండు వల్ల నయితే నేం, నేను బయటపడ్డాను. చాలా చాలా తిరిగాను. ఎన్నెన్నో ప్రాణాపాయశిక్షలు అనుభవించాను. కానీ, తిరిగి తిరిగి భూమి నుండ్రంగా ఉంచుకొంటే చిరత పునరావృత మవుతుందన్నట్లు, కొంత చక్కగా భేదంతో మళ్ళీ బయలుదేరిన పోతే చచ్చి చెల్తును.

నేను నిన్ను కోరుతున్నాను; అంటే నా కోసం నిన్ను త్యాగం చెయ్యమని కాదు. నీకు నాతోడి పాపాద్యంవల్ల ఏ లేమయినా ఆనందం లభించగలనని ఆ ప్రాప్తి అవునును. లేదా ఇంకా ఆలోచనకి వ్యవధి కావాలంటే అలాగే కానీ. మనం అంతా వర్తనానాన్ని బట్టి భవిష్యత్తుని ఊహించుకొంటాం. ఈ రకమయిన కలయికనల మన యిద్దరి జీవిత విణిమ సమశృతిలో మేలివించి అలించగలనని నా నమ్మకం.

తిప్పకుండా జూబు రాస్తావని నమ్ముతున్నాను. బహుశా మీ అన్నయ్యకూడా నీకు ఈ సంగతే రాయవచ్చును. కాని నువ్వుమాత్రం అనవసరంగా మొగమాట పడవద్దు. నీకు ఈ సెలఖనవరకూ ఆలోచించుకొండి సమయం ఇస్తున్నాను. ఈలోగా నీ దగ్గరనుండి ఏ ఉత్తరమూ లేకపోతే నీకు ఈ అంశం ఇష్టంలేదని నిర్ణయించుకొంటాను.

ఇట్లు

ఇంతకాలానికి నీవాడు కాగోరే

కృష్ణమూర్తి.

* * * *

చి! కృష్ణమూర్తి! ఆశ్చర్యచనపురస్కరముగా సోమయాజులు నాయనది. ఉభయకులలోపరి. తి! నీదగ్గరనుండి వచ్చిన తిరవాత నేను మా సరస్వతి పేర ఉత్తరం రాశాను. నా ఉత్తరం అందిన రెండు రోజుల నాటికే నీ ఉత్తరం అందినది. అందుమీదట తన

కేమో గాధరాగా ఉన్నదని నన్ను రావలసివని ఉత్తరము వ్రాసినది. నేను ఇక్కడ నిక్కిలి పని తొందరగా ఉన్నను ఎక్కో మీలకులుగడసుకొని వెళ్లి ఒక మామగోజాటుండి వచ్చినాను. మీ ఊరు మీదుగా రావలనుకొన్నానుగాని, ఇక్కడ ఒక ముఖ్యమయన రిజిస్ట్రేషనువ్యవహారం ఉండి తిన్నగా రావలసి వచ్చినది.

నేను నీతో చెప్పిన అవ్యంతరాలే తానూ చెప్పింది; నువ్వు నాకు చెప్పినయున్నట్లన్నీ నాచే అయినట్లుగా చెప్పాను. తాను అంతా మీయిష్టం, మీరే అంటే అలాగే చేస్తాను అంటుంది. నేను స్వయంగా చెప్పాను, నీ స్వబుద్ధిభార్యకంగానే జరిగాలి తప్ప ఇందులో మాబలవంతం అనేది ఎంత మాత్రం ఉండకూడదని.

ఇది ఇలా ఉండగా ఇంకొకవిషయం ఆలోచించిందే మనం మరిచిపోయేము; మొన్న మా సరస్వతి జ్ఞాపకం చేసేవరకు నాకివిషయం సుస్పృహకే రాలేదు. సరస్వతికి సంబంధించినంతవరకు మాయద్వితీయిష్టం అయితే చాలును. అభ్యంతరం చెప్పేవారెవరూలేదు. కాని, నీకు సంబంధించినవారి ఇష్టానిష్టాలు మాత్రం గమనించవద్దా! దైవికంగా నీకు లభించిన మీ తిల్లి దండ్రులకూ, ముఖ్యంగా మీ కాలెల్ల కౌంతికూ అంగీకారం అవునో కానో మనం తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది.

నీకు గట్టిగా బుద్ధిపూరితమైతే ఎవరి ఇష్టానిష్టాలను లక్ష్యం చేసేవాడివి కావని నాకు తెలుసును; కాని, వారికి ఏమాత్రం ఇష్టంలేకపోయినా వారి మనస్సులను కష్టపెట్టడం మంచిపనికాదు. నువ్వు ఈ అంటే నీకు కొవలసినటువంటి సంప్రదాయ మయన సంబంధం తీసుకొనిరాగలను. సరే, మరెండు కిన్ని మాటలు, నువ్వు మీనాళ్ళకు రాయి. వాల్మీకీ ఆక్కడ ఉన్నాడుకదా! నీ ఉత్తరం చూసుకొని అవసరమయితే నేను బయలుదేరి వస్తాను

ఈమధ్యను కొనాక్షిరంబించి ఎవరెవరో వంతులు లేదని నే నేను నమ్మలేదు. అంతా పదిహేను రోజులయింది కాబోలు మగిల్లగానూ పుట్టి. ఉత్తరం అందగా అనుమానించినట్లు, ఆశించినట్లు ఏ విపరీతియూ జరగలేదు. కొనాక్షి మామూలుగానే ఉన్నారు. ఉత్తరం వచ్చేసరికి కూడా అప్పుడే బాపేటంగా రాక పోయి సాగిస్తున్నారు. వింతయేపు కన్నదంటే అదేవో వింత అని మాడడానికి ఎగబడుతున్నారు. అంటే కాదు, ఇప్పటికీకా శిశువు తిండి ఎవరో

తెలియలేదు; నలుగురూ నాలుగు విధాల బుద్ధిబలాన్ని వినియోగించి కనుక్కోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. కొందరిచేత అజ్ఞాతిపితగా అంచనా కట్టబడిన వ్యక్తులే తామూ మరికొందరిని అనుమానిస్తున్నట్లున్నారు. అసలందులోకూ చిత్రం ఎక్కడుండంటే ఆమధ్యను కొన్నాళ్ళు (అంటే ఒక పదిరోజులపాటు) కామాక్షి కనబడలేదు. కాబట్టి నీ చిన్నతనపు చనువు స్నేహము బాంధవ్యమూ వీటిని పురుస్కరించుకొని నువ్వే ఈ అజ్ఞాతిపితపు ఏల కారాదు అనే ఊహలు కూడా లేకపోలేదని వినికిడి! నీరుంచి అసందర్భంగా నాలో చూట్టాడానికి ఎవరికీ సాహసం ఉండదులే.

నువ్వు మన ఆభిప్రాయంగురించి మీవాళ్ళకు ఉత్తరం మూలంగా తెలియజేస్తావో, లేక నువ్వే ఆక్కడికి వస్తావో, ఏమెలాసరే పర్యవసానం నాకు నెలకొనే తెలియజేస్తే నేను బయలుదేరి వస్తాను. మీ వాళ్ళనుమాత్రం అవసరంగా ఒత్తికి చెప్పడం నా కిష్టంలేదు అయినా నీకు నేను చెప్పేవాటివాణ్ణి కాను.

ఏ సంగతి నెలకొనే ఉత్తరం రాయగోరైనా.

ఇంతే సంగతులు, గ్రహించవలెను,

అ|| సోమయాజులు వ్రాలు.

* * * *

(మీయమైన అన్నయ్యకు కాంత అనేక సమస్యలనుచెప్పి వ్రాయునది. తి|| ఇప్పట్ల నేను శ్రీమీ బాధగా, చి|| నంకటగిరి, మి|| లి|| స|| అయ్య మి|| గా|| శ్రీ నాన్నగారు అంతా త్రేమంగా యున్నారు. అప్పటి నీ త్రేమసహచరము తిరుచు వ్రాయించగోరెను

ఈమధ్యను నీవు పంపిన నూటయూభై గూమాయిలు మనిగార్లుగ అందినది. కాని, శ్రీమీ బాధగారికి చాలా కోపం వచ్చినది; మన యింట్లో మీ అమ్మగారు నాన్నగారు ఉన్నందుకు ఖర్చుల నిమిత్తం పంపినాడేమిటి మీ అన్నయ్య అన్నారు. మనియార్లగు తిప్పి పంపిస్తానన్నారు. కాని నేను చెప్పినవివాదట ఊరుకున్నారు.

ఇక, అసలు సంగతి—నీ ఉత్తరం అందిన నెలకొనే, అనగా మొన్న సాయంకాలం బయలుదేరి, అన్యూ నేనూ వచ్చేము. మేము ఘనానా అని నేను చెప్పాను. ఎక్కడ మాట్లాడలేదు. ఒక్క పదినిమిషాలు మాత్రమే కూర్చున్నాము; అవిడ కాఫీ పెడుతున్నారు. ఇంతిలో హఠాత్తుగా

అమ్మకు గుండెలో నొప్పివచ్చింది. వెంటనే మేము వెళ్ళి జట్కాలోనే తిరిగివచ్చాము. నీ పెళ్ళివిషయంలో వర్తమాంతరవివాహం చేసుకొన్నా, వివాహతీయ వివాహం చేసుకొన్నా నీవిది అభిమానకొద్దీ అమ్మా నాన్నా అంగీకరించకపోరు—అమ్మను నేను తలచి కరచి అడిగేను తనకు చువసులో కూడా ఎటువంటి అభ్యంతరమూ లేదని. ఒక్కమాట మాత్రం ఏదో మాటవరసను అంది—అయితే ఆవిడ మీ అన్నయ్యకంటే చిన్నదయి ఉంటుండటానా అని. బహుశా ఆవిడ బట్టకట్టపడ్డది, మాటతీరు, అలంకారాలేవి కఠినమూ అమ్మకు తోషించడేసి ఉంటాయి. నేను అంతా చెప్పాను. నీ చిన్నతినను, ఒక్క ఊళ్ళో కొంతకాలం పెరగడం, ఆవిడ నీకంటే బాగా అయిదాకెళ్ళు చిన్న అయిన సంగతిని స్పష్టంగా చెప్పాను. అమ్మ తనకు ఎటువంటి అభ్యంతరమూ లేదని ఒక నాన్నగారు, తిండిని సంత్రాగంగా ఆమోదియనీ, తనను బ్రతికి బ్రతికినా నే ఈ పద్ధతి జరిగిపోవడంకంటే తనకు నాంధనీయ మింకేమీ ఉండదని అన్నాడు అందరికంటే ముఖ్యంగా మీ బావగారికి చాలా ఇష్టంగా ఉంది. నేను మొదటి నుంచీ అనుకొంటూనే ఉన్నాను, బావ అందరిలాగా కాక, ఏదో విలక్షణమయిన పనిచేస్తాడని. విలక్షణతప్పేమీకాదు, వెలకి విలవయిన మంచి పని చేస్తున్నానన్నాడు, నేను చెప్పి మానీవచ్చి చెప్పేక—కాబట్టి ఇక్కడ మా యావస్థానికి అంగీకారమేకాక చాలా ఆప్తికగా ఉంది. కాబట్టి మీ స్నేహితులు నోమయాజులుగారికి వెంటనే రాసి, హాజరుయి సంతి తిప్పిలో మహారాయు నిర్ణయంపేయవలసింది నీ నాన్నగారు, మీ బావగారు రాయున్నారు. పెళ్ళి కూడా అక్కడక్కడో పల్లెటూళ్ళో కాక ఇక్కడే అయితే బాగుంటుంది; నిమిషం నాన్న ప్రస్తుతి కదల్చలేనస్థితిలో లేదు ప్రత్యేకించి ఏమీ లేదుగాని, క్రమక్రమంగా నీరసించిపోతున్నాడు. డాక్టరుగారు కూడా మరి ఎక్కువ ఆరాజనంగా మాట్లాడాలేదు.

అన్ని సంగతులతోనూ వెంటనే ఉత్తరం రాస్తావని నమ్ముతున్నాను. వీలుఅయితే నువ్వే ఒకమారు రావలెను—రాలేకపోతే, ప్రస్తుతి సంబంధించిన వ్యవహారాలన్నీ వివరంగా రాస్తే నాన్నగారు సంతోషిస్తారు.

ఇంతకాలానికి నీకిటువంటి బుద్ధి పుట్టినందుకు మాకెంతో సంతోషంగా ఉంది. ఏమాత్రం ఆలస్యం

కాకుండా వీలయినంత త్వరగా నీరూ నోమయాజులు గారూ కలిసి నిర్ణయించుకోవాలి.

ఇంతే సంగతులు. చిట్టచివరలెను.

ఇష్ట,
నీ ప్రేమమైన చెల్లెలు
శౌంధ్ర.

* * * *

జీవితేశ్వరి సరస్వతికి!

ఇవాళ ఆహార సుదృహపూర్వము. ఉదయం అంతా వర్షం పడుతూఉండడంచేత పనివాళ్ళకి మధ్యాహ్నం నెలవిచ్చేకాను. భారతీయ పుస్తకం చదువుకూ వసుకొంటే చల్లగా నిద్రవచ్చింది. ఇన్స్టిట్యూట్ లేచి క్రిందకు వెళ్ళి మొగం కనుక్కొని కాఫీ ఫలహారం చేసివచ్చాను. తాంబి బట్టలు బూండి చేసింది. ఎంత బాగున్నా యనుకొన్నావు బట్టలు! అది తింటుంటే నవ్వు చేసిన చేగోడిలు జ్ఞాపకం వచ్చేయి చిన్నస్వ డెస్కుడో మా అమ్మ చేసింది; తిరువాత మల్ల నువ్వు చేసేవు, ఈమధ్య కాలంలో అంత రుచికరమయిన ఫలహారం ఎన్నడూ తినలేదు.

ఫలహారం చేసివచ్చి చదువునామని పుస్తకం తీసేను; కాని ఏమీ చదువ లనిపించలేదు. చుట్టూ ఎటు చూసినా అన్ని కొండలూ మేఘాలే. కవికులగురువు కాళిదాసు ఏ కాలంలో రాగాడో మేఘ సందేశం, 'ఆహారస్వ సఫలం దివస్తే మేఘువాల్చి నానుమ' అని. అలా నిరంతరం గా నాటికంకేమాన్తా ఉంటే నాటి యక్షుడికే కాదు, ఏనాటి ప్రేమభిక్షువునకేనా ఆహారమేఘం ప్రేమరూపికి తన సందేశం తీసుకొని వెళ్ళగలగడంకో ఆనందార్థం ఏమీ గోచరించదు.

రెండు సంవత్సరాల క్రితం ఆహారమేఘాలు కేవలం వనికి ఆటంకాలుగా మాత్రమే నాకు గోచరించేవి. అయితే అసంవత్సరం వర్షాకాలంలోనే నిమిషం మాడగలిగేను. గతవర్షాకాలం అంతా మనం కలిసి ఉన్నాము. వర్షా మేఘాలు బలవంతంగా నెలవెల్లిపించి మనలను కలిపి ఉంచే ఆప్తులరెఉండేవి. ఈ సంవత్సరం మనం దూరంగా ఉన్నాము. కాని, మన మనస్సును మాత్రం ఈవిషయాల బాధించేదికాదు; ఇందుకో మన హరిపాటు ఏమీలేదు; ఒకరి ఆహారనాలేదు. అంతేకాదు, భవిష్యత్తునినూర్చి ఒక సుందరస్వప్నం కంటున్నాను మనం. కావాలంటే ఏరోజునా

నీదగ్గరికి రాగలను. కాని, రాను. అంతా సవ్యంగా జరిగింది అని ఉత్తరం వచ్చేవరకూ సేను రాను. నాకు మొదట్లో భయంగా ఉండేది; మన చివాహ బంధాన్ని అనేకవిధాలుగా నిరసింపదలచినవాళ్ళకి ఎక్కువ నావకొకంగా ఉంటుంది, మనకి సంతానం లేకపోతే. అంతేకాదు, నామటుకు నాకుకూడా, ఇదివరకల్లా లేదు, మాశాంతకొడుకు వెంకటరమణని చూసినదగ్గరనుండీ పిల్లలంటే మక్కువ ఎక్కువయింది. మా శాంత ఇక్కడినుండి వెళ్లిపోయేటప్పుడల్లా బైటికి అనకపోయినా నాకు మనసులో ఎంతో బాధగా ఉండేది. అందమైన పసిపాప మన మీద ఆధారపడిఉండి మనలనే కావాలనంకం చేసుకున్నారమైన అనుభవం ఇంకేముంటుంది?

ఇంకా ఏమిటేమిటో రాయలనుకొన్నాను. కాని మరి లాభంలేదు; వెంకటరమణవచ్చి కాగితపు పడవలు, తిరిగేద్రాక్షులు చెయ్యమంటున్నాడు, గడియారం అరగంట కొట్టడానికి ఇక రెండునిమిషాలు మాత్రమే ఉంది. అంతే వ్యవధిఇచ్చాడు వాడు నాకుఅత్రయ్యకు ఉత్తరం రాసుకొందికి.

సుప్రసిద్ధి ఏదో ఉత్తరానికి ఉత్తరం జవాబు అన్నట్లుకాకుండా పెద్ద ఉత్తరం అన్న సంగతులతోనూ రాస్తావని నమ్ముతున్నాను.

ఇక్కడ అమ్మ ఆరోగ్యం అలాగే ఉంది; మొదటినుంచీ అవిడ అంటూఉండేది నాన్నగారు పోయినతర్వాత మరొక్క ఏడాదికంటే బ్రతికనని. ఇప్పటికీ ఆయనపోయి ఎనిమిది నెలలయింది. డాక్టరు గారుకూడా అంత ఆశాజనకంగా చెప్పడంలేదు.

మీఅన్నయ్య అసలేఉత్తరం రాయడంలేదు. ఒకటి రెండురోజులు ఆలస్యం అయినా పెద్దఉత్తరం రాస్తావుకదా? నీఆరోగ్యం చాలా బాగైతగాయాను కోవలసిందిని సేను పదిపదే రాయనక్కరలేదు.

నాకు మావాడిచ్చిన తెను దాటి మరి రెండు నిమిషాలైంది. రాస్తావుకదా!

ఇట్లు,

నీవాడు, కృష్ణమూర్తి.

* * *

ప్రియమైన అన్నయ్యకు శాంత అనేక నమస్కారములతోనే వ్రాయునది. తల్లీ నీ ఉత్తరం అందినది. అక్కడనుండి శుభలేఖకూడా వచ్చినది. తల్లీ పిల్లా షేమంగా ఉన్నందుకు చాలా సంతోషం. అందరితోపాటు సేనూ మొదటిమారు మగపిల్లవాడు

పుట్టాలని కోరినప్పటికీ అడపిల్ల పుట్టిందంటే ఎంతో సరదాగా ఉంది. సేను బైటికి అనకుండా మనసులో ఉంచుకొన్నచూటను మీబావ బైటికి అనేశారు. అయితే మనవెంకటరమణకు పెళ్లాం పుట్టిందన్నమాట! అని. సరే సంబంధాల మాటలేమీ, పిల్లలు ఏ అనారోగ్యమూ లేకుండా పెద్దవాళ్ళయితే అంతే చాలను.

బారసాల పదికొండవరోజున కాక ఇరవై ఒకటవ రోజున చేస్తే బాగుంటుందని మీ బావగారు రాయమన్నారు. నాటికయితే సేను రాగలముగాని, అమ్మని ఎలా కదపడమో తెలియకుండా ఉంది. బహుశః రెండుమాడు రోజుల్లో మృదానునుండి మా అడపడుచు, అత్తగారూ రావాలి; వాళ్ళు వస్తే బాధలేదు, అమ్మను ఇక్కడే ఉంచి సేనూ మీ బావగారూ కలిసేవసాను.

చిల్లీ వెంకటరమణి అక్షరాలు వచ్చేయి; గుణింతాలు చేర్చుకుంటున్నాడు. అప్రమాదం నిన్ను తలుస్తూఉంటాడు. తనకొక పైకిలు కొని పెట్టుమని గోలచేస్తున్నాడు; పైకిలెక్కి తిన్నగా రోడ్డుంట వెళ్లిపోలే మామయ్యగారి ఊరు వస్తుంది!

ఈమధ్యను మీ బావగారికి ఒక పజిలులో పన్నెండువందల రూపాయలు వచ్చింది; అంటే ఇంకా చెక్కురాలేదు; పజిల్నుంటే నవ్వేవాడు, మీ అన్నయ్యకి రాయి అన్నారు. ఇక్కడ చరిమామాలకంటే ఈ సంవత్సరం ఎక్కువగా ఉంది. మా చేమంతులు ఇదివరకటికంటే కూడా బాగా పూచేయి. ఈ మధ్యను మీ బావగారి పార్టీ ఒకరు ఆయనకొక పెద్ద పళ్ళెంతో పువ్వులతోట ఉన్నాయి; రకరకాల పూలమొక్కలు పంపించేటగోలేళ్ళా. మా దాదా అంతా వాటితో నిండిపోయింది. ఇదివరకు నాకు తెలియని ఎన్నో రంగుల పువ్వులున్నాయి. నీకు పువ్వులంటే అంత సరదా! ఒకటిరెండు రోజులు ముందుగా బయలుదేరివస్తే అందరం కలిసి వెళ్ళాము బారసాలకు. నీ షేమం వెంటనే రాయగోరాను.

ఇట్లు

నీ ప్రియమైన చెల్లెలు శాంత!

* * *

జీవితేశ్వరి సరస్వతికి!

సేను చాలా కోపంతెచ్చుకొని అసలే నీకు ఉత్తరం రాయకూడదనుకున్నాను. అయితే ఉత్తరమే రాయకపోతే నాకు కోపంవచ్చినట్లు నీకు తెలియడం ఎలాగ?

తీరా ఉత్తరం ఆరంభించి జీవితేశ్వరి అని సంబోధించడంతో సగం కోపం చల్లబడిపోయింది. కోపమయినా, ఎదురుగా మనిషిఉండి మాటకి మాట అంటూ ఉంటేనేగాని, రాజుకోదు.

సరేగాని, నువ్వుంకా రావడానికి ఎంతకాలం పడుతుంది? పెళ్ళికి పెళ్ళి వారంలోజుట్లో వస్తావన్న దానివి, ఇప్పటికి నెల దాటేది. ఎప్పుడు రాదలచు కొన్నదీ ఉత్తరమయినా లేదు, అసలు అక్కడి ఆహదావిడిచి నేను జ్ఞాపకం ఉన్నానా అని అనుమానం.

నీ దగ్గరనుండిగాని రెండుమూడు రోజుల్లో ఉత్తరం రాకపోతే ఈమారు నేనూ నీతో చెప్పకుండా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయి కొన్ని నెలలయితే నేగాని తిరిగిరాను.

ఇందిర బాగా అడుకుంటుందా? నువ్వు చెప్పిన లెక్కప్రకారం అయితే ఈపాటికి బంగరడం వచ్చి ఉండాలి.

నేను అట్టే ఎదురుమాడను; నీ యిష్టం అయితే ఉత్తరం రాస్తావు, లేకపోతే లేదు, నిర్బంధించడానికి నే నెవరి.

నీవాడు, కృష్ణమూర్తి.

* * * *

సరస్వతీ! మీ అన్యాయరాసిన ఉత్తరం అందింది. అందులో రాసినప్రకారం బయలుదేరే మాటయితే ఈ ఆదివారంనాడు బయలుదేరాలి. అంటే నాలుగురోజులే ఉంది.

ఇంచాకా పెన్నునుండి తిరిగి వస్తుండగా టెలిగ్రాము వచ్చింది మా బావకు జబ్బుగా ఉంది వెంటనే రావలసిందని. నేను ఇప్పుడు మూడుగంటల బండికి వెళ్తున్నాను. అందుచేత మీరు ఆదివారంనాడు బయలుదేరి, ఇక్కడివాకా తిన్నగా రాకుండా మా చెల్లెలుగారి ఊళ్ళో దిగితే అక్కడ అవసర

ముంటే అందరం ఉంటాము. లేకపోతే కలిసి రావచ్చును— టెలిగ్రాంలో కేవలం జబ్బుగా ఉందని మాత్రమే ఉంది. అయినా ఎందుకో చాలా భయంగా ఉంది. అక్కడకు వెళ్ళి పరిస్థితిఅంతా చూసి ధైర్యంగా ఉంటే నైరుచేస్తాను. వీలయితే ఆదివారం వాకా ఎందుకు, ఈలోగానే బయలుదేరకూడదా? ఓహో, ఇది మీ కందడమే శనివారంనాడు అందుతుంది. ఏమిటో మనస్సు సరిగా పనిచేయడంలేదు. ఇవతల పెన్నులోకూడా ముఖ్యమయిన పనివాల్సిదరు లేరు; చాలా తొందరగా చెయ్యవలసిన పని ఎంతో ఉంది. సరే కానీ ఏంచేస్తాం? ఇది నీకండలోగానే టెలిగ్రామిస్తానేమో! లేక ఇంట్లో మరెవ్వరూ లేక గాభిరాపడి మా చెల్లెలు టెలిగ్రామిప్పించించేమా? ఇది అందినతరవాత మరి ఆలస్యం చెయ్యవుకదా.

నీవాడు కృష్ణమూర్తి.

* * * *

ప్రియమైన బావ సోమయాజులుకు అనేక నమస్కారములు. ఈ రోజునే మా బావగారు ఆరోగ్య స్థానంచేసినారు. రేపు ఉదయం రైలులో బయలుదేరి మేము వెళ్తున్నాము. మా బావగారూ, మా చెల్లెలు శాంత నువ్వు ఆనాటికి సరిగా ధనవంతరిలాగ అవతరించావంటున్నారు. నిజంకూడా అంతే. ఆవేళగాని నువ్వు వచ్చిఉండకపోతే ఏమయ్యేదో? ఇక్కడ స్త్రీదర్శనలో మూడువంతులు మంచి తమతమ దీర్ఘవ్యాధులను నీచేత నయం చేయించుకోవాలనుకొంటున్నారు. నేను వద్దంటున్నా విసకుండా మా బావగారు నీపేర ఈ ఉదయం రెండువందల రూపాయలు మనియార్దరు కట్టేరు; అది తిరగగొట్ట వద్దని నా కోరిక. లేకపోతే ఆయనమనసుకి చాలా కష్టంగా ఉంటుంది—త్వరలో అక్కడికి జవాబు రాస్తావు కదూ!

కృష్ణమూర్తివాలు.

లోకస్పృహసిద్ధిపొందిన
పి. వి. రావు
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R.S. సుగంధ ముక్కుపొడి
 అన్నిటిలో సాటిలేనిది.
 ధర వివరములకు వ్రాయుడు.
 తయారుచేయువారు:—
పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
 అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

వేటూరి—
 సుందరశాస్త్రాగారి
సుందర రసము
 సర్వసవామేహములకుసంజీవి.
 గుణము ప్రత్యేకము
 అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కన్లు అవసరం
 లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలనైనా
 కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.
 అర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

శ్రీ మ దాంధ్ర
మహాభారతము
 ఉద్యోగ పర్వము
 వెల ఒకరూపాయి
శ్రీ మ ద్యుగ పద్ధిత
 (కా. నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు)
 వెల **4-0-0**
ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర
 వెల **2-0-0**
అంధ్ర గ్రంథ మాల,
 పోస్టుబాక్సు నెం. 212, మదరాసు-1.

భీష్మ అదేమిటామాట!
 సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
 బిక్కి క్షోభకాదూ?
భార - భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
 కోసం ఎంతని చిచారిస్తూఉందో?
ఇదుగోమా 34 సుందరముల
అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం
 మాకు నేడే వ్రాయండి
రెడ్డి అండ్ కో.,
 గోపాలపురం. (ట్రాగోజు)

వజ్రహనుని అరసవెలి శాసనము

కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రి

గ్రామీణుల భారతి సంచికలో బ్ర. శ్రీ. మండ సరసింహము గారు ప్రకటించిన “వజ్రహనుని అరసవెలి శాసనము” అను వ్యాసమును జూచితిని. శ్రీ సరసింహము గారు ఆంధ్రాంధ్ర గీర్వాణ భాషలందు పండితులు. చరిత్ర పరిశోధనమున ప్రసిద్ధులు. అట్టి వారు ప్రకటించిన విమర్శనమున నే కాలకర్మమునకో కొన్ని ప్రమాదములు ప్రవేశించినవి. వానిని సవరింపకున్న పాఠకులు భ్రమ ప్రమాదములకు లోను గావలసినదయినను నూహమున నాకు దోచిన కొన్ని విషయముల నిట ఖేర్పొనుచున్నాడను. విజ్ఞులు చిత్రింతురు గాక.

శాసన ప్రతిబింబములు చాల అస్పష్టముగ నున్నవి. ముద్రితములగు వానివలన పాఠకులకు లాభము లవలేకమాత్రమే. తువ్వపట్టిన భాగములను పిరెట్లు చదివినో యెట్లు పూరించిరో తెలుపలేదు. ఆ పూరితములు కుండలికరణములనున్నవని నూచించినారు. కాని కుండలికరణములు మొదటి లేకుండలి గ్రంథమున దక్కని కెక్కడను లేవు. కావున తిక్కినభాగ మెల్ల నున్నది యున్న యెంచుకొనవలసినదేనా? ఈ శాసనము ఒక టేనా, లేక రెండాయను సందేహము కలుగుచున్నది. నాలుగవరేకు రెండవపైపై ఆరవ బంతిలో “ప్రవత్తిమస్సాభిర్భూమిపాల...మను గర్వ చోరవత్సాలనియమితి” అని ముగింపబడినది. తరువాత భాగము “వజ్రహనుడేదేనామా...అరసవెలి తిరుమలప్రతేస్థ” అని ఆరంభింపబడినది. అఖరున “వత్తివంత్” అని ముగింపబడినది. మొదటి భాగము చివర మాత్రము శాసనములందు సామాన్య లక్షణమును భావి భూమి పాలరక్షణాశంస కలదు. ద్వితీయభాగమున నదిలేదు. అందుచే నీ శాసన మసంపూర్ణమేమో యను సంశయము కలుగుచున్నది. శాసనమందలి సంస్కృత భాగము సంస్కృత గద్య పద్యాత్మకము, అందలి కవిత మంచిది. చిక్కల వలన శాసనమందలిదే. దానమీయబడిన గ్రామము ప్రతిగ్రహీతల నాముముల మొదలుగ భాష మారి బొయి తెప్ప లధికముగ నగపడుచున్నవి. “లేఖక

దోషము లరగు.” అని శ్రీ సరసింహము గారు రెట్లు వ్రాసిరో దుగూహ్యము! నాలవరేకు మొదటి పే మొదటి బంతిలో నే “కాయస్థవరేషః” (వరిష్ఠః అనుటకు) “మహాప్రధానేః” (మహాప్రధానః) అనుటకు, రెండవబంతిలో “పుత్రిః” అనుటకు “పుత్రోః” అని చెక్కబడుట అరుదగునా? “అత్యుత్తర నియోగ” అని శ్రీ సరసింహము గారిచే ఖేర్పొన బడిన పదము శాసనమున “నచ్చ్యుత్తర నియోగ” అను రూపమున నుండుట సరియగునా? “తేషాం భాశేషం మధ్యే” అను ప్రయోగ మెవ్వరైన ప్రయోగింతురా? ఇవి భాషా రచయిత దోషములూ, లేఖక దోషములూ నిర్ణయింపవలసియున్నది. రచయిత రచించిన గ్రంథమును లేఖకుడు సరిగ చెక్కక తన యిచ్చ వచ్చినట్లు చెక్కి పాఠ వేసినాడని నా తలంపు.

శ్రీ సరసింహము గారు ప్రతిగ్రహీతలను గూర్చి వ్రాసినవిషయములు చాల సప్రమాణములై యున్నవి. గ్రామభాగములు కొందఱు కాయస్థులకును, శూద్రులకూతులకు కొందఱు రట్టకులకును నీయబడినవి. కాయస్థుల విషయమున కాశ్వప గోత్రోత్పన్నులని ఖేర్పొనబడినది. రట్టకుల గోత్ర ప్రశంసలేదు. నాలుగవ రేకు రెండవపైపై రెండవ బంతి చివర “పునః శూద్ర వంశోద్భవ” యని రట్టకులను ఖేర్పొన్నారు. కాని శ్రీవారందఱును కల గూర పులును వండినారు. గోత్రోత్పన్ను, గోత్రోద్భవ శబ్దముల నాధారముగా గొని మిక్కిలి అప్రమాణ ములలిఖించినారు. ప్రతిగ్రహీతలగు కాయస్థులందఱు (ప్రథమ భాగమున) కాశ్వపగోత్రోత్పన్నులుగా నే ఖేర్పొనబడినారు. వారందఱునామముల చివర నాయక బిరుదము గలదు. ద్వితీయ భాగమున “వజ్రహనుడేదేనామా” అని శ్రీ సరసింహము గారు చదివిన భాగమున ప్రతిగ్రహీతలకు నాయక బిరుదము లున్నవి కాని వారి గోత్రము చెప్పబడలేదు. ఐదవ రేకు రెండవపైపై రెండవ, మూడవ మంతులలో “శత్రు వంశోద్భవ చీడనాఖ్యస్య” అను నొక పదసమాహ

మున్నది. ఆ వీడనకు గోత్రము కాని నాయక బిరుదమో రట్టి బిరుదమో గాని లేవు. పైగా శక్తవంశోద్భవుడని చెప్పబడినది. కాగా నతడు కాయస్థ రట్ట డులకంటే వేట కులమువాడు కాదనను. ఉన్న విషయ మిట్లుండే “ఉత్పన్న, ఉద్భవ” శబ్దముల కర్తృభేదము కల్పించి, వర్తసాంకర్యము కల్పించుటకు శ్రీనరసింహముగారి కారాధారమేమో తెలియకున్నది. “బ్రాహ్మణ గోత్రోత్పన్నులన, బ్రాహ్మణ పురుషులకు ఉత్రియాది స్త్రీలవలన జనించిన సంతానము కావచ్చును. కాశ్యప గోత్రోత్పన్నులకు కాయస్థులు బ్రాహ్మణులకు తదితర స్త్రీలకు జనించినవారనియు, కాశ్యపవంశోద్భవులన స్వచ్ఛమగు నారస జాతులనియు దెలియవచ్చుచున్నది” అని వ్రాసినారు. ఇది సరిగాదు. ఇందు వ్యభిచారప్రశంస లేకమును లేదు. వంశసాంకర్య మంతకంటే లేదు. కాశ్యప గోత్రోత్పన్నుడు, కాయస్థ వరిష్ఠుడు, మహాప్రభానుడు, నగు “దాలమి పెగ్గడి.” అతని భార్య “మవనక.” ఆ దంపతులకు పుత్రుడు మండప నాయకుడు. విద్వాను, వేదము, షోడశాఖ్యలు దుహితలు. వీరి నలుగురకు గలిపి గ్రామము నాలుగు భాగములుగా జేసి యండ్లొక భాగ మీయబడినది. దాలమ (దాలయ?) పెగ్గడి కూతులు మువ్వరు స్త్రీలుమాత్రమే ప్రతిగ్రహీత్రులుగా నున్నారు. మరి యే స్త్రీయు ప్రతిగ్రహీత్రుగాలేదు. అందఱు పురుషులే. శాసనలేఖకుడు “నాయకేంద్ర్యః” అనుటకు “నాయకీంద్ర్యః” అని చెక్కిన తప్ప ననుసరించి శ్రీ నరసింహముగారిట్లు వ్రాసినారు. కాబట్టి నాయక శబ్దము పురుషులకును, నాయకీ శబ్దము స్త్రీలకును బిరుదము అని వ్రాయుట సరిగాదు. రట్టడిశబ్దవిషయమునగూడ శ్రీ నరసింహముగా రసవసర చర్చ గావించినారు. రట్టడిశబ్ద భవమే రట్టడి. దానినుండి రడ్డి, రెడ్డి పదములు పరిణమించినవి అనుట నాప్రమే. ఆ రట్టడులు శూద్ర వంశోద్భవులని శాసనమందు స్పష్టముగ నుండే రట్టడి పదము కాయస్థులకు విశేషణముగా దగిలించుటకు ప్రయత్నించినారు.

శాసనమేమో ప్రాచీనమైనది. దానివలన ననేకములగు భాషావిశేషములు, ఛరిత్రవిషయములు, సాంఘికవిషయములు తెలిసికొనవచ్చును. అట్టి వానికై ప్రయత్నింపక సప్రమాణములగు విషయములను అవిచారితముగ గల్గించినచో శాసనమువిలువయే చులకన కాగలదు.

విశేషములు

శాసనమందలి కాయస్థపురుషులకెల్ల అకు ను నాయకబిరుదముగలదు. ఆ బిరుద మిచ్చును “పట్నాయక” అను రూపముతో ఉత్తలకాయస్థులకును, తెలుగు శిష్టకరణములకును గూడ బిరుదముగానే యున్నది. ప్రాచీనగాంగులు కైవసుతాభినివిష్టులై, ఆర్షగోత్రముల జెప్పకొనలేరి. వర్తభేదమున్నట్లు వారి శాసనములవలన నెఱుకపడెను. కావున వారు యక్షోపవీతములు ధరించియుండరని యూహింపవలయు. దరిమిట గంగవంశమువారు నైదికనర్మవలంబులై ఆర్షగోత్రముల దగిలించికొన్నారు ఆ భేదము తెలియుటకే గాంగవంశమును గంగవంశమునుగా మార్చుకొన్నారు. మన కాయస్థులుగూడ ప్రాచీనముగ నాయక బిరుదము (పట్నాయకు) నుండుకొనియు, దాను నైదికమతవలంబులనుని దెలియుటకై తమ జాతికి శిష్టపదవిశేషము చేర్చుకొన్నారు. కరణమును మాట ఉత్తలులకు నాంగ్రులకు నిష్పన్ను సమముగా నుండేనేయున్నది. నాయక, పట్నాయక శబ్దములకు భేద మంతగా లేదు. “రాజసంబంధి” యని తెలుపుటకు “పట్న” శబ్ద ముపయోగించుట ఆనాట నీనాటనుగూడ ప్రసిద్ధమే. పట్టపురాణి, పట్టపుటేనుగు, పట్టముహాదేవి, పట్టకత్తి, పట్టా షోతు, దానపట్టా మొదలగు శబ్దములలో పట్టపదము నకు రాజసంబంధి అని యర్థము వ్యవహారప్రసిద్ధము. పురుషనామముల చివర ఇప్పటివలెనే పూజ్యతా ద్యోతికముగ అయ్యి, అప్ప, అమ్మ, శిబ్దములు గలవు. అవి ద్విత్వరహితముగా నుండుటగూడ మన భాషాసాంగ్రహాయమే. నన్నయ, నన్నప, మంచెనల వలెనే, దాలమ(య) పెగ్గడి, మండపనాయక, నడుపననాయక, శిరిపయనాయక, వజ్రనాయక, గండిమనాయక, నుంకమనాయక, గుండెమనాయక, గంగన, అపిలిన| కవిపయ, చిన్నిప, విడున, చామిన, మాది, మావి, మాంకన, దుర్గన, కట్టన, విద్దన, చండినాయక, దామరనాయక, వేణరాయనాయక, నుంకప, చీడన, భద్ర, చిరిపయ, అపిలెమనాయక, అపిన్నమనాయక, మాపురనాయక, భద్రమనాయక అను పురుషనామము లీ శాసనమున నగపడుచున్నది. నెంకమకెట్టి, కృష్ణము నాయకుడు మొదలగువానివలెనే అమ్మ యను పూజ్యతావాచిక మాకాలముందును పురుషులకుపయోగింపబడిడిది. అయ్యి, అప్ప, అన్న, అమ్మ అను నాలుగు శబ్దములు పురుషులకున్నవి. స్త్రీలకు అమ్మ, అప్ప, అక్క శబ్దముల సంక్షిప్తరూపములున్నవి. మవనక, విద్దమ,

మేడను, పోతను, పిలివ, సాయప, సర్వప్ర, కింప, గోవక అని కలవు. ఇవి తక్కు స్త్రీనామము లింక లేవు. “ప్రగ్గడ” యను శబ్దముకంటి గలదు. ఇది “ప్రగ్గడ, ప్రెగ్గడ” శబ్దము. దానిని లేఖకు డెట్లు రూపనాశము చేసినాడు. ఎత్తొప్రగ్గడ, సింగసప్రగ్గడ, మంత్రప్రగ్గడలవలె నిదియు ప్రగ్గడ శబ్దరూపమే కాని యితరము కాదనుటకు చాలను(య)కు “నుహాప్రధానః” అని విశేషించుటే ప్రమాణము. పురుషులకు చాలమయను పేరు లేదు. స్త్రీలకనేమల కిప్పుడు నది కలదు. పురుషులకు చాలయ్యయను పేరీప్రాంతమున నిపుడు బహుళముగ నున్నది. బ్రాహ్మణులలో మాత్ర మగ పడదు. బ్రాహ్మణేతరు లన్ని తెగలందును గలదు. గండిము, గుండము యను రెండు పదములన్నవి. ఇవి పేలు పదములలో లేక యొకటి తపోస్వి నిర్ణయంప పేలులేదు. పేలుపదములగునో “గండిము” పద మిప్పటి “గండియ”కు మూలము, లేక తప్పవనిన రూపాంతరము కాదగును. “అమృత” అనుటకు “అము” అని వ్రాయువా రిప్పటికిని లేకపోలేదు.

“నుంకమనాయక” శబ్దముకంటి వింతయైనది. ఇప్పుడీ ప్రాంతమున నా పేరంతగా విసపడెను. కాని దక్షిణాదిశాఖ, తూర్పుగోదావరి మండలములందత్వధి కముగ “నుంక” శబ్దమునుండి పరిణమించిన “నూక” శబ్దము “నూకాలు, నూకాలమ్మ, నూకలమ్మ, నూకయ్య, నూకన్న యనునది కలగు. “నూకాలమ్మ, నూకలమ్మ” యను ప్రసిద్ధ గ్రామదేవతలు విజయనగరముకడ పాలిపల్లిలోను, అనకాపల్లిలోను, తునిలోను గలరు. చిన్నమ్మవారు (వేపపువ్వు) అను స్త్రీల కము ఈ అమృతారోపముచే కలుగునట. అట్లే జ్వరములేకుండు ముత్తెములం లేని బొబ్బలను పుట్టించు అమృతవారు ఆటలమ్మ. ప్రసిద్ధమైన, ఘోరమైన మనూచివ్యాధిని కలిగించునది పెద్దమ్మవారట. వీనిలో నూకలమ్మ ఆగ్రహముచే కలుగు వేపపువ్వు వ్యాధి బహుళముగలచే నా దేవతపేరు ఆ దేవతా ప్రీతికై చాలమంది తమ బిడ్డల కుంచెదురు. ఆనాడు నీనాడును ఆంధ్రదేశములో బహుళవ్యవహారములో నున్న యీ భోష తొమ్మిదివందల యేండ్లకు పూర్వము త్రికళింగాధిపతి శాసనములో నుండుటను, “శ్రీకాకుళ మత్కలదేశమందలిదే” యను ఉత్కల వాడు లెట్లు సమర్థింపగలరో?

ప్రథమవజ్రహస్తునకు, మూడవ వజ్రహస్తు నకును నడుమ నూశుతరములు గలవు. (1) వజ్ర హస్తుడు. ఆతనికొడుకు (1) కామార్ద్రపుడు. (2) వజ్ర

హస్తుడు. ఆతని సుతుడు (2) కామార్ద్రపుడు. ఆతని కొడుకు శాసనదాత మూడవ వజ్రహస్తుడు. ప్రథమ వజ్రహస్తుడు పూర్వరాజులచే నైదుగా భాగింపబడి ఐగురుచే ననుభవించబడిన కళింగము నేకమునర్పి పాలించినాడు. మూడవ వజ్రహస్తుడో త్రికళింగాధి పతి. అనగా నైదు ఒకటైన కొలదికాలమునకే యొకటి మూడైనది తేలుచున్నది. మూడవ వజ్రహస్తుడు త్రికళింగాధిపతినని చెప్పకొన్నను, మూడు కళింగ ములను సార్వభౌముడుగా నేలెనో, లేక త్రికళింగ ములం దొక్కదానినే యేలెనో స్పష్టపడుటలేదు. ప్రతి రాజును సామాన్యముగ నుపయోగించుకొను సకల కళింగాధి రాజపద మీతడు నుపయోగించు కొనియు, త్రికళింగాధిపతి యని మరల చెప్పకొనుట సంశయమున కెదురుద్యుచ్చున్నది. కాని గంగరాజు లందఱకు త్రికళింగాధిపులను బిరుదుండుటచే నది నిరస్తమగుచున్నది.

కాయస్థులు : కాయస్థ జాతిపరిణతి గూర్చి స్మృతులందు, పురాణములందు నెట్లు వర్ణింపబడినను, నాజాతి ప్రచండక్షాత్రలేజము కలిగి వంగదేశమున బహుకాలము రాదటికము నెఱపినదే. వైదిక ధర్మము లను, వర్ణధేవములను పాటించని ప్రాచీన కళింగమున కూడ వివిధ గండియుండెడిది. ప్రాచీన గంగవంశపు త్సత్రియులుకూడ వైదికాచారములను, వర్ణధేవము లను పాటించని పరమతేవులే. అయిన నాకాలమున గూడ వైదికర్యావలంబులు లేకపోలేదు. కాని వారికి యజ్ఞనాన్యాయదానములను మూడు కర్మములదే యధి కారముగలదని దేవేంద్రవర్మ చీడివలసశాసనమున గలదు. కళింగమేలిన గంగవంశజులే కాక ప్రాచీన చాళుక్యులుకూడ దిను శాసనములందు వైదికసంప్ర దాయ ప్రసక్తిని జెలుపుకొనలేదు. (హూణయుద్ధముల్లని బెజవాడ శిలాశాసనము.) గురగ విజయూదిత్యుడాది గనే వారు తాము మానవ్యసంగోత్తులమనియు, పరమ బ్రహ్మణ్య, పరమ వైష్ణవ, పరమ మాహేశ్వరుల మనీయు శిష్యుకొన్నారు. యుద్ధముల్లడు తాను గౌరవ ననియు (తేవుడు) గౌరవలు కానివారు గుడిలో ప్రవేశింపరాదనియు చెప్పికొన్నాడు. యుద్ధముల్లడు రాజ రాజునరేంద్రునకు నూతేంద్రు ముందువాడని కొంబ టును, తరువాతివాడని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. ఎట్లయినను వైదికాచరణము వర్ణవిధేయు పాటించని శైవమతస్థులు చాళుక్యులలో నుండియుండిరనుట నిర్వివాదము. అట్లే ప్రాచీన గంగవంశజులు వీర తేవులనియు, తరువాతి గంగవంశజులు ఆతేయ

గోత్రులు, పరమ మాహేశ్వరులు, పరమ భట్టారకులనియు జెప్పకొన్నారు. వీరివలెనే పూర్వకాలమున వైదిక ధర్మదారులగు కాయస్థులు, తరువాతి కాలమున శిష్టకరణములుగ మారిరి. ఆంధ్రదేశమును కొంతకాల మేకచ్ఛత్రముగ నేలిన కాకతీయులు మార్యవంశజులకాని చంద్రవంశజులకాని కారట. వారి కుల మత్యక్తంబు కులమట. వారు సూర్య చంద్రవంశక్షత్రీయులను ఈసడించివారు. ఈ కాకతీయులకు అంబయజీవసాహిణి మొదలగు కాయస్థులతో సంబంధము కలదు. కాబట్టి కాకతీయులు వంగదేశముమండి వచ్చిన కాయస్థులనుటకు అవకాశముకలదు. వారి వీరమాహేశ్వరత్వము నిందులకు తోడ్పడును. కావున కాయస్థులు క్షత్రీయజాతికి చెందినవారనుట సమంజసము.

ఈ శాసనము ఒకటో, రెండో తెలియదు. కొంతభాగ మయినతరువాత నైవరేప మొదటి పెటె ఆరవబంతిలో “ప్రదత్త మస్మాభి రాభిని భూమిపాల...మమ ధర్మచోరవ ఆని యుండుటచే నా శాసనమంతటితో ముగిసినదనియు, తరువాతిది రెండవశాసనమనియు దోచుచున్నది. లేదా వజ్రహస్తునివలన “కుద్దాము” గ్రామ మగ్రహారముగా బడసిన మల్లపక్షేపము తనకు గొంతిభాగముంచుకొని మిగిలినది బ్రాహ్మణులకు దానముచేసిన రీతిగానే నుంకవనాయకుడు తనకిచ్చిన చతుర్థభాగ మష్టభాగములుచేసి యితరుల కిచ్చెనను విషయము తెలుపు పూర్వశాసనము ఉత్తరభాగమని యూహించుటకు నవకాశముగలదు. ఈ యూహమున కవకాశ మెక్కువగలదు. అయిదవరేప మొదటి పెటె ఎనిమిది తొమ్మిది బంతులలో గల “శ్రీ వజ్రహస్తు దేవినామ —మః ఆరసనిధి గ్రామః ప్రతేస్య ప్రదత్తః చతుర్థ భాగ మష్టభాగృత్వా ఏతే ద్వైభాగే కాయస్థ నుంక

పాఖ్య” అను వాక్యములు వజ్రహస్తు డిచ్చినదానినే నాలుగవదాని నెనిమిదిగా చేసి ఆని స్పష్టపడుచున్నది. కాగా నిష్పడు వజ్రహస్తుని దేవికిగాని, యామేదేవికిగాని యిందు ప్రసక్తియేలేదు. “వజ్రహస్తుదేవి” అని లేఖకుడు “దేవు” ని “దేవి”గా చెక్కిన తప్పగాని అసలు వజ్రహస్తుని భార్యప్రసక్తియే యిందులేదు. ఇట్లుహించిన భావిభూమిపాలు రను ధర్మరక్షకై వజ్రహస్తుడు ప్రార్థించుటయు దరు వాతి భాగము చివర నట్టి ప్రార్థనాదికము వ్యాస గీతిలు లేకుండుటయు సంగచ్ఛమానములై శాసనము సమగ్ర మేయనియు నొక్కటేయనియు జేయును. చిక్చాలవలస శాసనమునగూడా నిశ్చే “మమగర్భో గౌరవాత్పాలనియ మితి” —అని మాత్రమే రాజశాసనము తరువాతిది ప్రతిగ్రహీత శాసనముగా ను నున్నది. వ్యాసగీతిములందు నిందుగూడ లేవు. గ్రంథ రచయిత లేఖకుడు అందును దెలియకు ఇందును దెలియకు. చిక్చాలవలసలోని గౌరవము అరసనిధిలో చోరవత్తుగా మారుచే విశేషము. లేకున్న నావిషయమున సంశయము దుర్నివార్యమే. అయిదవ రేకు మొదటి పెటె మూడవ బంతిలో “పునరప్రయం గ్రామః సప్తారహభాగా...భాగేషు” అని సంతారహపద ముచయోగించుట వింతి.

శాసన మేమో సర్వవిధముల నమూల్యమైనదే, కాని లేఖకుడు నిర్లక్ష్యముగా చెక్కియు దన యిచ్చు వచ్చినట్లు శిబ్దహాసముల మార్చియు గొప్ప అపచారము చేసినాడు. వాని యవకాశములను పరమప్రమాణములుగా గ్రహించి శ్రీనరసింహుగాదు విచిత్ర విమర్శ చేసినారు.

* గుడిగోపురం *

శ్రీ కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

గుడిగర్గర బడిపిల్లలు గుమిగూడేరు. గోళీకాయలు కొందరూ గోణీబిల్లలు కొందరూ, గొల్ల ప్రభౌల ఆట మరికొందరూ ప్రారంభించారు. ఆ మగపిల్లలతో బాటు మరోవయపు ఆడపిల్లల వామన గంటలూ వానాలప్పలూ మొదలుపెట్టేరు. అంత చూడబడి జరుగుతూ మంచి సరందావిడిగా వుంటే, ఆ పక్కభవంతి యజమాని నారాయణరావు అరుగు మీదికి రాక ఎలా వుండగలడు? సరాసరి వచ్చి ప్రంభానికి జార్జబడి చుట్టుముట్టించి యాపు నిగిడించాడు. అయితే అతని దృష్టి ఆ పిల్లలమీద లేదు. ఆ గుడిగోపురమీదికి, ఆ గుడిపక్కనుంచి బడినుంచి వచ్చేదారిలోకి అతని దృష్టి ప్రతిక్షణం ప్రసరి సాంది సర్యామంలో!

అరుగుమీదికి నారాయణరావు రాగానే ఆ దార్మి నీలాటిరేపుకి వచ్చే అమృతకల్ప ముక్కుల మీద వేళ్లు మొలిచాయి! 'ఇదేం పాడుబుడ్డే' అని ఒక ఇగ్లా, 'ఎలాగయితే కట్టించుకున్నాడు మహా! రాతిల్లు!' అని మరో మగవాల్సీ, 'ఆమాట మన కొండుకు గాని ఆ పెద్దమణిసికి అన్నేళ్ళు గడిచాయ్! అరుగుమీద రాయలూ కదలకండా తంబాని కంటుకు పోయివుంటే ఆదాళ్ళు ఎలా వెళ్తారనేపాటి కేసమూ లేదంటే!' అని కొండొక కోమలంగీ రక రకాలుగా నారాయణరావునుంచి అక్షతలు కలప సాగేరు.

అదేం గుర్తించడంలేదు నారాయణరావు. అతని దృష్టంతా గుడిగోపురమీదా, బడినుంచి వచ్చే బాట మీదా లగ్నమై వుంది.

ఆడిపోగుంటూనే ఆ దార్మి వెళ్ళే అతిమలు వెళుతున్నారు. తొలకే తొయ్యలులు వెనుదిరిగి పోతున్నారు. అలా వారిం పదిరోజుల్నుంచి జరుగుతున్న గంధమే!

మగ మహాశయిలికి నారాయణరావు నడవడిక కోపాన్ని కలిగించింది. కాని, 'నా అగురుమీద నే నిల్చిబడతా. నా యిష్టం.' అంటాడేమో! అనుకుని ఒకవేళ అనడమే సంభవిస్తే ఏమిటి గతి? అని వాళ్ళబాధ. అదిగక నలుగురిలో వుంచిగా న్యాయ పరుడలూ వుంటున్న ఆ నారాయణరావుగార్ని గమ్యున ఆడదానిమాట విని అనెయ్యడమే!—అని భయం. అనకపోతే—ఆయన అరుగుకి అంకిత మవ్వడం మానకపోతే—ఆడవాళ్ళ గొడవ ఎలాగురా భగవంతుడా అని బెడదా! బెంగాను!!—ఎటూ తోవక, ఏమీ చేయలేక కొందరూ, ఏమో చచ్చా మని బయల్దేరి తీరా నారాయణరావుని చూడగానే మరేమో అయిపోయే మహానుభావులు మరికొందరూను! ఫలితం?—ఎవరిదారి వారిది!

ఎప్పటిలా నాలుగున్నరకొగానే నారాయణ రావు అరుగుమీదికి రావడం, ఆడవాళ్ళు అటూ ఇటూ కావడం, దారిపపోతున్న మగాళ్ళ కంఠాల్లో కంకర రాళ్ళు కరుక్కుమనడం మామూలుగానే వుంది.

పావుగంట గడిచింది. పిల్లల చూడబడి ఆటల సరందావిడి అలానే వుంది. రక్కతు నేవాళ్ళు రక్కతుంటున్నారు నవ్వుకు నేవాళ్ళు నవ్వుకుంటున్నారు. ఏజ్యేవాళ్ళు ఏడుస్తున్నారు. ఆడుకు నే వాళ్ళు ఆడుకుంటున్నారు. పాడుకు నేవాళ్ళు పాడు కుంటున్నారు. అదంతా బాలానందం! కోలాహలం!

నారాయణరావు దృష్టికూతం గుడిగోపురం మీదనుంచి బడినుంచి వచ్చే బాటవయపూ అక్కణ్ణించి మళ్ళీ గుడిగోపురంమీదికి ప్రయాణిస్తోంది!

అదొక చిన్నగుడి! ఎప్పుడో వెల్లవేసిననున్నం. దాని తాలుకు అమ్మలు రాలిపోతున్నాయి! అందుకు తగిన గోపురం. నలునైపులా నాలుగు బొమ్మలు. ఒక బొమ్మ మొండెం తెగి తుండెం మిగిలివుంది. మరో బొమ్మ మాట్టుంచి రాదిమొక్క రెమ్మలు తొడుగు తోంది. ఆ బొమ్మలపైన నాలుగువరసల మెట్లు. ఒక్క

మెట్టుకీ గోడు నలుపలకు తీరివున్న పాపాన పోలేడు. అలాంటి మెట్టుకీ పైన మరెవరినీ లతలూ లావణ్యాలూ! ఆ చెక్కడాలపైనుంచి గోపురం నూచీముఖానికి మలచబడింది. ఆ మలుపులో నలునైపుల నాలుగుకోట రాకృతులు! వానిపైన గరగవంటి శిఖరం. ఆ శిఖరానికి దిగువగా తన భవంతికి అభిముఖంగా వున్న ఒక కోటరాకృతివయపు నారాయణరావు దృష్టి సంగతు! ఆ కోటరాకృతిలోంచి వచ్చే కువకువ ధ్వనులే ఆతని శ్రవణపుటాలని గిరిగింతలు పెడుతున్న మధురమంజుల నికృత్యాల!—

అలా చూస్తూనేవున్నాడు నారాయణరావు.

కురున తొర్రలోంచి ఓ పావురాయి బైటికి వచ్చింది. దాని వెనకనే మరోహాటి! ఒకటి పెంటిడి! మరోకటి మగదీని! ఆడ పావురాయి ఆ చెరువలోని శిథిలగ్రహంమీద వారింది. అల్పతల దవ్వలో మగ పావురాయి ఎదురుగా రావికొమ్మమీద వారింది. పెంటిపావురం రెక్కలెగరవేసుంటే మగపావురం కూడా రెక్కలాడిస్తోంది. మగపావురం కువకువ మంటే ఆడపావురం కూడా కువకువమంటోంది!

వాటి వైఖరి చూస్తూ నారాయణరావు గుడిగోపురం మీదనుంచి దృష్టిని బడినుంచినప్పుడు బాటకేసి మరలింపాడు. దృష్టి ప్రసరించేంత దూరం వెళ్లిన కోలడి బాట సన్నమవుతోన్నట్టు చెట్లతో క్రిక్కిరిసి పోతున్నట్టు మాత్రం వుంది. సమాపంలో గుడికి వాయువ్యంగా పెద్ద చెరువుంది. రేవులో ఎవరో జనం

ఎవరో జనం అనే నారాయణరావు భావన. ఆడవాళ్లున్నారని అతడనుకోగలిగితే అరుగుమీద తన అవతరణం వారికి అభ్యంతరం అని గ్రహించి ఈపాటికి లోపలికో మరే చాటుకో మరలేవాడే!

నారాయణరావు దృష్టి మళ్ళీ పావురాల జంట వయపు ప్రసరించింది. ఈసరికి రెండు పావురాలూ వేరువేరు స్థానాల్లో లేవు. ఒకేచోటున వున్నాయి. ఒకదానిపక్క ఒకటి పరస్పరం కలిసిపోయి ఒకే పావురం అన్నంత భ్రాంతిని కలిగిస్తున్నాయి!

కాస్త పరిశీలనగా చూశాడు నారాయణరావు!

ఆడపావురంలో ఒకానొక ఒడుగు, మగపావురంలో ఒకానొక మగత—అవ్యక్తంగా అవసరంగా సుదోర్ఘతకాలవుతున్నాయి. అదే దృశ్యాన్ని అక్షి యుగళంలో నిలుపుకుంటూ బాటవయపు చూశాడు

నారాయణరావు. అలా చూడగానే ఆతనిలో ఒక నూతనోత్తేజం వికాస విలాసం, లగ్నత సేత్రాలలో ఆనందరేఖలూ ప్రస్ఫుటించినయ్యాయి. అతని ఆతని దృష్టి సంశ్రయమయ్యింది. అంతకంతకు ఆతనిలో ముచ్చట అధికమవుతున్నది. ఆ ముచ్చటతో బాటు మగ్య మగ్య గుడిగోపురంకేసి కూడా చూస్తూ మురిసిపోతున్నాడు. అతనికి ఎందుకో అంత ఆనందం?—

పశ్చిమాభిముఖంగా బాటవయపు పయనించిన ఆతని దృష్టి క్రమంగా స్వగృహాభిముఖమవుతోంది. అయ్యింది! ఇప్పుడతని దృష్టి తుణుం క్రిందికి తుణుం పైకి! ఆతని మనశ్శృవాలలో తుణుం కువకువలూ! తుణుం గుసగుసలూ! తుణుం ఆడపావురాయి కిల కిలలూ! తుణుం సన్నటిగాజుల గలగలలూ! తుణుం మగపావురాయి రెక్కల సవ్వడి! తుణుం కిరుతొ కూడిన బూటల చప్పుడు!—అన్నీ కొన్ని తుణుం వ్యవధిలో! అంతా ఒకే ప్రమాణి సంఘటన!

అంతవరకూ ప్రాంగణాభిముఖంగా వున్న నారాయణరావు దృష్టి క్రమంగా ప్రాకృథాభిముఖంగా పయనింపసాగింది. పయనిస్తూనే మలుపువరకూ మరలింది. మలుపు దాటితే మరికనిపించని ఊరు. ఊరికి దవ్వగా భవంతి కట్టుకున్న నారాయణరావు దృష్టి మలుపు దాటలేక మరల భవంతి మొహం పట్టింది. పడుతూనే గుడిగోపురంమీదికి ఎగబాకింది. సరిగ్గా అదేసమయాన జ్వరన పావురం జంట ఆలయ కోట రాంతరంలోకి అంతరాసమెది!

నారాయణరావు హృదయనాడుల్లోంచి స్థిర శ్రీలు ఒలికి సింహద్వారానికి సింగారాన్ని చిలికి, మెల్లమెల్లగా ఇంట్లోని చిరుచీటులలో మటుమాయమయినయ్యాయి.

2

రాత్రి పడయింది. నడం చావడిలో ఎక్కడో పడక కుర్చీలో నడుం వాల్చేడు నారాయణరావు. బయట ఏం జరుగుతున్నదీ ఎంత వర్షం కురిసివెలిసింది ఆతనికి తెలియదు. ముసురువల్ల చావిడి మాత్రం చలిగా వుంది. అంతే. వెచ్చదనానికి కాళ్ళమీద కాళ్ళిరుకాలనా వేసికొన్నాడు.

మెల్లమెల్లగా నిద్రాదీపి చల్లటిమాపు ఆతని మీదికి ప్రసరించబోతోంది. ఇక లేచి పడకగది లోకి పోదామనుకున్నాడు, క్రమంగా లేవడంకూడా

జరిగింది. వీధిటలుపు గడియ వేయడానికి గాను వీధి చాచిడిలోకి వచ్చేడు. జార్ల వేసివున్న తలుపుల్ని ఆపశోంగానే దగ్గరసగా వేశాడు. గడియ కూడా వేయబోయేడు.

‘నారాయణరావు గారూ!’ అని

అంతలోనే పిలుపు!

ఎవరైవుంటారు? అన్న ప్రశ్నతో మొహం మాత్రం చిట్టించి అదే భంగిమలోవుండి గడియ వేయడం నూని తలుపులు బాగుగా తెరిచాడు. ఎదురుగా మెల్లమీద అయిదారుగురువాక నిలబడ్డారు. వారి శిరస్సులమీద ముసుగులున్నయ్. వారి వెనక గుడి దగ్గర గా మరో ఇద్దరు ముగ్గురు ఉన్నారు.

ఓసారి నారాయణరావువృష్టి గుడి మీదికి పోయింది. “ఆ పావురాలు గూటిలోనే వుంటాయి!” — ఇంత వాన కురిసినిట్లు వీధి ఇప్పటికీ చెబుతున్నా తన కంతుకుమందు తెలిసిట్లు వాటికి లేచిపోయే! తెలికపోయినా చలిమాటో? అన్న స్పృహ కలిగి “ఎంతగా చలికి వణికిపోతాయో!” అనుకుంటూ చటుక్కున ‘అరే!’ అనుకొని నారాయణరావు గుమ్మం ముందున్న వృక్షులవంక చూశాడు. చూస్తూనే ‘మీరా? రండి లోపలికి!’ అన్నాడు. అని లోపలికి దారితీశాడు.

ఒక్కొక్కరే మెల్లమీద నిలబడవారూ గుడి దగ్గర తచ్చాడుతున్న వారూ లోపల ప్రవేశించారు. వీధి చాచిడిలో వున్న పాడుగాటి బల్లలమీద అంతా ఆసీనులయ్యే!

‘ఏదైనా పనిమీద వచ్చారా?’

పడక కుర్చీలో కూర్చుంటూ నారాయణరావు అడిగాడు. ఆ వచ్చినవారిలో మనీముని నవ్వులు మోసులేత్తినయ్. వారి వైఖరి శంకించినట్టే వాస్తవం అని నారాయణరావు గ్రహించాడు. వైగా మున్నబు గారూ కరణంగానూ కలిపి వచ్చేరు. ఏదో వ్యవహారం లేనది ఎందుకు వస్తారు? అని నారాయణరావు అలోచన.

‘ఎవండి కరణంగానూ!’ అన్నాడు నారాయణరావు వచ్చినవని చెప్పడన్న భావాన్ని అధ్యాహారానుకూలం చేస్తూ.

‘అట్టే...’

గామకరణం గారైన భీమశంకరం నమస్కరణ

మున్నబుగారి వంక మనీముని నవ్వులతో చూసేడు. కరణంగారితో బాటు మరో నాలుగు కన్నులు మున్నబునూ చూశాయి. మరో రెండు కంటాలు సకిలించాయ్.

‘చెప్పండి మున్నబుగారూ!’ నారాయణరావు కూడా అడిగేశాడు!

‘మరేం లేదండి. మీతో వీరంతా ఒక విషయం చెప్పకుండామని వచ్చేరు.’

‘వీరేగాని మీరు కాదన్నమాట!’

నారాయణరావు ఛలోక్తిగా అని నవ్వేడు.

‘ఎందుక్కారండి! ఒకటే ఊరయ్యోకి? కరణంగారు ప్రతి కలిపేరు.

‘సరే వింటింది?’ అన్నాడు నారాయణరావు. ‘చెప్పండి.’ ఒకళ్ళిద్దరు మున్నబుగారి చెవులు కొరికారు. మున్నబు మొదలు పెట్టాడు.

‘మీరు వచ్చినప్పట్నుంచీ మా వూరికి ఒకొత్త జీవితం ఏర్పడింది. అంతవరకూ అజ్ఞానంలోపడి అల్లాడేవారు!’

“బాగానే వుంది! కరణంగారు కవిత్వంకట్టి మీ చేత పాడిస్తున్నట్టుండే!” అంటూ మున్నబు మాటకు అడ్డువచ్చేడు నారాయణరావు. ‘నే చెప్పలేదా నారాయణరావుగా రంటే అవికత్తమలు అని!’ అంటూ భీమశంకరం భీమశంకర మనీమై సగర్వంగా సరయ్యవంక చూశాడు. తనమాటకు వాళ్ళంతా హడలెత్తి పోయివుంటారని భీమశంకరం అభిప్రాయం! అంతపని జరిగింది. అర్థంగా ఆ సరయ్య కాస్తా లేలకన్నులు వేశాడు. అది కనిపెట్టి తెలిస్తే ఘటం అవ్వడం చేత భీమశంకరం గుక్కతిప్పకొని ‘మన నారాయణరావుగారికి తమ్ముగిరించి పొగిడితే సహించలేరు!’ అని వ్యాఖ్యానం చేశాడు.

‘అవన్నీ ఎందుకు శింకరం గారూ! అసలు సంగతి చెప్పండి.’ అన్నా నారాయణరావు. నిజంగా నారాయణరావులో సహించలేనంతం స్పష్టమయింది.

‘నారాయణరావు గారూ! మీరేమన్నా గాని మీరు వచ్చేకనే మా పల్లెటూరికో పొరికాల ఆసేది వచ్చింది. ఆడమేస్తారో మగమేస్తారో భార్యా భర్తలో ఎవరో మొత్తానికి ఆ యిద్దరివల్లా పదిమంది పిల్లలకీ నాలుగు అక్షరం ముక్కులు వస్తున్నయ్.’ ‘అయితే—’ చిరునవ్వు ప్రకటిస్తూ అన్నాడు నారాయణరావు. అప్పటినుంచి దృగ్విషయంలో నాలుగంట

లికి రణగోలచేస్తూ గుడిదగ్గర ఆటలాడుకునే పిల్లల హడావిడి రూపులేకలు చాల్చుకొంది. ఆ దృశ్యం గుర్తుకువచ్చి కలిగిన ఆనందంలో స్వేయప్రశంస అనే అంశాన్ని గమనించక అవునన్నట్టు నారాయణరావు 'అయితే?' అని అడిగాడు.

'అలాగే, పిల్లలతో బాటు పెద్దలు! లోకంలో ఎన్నిరకాల తంతులున్నా మావూరి ప్రజలకి భగవంతుడంటే వల్లమాలినంతభక్తి. పూజలూ పునస్కారాలూ! మీకు తెలిసివి గావు. తాతలనాటిది ఓ గుడివున్న దన్నమాటేగాని అందులోకి వచ్చి అర్పించడానికి అనువుగాలేదు. కనుక నలుగురిచేత చంచాలువేయించి మన భవంతి ఎడటిగుడి బాగుచేయిద్దామని! నలుగురికీ నచ్చే కార్యం. నలుగురూ కొడుకున్నదికూడా! ఇనామూ పరమా అన్నార పెద్దలు! అదేదో మీ పేరుమీదుగా జరగాలని మనవాళ్ళ మక్కువ. లేక గుడి కడుతున్నామంటే కాదనే కర్కోటకు లెనటంటారు చెప్పండి.'

'కర్కోటకు' లన్నమాట కటారిలా దూసుకుపోయింది నారాయణరావు గుండెని.

'దైవకార్యం. పదిమంది పట్టుదలూ వుండాలేగాని పదినిమిషాల్లో మన నారాయణరావుగాడు ఆపని చేయించలేరా?'

అన్నాడు భీమశంకరం భాట్టభావంతో.

'గుడి మరమ్మత్తా?'

కొంచెం నీరసంగా వెలువడింది నారాయణరావుగొంతుకలోంచిటట.

అంతా తలలు ఆడించేరు.

'అలా!'

అన్నాడు నారాయణరావు ఆలోచనాజగత్తులో ఆడుగుపెడుతూ!

'ఆలయ పునర్నిర్మాణం! ఆ సమీపికి సరే! నాక్రికలకయినా సాళినకరమైన విషయం కాదు. దైవం విశ్వాసంతోజూడిప విషయం. ఆ విశ్వాసం హేతురహితమూ గాఢతరమూను. వీరి మనసుగోంచి ఇప్పుడది మంచుపొగలా క్షణంలో దట్టమై మరుక్షణంలో మాయమయ్యేది కాదు. లేక పదిమందీ వాంఛిస్తున్న విషయం ఎలా కాదనగలం?'

అవునే అంటాం. అయిదురోజుల్లో నిర్మాణ వ్యయం నిమిత్తం డబ్బు వసూలవుతుంది. సరకులన్నీ సరఫరాచేస్తాం. తాపీ మేస్త్రీలు వస్తారు....'

అప్పుడే నారాయణరావు మెదడులో ఆలయ పునర్నిర్మాణం జరుగుతోంది!

'ముందు శిథిలభాగాల్ని తీసి పాకేస్తారు' గోపురం పూర్తిగా—అ!'

నారాయణరావుకి గుండెల్ని చైలు ఢిక్కొన్నంత ఘాత కలిగింది. 'పాపం ఆ పావురా లెక్కడికి పోతాయి? అవి రోజూ సాయంకాలం ఆడుకుంటూ పాడుకుంటూ...'

నారాయణరావు కళ్లు చెమ్మగిల్లినయ్యే. అంత రాంతరం పాతాళాంతరంలోకి జారిపోతున్నట్టు అయింది.

'ఏమిటి నారాయణరావు గారూ!' కళణం గారు కర్రతో నేలమీద చప్పడుచేస్తూ చప్పన చెప్పండి అన్న భావంతో అడిగాడు.

'మంచి పని కాదంటారా?'

మున్నగు మెల్లగా ప్రశ్నించాడు. ఎలా కొదవ గలకు నారాయణరావు?

'స...రే...' అందామనుకున్నాడు నారాయణరావు.

'పాపం ఆ పావురాలో!'

అంతరాత్మలో నూదిలా మెరిసింది!

మళ్ళీ నారాయణరావు మనస్సు గుంజాటనలో

'ఏమిటి వీళ్లు. ఎంత అజ్ఞానంతో వున్నారూ! శాస్త్రీయదృష్టి పూజ్యమే! ఆలయాన్ని బాగు చేయిస్తే ఒక వేళ దేవుడున్నా ఎవ్వరూ అమాంశం మజిలీ లేకండా వైకుంఠానికి ఎక్కాకిని ప్రయాణం చేయలేదు. ఆపాటివానికి ఎందుకీ తిథింగాలు? విగ్రహారాధన పెద్దవిషయం కాదు, విధి కాదు. మనసాధ్యానిస్తే చాలని ధర్మకార్యాస్త్రీలే ఘోషిస్తున్నయ్యే. పోనీ—వారి కదో అనందం! అజ్ఞానమో విజ్ఞానమో అని అంగీకరిస్తే? రెండుదుప్పలితేలు. ఒకటి వారి మాధ్యాన్ని మరింత ద్రువం చేసి దృఢతరం చేసినవాడవుతాడు తాను. రెండు—ఎక్కణ్ణించి వచ్చాయో ఎలా వచ్చేయో నిశ్చేపంగా ఉన్న ఆ పావురాలు ఆనాధ పక్షి లవుతాయే! ఆ తమయితే? అసలు ఏమీ కావు. తిన్నగా ఎక్కడికి పోయి మరి శిథిలాల యానో జీర్ణ వృత్తానో ఆశ్రయించి పోయిగా వుంటాయి! కాని తిన కంటికి—'

మరి నారాయణరావు యోచన సాగలేదు.

‘ఆలయ పున్న ర్మాణ ప్రయత్నం వద్దు’ అని ఖండితంగా చెప్పడమే కర్తవ్యంగా తోచింది నారాయణరావుకి. ఆ మాట చెప్పేటా మనుకున్నాడు. మరోసారి ఆలోచించాడు. ‘ఎందుకు వద్దంటున్నాను?’ అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. “నాకోసమా? మరో ఉపప్రశ్ని ఉత్పన్నమయింది. అదేగతండానె ‘అవును’ అన్న సమాధానం అతని ఎదుట ప్రత్యక్షమయింది.

‘కాదు. నాకోసం కాదు. వారి మాధ్యస్థిని తొలగించడానికే! పాపురాలు ఎగిరిపోయినా తనకేం బాధలేదు. ఉన్నా అది ఒక హేతువు కాదు. ఆసలు పాపురాల ప్రమేయమే లేదు. ఆలయ పున్న ర్మాణం వలసిఫలితం అజ్ఞానాంకారంతో ఆలమటించే గ్రామీణుల్ని మరింత మాధులుగా మార్చులుగా తియారుచేస్తుంది. ఎన్నెన్ని విచిత్ర విషాద ఘట్టాలు సంభవిస్తాయి? అందులో అమృతాని గుడి! పూజలల్లా నైవేద్యాలై అవి క్రమంగా జాతీయవరకూ ఎదిగి జంతుహింసలకి కారణభూతమవుతాయి. మహా ఘోరమది. అంచేత ముఖ్యంగా ఆలయపున్న ర్మాణాన్ని ప్రతిఘటించాలి!—

అభ్యుదయ శావాలు నారాయణరావులో ఆవేశానికి తెరై తీవ్రమయి.

‘వద్దు. ఆ ప్రయత్నం మంచిది కాదు.’ నారాయణరావు నోటిదాకా వచ్చింది. నాలుక చివరంటా వచ్చింది. ఇంక అనడమే అవశ్యం.

‘మాటాడికో?’

కరణంగారి కంఠంతోబాటు కర్ర చప్పుడు కాస్త హెచ్చుస్థాయిలో అనిపించి నారాయణరావు అగంతకులవంక దూశాడు.

‘వద్దు.’ అందుమని నోరుతెరిచాడు.

ఎదురుగా ఏదైనమందుగురి ఉత్కుకత!

‘అలాగే!’ అనేశాడు నారాయణరావు.

‘బయల్దెరుతూ నే చెప్పలేదా? మన నారాయణరావు గారు మన గ్రామాన్ని అన్ని విధాల ముందుకు తీసుకుపోయే మహాసభావులని! మన అన్నప్పంవల్ల ఎక్కడినుంచో ఈ పూరువచ్చి స్వగ్రామం అన్నట్టు ప్రవహిస్తున్నాయి...

కర్ర నేలమీద ఆనిస్తూ కరణంగారు దండక మెత్తుకోగానే మున్నబుగారు లేచి “మరి సెలవండి.” అన్నాడు.

నారాయణరావు ‘ఆ’ అంటూ అందరివంకా చూశాడుగాని అతని దృష్టిలో సజీవ కేటలు సన్నగిల్లి సయి. గాజుపలకలోంచి ప్రసరిస్తున్న సూర్యకిరణంలా మందగించిన ఆతని చూపును అక్కడి వా రెవ్వరూ చూడలేదు. ఎవరిమట్టుకు వారు వెళ్లి దానికి లేచారు. వారిని సాగనంపడానికి నారాయణరావు వీధిమధ్యందాకా వెళ్ళేడు.

అంతా వీడ్కోలు వాక్యాలు చెప్పి వీధి మొహం పట్టేరు. నారాయణరావు దృష్టి అనాలోచితంగా ఆలయంమీదికి వెళ్ళింది. నూటిగా కోటరా కృతి కనిపించింది. నారాయణరావు ముఖంలోంచి ఓ కాంతిరేఖ ఎక్కడికో విగిరిపోయింది! అదే సమయం కోటరాకృతిలోంచి కోమలంగా వెలువడ్డ కువ కువవ్వని అతని హృదయంలో చురక క్రిలా కలదిరిగి కవ్వమాడింది! అలా చూస్తూనే, మరబొమ్మ చేతుల్లా నారాయణరావు చేతులు తలుపులు జార వేయడానికి నిటారుగా సాగాయి!

తెల్లవారింది. ఆశ్చర్యం!

సరిగా వెలుగైనా రాలేదు. అప్పుడే అమృత గుడి అరుగుమీద తాపీ మేస్త్రీలు!!

అప్పుడే లేచి నిద్రకళ్ళతోనే బైటికివచ్చిన నారాయణరావు వాళ్ళని చూశాడు. ఊణం తనకళ్ళని తాను నమ్మలేకపోయేడు.

రాత్రి పదిమంది వచ్చి చెప్పి ఇంకా సరిగా తెల్లవారలేదే! అదైనా రాత్రి వాళ్ళన్నది చేయించాలన్న సంకల్పం మాత్రమే! ఇంకా జరగాల్సినది సవాళేరు గంభం వుంది. ముందు పదిమందిగర చందాలు వసూలుచెయ్యాలి! ఎవరైనా ధూరివిరాళాలిసారేమో చూడాలి! దాన్ని బట్టి ఎంతడబ్బు ఖర్చు పెట్టగలమో ఒక నిర్ణయానికి రావాలి! సనాతన మయిన ధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని ఇంతా ఆలయాన్ని మర్రామత్తు చేస్తూ మర్రా సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి వాస్తు చూపించి మహూర్తం పెట్టించి.. ఇంకా...ఇంకా...ఎంతో తతంగముంటే, అప్పుడూ తాపీ మేస్త్రీలు. ఆయుధనామగ్నితో తెల్లరకండా నే వచ్చా రేమిటి?

తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు నారాయణరావు. ఒకటి రెండు నిమిషాలు గడిచాయ్.

‘ముం దీ పక్కనుంచి మొదలుపెడదాం.’

‘అలాగే మొదలుపెట్టి ముహూర్తంచేసి ఆగం. పూర్తయిందాకా ఇదే పని!’

తాపీమేస్త్రుల మాటలు నారాయణరావు చెవిని బడ్డాయి. మరి ఊణం యోచన వ్యవం అనిపించింది.

‘ఏమాయ్ ఇళారండి.’ అని వాళ్ళని పిలిచాడు.

‘అయ్యా!’ అంటూ మేస్త్రీలు నారాయణరావుకి సమీపం గావచ్చి వినయవిధేయంగా నిలబడ్డారు.

‘ఎవరు పురమాయించారు మీ కీపని!’ నారాయణరావు మామూలుగా అడిగినట్టే అడిగాడు.

‘చెప్పడమయితే మున్నబుగారే చెప్పారు కానండి, పసంతా పురమాయించింది కరణం గారిండి.’ ‘అలాగా?’ అంటూ నారాయణరావు ఆలయంవంక చూశాడు. పావురాల నివాసమయిన కోటరం కనిపించింది. ఒక్కసారి నారాయణరావుహృదయం స్త్రీహృదయంలా తరుక్కుపోయింది!

నిద్రపోతున్న పనినెత్తురుకందుల్ని విచ్చుకత్తులతో తుత్తునియలుచెస్తున్నట్టు అనిపించి భరించలేక పోయేడు.

‘నేను పిల్లేదన్నానని చెప్పండి. మీ యిళ్ళకు మీరు పోండి.’ తీవ్రంగా అన్నాడు నారాయణరావు.

తాపీమేస్త్రీలకు సడినెత్తిమీద తాటికాయలు పడ్డంత పనయింది! నారాయణరావుగారు చాలా కాలం కలవారని ఆయనకి కోపం రానేరాదని ఆ భవంతి కట్టినవాడు అనుభవంలో వారు గ్రహించిన విషయం. అలాంటిది ఆకస్మాత్తుగా నారాయణరావు అగ్నిమీద గుగ్గిలమవ్వడంతో వాళ్ళకి హడలెత్తి పోయింది.

‘ఏం?’

మళ్ళా నారాయణరావు హుంకరించాడు. తాపీమేస్త్రీలు ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకున్నారు! గుడ్డు లేచేశాడు ఒకడు. మరొకడు మెడి వాలేశాడు. మెల్లగా ఇద్దరూ ఒకళ్ళనొకళ్ళు కూడబలుక్కున్నట్టుగా మాటా మంతీలేకండా మానంగా ఆలయందిగ్గరకు వెళ్ళి సాధనాలు చంకను జెట్టుకున్నారు.

4

సరే! మంచితనంవల్లో మరే కారణంవల్లో అన్న చెంటనే వాళ్ళు అవలెలకి వెళ్ళారు. వెళ్ళి ఊరుకుంటారా? పని పురమాయించినవాళ్ళకి చెబుతారు. వాళ్ళు వింటారు. నానావిధాల భావాలు వాళ్ళలో పాడుకుంటాయి.

మున్నబు అసలే ముక్కోపి! దానికి సాయం, తాను దలచినదానికి వ్యతిరేకం జరగరాదన్న తత్వం కలవాడు. ఏమంటాడో?

భీమశంకరం వసపిట్టే గాని భిల్లకపుష్పమపట్టే మనిషిట్టే తోచడు. తతిమా వాళ్ళంట్టే మున్నబుతో కరణానికో అనుయాయులు! కనుక విషయం మున్నబుకి కరణానికీ ముందే చెప్పడం మంచిది...

అనుకుంటూ కాఫీ తాగడమవ్వగానే నారాయణరావు ఊళ్ళోకి బయల్దేరాడు. మున్నబుగారు ఇంట్లో లేరని లోపల్నుంచి జవాబు వచ్చి తిన్నగా కరణం గారింటికి వెళ్ళాడు. భీమశంకరం గారు డస్కు మందర దస్త్రాలు సర్దుకొంటున్నాడు. నారాయణరావుని చూడగానే ‘రండి రండి’ అంటూ ఆహ్వానించాడు.

‘ఏవండీ కరణం గారూ! తెల్లారకండానె తాపీమేస్త్రీలు వచ్చేరు. ఏ విధంగా పని జరపాలో ఎంత డబ్బు అవుతుందో ఇంకా మనం ఒక నిర్ణయానికి రాలేదు. ముందు ఒక ప్లాను వుండటం ఎంగుకయినా మంచిదికదా?’ అన్నాడు నారాయణరావు.

‘అదేమంటాడోయ్. గుర్రపులేని విద్య గుడ్డి విద్యని ప్లానూ ప్రజాళికా లేని పనేమిటి? లక్ష విధాల చెప్పేను. మున్నబుకి తలకెక్కలేదు.’

‘ఏమంటాడు?’

‘ఏమని చెప్పను? అసలు నారాయణరావు గారూ! ఒక విషయం. మీరు నేను చెప్పకూడదు గాని మంచితనం గా వుండేవారికి అకారణంగా అపనిందలు అంటగడితే నేనుమటుకు సహించలేను. మీరు నిస్వార్థంగా ఇంత నేవ చేస్తున్నారే! ఆ మున్నబుకిగాని మరొహడికిగాని విశ్వాసంలేదు. పరాయివాడు పరాయివాడే అని వాళ్ళది ఒకటే దాసరి పాట! అదీగాక నారాయణరావుగారూ! ఇది తొంద్రగామం. ఇలాంటివోట మీవంటివారికి తావు దొరకదు, మీ మంచితనం నెగ్గును.’ అన్నాడు కరణం ఖండితంగా.

‘మరి మనమూ జాగ్రత్తగా వుండాలి!’

‘ఏమి జాగ్రత్తండీ! మీకు తెలివం లేకునాని — సరే. నాకెందుకు తెలిసి. ఏమిటో వెనకది బొత్తిగా నాది జాలినం డే. భరించలేక వెళ్ళగక్కుతుంటాను. ‘కలహ మహామనిరా మనం కరణం గారంటే’ అన్న అపప్రకృతి పాల్పడుతూవుంటాను. నాకే బుద్ధి వుండదు.’

నారాయణరావు మాటాడలేదు.

‘అసలీ న్యవలూక ధర్మమే ఇంతండీ! న్యాయానికి ధర్మానికి స్థానం లేదు. మీరు రాత్రి దేవాలయ వున్న స్థానాన్ని అంగీకరించారా? పాపం! అమాయకులు మీరు—అంతా మీమీద వున్నట్టే వారు మాటాడేరు. కాని నా కది సహించదు.’

‘ఏది సహించదు?’

‘అబ్బే. ఏమీలేదండీ నోరుజారింది.’

‘ఖర్వా లేదు చెప్పండి. నామీద మీకు నమ్మకం లేదా?’

‘ఎందుకు లేదు. ఉండబట్టే ఈ నోరు జార డాలు! మల్లా మీరు వాళ్ళకి చెప్పరిన నాకు తెలుసు. కాని... నారాయణరావు గారూ! నావంటి ఏకపక్షీ ఎక్కడి వలయం ఆక్కడే రెక్కలు దులిపినట్టు దులిపేయ్యడం మంచిదిగాని ముక్కున తిగిలించి మోసుకురాగూడ దండీ!’

‘మొత్తానికి మీకూ నామీద శంకే!’

‘ఛా ఛా! ఆ అల్పలికయితే అలాటి చెఫన శంకలున్నాయిగాని అన్నీ తెలిసిన నాకూ అదే రోగమా? ఎంతమాటన్నారూ: మీకు తెలియగాని నారాయణరావు గారూ! మీరు నవనీతి న్యాయాలని నాకు తెలుసు. నమ్మండి చెబుతున్నా. మీ సలహాయే నిజం గా కావలీస్తే మీతో మాటాడండి తాపిమేస్త్రీలని ఎందుకు ముందే పురమాయించాలి? బోనీ పురమాయించడం తిప్పకాదే అందాం. అన్ని సంగతులూ మీకు చెప్పినప్పడు ఆమేర్వాణి ఏమయింది అసలు సంగతి చెప్పకుంటానికి? అని నేనంటాను. అందుకే నాకు అలాంటి గొడవలు సహించవో’

‘ఎవరు పురమాయస్తా?’

మామూలు కంఠంతోనే అడిగాడు నారాయణ రావు, కరణంగారి మాటలన్నీ కర్ణపుటాలలో పడు తున్నా గమనించేలా ఆయన ముఖకవళికలలో ఏమీ మార్పు వెకి ముద్దవేసుకోలేదు.

‘ఏమిటంటారు?’

అన్నాడు ఉలిక్కిపడి భీమశంకరం.

‘పురమాయించి చెవరవి?’

‘బాగుందండీ! పేరుపెట్టి చెప్పాలా? ఎంత వెర్రివారండీ మీరు! తనకి నాగరికత తెలుసునే! పట్టణాల్లో ఉన్నానే! నాకంటే ఏమంత నారాయణరావు ఘనాపాటీ అని ఈ సంస్కరణలు అని మున్నబుగారి దుగ్గండీ!’

ముక్కుపుటాల్లో నన్యం బిగిస్తూ కరణంగారు కరకరలాడేరు.

‘కరణం గారూ! ఇక నెలవు.’

అంటూ నారాయణరావు లేచేడు.

స్వగృహభిముఖం గా కాలు సాచేడు. భీమ శంకరం వం తెనవరకూ సాగనంపి నెలవు దీసికొన్నాడు. ఒంటరిగా నారాయణరావు నడిక మొదలు పెట్టాడు. అడుగులు జోరుగా పడుతున్నాయి. మలుపు తిరిగాడు.

‘నమస్కారమండి! నారాయణరావు గారూ!’

అన్నమాట వినబడి తలయెత్తి చూశాడు.

ఎదురుగా మున్నబు!

‘నమస్కారం. ఎక్కణ్ణించి. ఇంటిదగ్గర లేరంటే వచ్చేస్తాను.’ అన్నాడు నారాయణరావు.

‘నేను మీయింటికే బయల్దేరానండి.’ అన్నాడు మున్నబు.

‘సరే! ఆఁ. ఏమిటి సంగతి?’

‘అబ్బే! రాత్రి మీతో నేను చెప్పింది—’

మున్నబు అంటుండగానే

‘ఆఁ. ఏమయింది?’

అన్నాడు నారాయణరావు యధాకంఠంతోనే.

‘అబ్బే! చందాలు గట్టా ఏమిటి వస్తయ్యా చూద్దాం. పదిరోజు లాగుదామంటే రాత్రి నాకూడా వచ్చినవాళ్ళు సుతరాం ఒప్పుకోలేదు. కరణంగారోహటి వాళ్ళకి తగ్గట్టు కొన్ని సమిధలు వేశాడు. మొత్తానికి పదిమంది రాత్రి మాయంటిదగ్గరించి వస్తూ దారిలోనే తాపి మేస్త్రీలకి పురమాయించేరు. నేను కొంచెం కిందా మీదా ఆలోచిస్తూనే వున్నా. మేస్త్రీలు నిద్రలోంచి లేచివచ్చి ‘ఏమిటి బాబూ

నెలవు' అంటే అనుమానిస్తూనే 'మన గుడి మరామత్తు చెయ్యాలి!' అన్నాను. అనడం తడవు నలుగురూ తొందరలో ప్రారంభించాలి అన్నారు. 'సభస్య శీఘ్రం. తెల్లరుగట్లు దశమి కేవలీధి అయిన గంటలకి అర్పించిగా పని మొదలు పెడితే సరి!' అన్నారు కరణం గారు! ఆ మాటలమీద నలుగురూ సరే అంటే సరే అన్నారు. నారాయణరావు గారికి చెప్పనిదేనా అని ననుగుతుంటే 'మునుగులూ గుడ్డు లాటా వినింటి పురమాయించండి అంటే పురమాయించండి అని నలుగురూ నాలుగు మాటలన్నారు.

మొత్తానికి—

మున్నులు కళ్ళల్లో బెదురు తొంగిమాడటాన్ని గమనిస్తూ నెవున్న నారాయణరావు మెల్లగా అన్నాడు. 'అవును. మేస్త్రీలు రానేవచ్చారు. మరో కారణం పని మానేసి పొమ్మన్నారు.'

'అది తెలిసే మీకేం కోపం వచ్చిందో అని గబ గబా మీయింటికి వచ్చేను. అయితే పొలం మీదనుంచి రావడంవల్ల దారులు వేరయ్యాయి.'

'ఆ దానికేం, ఊరివాళ్ళకి ఆలయం తప్పని సరిగా బాగుచేయించుకోవాలన్న భావం ఉన్న పన్ను మనం కొదవి అనకూడదు. ఇండాక వివిట్లో నామనంతా అదో మాదిరిలావుండి వాళ్లని పొమ్మన్నారు. దశమి పోయినా ఏకాదశి మంచిదే! సుధాన్నిండుంచి పని మొదలు పెట్టాం. ఈలోగా మనం ఎరకెంత డబ్బు ఇచ్చేదీ ఒక అంచనా వేసికోవాలి! భోజనమయ్యేక ఒకసారి మాయంటికి వస్తారా?' అన్నాడు నారాయణరావు.

'సాయంత్రం రాకూడదాండి.'

'అలాగైనా సరే!'

'అయితే సాయంత్రమే వస్తాను.'

'మంచిది. మరి నెలవా?'

నారాయణరావు కాలు కదపబోయి మున్నులు వంక చూశాడు. మున్నులు మొహంలో ఒక తిచ్చాట కనిపించి అలా చూస్తూ ఆగిపోయేడు. మున్నులు గొంతుక సవరించుకొంటూ ముందుకు నెళ్ళబోయి ఆగి 'నారాయణరావుగారూ!' అన్నాడు. మల్లా కాలు సాచబోయిన నారాయణరావు పాచుతున్న కాలు సాచుతున్నట్టే ఆపి మున్నులువంక తిరిగాడు.

'మీయింటికి వస్తూ తాపీ మేస్త్రీలను కూడా దీసుకు వచ్చేను—మీకు సంగతి చెప్పి పని మొదలు

పెట్టి దామని-తొమ్మిది గంటలదాకా దశమివుందని మల్లా పదిమంది పట్టు పట్టారు. మీరు ఇంటిదగ్గర లేరు. మేస్త్రీలు 'నారాయణరావుగారు మీరు ఏకస్తులై చెప్పండి, ఎలా చెయ్యమండి?' అని గోలపెట్టారు... ఫర్వాలేదు. నేను మళ్ళీవచ్చి నారాయణరావుగారికి చెబుతా. ఆయన రాత్రి మాలో బాటు కూపని చేయించాలనే అన్నారు. మహారాం ఆగడకదా! అని దగ్గరవుండి పని మొదలుపెట్టించి ఇలా వస్తున్నా. ఇంతలో మీరు..'

అంటూ మున్నులు నారాయణరావు మొహంలోకి చూశాడు. నిర్వికార గభీరంగా వున్న నారాయణరావు ముఖాన్ని చూచి విస్మయపడితేమిటయిన మున్నులగారి ముఖాన్ని నారాయణరావు చూచి 'పని మొదలు పెట్టారా?' అన్నాడు.

'నేనే మొదలు పెట్టించానండి.'

'సరే' మరి వస్తా.

'నెలవంటి - సాయంత్రం తిప్పకుండా వస్తాను.'

'నేను ఎక్కడికీ వెళ్ళను. ఇంటిదగ్గరే వుంటాను.'

మున్నులు తల ఆడిస్తూ ముందుకు నడిచాడు.

"ఒకరికంటే ఒకరు. కరణం సాక్షాత్తు వృద్ధ జంబుకం. మున్నులు మెల్లని ఫులి! సరే! వార్షి అనుకోవడమూ అనవసరమే! అన్వాయించేదో ఈపాటికి అవుతూనే వుంటుంది. పాపం మేస్త్రీలు! వాళ్లెం చేస్తారు? ఎవరి అధికారంలో వుందని ఎవరిమాట వింటారు? వైగా చేతుడిపెళ్ళికి అందిరూ పెద్దలే! అందులో ఒకాయన మున్నులు. మరొకాయన కరణమూ! గ్రామాధికారులు! గారిని కొదవి తీయి సామాన్యులు బ్రతికలేదు. అంచేత తాపిపనివాళ్లని అనుకోవడమూ తిప్పే!

ఈపాటికి గుడిలో ఏ సగమో కూలగొట్టి వుంటారు—"

ఈ స్ఫురణ కలగగానే నారాయణరావు గుండెలోనే గునపాలు కదిలాయ్! అడుగులు తడబడినయ్యే. అలాగే తలయెత్తి చూశాడు.

అల్లంత దూరంలోనె ఆలయం!— "అదిగో! మావిగున్నమాటునే వై శిఖరం! ఆ శిఖరం కిందనే—"

నారాయణరావు నాడులు చల్లబడసాగాయి. అతికష్టమైనది అడుగుపడుతున్నది. గున్నమని కొమ్మల గురురు దృష్టిపథాన్నుంచి తప్పుకొంది ముట్టంగా గుడి అడిగి! అలే! ఎవ్వరూ లేకపోయిందా?

ఆశ్చర్యంలో నారాయణరావు అడుగు జోరుగా పడబోయింది. 'వెనకవైపు ఉన్నారేమో!—' అన్న తలంపు కలిగి అంతిలోనే ఉన్నారమని పోయింది. నారాయణరావు ప్రాణం.

ఎల్లాగో కాలు కదుల్తోంది! మరికొంతదూరం నడిచాడు.

అన్నివైపుల్నుంచి ఆలయభాగాన్ని చూడ వచ్చు. నారాయణరావు చూశాడు. చీలిపోతున్న గుండె ఎల్లాగో అడుగుకుంటూ కళ్లు చీల్చుకుని మరి చూశాడు.

నిజం! నిజంగా లేదు. ఏమైనట్టు తాపీపని వాళ్ళ?

నారాయణరావు ఆదుర్దాపడసాగేడు. అంచెలం చెలుగా అడుగులు పడినయ్యే.

అమృతారవిరుడిముగిలికి వచ్చేవాడు.

నిజంగా తాపీపేస్త్రీలు లేదు. కనీసం గుడికి ముహూర్తం చేసినట్టుకూడా లేదు, మరి మున్నగు అలా చెప్పాడే? దగ్గరుండి పని మొదలు పెట్టించా నన్నాడు! ఆ బాపతుచిన్న లేమీ కనిపించవే!

ఆశురత హెచ్చుతున్నకొలదీ కంగారు కంగారుగా చూశాడు. ఆలయాన్ని ప్రత్యేకంవునా పరిశీలనగా చూశాడు నారాయణరావు! ఎక్కడా శిథిల జేవాలయాన్ని మరముత్తునిమిత్తం కూలగొట్టినట్టు లేదు. ఏమిటిది?

నారాయణరావు కేమీ తోచలేదు.

ఆలయం చుట్టూ ప్రదక్షిణలు మొదలు పెట్టాడు. మొదలు రెండుమూడుసార్లు వినిశేషమూలేదు. నాలుగో సారి నారాయణరావు కాలికి ఏదో తగిలింది. బాధ పడుతూనే కాలికి తగిలింజేరింది చూశాడు.

ఒక ఇటిక! ఎక్కడిది?

గుడి మూలలోకి దృష్టి పోవచ్చేదు!

క్షణం అతనిదృష్టి స్రంభించిపోయింది.

ఉలిక్కిపడ్డాడు. అనంతరం మళ్ళీ స్రబ్ధుడై చూడసాగేడు.

అలా ఎన్ని నిమిషాలు గడిచాయో? క్రమంగా నారాయణరావు భవంతిలో ప్రవేశించాడు. ఇప్పుడతని మొహం నల్లబడింది. అర్థంగాని ఆందోళన—స్పష్టంగాని సంకోచం—ఇంకా వివిధవిధానా!—

నడం చాచిడిలో పడక కుర్చీ నాలుపుకున్నాడు. నారాయణరావు కూర్చోబోయేడు. కూర్చోకండానే గదిలోకి వెళ్ళేడు. ద్రావరుదగ్గర పది నిమిషాలు చలనంలేకండా నిలబడ్డాడు. ఉన్నట్టుండి ద్రావరు సారుకు తీశాడు. సారుకు తీస్తూండగా అతని కళ్లు చెయ్యిగిల్లినయ్యే.

సారుగులోంచి ఒకటి రెండు పుస్తకాలు అటూ ఇటూ తీసి వానికిందవున్న క్యాలికో బైండుని అందుకున్నాడు. కళ్ళకద్దుకున్నాడు. అట్ట వెనక్కి త్రిప్పి ఆలోచనగా మరో నాలుగయిదు పుటలు వెనక్కి త్రిప్పాడు. మరీ పుటను కదలబటం మాని అలా మానులై పుస్తకంలోకి చూస్తూవున్నాడు.

కొంతసేపటికి అతని పెదవులు కదలినయ్యే. ఆ కదలికలో ఒక విషాదావలమయిన భీతిచిత్త ప్రవృత్తి జీరాడింది!

‘అమ్మా!’

అప్రయత్నంగా అతని పెదవులు ధ్వనించాయ్. అప్రయత్నంగానే అతని నేత్రాలు కూడా ఉర్వ్యా లోకన చేశాయి. గోడమీద చిత్రతటం చిందులాడింది!

నారాయణరావు దృష్టి చిత్రపటంమీద లగ్నమయింది!

‘ఏమయ్యేవో! ఎక్కడున్నావో!—నీతో బాటు—రత్నం!—’

నారాయణరావుమనసు మాటాడు కుంది. రత్నం అన్న సంబోధనతో మరొక మనసు మాటాడలేక ముద్దెబ్బయింది! అతని లగ్న నేత్రాలలో అశ్రువులు వెలువడ్డాయి!

ఇంక అక్కడ ఆగలేకపోయేడు నారాయణరావు. కాలికి బైండు మూసి ద్రావరు సారుగులో యధాస్థానంలో వుంచి, కంగారుగా సారుగుచేసి గోడకేసి చూడబోయి చూడలేక గదిలోంచి గబగదా బైటికి వచ్చేవాడు.

వస్తూనే నీధి కిటికీదగ్గరకు వెళ్ళాడు. కిటికీ తలుపులు తెరిచాడు. గుడివంక చూశాడు. నిశ్శబ్దంగా వుంది. నిర్విమేషంగా చూశాడు.

గుడిదగ్గర బడిపిల్లలు గుమరూడిపట్టయింది. నారాయణరావు నిశితంగా చూశాడు. నిజంగా గుడి దగ్గర ఎవ్వరూ లేరు. నిశ్శబ్దంగా నే వుంది. కాని నారాయణరావు దృష్టిలో గుడిదగ్గర బడిపిల్లలు గుమి గూడేరు. ఆటల సంరంభంలో పడ్డారు. మాంభి హడావిడిగా పేద సరంబావిడిగా వుంది. నారాయణ రావు అంతదృష్టి బడినుంచి వచ్చే బాటవయపు ప్రస రించింది. స్వప్నంగా కలకల మొహంతో కిలకల నవ్వు లతో బడినుంచి వస్తున్న పంకులమ్మా ఆమె భర్తా అతనికి గోచరించారు. తిరిగి నారాయణరావు అంత ర్దృష్టి గుడిగోపురంమీదికి ప్రసరించింది. కువకువ ధ్వనులతో పావురాలు బైటికి రావడం దర్శిత మయింది.

నారాయణరావు దృష్టి మాస్తానేవుంది. అంత రాత్రీ ఆలోచిస్తూనేవుంది. “ఆహ్! ఆవిగో—అందింగా అనందంతో బైటికి వచ్చాయి పావురాలు! ఎందుకో మగపావురం కొంచెం మందంగావుంది. ఆడ పావు రంలో ఒక ఆడర్తా కనిపిస్తోంది. ఏమిటా వైఖరి?”

నారాయణరావు భావన అలానే సాగుతోంది! “మగపావురాయికి ఏదో వచ్చింది. ఆడ పావురాయి ఆడర్తాపడుతోంది. ఆహ్! అద్భుతంగా ఒక ఆడదాని మల్లే ఆడపావురం ఎంతగా తేలబోతోంది! మగ పావురాన్ని చూసి ఆడపావురం పరమసాధ్యిలా ఎలా పలకరిస్తోంది! ఆ. మగపావురాయి మొహం అలా వాలేసిందే! అయ్యో ఆడపావురాయి బావుర మంది. ఆరే! కింద పడిపోతోంది.

తటాల్న నారాయణరావుకునా ఆగింది. “ఏమిటిది?” అంది లోతునీటిలో ఈతరానివాడిలా ఉక్కిరి బిక్కిరై ఒక్కసారి ఎగనిపడి మరోసారి మునిగిపోతూ కడుగు ఎల్లాగో తేరుకొని కళ్లు పెక లించి కిటికీచువ్వల్ని చిల్చుకుంటూ గుడికులాయం వంక చూశాడు. ఏముందక్కడ?

“ఆరే! పావురాలు బైటికి రానేలేదు, ఎలాంటి దురుహ కలిగింది నాకు! ఎంతటి దుర్భరమైన దృశ్యాన్ని.....”

మరి నారాయణరావు మనసు ముందుకు సాగ లేదు. యంత్రికంగా కిటికీ తలుపులు మూసి మెల్లగా అడుగు కదలించాడు.

నడం చావిడిలోకి వచ్చేడు. పడకకుర్చీ పరా మర్చించింది. మేను వాల్చేడు. ఎదటి గొడమీదికి చూశాడు. “గడియారం తన గుండెలా కొట్టు

కుంటూనే వుంది!” అనిపించింది “నారాయణరావుకి. అలా గడియారానికి సహచారిగా కళ్లు ఆపృ గించాడు. పది...పదిన్నర...పదకొండు...పన్నెండు ...ఒంటిగంట...రెండు...మూడు...నాలుగు—

గభాల్న లేచాడు నారాయణరావు. మరుక్షణం లోనే అరుగుమీదికి వచ్చాడు. ప్రభానికి జూర్ల బడ్డాడు. చుటముడించాడు. మందంగా మాపు సాగింది.

ఎప్పటికూనే వుంది బాటనందనూ! కోలా హలమూ! యథాపూర్వంగానే నారాయణరావు దృష్టి గుడికోటరం వయపు బడినుంచి వచ్చే బాటవయపూ ప్రసరిస్తూనే వున్నై. కానంటే గమనంలో మాంద్యం!—

ఆడపావురం బైటికి వచ్చింది. అటు నారా యణరావు దృష్టి నిలిచింది. మగపావురం ఇక వస్తుం దని కమ్మలు విప్పేడు. ఎప్పటికీ అది రావడం లేదు. నారాయణరావు దృష్టి మరి బాటవయపు మరలడంలేదు. కోటరంనుంచి రావలసిన మగపావురం కోసమే కొనలు సాచుతోంది. ఎప్పటికీ మగపావురం రావడం జరగడంలేదు. నారాయణరావు కళ్లలోని సరాలు చిటిపోతున్నాయి. మగపావురం మాత్రం బైటికి రావడంలేదు. ఆందోళనగా నారాయణరావు ఆడ పావురంవంక త దే క ధ్యానం గా చూడసాగేడు. అతని నిశితదృక్పథాలకే వణికి పోయినట్లుగా ఆడపావురం వణికిపోయింది. అది స్వప్నంగా చూశాడు నారాయణరావు. గమ్యున మధ్యాహ్నం తనకు పొడమైన దురూహ గుర్తుకు వచ్చింది. ఆసన్నతో బాటు అతనిగుండెకూడా వణికిపోయింది. అలా నంద రితహృదయంతోనే ఆడపావురంవంక మరి పరికిలనగా చూశాడు.

ఆడపావురం రెక్క ఆడించింది!

ఆరెక్క తుద తన ఎదలో మెల్లగా మెదిలి వల్లగా సోకినట్లు తోచింది నారాయణరావుకి!

ఒంటరిగావున్న పెంటిపావురం మళ్ళా రెక్క ఆడించింది! గుండెలో రెక్క ఈసారి విసురుగా దూకుకుపోయినట్లు విప్రళమం కలిగింది నారాయణ రావుకి!

ఇతోధికమైన నైశిత్యంతో ఆడపావురంమీదికి దృష్టి సారించాడు. ఆడపావురం కనుగొన్నట్లలో

దైన్యం కనిపించింది. అంతే నారాయణరావు కను పాపల్లో ఆ దైన్యం కన్నీళ్లని గిలకొట్టింది.

భారంగా అటు మాడలేక నారాయణరావు బడినుంచినచ్చే బాటవయపు అనుక్షణపూర్వకంగా చూశాడు.

“అరే! ఆమె ఒక్కరే వస్తోంది!” నారాయణ రావు గుండె గొణుక్కుంది.

“ఏమిటి కారణం? ఆయనకు పని తెలులక తర్వాత వస్తానని ముందు ఆమెను ఇంటికి వెళ్ళమని వుంటాడు. ఈనూత్రం దానికి విపరీతంగా ఎందుకు భావించాలి!” అనుకుంటూ అనుకోకుండా నారాయణరావు గుడిమీది పావురంవంక చూశాడు. కను గుడ్డుమాసి మందంగా దీనంగా కుంచించుకుపోయి కూర్చుంటూ పావురం!

‘ఇదంతా ఏమిటి? మగపావురం ఏమైంది? ఎవరి కొరతనా సంతించేసిందో?..’

ఆలోచనలోపడిన నారాయణరావుదృష్టి అల్ల నల్లన భారంగా బాధతో బడినుంచినచ్చే బాటవయపు ప్రసరించింది.

అలలి సమీపంలోనే ఆమె!

నూటిగా చూశాడు నారాయణరావు. చూస్తూనే తలక్రిందులైపోయాడు. ‘అరే! ఈఅమ్మాయి ముఖంలో ఎప్పుడూ వుండేకళ్ళ ఏమైపోయింది? ... ఈ మేస్తూరు ఎందుకు రానట్లు? ఇందాక అనుకోన్నదే పోతు వయితే ఈమెలో దాగివున్న దైన్యానికి కారణ మేమిటై వుంటుంది? అతని గురించే ఆమె బాధ అలా కళ్ళల్లో ప్రతిఫలిస్తూ ముఖంలో ముసురుకుందేమో! అడిగేస్తే?..’

అడుగుదామనుకున్నాడు నారాయణరావు. పెదవి కదిలేడు. ‘తీరా అడిగితే ఏమనుకుంటుందో? ఒంటరిగా వస్తున్న గుణవతి! భర్త లేకుండా చూచి మీ ఆయన నీకుడా రావడంలేదేం అని ఎంత మంచి హృదయంతో అడిగినా ఎలాంటి కాలుష్యాన్నినా ఆమె ఆపాదించుకోవచ్చు? అనిపించి నారాయణ రావు పెదవి మరి కదిలినలేకపోయాడు.

‘అడగకపోతే అసలు జరిగిందేమిటో ఎలా తెలు సుంది? ఆమె బాధ ఏమిటో? ఆ పావురం ఎంతగా విలవిలలాడిపోతోంది! అలాగే ఈమె హృదయమూ ఎంతగా దహించుకుపోతోందో పాపం! అడిగితేనే వుంది. ముందు తన ఆరాటం సడలుంది. తర్వాత...’

సరిగ్గా భవంతిముందుకు వచ్చిందా పంతులమ్మ. మాసిన దుకూలంలా సైగనిగ్గంలా కలకబారినవీటిలో స్వచ్ఛందతలా గత సందర్భంలోని కిలకలలా గల గలలా నారాయణరావు హృదయంతరంలో ఎక్కడో మెదిలినట్లయినయ్యే.

ఒక్కడుగులో ఆమె భవంతి ప్రాంగణాన్ని అతిక్రమించి వెళ్ళిపోతుంది. అడగాలి!—

నారాయణరావు హృదయం ఉయ్యాలలాగింది. బలవంతంగా పొడిబారిపోయిన పెదవిని తెరవబోయేడు. పెదవులు వణికినయ్యే. పట్టుబట్టి హృదయం జ్వేగాన్ని అణచుకోబోయాడు. స్వాధీనం అవడం కష్టంగా వుంది. అలానే ‘అమ్మో!’ అన్నాడు. ఆ రెండు అక్షరాలూ అతని పెదవులు దాటి రాలేదు. అందుకు సిగ్గుపడి ఆమెవంక చూశాడు. ఆమె అవ్వడే భవంతి ప్రాంగణాన్ని చాటేసింది!

ఆమెవైపు నారాయణరావు దృష్టి నిశ్చలంగా నియతమైపోయింది!

నిమిషాలు గడిచాయి.

పంతులమ్మ మలుపు తిరిగింది.

నారాయణరావు చూపులు నిస్పృహతో నీరసంగా గుడి కొటరం వయపు ప్రసరించినయ్యే.

అడపావురం అలా దీనంగా నేవుంది!

మనస్సు వికలమయింది.

భావశకటం తేకల తేకల మయింది.

మనోభావ సకలం వికలతేకల మయింది.

మర్నాడు కూడా నారాయణరావు స్వయం పాక ప్రయత్నం మాని వ్యభిచిత హృదయంతో శూన్య దృక్పథంతో వీధిచాచిడిలో కూర్చున్నాడు.

ఎదురుగా ఎప్పటిలా గుడివుంది. ఎవ్వరూ అక్కడికి వచ్చిన అలికిడి లేదు.

మధ్యాహ్నమయింది. గడియారం కంక్స రెండు కొట్టింది. కూర్చున్నవాడెల్లా లేచి గదిలోకి వెళ్ళాడు. తీగం గోడవయిపూ తీగం ద్రాయరు వంక చూస్తూ కొన్ని తీజాలు గడిపాడు.

మెల్లగా ద్రాయరుమీదన్న డైరీపుస్తకం అక్కడే కూర్చున్నాడు. కలం వుమ్మకున్నాడు. అయిదారుపులదాకా వ్రాశాడు.

గడియారం అరగంబ కొట్టింది. నారాయణ రావు చెవిని బడింది. వీధిచావిడిలోకి వచ్చి మళ్ళా పడకకుర్చీలో వాలిపోయేడు.

మూడు...మూడున్నర...

రంగ! రంగ! రంగ! రంగ!

గడియారం నాలుగు గంటలూ కొట్టింది. ప్రతి కృష్ణానికీ నారాయణరావు మొహంమీద సమ్మెటదెబ్బ పడుతున్నట్లుగా ఉలికిపడుతూ ఉలికిపడుతూ ఉద్విగ్న హృదయంతో లేచేడు. అరుగుమీదికి వచ్చేడు.

నిమిషాలు నిర్జీవంగా గడుస్తున్నాయి. గుడి దగ్గర బడిపిలలు గుమిగూడేరు.

ఒక్కసారి వాళ్ళమీద పడింది నారాయణ రావు దృష్టి. అందులో ప్రత్యేకించి ఒక ఆకర్షణ కుర్రాడిమీద. గోడగడియారం లోపల అరగంబ కూడా కొట్టింది. ఆలయంవంక చూశా నారాయణ రావు

అడపాపురాయి కూడా అనపించలేదు.

అల్లాగే చూస్తున్నాడు.

రంగ న మళ్ళీ లోపల అయిదుగంటలు విని పించాయి! నారాయణరావు చూపులు అటు ఆలయం మీదికి ఇటు బాటవయిస్తూ తడబడుతూ ప్రసరిస్తున్నాయి.

అయిదున్నర! అద! ఏడు!

బాటను ఒక్క పిట్టవచ్చిన జాడలేదు. నారాయణరావు మరింత బాధపడసాగేడు. అవేకవిధాలుగా అంతరాత్మ ఆక్రోశించింది. ఆక్రోశిస్తోంది! ఏమంది సమాధానం? ఎవరిస్తారు?—

ఒక్కొక్కరే ఇంటి మొహాలు పడుతున్న బడి పిల్లలవంక చూశాడు నారాయణరావు. సందడి సన్న గిల్లుతోంది. అడి ఆడి, పాడి పాడి, అలసి సాలసి ఆ బడిపిల్లలు నీరసంగా అడుగులు కదులుతున్నార!

‘ఎయి అబ్బాయ్! మాట!’

అక్కడ మిగిలిన అయిదాతుగుర్ని ఉద్దేశించి ఎవ్వరో ఒక్కరు పలుకుతారన్నట్లుగా నారాయణ రావు పిలిచాడు.

ఆ పిల్లలకు కుర్రాళ్లు తెల్లబోయేరు. ‘అల్లరి చేస్తున్నారా? మీకు చదువూ పంధ్యా అక్కర లేదా? ఆని పెద్దాళ్లు తిట్టడం వాళ్ళ చేపుల్లో గింగురు

మంది. నారాయణరావు అలాంటి పెద్దవాడే! అందుకే పిలుస్తున్నాడు కాబోలు! అని పిల్లలు వెలి మొహాలు తేసి చూడసాగేరు. ఒకడు మాత్రం తెగించి ‘ఏవండీ!’ అంటూ అరుగుదాకా నెళ్ళేడు!

‘ఏం చదువుతున్నావు నాయనా!’

‘మూడో కలాసండి!’

‘అలాగా! మీ మేసారు ఎవరు?’

‘మాకు మేసారు కాదండీ. పంతులముగారండీ.’

ఆ కుర్రాడి మాటలకి వచ్చిన నవ్వు వచ్చినట్లే లోపలే అంతరించిపోయి అదే నైఖరితో నారాయణరావు అడిగాడు.

‘ఇవాళ మీకు ఏం పాఠం అయింది?’

‘ఏమీ అవ్వలేదండీ. ఇందుకేనా పిలిచారు. పాదుపోయింది. పోతాను.’ అంటూ ఆ కుర్రాడు తొక్కి జాడించబోయేడు. ‘మాటబ్బాయ్! పనివుంది! ఇదిగో! నీ స్నే. ఇలా చూడు.’ అంటూ నారాయణ రావు బలవంతంగా ఆ కుర్రాణ్ణి ఆపుచేశాడు.

‘ఎందుకండీ?’

పెద్ద చనువున్న నాడల్లే అమాయికుడా కుర్రాడు అడిగాడు. అందుకు సంతోషమే అయినా ఆ అనుభూతి కూడా కలుగుతూనే మాయమయింది నారాయణ రావులో!

‘ఇవాళ మీకు పాఠాల్లేనా?’

‘కాదండీ. పంతులమ్మగారు రాలేదండీ! అని సాగదీస్తూ నారాయణరావు అడిగిన ప్రశ్నకి ఏమీ టింతి తెలివితక్కువతనంగా అడుగుతాడీయన అన్న అరిచాతనంకొద్దీ ఆ అబ్బాయి నవ్వేసి ‘ఒరేయ్ ఒరేయ్!’ అంటూ రోడ్డుమీదికివచ్చిన కుర్రాళ్ళలో కలిసిపోయేడు.

“పంతులమ్మకూడా పాఠశాలకు రాలేదా? కారణం?” ప్రశ్నపాఠం పాపపతలంలా పని చేసింది. నారాయణరావు జారిపోతున్న నాడుల్ని చేదుకుంటూ గుడివంక చూశాడు.

సడి, నవ్వడి, లేని గుడికొలదం మట్టూ, నడిరేయి నాట్యమాడినట్టయింది!

7

అరుగుమీద నారాయణరావు కనిపించక పోవడంతో ఆ దార్ని నీలాటికేవుకి వెళ్ళే అమ్మలక్కల ముక్కులమీద మళ్ళీ వేళ్ళు మొలిచాయి!—

‘మాదురోజులమట్టి బయటికే రాజేమో!—ఒకావిడ ప్రతిసవరించగానే ‘మరేపాపం, ఇంట్లోవుంటేగా!’ అంటూ అంటెవరక్కలా తొలకే తొయ్యలులలో ఒకరై అయినావిడ అందుకుంది. ‘ఏమిటంటూవే కారణం?’ మరోఅవిడ ముందు నడుస్తున్నావిట్టి అడిగింది. ‘నాకేం తెలుసునమ్మా నాయకుడుగారి గొడవ!’ అంటూ ఆనూర్యంపశ్యత్వాన్ని చాటుకొంది ఒక ఉవిడ, నడి వీధిలో!—అలా వారు భవంతిన దాటి నీలబడిరేవుకి నడిచారు. కాస్తేపటికి వారి తిరుగుప్రయాణంకూడా అయింది!

మరో అరగంట కాలహరణమయింది.

నారాయణరావు వచ్చేడు. మెట్టమీదనుంచి వెనక్కి తిరిగి ఆలయంవంక చూచి ఆరుగుమీదికి వెళ్లేడు. అయిననిమిషాలు అరుగుమీదే నిలబడ్డాడు.

“మాదురోజులయింది! గుడిమర మృత్యు పని మొదలు పెట్టలేదు. సాయంత్రం వస్తానన్న మున్నులు మళ్ళీ కనిపించలేదు. నాకబు చేస్తే అర్థంబుగా గ్రామాంతరం వెళ్లారని మాత్రం వర్తమానం వచ్చింది. కథణంగారు అంతకంటే కంటికి కరువైపోయేడు! ఒకవేళ ఇంటికి వచ్చి వెళ్ళిపోతున్నారేమో! నేనూ ఇంటిపట్టన ఉండటం లేదు పరిగా! ఆ మేసారికి రోగం ముదురుతుండే కాని నయమయ్యే దారి కనిపించడంలేదు. అసలే ఇది కుగ్రామం. గచ్చాకూ పచ్చాకూ వైద్యులు కాదని ఆచారిగారిచేత ఆయుర్వేద బోధధాలు ఇప్పిస్తే అవంతకంటే గుణమివ్వకండా వున్నై!”

నారాయణరావు గుండె ద్రవించింది! తల తిప్పడంలో గుడి కనిపించింది. ఎప్పుటిలానే వుంది!—

‘పావురాలను చూచి మాడు రోజులయింది! అవెళ్లా గున్నయ్యో! ఇప్పుడవి బయటకు రానేరావు. అవి వచ్చే వేళకి రాడానికి వడటం లేదు. ప్రతిక్షణం మేస్తారి పరిస్థితి ప్రమాద మనిపిస్తోంది!’

అనుకోని నారాయణరావు వీధి తలుపు తాళం తీసికొని లోపలికి వెళ్లేడు. వీధిచావిడి విశాలంగా కుప్పీలలో వుంది! సమూర్థనం లేక దుమ్ముధూళి ఖర్చీచర్చి కప్పివేస్తోంది!

నారాయణరావు మరో గుమ్మం దాటేడు.

నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో గోడగడియారం టక్ టక్ మని కొట్టుకొంటోంది! గడియారంవంక చూశాడు నారాయణరావు. ‘అబ్బా! అప్పుడే ఆరు

న్నర దాటిపోయింది!’—మాడావిడిగా నారాయణ రావు గదిలోకి వెళ్లేడు. ద్రావరు సారుగు తీశాడు. పైపు స్వకాలు చెదిరివుండటంవల్ల కేలికోవైండు కనిపించింది! నారాయణరావు దృష్టి గోడమీదికి ప్రసరించింది! చిత్రపటం వెలవెలతోతూ తోచింది గుండె గతుక్కుమని నారాయణరావు కాలికోవైండు తెరవడానికిని సారుగులోకి చేయి నాచేడు. మనస్కురించలేదు. మానేశాడు. మానులా అలా కొంతసేపు నిలబడి క్రమంగా వసారాలోకి వెళ్ళేడు!

ప్రాస్తాటి పదార్థాలు! రసనకి రుచించలేదు.

మనసుకే సహించలేదు. అటూ ఇటూ అన్నం కలిపి తినకుండానే లేచిపోయి నారాయణరావు నెయి కడుకున్నాడు. నిర్వికాస దృక్కులతో మెల్లగా వీధి చావిడిలోకి వచ్చేడు. పొగాకు గొట్టం తీశాడు. మాడకుండానే చుట్ట చుట్టడమయింది. అగ్గిపెట్టి గీచి అంటించాడు. అలవాటైన చుట్టకూడా కొల్పాలనిపించలేదు. కంటిముందు మందంమీదున్న మేస్తారు మాత్రం కదలుతూ రొప్పతూ రోజుతూ వున్నాడు.

ఎనిమిదయింది!

‘నారాయణరావు గారూ!’

వీధిలో కేక విసబడింది.

‘ఎవరు?’ అంటూ నారాయణరావు వీధితలుపులు తెరిచాడు. మున్నబూ కరణంగారూ ఒకరిద్దరు గ్రామీణులను, కూడా తాపీ మేస్త్రీలను!

‘లోపలికి రండి.’ అన్నాడు నారాయణరావు.

కొందరు కుర్చీలు కొందరు బల్లలు సర్దుకొన్నారు. నారాయణరావు మాత్రం నిలబడే వున్నాడు.

‘నారాయణరావు గారూ! మన వాళ్ళంతా సిద్ధంగా వున్నాం.. డబ్బుగురించి మనం ఆలోచించనక్కరలేదు. పోతే ఏవిధంగా మనం గుడిని మర్రామత్తు చేయాలో మాత్రం ఆలోచించాలి.’ అంటూ మున్నబు మొదలుపెట్టాడు.

‘ఆ విషయం మనకంటే ఏ వాస్తు శాస్త్రజ్ఞుల అడగటం శ్రేయస్సని నాయోచన, తర్వాత మీ యిష్టం.’ అన్నాడు కరణం.

‘కాస్తా’న్నిబట్టి నిర్మించడానికే?’

‘అహ—అయినా మనమంతా ఏకస్థులమై అనుకోవడం ఉభయత్రా శ్రేయస్సని!’ అని కరణమే అన్నాడు.

‘అలాగే మీ యిష్టం!’ అంటూ పక్కనన్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు నారాయణరావు.

‘శ్రాతాలదాకా ఎల్లదానికి ఇదేమంత పెద్ద గుడి! ఉన్న పళంగానే అటో ఇటో కట్టించేస్తే సరి!’ అన్నాడు ఆగంతులలో ఒకడయిన సరయ్య.

‘అంతే, పెద్దంత ఎవ్వరమెందుకు?’ అన్నారు తలిమా వాళ్లు.

‘ఏ దెబ్బపున్నా మనకి గుడి అందంగా చూడ ముచ్చటగా తయారవ్వాలి!’ అంటూ మున్నబు నారాయణరావువంక చూశాడు.

నారాయణరావు సాఫీప్రాయంగా తాపీమేస్త్రీల వంక చూశాడు.

‘సాలా పసుందండి. కొత్తగోపరవే కట్టించాలి మరి!’ అన్నాడొక మేస్త్రీ.

‘ఇంతా పనిచేసి అదట్టే పెడతామా?’ అన్నాడు రెండో మేస్త్రీ.

‘పాతరాజయినా కొ కిరీటం వుండాలి!’ అన్నాడు కరణం.

‘కొత్త గోపురమా?’

ఒక్కసారి ఉలిక్కిపడి చూశాడు, నారాయణరావు

అన్నితలలూ అవునంటూ ఆదాయి!

‘బొమ్మలూ మెట్లు ఉన్నట్టే బాగుచేయస్తే సరిపోమా?’ అందరివంకా చూస్తూ నారాయణరావు అడిగాడు.

‘అట్టే!’ పెద్దపులు విరిచారు పెద్దలు. భీమ శంకరం మున్నబువంక చూశాడు. మున్నబు సరయ్య వంక చూశాడు. సరయ్య మేస్త్రీవంక చూశాడు.

‘అలాగేం బాగుంటుంది బాబూ! మీరీ యింటికి ఈ హంగు ఎందుకన్నాను, నూడండి కట్టేక మీరే చాలా బాగుందోయ్ శిరభయ్య! అన్నారు. అల్లాంటి మాట రావాలని మా ఆఫీసోరం.’ అన్నాడు మేస్త్రీ రెండోవాణ్ణి ‘కదరా?’ అన్నట్టు చూస్తూ.

‘అయితే—’

హృదయం పగిలిపోతూ గొంతుక విడివడక నారాయణరావు అడ్డోక్షితో ఆలోచనగా అందర్నీ చూస్తూ కుర్చీలో ముందుకు వంగేడు. ఎలాంటి సమాధానం వస్తుందో అని అంతా నోళ్ళూవలించి చూస్తు

న్నారు. ఎలాంటి మాటా మల్లె నారాయణరావు అనలేదు. అంటూనే అంతా ఆశగా చెవులు నిక్కించారు.

‘బాబూ! బాబూ!’

గబగబా ఓ పక్షేళ్ల కుర్రాడు గదిలోకి వచ్చేడు.

‘ఎవరికోసంరా?’ అన్నాడు కరణం. ఆ మాట వినపడలేదు కుర్రాడికి. తిన్నగా బాబూ! బాబూ! అంటూ నారాయణరావుదగ్గరికి పరుగెత్తుకు వెళ్లేడు. ఆ కుర్రాణ్ణి చూసిగానే నారాయణరావు కం గారుపడి లేచి, ‘ఏం?’ అన్నాడు.

‘మేట్టారికి, మేట్టారికి!’

కుర్రాడు అజేపనిగా ఒగురుస్తూ మాటాడలేక పోతున్నాడు. సమదాయం ప్రస్వరంతో ‘ఫర్వా లేదమ్మా. చెప్పండి’ అన్నాడు కుర్రాణ్ణి నారాయణరావు.

‘బాగా ఎక్కువై—’

‘ఊ!—ఉలిక్కిపడ్డాను నారాయణరావు.’

‘ఏదోలా వుండటం.’

‘ఊ! — నారాయణరావు వ్యాకులాన్ని పొందేడు.

‘అమృతగోరు మిమ్మల్ని—’ కుర్రాడు మాట పూర్తిచేయకండానే

‘రమ్మన్నదా?’ అంటూ నారాయణరావు గభాలూ ముందుకు కొలుపాచేసు. మున్నబు కనిపించాడు. అడుగు వేయబోతూనే అందరివంకా చూశాడు. ‘ఇప్పుడే వస్తా’ అని నాలుగైదు అడుగులు వేశాడు. తాపే మేస్త్రీ దంపకట్టి నిలబడితూన్నా చూశాడు. మేస్త్రీని చూడగానే నారాయణరావు ఆగిపోయేడు. ఏదో చెప్పబోతాడు, ఎందుకో ఆరాటం. ముందు వెళ్లాలని కం గారు. పిలిచే ఇక్కడ ఏమిటవుతుంది? అందర్నీ కావని నశ్చేమా? అని అనుమానం. ఏం చెయ్యాలి? ఆలోచించడాని కూడా నారాయణరావుకి ఊపిరాడలేదు. ఎదురుగా మేస్త్రీ!

‘పావురాలు! పావురాలు!’ అంటూ నారాయణరావు గబగబా బైటికి నడిచాడు. మెట్లు దిగాడు. పనికొల కుర్రాడు. ముందు నారాయణరావు. తోరుగా నడిక. మగ్గిస్తున్న తూలిపనుతూ కూడా!

నారాయణరావుగోరికి నలననూ ఆశ్చర్య పోయేరు. ప్రశ్నార్థక చిహ్న ముఖాలతో అరుచుమీ

దికి వచ్చేరు. కరణంలో ముత్రం ఎలాంటి విస్మయమూ పొడకట్టనట్లు స్వప్నంగా తెలుస్తోంది! మున్నులు ముక్కుపుటాలు ఎగురుతున్నాయి!

‘ఏనిటండీ యిది?’ సంబాళించుకొంటూ సరయ్య అన్నాడు.

‘ఇంతేం వుంది?’ అంటూ కరణం అందరి వంకా అదోలా చూశాడు.

‘అంతేనంటారా?’ మరొకడు అడిగాడు.

‘కాక?’ కరణం గద్దించి అన్నాడు.

‘ఆరి! ఎంత దుర్మార్గం!’ నోరు వెళ్ళివెళ్ళేడు సరయ్య!

‘పావురాలని పలకరిస్తాడేమిటి?’ మున్నులు గుంజుకున్నాడు.

మొహమూ అహమూ! అన్నా కరణం.

‘సరే!—’

పైక్కనిసిందకండా పళ్ళు బిగించి కళ్ళు పెద్దవిచేస్తూ మున్నులు ముఖమూడించాడు. అప్పుడతిన్ని మాస్తున్న సరయ్యకి భయం వేసింది. కాస్తేపు కిక్కురుమనలేకపోయి నుక్కతిప్పకొని ‘ఇక్కడెందుకు నుసం ఇంటి కాపలా!’ అన్నాడు.

‘పనిలేక!’ కరణం కాలు కడిపాడు.

‘తలుపు గొన్నెమయినా పెట్టండి బాబూ!’ అన్నాడు తాపీ మేస్త్రీగో ఒకడు!

‘పదండి.’ మున్నులు గర్జించాడు.

నారాయణరావు ఇంటికి వచ్చేసరికి తూరుపు తెల్లవారుతూవుంది. రాత్రలా నిద్రలేక మొహం వాడిపోయి నిద్ర ముద్ర వేసికొంటావుంది. రెప్పలు మూసుకుపోతున్న కళ్ళపై ఎరు పెక్కి నివురు గప్పుతున్న చింతనిప్పల్లా అయినయ్.

ఆలయందగ్గర అప్పుడే తాపీ మేస్త్రీలు పని ముట్టతో వచ్చి గుడిని పరకాయిస్తున్నాడు. వాళ్ళని చూచి వాక్కిట్లోనే ఆగిపోయేడు నారాయణరావు. ‘పని మొదలు పెడుతున్నారా?’— మేస్త్రీల వంక చూస్తూ ప్రశ్నించాడు.

‘మరేనండి.’ అంటూ శరభయ్య నారాయణరావు భవంతి వాక్కిట్లోకి వచ్చేడు.

‘ముందు చిడ్డిలు పశుగృహతారా?’

‘వైని గోపురం ముందు పశుగృహాలిది!’

నారాయణరావు గోపురంవంక గూళాడు. సరిగ్గా కోటరం కనిపించింది. త్రిణం నారాయణరావు స్తంభించిపోయేడు. గుండెలో రాయిపడినట్లు కుతికిల పడ్డాడు.

‘శరభయ్యా!’ హీనస్వరంతో తాపీ మేస్త్రీని పలకరించాడు.

‘అయ్యా!’

నారాయణరావు చూపుడు వేరెత్తాడు. అది కంపించసాగింది. అలా వణకుతున్న తల్లనితోనే ‘ఆ గూటిలో పెండు పావురాలు ఉన్నయ్. ముందు వాటిల్ని జాగ్రత్తగా బైటికి పోనివ్వండి—’ అని రుద్దకంటితో అని గిరుక్కున తిరిగి లోపలికి వెళ్ళిపోయేడు నారాయణరావు.

పశు కుర్చీమీద నారాయణరావు కూర్చున్నాడన్న మాటే గాని అతని మనసంతా పావురాలమీదే వుంది. ఒకవంక నిద్ర ముంచుకువస్తోంది. ‘సరిగా వాళ్ళు పావురాలిని బైటికి పంపిస్తారో లేవో! వాళ్ళేం పట్టింది? అంతగా వస్తే వాటిని అనంతం చంపి ఆరగించేందుకు సిద్ధపడే మనుషులు! ఎందుకైనా మంచిది! స్వయంగా వాటిని—’

నారాయణరావు కుర్చీలోంచి లేచేడు. అరుగు మీదికి వచ్చేడు. ఆలయగోపురంమీద తాపీ మేస్త్రీ ఆపసోపాలు పడుతున్నాడు.

‘ఏమాయ్ శరభయ్యా!’ అంటూ అరుగు దిగి నారాయణరావు ఆలయందగ్గరకు వెళ్ళాడు. ‘అయ్యా! ఒకటి పావురమిది. ఇలా నేను వచ్చి చవ్వకు చేయగానే కురుస ఎగిరెళ్ళిపోయింది. రెండో పావురాయి ఉన్నట్లు లేదండీ! అన్నాడు శరభయ్య. ‘సరిగా చూడవోయ్! హెచ్చరిక చెబాడు నారాయణరావు. ‘లేదండీ!’ అప్పుడు దిగే ప్రయత్నంలో కనిపించాడు య్య. రాతిగొమ్మలా నిలబడి మాస్తున్నాడు నారాయణరావు. గాజుపలక మీద నీడలా శరభయ్య దిగిరావడం కనిపించింది. తర్వాత తాపీ మేస్త్రీ లిద్దరూ ఏదో మాటాడుకున్నట్లు లీలగా ముగబొమ్మల పెదవులు కదిలినట్లు గామాత్రమే తోచింది నారాయణరావుకి.

ఖంగ్ న కబ్బమయింది.

త్రుళ్ళిపడినాశాడు నారాయణరావు. తెల్లగా మెరుస్తూ బలంగా గుడిగోపురంమీద గునపం పడింది. తన గుండెలోనే గునపం దిగబడినట్లు అణగిపోతూ మరి అక్కడ నిలబడలేక కాలు కడిపాడు నారాయణరావు.

‘రెండో పావురం ఏమయింది? ఆ రెండో పావురం ఆపడా? మగదా? అన్న ఒకటే అలోచనతో ఆంధోళనలో తల దిమ్మెక్కిపోయి పడక మర్రిలో కూలబడ్డాడు నారాయణరావు ముంచుకు వస్తున్న నిద్ర ఏమెవోయిందో పాడి కన్నులు పడ్డాయి! మరిచిపోగలగుతామన్న భావం మధ్య మధ్య కలిగి బలవంతంగా కళ్ళు మూసున్నా నిద్ర రావడం లేదు. పరంపరగా గుడిమీద పడుతున్న గునపాల ద్వని నారాయణరావు గుండెలో ఖంగ్ ఖంగ్ మంటోంది!

“ఆ పావురం గూటిలోనే వుండేమా! కొంప దీసి గునపం పోటు పావురం గుండెలో పడెదాదా? పడితే.....ఇన్.....పచ్చని ప్రాయం. మెత్తని మేను.....చితికి చితికి...అబ్బ! పసి నెత్తురు...”

ఊహించలేకపోయేడు నారాయణరావు కళ్ళు తిరిగియే. వసునం వచ్చినంత పనియింది. గభోల్ని మర్రిలోంచి లేచేడు. గడంతా కాలుగాలిని పిల్చి కత్తియదిగుతూ ఉన్నట్టుండి కిటికీదగ్గరకు వెళ్ళి బెటికి చూశాడు. ఓమూల గోపురంకూలగొల్లబడింది. కోటరం వున్నవయపుగాక ఆవలివైపు ప్రస్తుతం కూలగొడు తున్నారు. ఇప్పట్లో ఛర్చలేదు. కాని కాస్తేపటి కయినా తప్పదుగా ఆకళ్యాణం!...పిలిచి వాళ్ళకి మళ్ళీ పాచ్చరిస్తే మంచిది—అనిపించి నారాయణరావు కిటికీదగ్గర్నుంచి వీధి గుమ్మంలోకి వచ్చి తలుపు తెరిచాడు.

మెక్లెక్కుతూ కరణంగారు కనిపించారు. ‘నారాయణరావుగారూ!’ అవ్యాయంగా కంఠం ఆహ్వానించింది. ‘రండి,’ అన్నాడు నారాయణరావు. అరుగుమీదికి వచ్చి భీమశంకరం నెనక్కి తిరిగి ‘నానుస్తూ చేయకండోయ్ పని. తొందరగా కాని వ్వండి.’ అని మళ్ళీ నారాయణరావువయపు తిరిగాడు.

భీమశంకరం ప్రవేశంతో నారాయణరావు లోపలికి దారితీశాడు. వీధి చాచిదిలోనే ఇద్దరూ కూర్చున్నారు.

‘అలా వున్నా కేవండీ?’ మతలప్రశ్న వేశాడు భీమశంకరం.

‘అబ్బే. ఎలా వున్నాను? బాగానే వున్నా నన్న భావాన్ని ప్రకటించాడు నారాయణరావు.

‘జీవకయినా నారాయణరావుగారూ! ఒక అవధి వుంటుంది మంచిది నుండి!’ అన్నాడు కరణం.

‘జీవకయినా అంటే?’

‘జీవకయినాను.’

‘మీరనే జీవకంటే!—’

‘అబ్బే! నేనుగా అనేది మీ విషయంలో ఎప్పుడూ ఏమీవుండదు. కాని చూడండి వాళ్ళు ముక్కు మొహం తెలినివాళ్ళనికాదు. మనవూరా? మన మంచా? అని.’

‘ఎవరిమాట!’

‘ఆ మొగుడూ వెళ్ళాలే నండి’

‘ఏ మొగుడూ వెళ్ళాలి?’

‘సరే! నివీర తెలివెట్లు అంటారుగాని మీరు ప్రతిక్షణం అక్కడ జాగరం చేయడం లేదుండీ?’

‘ఎవరు ఆ మేల్లెమ్మమాటా?’

‘మరేనండి.’

‘వారు దంపతులు కాక!’

‘నీవెక్కడ? కరణం తెల్లప్రేయ కళ్ళతోను తీస్తూ మొహం విప్పేడు.

‘ప్రణయజేవులు!’

‘ప్రణయజేవులా? కొంప మునిగిపోయే ప్రమాద మన్నట్టుగా పలికాడు కరణం.

‘‘నేను పక్షులంటే మరీ అర్థవంతం!’ నిండుగా నిర్మలంగా అన్నాడు నారాయణరావు.

‘పక్షులా? ఈసారి కళ్ళి ఊడదీసుకుంటూ ఉలిక్కిపడ్డాడు కరణం.

‘ఆరే!’ నిర్ధారణగా నిష్కర్షగా తెల అడిగి చాడు నారాయణరావు.

‘బాగానేవుంది. పనికిరాని పెద్దవి మనం పక్షే అంటాం,’ అంటూ మర్రిలోంచి ఎడటికి లేచిన భీమశంకరం నెనక్కి వాలినాగేడు.

‘మనం అనే మమకారం అన్ని విధాల అతీతుల మమకారే అహంకారం కల మానవులకంటే ఆపక్షులే నయం. నిష్కాపట్యం, స్వచ్ఛత, స్వచ్ఛందత అనే అంశాలు—వాటికి అగమన అయినట్లూ అనుక్షణం ఆచరణలో అచ్చౌతిం చేట్టటూ మానవులకు అర్థం గానట్టి అందనటువంటి పదార్థాలు!’

నారాయణరావు గంభీరంగా అనేసరికి భీమశంకరం ఒక్కసారి ఒదిగిపోయాడు. కాని మరద పాములా బుసకొడుతూ పైకి లేచేడు.

‘క్షుద్రాలయిన పసుపులా పక్షులే మనకి ఆదర్శులంటారు? అన్నాడు కొంచెం తీవ్రం గామాతన ఆత్మీకోడో అన్యాయం జరిగిపోయినట్లూను.

‘నిజానికి తిర్యక్కులకంటే మనం అధికులమే! కాని అవక్షణాలు బాగా అంటువ్యాధుల్లా వ్యాధిం చిపోతున్న మానవలోకంలో అవే నయమని పిస్తాయి!’

‘అలా గాండి? ఆవహేళనాత్మకంగా అడిగాడు భీమశంకరం. అంత ఇంతలో చలిం చే మనస్వికాని నారాయణరావు మంద గంభీరస్వరంతో ప్రారంభించేడు. ‘కరణం గారూ! ఒక సంగతి చెబుతా వినండి. నేనీ భవంతిలో ఏకాంతవాసం మొదలు పెట్టినప్పట్నుంచి చూస్తున్నా. మన శిథిల దేవాలయం జీర్ణోద్ధారణలో రెండు పావురాలు కాపురమంటున్నయ్. వాటికి ఎంత సామరస్యం! ఎన్నో నేర్పిన మనకు మల్లే వాటికి నూత్రపంధాలూ కళ్యాణవేదికలూ లేవు. పైగా పక్షిజాలంలో ఫలనాదే భర్తృపక్షి. ఫలనిదే భార్యపక్షి అన విదక్షణ ఉందని ఎలా చెప్పగలం? ఎక్కణ్ణుంచో వస్తాయి! మరెక్కణ్ణో ఆగతయ్. అంతకు ముందా ఆడ పావురం వివాహేతేమీ అని మగపావురానికి కాని— ఎవో మగపావురం దక్షిణ నాయకుడవునో కానో అని ఆడపావురానికి గాని ఆలోచనా పాలోచనా? కలుగుకున్నప్పటినుండి హాయిగా మాత్రం అవి జీవిస్తాయి. ఆలాంటి అనుబంధం మనలో ఎక్కడ వుంది? ఎన్నెన్ని అనుమానాలు? అసహవాలు? ఈర్ష్యలూ? ఉద్రేకాలూ ఉన్మాదాలూ? అవి మానవుల్ని ఆవరించుకున్న ఏ ధూతశైత విశాచాలో!—’

నారాయణరావు గడగడ చెప్పుకుపోతుంటే భీమశంకరంపని ఉక్కిరిబిక్కిరయింది, గుడిఇటుకల్ని బైట గునపాలు దోలుస్తున్న తన గుండెల్ని గోలుస్తున్నట్లయింది భీమశంకరానికిని!

‘నారాయణరావు గారూ!’ అని మధ్యలో జోకుగాజోకున్న బండికి ప్రేమ వేశాడు.

‘మీవి పాశ్చాత్య భా: భీమశంకరమే’ అన్నాడు.

‘అయితే?’

‘పారతంత్ర్యం పోయినా షరకీయమైన నాగరికతా వాసనా మీకు పోలేదు. ఆ సంస్కారాని, మాకు అంటగడదామని ఆలోచిస్తున్నట్లన్నారూ!’

‘ఆ స్థాయి లేవి ఈ కుగ్రామంలో మాతన సంస్కారం తీసుకురావడం సులభస్యాం కాదు.’

‘అస్యాం మాడా!’ బెబ్బలి గాండ్రించినంతగా గావుకే పెట్టాడు భీమశంకరం.

నారాయణరావు చిన్నగా నవ్వేడు. చివాల్లు లేచేడు భీమశంకరం. ‘నారాయణరావు గారూ! మున్నబూ వాళ్ళూ మిమ్మల్ని కొరణం గా అపార్థం చేసికొంటున్నారని మీకోడో చెబుదామని వచ్చేను. మీ తత్వం అర్థమయింది. సంతోషం. మరింక నెలవో! అంటూ కాలు సాచేడు.

‘ఆ గండి కరణం గారూ!’ అంటూ నారాయణరావు లేచేడు. అవతల గునపాలు రణరణ ధ్వని చేస్తున్నేవు! భీమశంకరం ఆగేడు.

‘మున్నబే కాదు. మీరూ నన్ను అపార్థమే చేసికొంటున్నార.’

‘నేనా?’

‘కాడా? నారాయణరావు మందహాసం చేస్తూ అన్నాడు. ఆనవుల రాయరువ్వనట్టుగా భీమశంకరాన్ని గాయపరిచింది. నారాయణరావు అలా చిరునవ్వుతో కళ్లు చికిరిస్తున్న కరణంవంక చూస్తూ నేచున్నాడు.

కరణానికి ఒళ్ళునుండింది. ‘ఆ ముండదగ్గరికి వెళుతున్నాడు నారాయణరావు అని అంతా అంటే శత్రులేకపోయేను అమాయకుణ్ణి.’ అంటూ అడుగు వేశాడు కరణం.

‘భీమశంకరం గారూ!’ పెద్ద కేక వేశాడు నారాయణరావు. అమాంతం గా అతని నవ్వుమోములో విస్మయరేఖలు విశిఖాయి. క్రుటిలోనే విస్మయ ముద్రల్లో విషాదరేఖలు ముసురుకున్నయ్. విసురుగా కరణం వీధి గుమ్మందాకా వెళ్లి ఆగి నారాయణరావు వంక చూశాడు. అసహ్యం గా తలదివ్వతూ ‘అలాంటి నక్కవినయాలూ శ్రీరంగగీతులూ ఎంతో కాలం సాగవో. జీవకదర్శం కప్పకున్నా అది జీవక కాదు,

సింహం అని తెలిస్తే ఎవ్వరూ ఊరకోరు! నెత్తిన పెట్టుకుని ఊరేగించరు?" అంటూ మెట్టుదిగాడు భీమశంకరం!

“కరణం గారూ! కరణం గారూ!” అంటూ నారాయణరావు పిధి గుమ్మం దాకా వచ్చేడు. “కాని వెనక్కి తలై నా తిప్పకండా అజేపనిగా జోరుగా నెల్లిపోతున్నాడు భీమశంకరం!”

అరచి అరచి నారాయణరావు పెదవులు పిడవ జారిసయ్య. ఆలయందగర తాపీ మేస్త్రీలు ఎత్తిన గున పాలు ఎత్తినట్టే ఆగిపోయి. తెల్లబోయి దూస్తున్నారట. నారాయణరావు దృష్టి ఆటూ ప్రసరించింది!

“అరే!”

నారాయణరావు గుండె ఆగిపోయింది. గుడిగోపురం పూర్తిగా కూలగొట్టేళాట! నిలబడ్డట్టే నిట్టి ప్రతిమైపోయి నిర్మి మేష నేత్రాలను నిబిడాంధకారమైపోయినట్టున్న నింగిలోకి నిమగ్నం చేశాడు నారాయణరావు!

గోడగడియారం నాలుగు గంటలు కొట్టింది. డ్రాయరుమీద తల ఆన్చుకొని కుర్చీలో కునుకుపాటు పడుతున్న నారాయణరావు చెవుల్లో ప్రతిధ్వనించాయ్. హృదయాంతరాళంలోనూ అజేపనిగా ప్రతిధ్వనలు కూలాలై మెదులుతూనే వున్నయ్యే.

మెలకువా నిద్రా విలితమై కునుకునచ్చి కళ్ళు మూస్తూ, గుండెలో ములుకులా తిగిలి కళ్ళు తెరుస్తూవున్న నారాయణరావు ఆ విలయ ప్రతిధ్వనాలకు చలించడంలేదు. కన్ను మూతపడు తున్నప్పుడు సర్వాస్థి మరిచిపోగలగడం కనుకెప్పులు కదులుతున్నప్పుడు డ్రాయరుమీద దృష్టి ప్రసరించ గలగడం మాత్రం జరుగుతోంది.

అతని కనుకెప్పుల కదలికల్లానే ఆ డ్రాయరు మీది డెయిరీపుటలు మందమందంగా గాలికి ఎగురుతున్నై. తెల్లటి ప్రతిమిడి నల్లటి అక్షరాలు మిలమిల లాడుతున్నయ్యే. ఒక పుటలో—

“నా జీవితం రాజకీయరంగంతో ప్రారంభమయింది. పాతికేళ్ళవరకూ గాంధీగారి శింఖారవాలకు ప్రతులు గలుపుతూ...”

రెండుమూడు పుటలు రెపరెపలాడిసయ్య.

“ఇరవైఆరో ఏట... పెన్సిల్ బలవంతంవూడ వివాహమైంది. అంటే ఈనాటితో కృత్రిమ సమాజంలో నా జీవితయాత్ర ప్రారంభం... సంఘమనే మురికిగుంటలో కన్యాణుమనే కాగితం పడవ కట్టుకుని చంటిపిల్లవాడిలా వానాలాట మొదలు పెటానన్న మాట!”

మరికొన్ని పుటలు వెనక్కి మడతలుపడ్డాయ్.

“జోడు గుర్రాల బండి ఈ సంసారం. ఒక గుర్రం ముందు నడక. మరొకటి వెనక నడక. దారి అంతికంటే గతుకులుబుకు, సాఫీగా బండి ఎలా సాగుతుంది? అయితే కర్తవ్యం?—మెనకులో ఆలోచన అంకురించింది!”

పది పదిహేను పుట లొక్కసారిగా పరవళ్ళు

‘పుట్టింటికి వెళ్ళింది నూ ఆవివ. ఆనాడో మరొకడో వస్తుందని ఎదురుదూస్తున్నా. వచ్చింది: మా ఆవివ కాదు. విదాకుల పత్రం..... ఆపదానికింత బరితెగించినతనమా? ఆవేశానికి ముగు ఆహుతి అయ్యేను. క్రమంగా ఆలోచించాను. ఏమేమి సిద్ధాంతాలు విశ్వసించాను? స్త్రీకి స్వాతంత్ర్యావృత్తి సిద్ధించకూడదనా ఇప్పటి నా స్వార్థం?

మంచినే చేసింది నూ ఆవివ అనిపించింది... ఆసుకూల్వంలేని దాంపత్యంతో హృదయదౌర్బల్యం ముదిరిన అర్బుకులెవకో అణగివుంటారు. ధైర్యవంతులు దైన్యాన్ని తీర్చిపూసాడంగా స్వీకరించరు!... అలా వాటితో నా కాగితంపడవ మురికిగుంటలోని కుళ్ళు నీటిలో నానిపోవడం మొదలయింది!”

అయిదారు పుటలు అధిగమించాయి.

“డెరీ అనేది సామాన్యవిషయం కాదు. తెలివైనవారు సంవత్సరానికో పుస్తకాన్ని డెరీగా చేయరు. అలా చేస్తే పాఠసంవత్సరాల పుస్తకాలు పెంటలమిడికి పోయినా వారికి అభ్యంతరం లేదన్నమాట. కాని నాకు ఒక గ్రంథాన్ని జీవితగ్రంథం చేసుకోవాలని సంకల్పం...”

మరికొన్ని పుటలు గాలికి టపటప కొట్టుకుంటూ ఒక నిమిషానికి ఆగాయి!

“అమాత్రయ విమల అమృతో నెల్లాలనే తీర్పు. నాకెందుకో విమలంటే ఎక్కడలేని ప్రేమ. పిల్లని వదిలి పెట్టలేక నాతో వుండమన్నా. ఎనిమిదేళ్ళకురది విమనగలదు? అద్భుతవశాత్తూ తల్లి అభ్యంతర

పెట్టలేదు. అంచేత అమ్మాయి నాదగ్గరేవుంది. ఈవా శ్రీతితో అమ్మాయి ఒక నూతన తరగతికి వెళుతుంది పాఠశాలలో!”

గబగబా పాతికముప్పై పుటలు గాలికి గిరున తిరిగిపోయినయ్యే.

“అమ్మాయికి పెళ్ళిచేశాను. అభ్యుదయ పథం లోనే అయిందా వివాహం. వరుడు ఆస్తివరుడు కాదు విద్యావంతుడు! మా అమ్మాయికి ఆ సంబంధం చక్కగా నచ్చింది. యథాశక్తిగా అందంగా ఆనందంతో జరిపించాను వెళ్ళి. ఆ సందర్భంలో ఎంతచెడ్డా కన్నతల్లి అని కబురంపించా. వినుగులూంటి వారే. వారత్నం పుట్టింటిలోనే పుండిపోయిందట! అప్పటికి వారం క్రితమే కాలం చేసిందని ఆ వారే! అభాగ్య మత్తుమూర్తి! కన్న సంతానంయొక్క కళ్యాణముదయిలికి కాకుండా పోయింది! అనుకున్నా. కంటతడి మిగిలింది.”

మళ్ళీ పదిపదిహేను పుటలు తిరిగాయ్!

“ఇంతకంటే దుర్గినం నా కుండదు. పదిట్లో పచ్చనితోరణం ఇంకా వాడనేలేదు. మా అమ్మాయి—దనిపోయింది—మురికిగుంటలో నా కౌగిలం పడవ పూర్తిగా మునిగిపోయింది—”

తర్వాత పుటంతా తిడిసినట్లు ఆనవాలుగా అలకుల్లో పోయిన కొన్ని అక్షరాలు! ఆఖర్ని స్పష్ట స్పష్టంగా “ఎందుకు నా శేషజీవితం?” అన్న ప్రశ్న అతికష్టమైన ఒకటి రెండు పుటలు కుర్చీలో కునుకుతున్న నారాయణరావుని చూచి జూలిగా కదిలాలు!

“అమ్మాయి లేని ఆ యింట్లో తుణం వుండటం దుస్సాధ్యం. లేనట్లైన గుమ్మం తెరలూ, పువ్వులతో చక్కగా డిద్దితీర్చిన శేబీల్ కాటూ, గొడవీరు వాలో అమ్మాయి పుస్తకాలూ అద్దాల వీరువాలో అమ్మాయి బట్టలూ ప్రతిక్షణం నన్ను నూడులతో పొడుకున్నయ్యే. ఆఖరికి అమ్మాయి లేని ఇల్లు అంధ కారబంధురమైన గుహలా అయి తుణం ఇంట్లో వుండ లేనంతెక్కితీ విచ్చేను. ఎక్కడకు వెళితే మనశ్శాంతి?”

నారాయణరావు కళ్ళు తెరిచాడు. చాలావరకు నిద్రాబద్ధకం వదిలినట్టే వుంది. ద్రావరుమీద ఎదురుగా డైయిలీలో “ఎక్కడికి వెళితే మనశ్శాంతి?” అన్న అక్షరాలు అతని కళ్ళలో మెదిలాయి. అక్షరాలు మెదులూనే ఆహంతం అతని కన్నులు భూత ద్వారాలు అయినయ్యే.

నాడూ నేడూ అదే ప్రశ్న, విషదంష్ట్రావలయ వికటాట్టహాసం! ఆపాదమ స్తక కంపనమూ కంపరమూ కలిగింది నారాయణరావుకి. అలానే డైరీజెండు పుట

త్రిప్పదామని చేయి సాచబోయేడు. తిమ్మరెక్కె కొంకరబోయినట్టు చేయి అసాధ్యనంలో వుండటాన్ని గమనించాడు. ఒక్క కుదుపు కుదుసి అటూ ఇటూ విడిసి చేతిని స్వాధీనంచెసుకోబోయేడు. ఇంతలోనే బయట “నారాయణరావు గారూ!” అని కేక. ఆ ప్రయత్నం మాని నారాయణరావు అనుగు కదిసి తలుపు బారుగా తెరిచాడు. ఒక్కసారి ఉద్వృతంగా గదిలోకి వచ్చిన గాలికి ద్రావరుమీద డైయిలీ బటట కొట్టకొసాగింది యజమాని గుండెకు సానుభూతిగా.

“ఈ వూరు వచ్చాను. ఇలా అవుతోంది!” అనుకోకండా పైకి అంటూ నారాయణరావు వీడితలుపు తీశాడు.

గుమ్మంలో మున్నబు!

మున్నబుకి నారాయణరావు అన్నది వినబడింది. కాని ఆర్థంకాలేదు. నారాయణరావుకి ఆ మాటలు తిన పెదాలు ఎందుకు ఉచ్చరించాయో అన్నది అజ్ఞాతమైన అంతేత్తేత్రనాబలవదావిష్కరణమే!

‘రాత్రి మీరుపడిన శ్రమకి ఫలితంగా ఆ మేస్తారికి ప్రాణం లేచి వచ్చిందంటే! హాయిగా వున్నదట. అంతా నూయగావుండే రోగముని ఆత్మర్యపడుతున్నారు. అదింతా మీదలవ అని వాళ్ళకేం తెలుసు?—! అంటూ మున్నబు ఏమేమో చెప్పక పోతూ లోపల ప్రవేశించి కుర్చీమీద ఆసీనుడయ్యాడు.

“ఆ మేస్తారికి ప్రాణం లేచివచ్చిందంటే!” అన్న మాట నారాయణరావుహృదయంలో గాఢంగా హత్తుకుపోయింది. అన్యవిషయాన్ని గ్రహించే స్థితిలో లేకండా ఆనందం ఒక్కసారి ఉప్పొంగి ఉప్పైన అయి ఉజ్జృంభించింది నారాయణరావుహృదయం. కమిలిపోయిన అతని ముఖంలో కళాకాంతులు మొనలు నిలిపాయి! జీవరేఖలు నవలతోడిగాయ్!

‘మేస్తారికి నయమయిందా వ్యాధి? ఆనందాన్ని ఆత్మర్యాన్ని అవ్వజేలా నారాయణరావు అడిగాడు.

‘ఆ.. వ్యాధి!’ అన్నాడు మున్నబు. ఆమాటలోనూ ఆ ఉచ్చారణలోనూ అర్థాంతరం, భిన్నధ్వనీ ఉన్నట్టు కనీసం శంకయనా కలగలేదు నారాయణరావుకి.

“తిగిపోయిందా?” అన్నాడు ఉత్సాహాన్ని కల్పితో తబ్బిబ్బు అవుతూ మళ్ళీ.

అదే వైఖరిలోతల ఆడించాడు మున్నబు.

“ఒక్కసారి వెళ్ళి చూచిరావాలి!”

ఆత్రుతా ఆదుర్దా పెనవేసుకుని అటు ఇటు అడుగులు వేయసాగాడు నారాయణరావు.

“నారాయణరావుగారూ!”

కొత్తగా వినిపించింది మున్నబు పిలుపు. అటూ ఇటూ ఆనందనందలితుడు అవుతున్న నారాయణ రావు యథాతథంగా ఆగి పరిశీలనగా మున్నబు మొహం లోకి చూశాడు. అల్లల్లాడుతున్న మున్నబుకన్నులు చూస్తే రెక్కలాడిస్తున్న గబ్బిలాలు నారాయణరావు దృశ్యపథంలో కదిలాయి!

“మున్నబుగారూ!” కృతీభూతశయ్య కంఠంతో సంబోధించాడు.

“మీగురించి గ్రామంలో కలవరం ఎక్కువగా వుంది.”

“నా గురించా?”

తెల్లబోయి నారాయణరావు తేలకన్నులు వేశాడు.

“అవును. మీగురించే. ఇందాక రెండుగంటలకి కరణంగారు నేను అలా మేస్తూంటికి వెళ్ళాం ఎలా వుందో పాపం చూచామని...”

నారాయణరావు కళ్ళే బరం ఆలకిస్తోంది. మున్నబు రెప్పవచ్చిని చూపుతో నెప్పకుపోతున్నాడు.

“పదిగంటలకే మేస్తూంటికి తెలివి వచ్చిందట. మేం వెళ్లేసరికి మామూలుగా వున్నాడు. అంతలో డాక్టరు వచ్చాడు. ఆయన పని ఆయన చూచుకొని “ఆ మహానుభావుడు ఆడకోబట్టి పెద్ద ఖరీదయిన ఇంజనీర్ల ఇచ్చిపాకేశా. ఇక నీకేం భయమక్కర్లేదు. రెండురోజుల్లో తేచితిరుగుతావ్.” అన్నాడు. “ఏ మహానుభావుణి?” వింతగా చూశాడు మేస్తూరు.

నారాయణరావుగారూ! మీకా మేస్తూరు ఏమయితే ఏంకావాలి? మంచికి పోయి తలదూస్తారు. కరణంగారు కాస్తా కలహాన్ని రాజేసేడు. “ఇంకే మహానుభావుడు. మీ ఆవిడని ప్రతిరోజూ పదిగంటకు చూస్తూ మురిసిపోయే ఆ ముసలి పిమ్మన! నారాయణ రావు నారాయణరావు!” అన్నాడు కరణం. ఆ పుల్ల

విరుగుడిమాటలకి మిడిగుడ్లు తేలవేశాడు మేస్తూరు. డాక్టరు తలవంచుకుని దారితీశాడు. మగ్గు స్నేహ మంటలో పడ్డ మిడితలా మాడిపోయేను. ఇంకేవుంది. తిడిసిన పుల్లలయినా అగ్గి రాజీందంటే ఆసుకుందా మహాశయా!” అన్నాడు మున్నబు.

నారాయణరావులో సగం చైతన్యం తిప్పింది. “ఇకనుంచయినా మీ రటు వెళ్ళకండి. ఆ కంజాని కేం? నియోగిపిండం నియోగిపిండమే!” అంటూ మున్నబు లేచాడు. రాలిబొమ్మలా కనిపించాడు నారాయణరావు.

“వస్తాను వెలవండి.” మున్నబు మెల్లగా కదిలాడు.

నారాయణరావు గాజుకళ్లు చూస్తున్నాయి.

మున్నబు మెట్లు దిగుతున్నాడు. పిలుద్దామని పించింది నారాయణరావుకి పొడిగొంతుక విడివడి లేదు. కదిలిక కలిగిన కొయ్యలా అరుగుమిడికి వచ్చేడు నారాయణరావు. మున్నబు నడక గుడి వయపు సాగుతుండటం మనకగా కనబడుతోంది. అటే నారాయణరావు ని చేతలైన సేత్రాలు నిర్జీవంగా చూడసాగాయి!

నేలమీద కూలిపడిన గుడిగోపురం ఇటికల దొంతరమీద మున్నబు కాలు కదం తొక్కడం కనిపించింది. ఆపక్కనే—

నారాయణరావు కళ్లు విప్పారినాయి. గుండెల్లో ముక్కు గుచ్చుకున్నయి.

ఆ పక్కనే—ఇటికడిమృత ఇరుకున టపటప రెక్కలు కొట్టుకుంటున్నది—మగ పావురమే!

నారాయణరావు నరనార విద్యుద్వాతం కలిగింది! మరీ స్థాణువైపోతూ ‘కూన్య దృక్కులతో చూస్తున్నాడు.

మున్నబు పావురాన్ని బైటికి లాగేడు. గాలిలోకి తడిలేడు.

నారాయణరావు చూశాడు.

“అరే! ఎగరలేక కొండ పడిపోయిందే!”—

ముందుకు వంగబోయిన నారాయణరావు మూలి నిలవకొంటూ చూశాడు.

“పాపం! రెక్కలికి డెబ్బ తగిలింది. అదిగో స్పష్టంగా గాయం నెత్తురు ముద్దుకట్టి కనిపిస్తోంది.

‘మున్నులు గారూ!’ ఎల్లాగో నారాయణరావు గొంతుకముడి విడివడింది. మున్నులు తలదిప్పిచూశాడు.

అడుగు వేయబోయి నారాయణరావు ముందుకి తూకరిల్లాడు!

మొదట నవ్వు తర్వాత ఒక వికార కవచిక మున్నులు కళ్ళల్లో ప్రతిఫలించినయ్యే.

కాళ్ళకు అడ్డుపడిన గుడిగాలిని తప్పించు కొంటూ నారాయణరావు అడుగులు ఎల్లాగల్లాగో ముందుకు పడుతున్నయ్యే. కళ్ళు బయర్లు గ్రమ్ముతున్నయ్యే. చీకటి బావురుముంది.

10

కొన్ని రోజులు గడిచినయ్యే.

పునర్నిర్మాణ దిరోలో ఆలయం పులకరించింది. కొత్త గున్నం కమ్మదనంతో కూడిన ఘాటును వెలి గ్రుక్కతోంది. చతురస్రాకృతివర్ణంతం నల్ల సిమెంట్ పూత పెట్టబడింది. కొత్త గోపురం రేఖా మూత్రమైన ఆకృతి దాల్చింది.

నడంచావిడిలో గుమ్మానికి ఎదురుగా నారాయణ రావు కూర్చున్నాడు. నూతన శోభలు చిందుతున్న గుడి కమ్మలను మిరుమిట్లు గొల్పుతోంది. కాని ఆ కమ్మల అంతఃకోణాలలో మసకవడమే! అది కుర్చీ చేతిమీదున్న పావులంమీద దృష్టి పడినప్పు డల్లా బాగా బహిర్గత మవుతోంది. బాగతోనే నారాయణరావు మనస్సు పక్కనున్న పావురాయిని ఓదారుస్తోంది.

అనునయంగా నారాయణరావు పట్టుకుమ్మల వంటి రెక్కలని దున్నుతూ పావురం కళ్ళలోకి చూశాడు. మెడికింద గాయం కనపడింది. నారాయణరావు బాధ భావనగా మారసాగింది.

‘పాడులోకం!’

గుహంతరంలోని కాయచీకటిలా నారాయణ రావు గుండెలో మూలుగు నలుమూలలా ఎగబాకింది. కాస్తేసటికి ‘కాదు. లోకాన్నెందుకనాలి?’ అన్న అభిప్రాయం కలిగింది. గుహాభ్యంతర తిమి రాంపకాంతంలోకి ఉడుకొంతులు ప్రసరించినట్లే మెదడు మెరిసి నారాయణరావు తెలివి విరిసింది. ‘కానీ నాటి లోకం అపార్థం చేసుకోదు. ఒకళ్ళకి అకారణంగా అన్యాయమూ తలపెట్టదు. విషయాన్ని అర్థం చేసికొనేంత విపులజ్ఞానం వ్యక్తిగతంగా లేక

ఈ దురవస్థ. మానవునికి విజ్ఞాన వికాసం లేకపోవడం ఆ మానవుని స్వయంకృత పరాధమూ కాదు. పూర్వ జన్మ దుష్కృతమూ కాదు. కాలవైపరీత్యమో! కాల నియంతృత్వమో! అనుకోవాలి. ఏమయితే నేం? అనుకుంటూ నారాయణరావు తలదిప్పడంలో బలమిద డైరీ కనిపించింది. ఒక్కసారి గుండె గతుక్కుమని కూడా నిబ్బరం వహించి నారాయణ రావు చేతిలో జాలిగా దీసిన గావున్న పావురాన్ని చూశాడు.

‘తొటి పావురం లేదని ఎంతగా విలసిస్తున్నాడో! ఈ ముగజీవాల వేదన బాధా ఎవరికి పడతాయి. ఒక వేళ సామధూతిగలవారంటే మాత్రం ఏం చేయగలరు? దీని బాధ నాకు తెలుసు. అందరికీ తెలుసు. తొటిపావురం లేదనే ఇంత దీనతా విచారాధీనతాను. అయితే నేం ఎలా ఆడపావురం దొరుకుతుంది? ఎక్కడికి పోయిందో! ఏ చెట్టో పుట్టో శరణ్యంగా అడెంత ఆవేదన పడుతుందో! దానికిమాత్రం ఈ మగపావురాని కున్నంత వియోగదుఃఖం వుండదా? విడాకు లిచ్చింది. గనుక నా వినిర్భయంగా స్వేచ్ఛా సంచారం చేయడానికి! నిజమే, రెంటికి అన్యోన్యత వుంది. పరస్పరం సమాగమన ప్రయత్నంతో క్షేణాన్నే అనుభవిస్తున్నయ్యే. ఎలా వాటికి సంధానం? వివిధంగా మగ్గవర్తి వాటిని ఓవోటికి చేర్చగలను? అయితే అవి అలా వియ్య క్షణీవులు కావలసిందేనా?

ప్రేమజీవుల్లా—పాపం, అడివిలో మహా కీ కారణ్యంలో ఎక్కడో ఆడపావురాయి మత్తేనే, ఈ కుగ్రామంలో ఊరిచివర పూరిగుడిలో హరిజన వాడలో ఇరవైయేళ్ళ పంతులమ్మకూడా ఎంతగా అవస్థపడుతుందో? ఎంతగా భర్తృతిరస్కారాన్ని భరించలేక బాగపడుతోందో? ఏవిధంగా ఆ అమ్మాయికి ఓదారు? మనశ్శాంతి?

అసలంత ఇబ్బంది కలిగిందో లేదో! ఆ మేస్తూరు అంతలోనే అపార్థం చేసుకొంటాడా? చేసుకోకపోతే అంతా ధన్యులే. చేసుకుంటే ఏమిటి గతి? మొన్నా అటుమొన్నా స్వస్థత చేహారక ఊరుకోవచ్చు. ఇవాళో లేనా పూర్తిస్వాస్థ్యం చేహారుతుంది. శంకితమృదయును! ఏమి అఘాయిత్యానికి ఒడగట్టు తాడో! కొండదీసి ఆటిల్లని అన్యాయంగా పామ్మ నడు గదా?—కొంతవరకూ భయమో భక్తి వుంటాని కై నా ఆనూచానంగా వచ్చే అచారాల అడుగుజాడల్లో మంత్రోక్తంగా వివాహమైనా కాలేదు—! అయి

సంతోషా అదొక స్థిరత్వపాదనం అని కాదు! ఏమిటో—

గాలిలోని జ్వాలికలవి! స్వచ్ఛావిహాయం లోని ప్రేమపక్షులు వారు!—

ఉహ సాగే కొలది నారాయణరావుకి భయాం దోళనలు ద్విగుణీకృతాలయి బాధావిలమైన మన స్సుత్రో మధనపడిపోతున్నాడు.

ఉన్నటుండి చేతిలోని మగపావురం కీలకీల మంది. ఏమిటా అని నారాయణరావు పావురంవంక చూశాడు. పావురం ముక్కు పైకికిందికి ఆడిస్తూ ఏదో చెబుతున్నట్లు కనిపించింది?

ఏమిటా మూగభాషకి భావ్యం?

“ఓహో!—” జ్ఞాపకం వచ్చింది నారాయణ రావుకి!

“హరి!” విస్మయ ప్రకటన తేలికంగానే జరిగిపోయింది.

“పక్షి అయితేమటుకు ఎంత వివేకం! మానవునిలోకంటే గొప్పగా జ్ఞానం వుంది. చీ! నిజంగా సృష్టిలో ప్రాణులన్నీ స్వతస్సిద్ధంగా సృష్టి యమైన వివేక విజ్ఞానాలు కలవే కాబోలు!—

నాలుగు రోజులొచ్చి సరిగ్గా ఇదేసమయానికి గాయానికి కట్టు మార్పి కొత్తిగా మందు వేస్తున్నాను. పరధ్యానంలో పడి ఈ పూట మరిచిపోలే ఇదే ముక్కుతో మూగభాషతో జ్ఞాపకం చేసింది. మానవు డైన రోగికి కూడా తన ఆరోగ్యంమీద ఇంతగా ఆసక్తి వుండజేమో! ఎంత తెలివిగా నా ముండమరు పుకి మందు వేసింది! బలే!—”

ఎక్కడలేని సంతోషమూ కలిగింది నారాయణ రావుకి. అంతవరకు తలపోసిన ఆలోచనలు ఏ గాలిలో కలిసిపోయాయో! అనుకోన్న విషాద విచిత్రేభుట్టాలు ఏ తెరచాటునకు పోయి కోటాలు కడుకున్నాయో!—ఉత్సాహం గా ఉప్పుంగిపోతూ పావు రాన్ని అరచేతుల్లో వుంచుకొని ఆహ్వాయంగా లేచేడు.

పసిబిడ్డను బాలంతరాలు నీళ్లు పోయడానికి తీసుకు వెళ్ళినట్టుగా ఆరచేతుల్లో స్పర్శాపహంగా పట్టుకొని నారాయణరావు వాకిట్లోని బావిదగ్గరకు వెళ్ళేడు.

ఎక్కడ కొనగారు పచ్చిగాయానికి సుమృతం టుందో! పావురం లేత హృదయం ఎక్కడ నొచ్చు

కుంటుందో అని నారాయణరావు బాధ. నివాసికి పావురం గాయం చాలావరకు మాసింది. కాని నారాయణరావుకి అంత ఆహ్వాయత!

బహు భద్రంగా కట్టు విచ్చేడు. మెలమెలగా ఒక చుక్క చొప్పున నీటిబిందువులు జారవిడుస్తూ గాయాన్ని మృత్యున చేశాడు. తన చేయి ఆ గాయాన్ని తాకితే చాలు పావురం ఎంత విలవిలలాడిపోతుందో అనే భయం. తీరా పొరబాటున తగిలే తన ప్రాణాన్ని ఎవరో లాగుతున్నట్టూ హృదయాన్ని రంపంతో కోస్తున్నట్టూ బాధపడుతూ నారాయణ రావు అతిజాగ్రత్తగా రెక్కల గూడుతూ మెసకూ నడిమి భాగానవున్న గాయాన్ని కడిగాడు.

పురిటి పాపను స్నానంచేయించి తల్లి వివిధంగా పట్టుపాత్రిశ్యుల్లో వేసికొని లోపలికి తీసుకువెళుతుందో అంత సుమారుగానూ ఆహ్వా యంగానూ పావురాన్ని అరచేతుల్లో వేసికొని మెలగనడుస్తూ ఎట్లాగో వసారా గదిలోకి వచ్చేడు. అతికోమలంగా పావురాన్ని పీటమీద ఉంచేడు. అలసరలోంచి మందునీసా డాక్టరీచ్చిన మెత్తిని దూదీ తీశాడు. వేయకళ్లతో మాన్తూ కట్టుకట్టడానికి ఉపక్రమించాడు నారాయణరావు.

అంతలో నవం చాచిలోకి వరో వచ్చిన ఆలికిడి విస్మయంగా వినిపించింది ‘ఎవరు?’ అందా మని తల యెత్తాడు. కాని అసలేదు. తీరా పలక రించిందాకా వుంటే ఫూనా అంటారు. కరణమో మున్నబో అయితే గమ్మన నెళ్ళాలి లేకపోతే ఆల స్వాన్ని అనేక విధాలుగా ఊహించి ఏమైనా ఆప నింపిలు వేయగలరు. వేసినంతలో తనకేం పోదుగాని ఎవరైనా నష్టపడవలసినస్తే తనకి కొదా ఆ కష్టం. షిష్టడా అమ్మాయి ఎలాంటి అవస్థలో వుందో! అది గాక వచ్చినవారికోసం లొందరపడి నెలితే ఇక్కడ చికిత్స అసంపూర్తిగా ఆగిపోతుంది. ఈ పావురం ఎంత బాధపడుతుందో!—అనుకోని నారాయణరావు లేచి వెళ్ళడానికి అంటే పావురానికి చికిత్సనూని వెళ్ళడానికి మననాపవక పావురాన్ని మాన్తూ ‘సరే వచ్చినవాళ్ళు ఎలాగూ వుంటారు. ఏ బలమీదో కుర్చీమీదో కూర్చోగలరు. లేదా ఈలో గా పిలువ చే పిలుస్తారు. అప్పుడా కంఠాన్నిబట్టి ఆలోచించ వచ్చు.” అని కూడా స్వగతించుకొని నారాయణ రావు పావురానికి కట్టుకట్టడంలో నిమగ్నడమేడు!

ఆ చిన్ని గాయానికి—ఇంతాజేసి ఒక పక్షి గాయానికి—కట్టుకట్టడానికి నారాయణరావుకి అర గంట సుమారు పట్టింది. మందునీసాలు అలసరలో

పదిలపరిచి మరీ ఆస్వాదముగా పావురాన్ని అరచే తుక్కు వుంచుకొని నడం చూపిస్తానోకి వచ్చేసు నారాయణరావు.

ఎవ్వరూ లేరక్కడ. వళ్లు మెకలించుకు మరీ చూశాడు నారాయణరావు. ఎవరూ లేనిది ఎంతగా జూస్తే మాత్రం ఎలా కనిపించగలగ?

“ఎవరో వచ్చేవుండాలి. స్వప్నం! అనుకుంటూ అలికిడి చినిపించింది. వచ్చేమార్గం ఎందుకు వెళ్ళిపోయినట్లు? అసలేందుకు వచ్చినట్లు? వచ్చిన పనులు పరిష్కారం కానిదే కనిపించి వచ్చినా కనిపించినట్లు? అసలేందుకు వచ్చినట్లు? అలాంటి అలికిడి తిరిగి వినిపించలేదు! అంచేత రాలేదునోవచ్చు? ఒకవేళ ఆ రెండోసారి అలికిడి తన కార్యనిర్వహణలో వినిపించలేదు! అలాగనున్నా వచ్చిన ఆ వ్యక్తి అప్పుడే ఎందుకు వెళ్ళిపోవాలి? అసలు ఇంతటి ఆ వచ్చిందేమిటి? కరణమా? మున్నబా? కాక ముగ్ధురనానా? ముగ్ధురనానా అయితే ఎవరైతేంటి? తిరువ వచ్చేవారిలో ఒకరే అయివుండాలి. అంటే తిరువరాని వ్యక్తిగాని అసలు రాని వ్యక్తిగాని రుక్మావతిని వుందా? ఎప్పుడూ రాని వారు ఎందుకు వస్తారు? వస్తేమాత్రం ఏం ఉద్దేశం జరిగిందని వెళ్ళిపోవాలి? ఏం? ఎందుకు వెళ్ళిపోవాలి? ఆయన లేదుకాబోలు మళ్ళీ రావచ్చు అని వెళ్ళిపోవడానికి సావకాశం వుంది. వినిపించి ఇదంతా. ఎవరో ఇంతటి వచ్చింది. ఇదంతా అనవసరమైన తిక్కవితక్కమా?”

పరిపరిచిగా ఊహలు సాగిన నారాయణరావు దృష్టి మగపాపురంవీధుగా బల్లవీదికి ప్రసరించింది!

“అరే! ఆశ్చర్యం ప్రకటితమయింది. అనుకుంటున్న పడింది.

“బల్లవీది డైరీ అలావుండే! ఎవరో పుటలు అటూ ఇటూ తిప్పివేట్లు వుండే!”

విస్తృతపడుతూ నారాయణరావు బల్లదగ్గరకు వెళ్ళి తెలుపబడిన పుటలోకి లొంగిపోతాడు.

“నిజంగా నాకు మదశ్శాంతి లభించింది. అచ్చంగా ఆమె నా మాతూరే! అప్పుడప్పుడు మా

అమ్మాయి చనిపోలేదని, నన్ను మోసంచేసి నాకంటే ముందో వెనుకో చాటుగా ఈ పుస్తకం వచ్చేసిందేమో అని అనిపిస్తుంటుంది నాకు. అలా అమ్మాయి తిట్లు పడగానే ఆ నేక పర్యావరణం తిట్లుబుద్ధుడను.

సరిగా ప్రతి సాయంకాలం నాలుగు గంటలయ్యాక బడినుంచి వస్తున్న ఆమెను చూస్తుంటే నాకళ్ళకి మా అమ్మాయి సాక్షాత్కారమే! మనస్సుకు ఆనందమవుతుంది నాకు. ఆమె బడిలో మేస్టరో! హరిజనవాడలో కాపురముంటున్న గృహిణిమో! ఎవరయితేనేం నాకుమాత్రం అది అనవసరం. ఆమె నా దృష్టికి మా అమ్మయే!

అదే మయ్య. అలాంటి రూపుకేఖలే! సరిగా అలాంటి సరిగందు చీరో వాయిలుచీరోగాని, వెడాలిటి పువ్వుల అద్దకాలతో, ఇప్పటికీ మా అమ్మాయి వెళ్ళినాటి ఘోషం కాత్రికాబెండులో వుంది. నలువైనా అలాగే నవ్వుమొహం పక్కను మేస్తూతో ఆమె కలకల కంఠంతో కిలకల నవ్వుతో గలగల గాజులతో నడిచి వెళుతుంటే మా అమ్మాయి భర్తతో హాయిగా ఆనందిం గా పికారు వెళుతున్నట్టే నా అనుభూతి! అందుకు సాయం గుడికోటరంజాని పావురాల జంట నా ఊహలకి భావాలకి ప్రాతిపదిక! ఇవాళ ఇదంతా ఎందుకు వ్రాస్తున్నానంటే ఒక ఆరేళ్ళబ్యాంకుదానాను అగ్ని పుట్టడమే!

అంత అబద్ధం ఆ దంపతులకి—పంతురుమ్మకి మేస్తూకి కాదు—మా అమ్మాయికి అల్లుడికి ఎప్పుడు కలుగుతాడో అని నాకు ఆవేదన! ఆరాటం! అంత రద్దనం!

అర్ధరహితమే కావచ్చు అనుభవపూర్వకం! ఇది ఎవరైనా చదవడం సంభవమయితే వారు నన్ను విచ్చివాడే అనుకుంటారో! ఏమైనా నిజానిజాలూ మానసిక మధనం అందులోని అంతరాలూ గ్రహిస్తారో మరి!—

ఆఖరివాక్యం చదువుతుంటే ఆనందబాష్పమోదుఖబాష్పమో, ఆధిపతిస్మృతిమో — నారాయణరావు అక్షిద్వయంలోంచి వెలువడి కఠినకవాలం మీదనుంచి జారి చుబుకొగమందు ఒకటై ఆ పుట మీద ‘టప్’ ధ్వని చేసింది. బరువుగా ఒక సుదీర్ఘమైన వేడి నిశ్వాసం నాసాగ్రాల్లోంచి వెలువడి, తేలికయిన తలను తిప్పి ఎందుకో అక్కణ్ణుంచే నారాయణరావు అలయంవంక చూశాడు.

మబ్బుల్లోంచి బయల్పడుతూన్న చంద్రుని బంగారుమట్టులోంచి కొత్తసడి ఆకృతిదాల్చింది!

చంద్రబింబం చుట్టూ పరివేష మండలమల్లే కాంతివల
యాన్ని ధగధగ దృఢతలతో కడుతున్న సరికొత్తలాహ
శిఖరం!

ఆ శిఖరంమీద రెండు పావురాలు వాలి పర
స్పరం కిలకిల స్వనులు చేస్తున్నాయి!

నారాయణరావుకి ఓ మాత్రం దృశ్యం దృగ్గోచర
మయి కుతూహలం గా చూశాడు. “నిజంగా అది పావు
రాల జంటే! ఏ పావురాలో కావు. రోజూ కోట
రంలో కనిపించేవే!—ఏమిటిది? ఎలా వచ్చేయి?
మగపావురం నా చేతిలో నే వుండాలే!”

అంతా వింతగా విచిత్రంగా అనిపించి కళ్లు
మలుముకుంటూ చేతుల్లోకి చూచుకున్నాడు నారా
యణరావు. “అర చేతిలో మామూలుగానే వుంది మగ
పావురం! అయితే ఆ దృశ్యం నా ఊహానా? ఎందు
కిప్పుడిలాంటి మంచి ఊహ కలిగింది! వెనకోసారి
దురూహ కలిగింది! ఇప్పుడీ ఉత్సాహకరమైన ఆనంద
ప్రదమైన ఊహ! అబ్బా! ఊహలు ఎందుకు ఉత్పన్న
మవుతుంటాయో! ఎలా ఉత్పన్నమవుతుంటాయో?”

అనుకొంటూ నారాయణరావు ఒక స్వచ్ఛ
స్వచ్ఛందప్రవృత్తితో ఆలయంవంక మళ్ళీ చూశాడు.
అటు చూస్తునే మగపావురంవంక దృష్టి మళ్ళించాడు.

కిలకిలమంటూ రెక్కలాడించి మగపావురం
కాసా ఎగిరింది!

నిర్ధాంతపోయి చూస్తున్నాడు నారాయణరావు.
ఎగురుతూ ఎగురుతూ ఆ పావురం కొద్దిగా ఎగురు
పట్టిన గోరింకలా సరాసరి కిటికివయపు వెళ్ళి చటు
క్కున చువ్వల్లోంచి బైటికి ఎగిరిపోయింది.

నారాయణరావు దిగ్భ్రాంతి జరుగుతున్న
దంతా ఇంద్రజాలమనిపించి అలా పావురం నిర్గ
మించగానే కిటికిదగ్గరకు తనకు తెలికండానే
నడిచినచ్చేడు, కిటికిలోంచి బైటికి తొంగిచూశాడు.
బైటికి ఎగిరిన పావురం తిన్నగా గుడిమీద వాలి
అంతలోకి రెక్కలాడించి అంతరిక్షంలోకి పల్చిచూచి
ముఖంగా పయనమయింది. అట్టే దృష్టి పోనిచ్చాడు
నారాయణరావు. అప్రయత్నంగా బడినుంచి తచ్చే
బాటవయపు అధోవలోకనం చేశాడు అంతసేపూ
ఆకాశంలోకి చూస్తున్నవాడల్లా.

సన్నమవుతూ చెట్లలో ఇరుక్కుపోయినట్లు
వున్న బాటనెంబడి ఎవరో వెళ్ళడం చూసి ఎవరూ అని
దృష్టిని తీవ్రప్రసారం చేశాడు నారాయణరావు.

“బడికి అభిముఖంగా ఆ వెళుతున్నది ఆ మగ
మేసారే! అదిగో! బడినుంచి ఎదురుగా వస్తున్నది
పంతులమ్మే!”

నారాయణరావు కళ్ళల్లో ఒక్కసారిగా చిమ్మ
చీకట్లు చిందులాడి అంతలోనే వెలుగు వెల్లువ వెల్లుబి
కింది!

బానుదొర జీవిత విశేషములు

వ్యాకరణ రచన

శ్రీ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు

తెలుగు శేషుకొనగోరు పాశ్చాత్యుల కొరకు బానుదొర నిఘంటువులను సిద్ధముచేసెను. వ్యాకరణము రచించెను. వాచకములను వ్రాసెను. వీటిలో నిఘంటు నిర్మాణమునకును, వ్యాకరణ రచనకును ఆతిథి మొట్టమొదటివాడు కాకపోయినను, ఆతని గ్రంథములు ప్రజలలో పొందిన వ్యాప్తిని తీక్కిని గ్రంథములు పొందవలయుననిచే, దొరలు వ్రాసిన గ్రంథములు అన్న వెంటనే బానుదొరయే మనకందిరికు జ్ఞాపకము వచ్చును. ఈతని గ్రంథముల వ్యాప్తికి రెండు సుఖ్యకారణములు గలవు: ఈతని రచనలన్నియు, తెలుగువారిలో సామన్యజాతిగల రచనలగుట మొదటి కారణము. తెలుగు భాషకొరకు కృషి చేసిన పాశ్చాత్యులందరిలో నీతడే పాండిత్యమున మిన్నయగుట రెండవ కారణము. ఈతని కృషి గమ్యస్థానములేనిదికాదు. ఆతని కనులయెదుట చేరవలసిన గమ్యస్థానము అనుక్షణము కాన్పించుచునే యుండెను. కనుక నే ఆతడు సిద్ధిపొందెను.

అప్పటికి పండితజనాంగీకారమును బొందిన పద్ధతి; నిఘంటువులను, వ్యాకరణమును, 'వల్ల' వేయు పద్ధతి. ఇది తెలుగు మాతృభాష గలభాషకి ఉపయోగింపవచ్చునేమోగాని, పాశ్చాత్యులకు పనికివచ్చునదికాదు. వారి దృక్పథము, బోధనా పద్ధతి, ఆదర్శము — అన్నియు భిన్నములే. కనుక పాశ్చాత్యులెవరు భారతీయ భాషలను పఠించుట మొదలిడినను, ముందాభాష శేషుకొనుచునే, వారి పద్ధతి ననుసరించి వ్యాకరణమును వ్రాసికొనిపోవుచు వచ్చెడివారు. జీవద్భాషల విషయములో ఈ మార్గమే ఎల్లప్పుడును వారినుసరించి రచనవచ్చును. వారు రచించిన వ్యాకరణాదులను తరువాతి దేశీయ పండితుల ఎదుట పెట్టి, వారి సవరింపులనుగాని, మన్ననలనుగాని పొందెడివారు. బానుదొరకూడ ఈ పద్ధతియే

తీయే అవలంబించెను. కాని, కొన్నికొన్ని స్థలములందు దేశీయ పండితుల పద్ధతులు తనకు నచ్చుచో, సోపన త్రికముగ తన పద్ధతుల వైశిష్ట్యమును స్థాపించుకొనెడివాడు. తెలుగు పాఠము చెప్పి పండితులను గూర్చి వ్రాయుచు, వారు అనావశ్యకములయిన పదజాలములను కంఠస్థము చేయింతురనియు, దానివలన ఉపయోగము లేదనియు, కవుల కావ్యములను చదివి, అందు వచ్చిన పదములను గ్రహించినచో చాలినంత పదజాలము లభించుననియు, వారు 'ధాన్యముతో బాటు గడ్డినికూడ తినమందురనియు; విమర్శించుచు వ్రాసెను.1

ఇంత నిష్కర్షగ ఆతని అభిప్రాయము చెప్పినందులకు మనకు కోపము గాకూడదు. తెలుగు రాని, తెలుగు శేషుకొన యత్నించుచున్న, పాశ్చాత్యులకు మనస్సులో ఉంచుకొని ఈమాటలను వ్రాసినాడు. అంతే. కాని, వెంటనే తెలుగు పండితులపై ఆ పాశ్చాత్యులకు గౌరవభావము కుసుర దను భయముతో; ఆ పండితులు మంచి ఉపాధ్యాయులనియు, విషయనిర్ణేయతలు, ఓర్పు కలవారనియు, చక్కని నైపుణ్యము కలవారనియు, ఏడు సంవత్సరములు వారితో కలిసి చదివినప్పుడుగాని వారి పాండిత్య

1. "We ask for grain : they give it us on the condition that we will, with it, submit to eat the straw.....they counsel us to learn, as they do, long vocabularies by rote, where as by reading the poets we can easily acquire an ample stock of all the words that are in use."

(A grammar of the Telugu Language- Preface; Page V.) 1840, 1857.

వైభవము తనకు గోదరము కావేదనియు (వాసి; తన సత్యతత్వరతను, ధర్మవృద్ధిని చూపెను. 2

(బ్రాహ్మదొర రచించిన పుస్తకములన్నియు, ఆవాడు తెలుగు నేర్చుకొన నెంచిన పాశ్చాత్యులు, తెలుగు నేర్చుకొనవలసినవిచ్చిన పాశ్చాత్యోద్యోగినియు శ్రమపడి చదివెరి. చాల సంవత్సరములు. - (బ్రాహ్మదొర ఇంగ్లండు పోయిన తరువాతకూడ - ఈ పుస్తకములతో 'సివిల్ సర్వీస్' పరీక్షలలో పాఠ్య గ్రంథములు. 3

ఈ గ్రంథములన్నియు శ్రమపడి (బ్రాహ్మదొర వ్రాసినవి. అనేక చరిత్ర కృషి వీటినినుక కలదు. కనుకనే వాటికి, నాటికి నేటికి సాటి గ్రంథములలో అత్యున్నత స్థానము. ఇప్పటికిని, తెనుగు నేర్చుకొన గోరు విదేశీయునకు వాటికంటె మంచి పుస్తకములు అంగభాషలో లేవనుట అత్యుక్తి కాదు. కాని, కొందరు 'తెనుగు మాతృభాషగా కలవారికి ఈ పుస్తకము లెందులకు' అను ప్రశ్న పుట్టును. ఈ పుస్తకముల వైశిష్ట్యము—అవి వ్యావహారిక భాషకు విశేష ప్రాముఖ్యము నిచ్చిన వగుట యందే కలదు. వ్యావహారిక భాషకు నిఘంటువును, వ్యాకరణమును సమకూర్చునెందు నవీనులు, (బ్రాహ్మదొర గ్రంథములను పఠించితీరవలెను. ఇంతే కాక; అంతకు పూర్వము తెలుగులో కృషి చేసిన పాశ్చాత్యుల గ్రంథములలోగల తప్పులను, వారికి తెలుగువారిపై గల విచిత్రభిప్రాయముల వలన వారి గ్రంథములలో వచ్చిన దోషములను, తన గ్రంథములవ్వారమున సరిదిద్ది, తెలుగువారిని, తెలుగు సాహిత్యమును, తెలుగు సంస్కృతిని, విదేశీ ప్రపంచమునకు సరియైన పద్ధతిలో చూపి, మనకు (బ్రాహ్మదొర మహాశక్తరమును చేసెను. ఇందువలన, (బ్రాహ్మదొర గ్రంథములు తెలుగు మాతృభాషగా కలవారికూడ ఉపాదేయములే.

(వ్యాఖ్యనిఘంటువులు తరువాత, ఘనత కెక్కినది ఆతడు రచించిన తెలుగు వ్యాకరణము. ఇది 1840 లో మొదటిసారి ముద్రించెను. ఇది 1857 లో ఇంకొకసారి ముద్రింపబడెను. ఈ రెండు ముద్రణములకు సదుపాయము కాలములో, విద్యార్థుల సలహాలనుసరించి, గ్రంథమున మార్పుల నెన్నింటినో చేసి రెండవసారి ముద్రించెను. 4

అనేకులు అనేక విషయముగ ఆతనికి వ్యాకరణ రచన విషయమున సలహాలనిచ్చిరి. అన్నింటినీ చెవి యొగ్గి విని, తనకు తోచినట్లు తాను చేసెను. సాధా

రణముగా భాషలో ఉన్న 'అపవాదముల'ను మార్చి, శ్రోతరూపములను సృష్టించవలసిందిగా కూడ ఆతనికి సలహాల నిచ్చిరట. కాని ఆ ఉత్తమ పరిశోధకుడు ఆ వాక్యములను పెంచెవిని పెట్టి, భాషను మార్పుటకు కవులకేగాని తనకు అర్హతలేదనియు, వాగు మార్చినవియు ప్రచారమునకు కాక పోవచ్చుననియు, ఉన్నది ఉన్నట్లు, కన్నది కన్నట్లు నిష్పన్నగ, నిశితముగ చెప్పబడెను తన పనియనియు, తాను చెప్పిన వాటి కన్నింటికీ ఉదాహరణలు చూపించి తననియు (వాసి, ఉత్తమపరిశోధకుని కర్తవ్యమును తెలియ జెప్పెను 5

2. "But the Bramhans are excellent Instructors, patient, humble, and admirably skilful. Until I had studied the poems with them for seven years, I did not perceive how perfect they are in learning."

(Ibidem - Preface; Page IV.)

3. "When the competitive examinations for the Civil Service Commenced I was asked to examine in Telugu; but I did not undertake this until 1869. The books used are my own publications alone."

(From 'Some Account of the Literary life of C. P. Brown'.)

"Since I returned to England my publications have become the sole text-books used by the Government examiners" (Ibidem)

4. "Many years have passed since the first edition of the Grammar was printed. In that period I have re-composed nearly every page; particularly attending to the remarks made by students."

(A grammar of the Telugu Language preface; Page V.)

5. "Some have urged me to simplify the grammar by rectifying irregularities. But innovations can only be made by poets; and even such as they make do not always become current. My province was merely to observe, record, arrange, and explain facts, and to produce quotations in proof of my statements".

(Ibidem. preface; page-V)

అతని వ్యాకరణముయొక్క ముఖపత్ర మిట్లు న్నది:

A Grammar of the
Telugu Language

By
Charles Philip Brown
of The Madras Civil Service.

Madras :
Printed by R. W. Thorpe,
At The Vepery Mission Press,
of the Society for promoting
Christian Knowledge.

1840

అగోజులలో పండితులు, తెలుగు భాషగా మాటలాడుట రాకపూర్వమే పాశ్చాత్యవిద్యార్థిని, ఆంధ్రభాషా భూషణము, అప్పకవీయము, నన్నయ భట్టియము మొదలగునవి చదువవలె నని ప్రోత్సహించెడివారట! అమరముకూడ చదువలెననెడివారట! కాని, బ్రానుదొరమాత్రము ఎటులనో తప్పించుకొని, తెలుగు భాషగా మాటలాడగలిగినంతవరకు వీటిజోలికి వాలేదట. 7.

ఇన్ని శ్రమలుపడి పాశ్చాత్యులు తెలుగు నేర్చుకొనవలసివచ్చుటచేత, తెలుగు నేర్చుకొనుట యందు వారికి ఉత్సాహము నన్నిగిలుట చూచి, బ్రానుదొర తన వ్యాకరణ రచనకు పూనుకొనెను. బ్రానుదొర తెలుగు వ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుటకు ముందే, పాశ్చాత్యులు వ్రాసిన తెలుగు వ్యాకరణములు కొన్ని కలవు. అందు ముఖ్యమైనవి రెండు. అవి 8

- “ (1) A grammar of the Telugu language, by A. D. Campbell. C. S. 1816 & 1820.
- (2) A grammar of the Gentoo language, by William Brown, C. S., Composed at Masulipatam, with the help of Mamidi Venkayya 1817.” అనునవి.

కాంబెల్ దొర వ్రాసిన వ్యాకరణము, ప్రచురింపబడిన కొద్దిలో కొంతవేరు పొందినను, బ్రానుదొర వ్యాకరణము ప్రచురింపబడిన తరువాత, దాని

వ్యాప్తి తగ్గించుచున్నాను. ఇందులకు ముఖ్య కారణము గ్రంథములకుగల తారతమ్యమే, దేశీయ పండితుల మెప్పును మనసులో పెట్టుకొని ‘కాంబెల్’ దొర వ్రాసియున్నట్లు బ్రానుదొర అభిప్రాయపడెను. తానుమాత్ర మట్లుగాక, వారు ముఖ్యమునుకొన్న వాటిని తన వ్యాకరణములో వెనుకకు నెట్టెను 9. ఇది ఉభయల ద్వికృతములలోగల భేదము.

కాంబెల్ దొర, తన వ్యాకరణములో గ్రాంధిక భాషకు, వ్యావహారిక భాషకు సమమైన ప్రాధాన్య మిచ్చి వ్రాసినట్లును, అతని వ్యాకరణములో గ్రాంధిక భాషకే ప్రాధాన్యము కొంత హెచ్చుగా నున్నట్లు కన్పిస్తును. తన వ్యాకరణము కావ్యములను చదువువారికిని, కేవలము మాటాడువారికిని కూడ ఉప

6. ఇది మొదటి ముద్రణమునకు సంబంధించినది. రెండవ ముద్రణము 1857 లో జరిగినది. అప్పటి కప్పటి బ్రానుదొర భారతదేశమును విడిచి (1855) ఇంగ్లండునకు వెడలిపోయెను.

7. “Telugu assistants counsel us to read...the Sanscrit vocabulary by Amara, the versified set of Telugu synonymes called Andhra - Bhasha - Bhushanam, or the treatises on grammar written by Nannaiia Bhatta and Appa Cavi. Happily for me I never read one of these books until I had already (about the age of twenty-seven) acquired a command of the spoken Telugu.”

(Ibidem. Preface; Page—III)

8. ఈ రెండు వ్యాకరణములు, బ్రానుదొర వ్యాకరణముతోబాటు తనకు వ్యాకరణ రచనయందు ఉపయుక్తమైనవని 1878 లో A Progressive Grammar of the Telugu Language వ్రాసిన A. H. Arden, తన వ్యాకరణము Preface VII పేజీ యందు చెప్పెను. అతడింకను కొన్ని వ్యాకరణములను చేర్చుకొనెనుగాని, బ్రానుదొరకు ముందు వ్రాయబడిన వాటిని మాత్రమే నేను ఉదహరించితిని.

9. Native tutors urge us first to learn the very subjects which I have placed at the end of the work. The native method is followed by Mr. A. D. Campbell in his “Telooogoo grammar”, an accurate, though very imperfect work, too intricate to aid the beginner.”

(A grammar of the Telugu Language Preface; Page-IV)

యోగపడుటకై, తాను కృషిచేసినట్లు ఆతడు వ్రాసికొనెను. అతడు తన వ్యాకరణమును దేశీయ పండితుల సలహాల ననుసరించి వ్రాసెను. 10

కాంతెల్ దొరకు వ్యాకరణరచనయందు శ్రీ ఉదయగిరి వెంకటనారాయణయ్యగారు పాఠము చేసినట్లు, వ్యాకరణ గ్రంథోపాధ్యక్షులుగానే చెప్పకొనెను. ఈతడు కాంతెల్ దొరకు తెలుగు ముస్లి. ఈతడు చాల తెలివి తేటలుగల యువకునియై, తిరువాత తన ప్రతిభనలననే ఘోర్ర నెయింట్ బాటిలోని కాతేజీలో ప్రధానాంగ్లపాఠ్యాయుడైనట్లును, కాంతెల్ దొరయే వ్రాసెను 11. ఈతనిని కాక; వ్యాకరణములో క్లిష్టమయిన ఘటముల వచ్చినప్పుడు; కాతేజీలోని ప్రధాన సంస్కృతాధి పండితుడైన శ్రీ పట్టాభిరామశాస్త్రిగారి సాయము ను కూడ, కాంతెల్ దొర పొందెను 12

ఈ వ్యాకరణము బ్రాహ్మదొర వ్యాకరణము వచ్చిన తరువాత మూలబడెను. ఇందువలన కాంతెల్ దొరకు ఈస్థలికి మొట్టమొదట బ్రాహ్మదొర

10. "An attentive examination of the two may possibly lead to a very different conclusion: at all events, as this work is intended as much to enable the student to understand the rules which regulate the classical compositions of the Natives, as to teach him to speak or write the common Telooگو, I have deemed it my duty to follow the native grammarians by tracing the language to its original source in the superior dialect—at the same time, I have not neglected its more useful branches in the inferior dialect, which as being vulgar, Native authors have considered beneath the notice of the learned".

(A grammar of the Telooگو language By A. D. Campbell: Introduction page-XIV)

11. "In examining the principles inculcated by the best native grammarians, I was assisted by my Telooگو instructor Woodiagherry Vencatanarain Ayah, a young bramin of superior intelligence and remarkable acquirements, who, by his own merit alone, subsequently rose to the situation of Head English master at the college of Fort St. George.....".

(Ibidem: page XXI).

12. ".....that on all intricate points of grammar I have invariably consulted the

వ్యాకరణమును నిరసించెనట! కాని, సహృదయుడైన బ్రాహ్మదొర, చక్కగా బ్రెండు చేయబడిన తన వ్యాకరణ గ్రంథము నొకదానిని, మరొకటి ఉట్టిపడుచున్న ఒక జాబితోకలిపి, కాంతెల్ నకు పంపి ఆతని ఈర్ష్యను పోగొట్టెను. కాలక్రమమున బ్రాహ్మదొర వ్యాకరణము వ్యాప్తినిపొంది, కాంతెల్ వ్యాకరణము వెనుక పడినది. 13

కాంతెల్ దొర వ్యాకరణమునకు ఇందుమించుగ సమకాలికమైన ఇంకోక తెలుగు వ్యాకరణము, విలియమ్ బ్రౌన్ (William Brown) అను నాతడు వ్రాసినది. ఈతనిని మన బ్రాహ్మదొరకును విరిగిమైన చుట్టరికమును ఉన్నట్లు లేదు. ఈతని వ్యాకరణము పేరు 'జెంటూ భాషా వ్యాకరణము'. ఇది 1817 లో అచ్చయినది. (A Grammar of the Gentoo Language - 1817.) అంతకు పూర్వము ఎనిమిది సంవత్సరములక్రిందటనే దీనివిషయమై ప్రకటన జరిగినను, కారణాంతరములచేత ఇది 1817 వరకు అచ్చు కాలేదట 14 కాని, ఈ ఆలస్యము గ్రంథ

learned Pundit Patabhi Rama Sastry Head Sanscrit and Telooگو master at the college....."

(Ibidem; page XXI).

13. "My Telugu grammar appeared in the end of 1840, and at once became popular. In my grammar I had given Mr. Campbell due praise, and wishing to appease his jealousy, I sent him a splendidly bound copy, with a respectfull letter: thereupon he countenanced my book, which soon superseded his own."

(From 'Some Account of the Literary life of C. P. Brown'.)

14. "It is true, that nearly eight years have gone by since it was first ushered in to that notice, which was expected to have made it long since familiar to the student. But, although fortuitous circumstances have intervened to prevent this desirable event, there is no reason to suppose that the offer of it at this day is either out of place, or unimportant to the object it holds in view."

(A grammar of the Gentoo Language - preface; page I.)

పునఃపరిశీలనమునకు సదవకాశము కల్పించినదని, విలియమ్ బ్రౌన్ వ్రాసెను. 15 'ఆంగ్లదీపికి' ను వ్రాసిన మామిడి నెంకయ్య ఈ వ్యాకరణరచనలో, విలియమ్ బ్రౌన్ నకు సాయపడెనట 16 దీని రచన మచిత్రపట్టణములో జరిగినది. ఇది అచ్చుగుట్టు కొన్ని తెలలముంగు మామిడి నెంకయ్య చనిపోయెను. ఈతడే కాక, గుండుమర్రి పురుషోత్తిను అను నాతడును సాయము చేసెనట. 17

ఈ విలియమ్ బ్రౌన్ ను, మన బ్రానుదొర ఎగుంగును. ఆతడు వ్రాసిన వ్యాకరణమును, పద జాలమును కూడ బ్రానుదొర చూచెను. మామిడుమే గాక, అవి "నిరుపయోగములని" కూడ వ్రాసెను. బ్రానుదొరకు ఆతడు, తెలుగునకు సాహిత్యమేలేదని చెప్పెనట! ఆతడు తెలుగుభాషను 'జెంటూ' అని వ్యవహరించి చెడినాడట! ఆతని వ్యాకరణమునకును 'జెంటూ భాషావ్యాకరణము'నియే పేరు పెట్టెను. 18. ఇక్కడ 'జెంటూ' (Gentoo) అను శబ్దమును, తెలుగునకు పర్యాయపదముగ వాడుటను గూర్చి, కొంత చర్చింపవలసియున్నది.

ఆ సోజులలో, తెలుగునకు, తెలుగువారికి, తెలుగుదేశమునకు 'జెంటూ, అని పాశ్చాత్యులు వాడుచుండినటులకు నిదిర్పనము లనేకములు గలవు. విలి

15 "...the incidents.....which have retarded the publication of this work, for so many years as have elapsed since the first introduction of the manuscript to official inspection, have afforded a desirable leisure for considering and revising the whole....." (Ibidem; page—XVII).

16. "There lived till within these few months past, a Banian in the Town of Masulipatam, where the present work was originally constructed, whose name was Maamedy Venkiah.....The assistance of this man in the compilation of both grammar and vocabulary, has been of the greatest advantage".

(Ibidem; page - XIII)

17. "A Bramin by name Goondmulla Poorshotum, now no more, who was Government pleader of the Provincial Court at Masulipatam, also afforded very able aid." (Ibidem; page - XIII)

18. A Grammar of the Gentoo Language—William Brown—1817. ఈ వ్యాకరణము మదిరాసు గవర్నరు అయిన 'హ్యూగ్' ఎలి

యమ్ బ్రౌన్ మాత్రమే కాక, కాంబెల్ కూడ తన తెలుగు వ్యాకరణముయొక్క ముఖ్యప్రతును 'జెంటూ' అను శబ్దమును తెలుగునకు పర్యాయపదముగ వాడెను. 19

'జెంటూ' అనుమాట 'జెంటియో' (Gentio) అను పోర్చుగీసు మాటయొక్క భిష్టరూపము. దీని అర్థము 'క్రైస్తవేతరుడు' అని. కాని, పోర్చుగీసువారు క్రైస్తవేతరులైన హిందువులకే ఈపదమును వాడెడి వారు. క్రైస్తవేతరులైనముస్లిములకు 'మూరు' (Moore) శబ్దమును ఉపయోగించెడివారు. ఈ రెండు శబ్దములును (జెంటూ, మూరు) పందొమ్మిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థములోనే ఆంగ్లభాషలో వాడుకనుండి తిగిపోవుచు వచ్చినవి. కాని, 'జెంటూ' అను పదము ఆంగ్లభాషలో; తెలుగు ప్రజలకు, తెలుగుభాషకు 'అపవిత్రపద' పందొమ్మిదవ శతాబ్దియందు వాడుబడుచు నేయుండును. 20

విలియమ్ బ్రౌన్ నకు 'తెనుగు' అను మాట తెలిసియున్న ను తన వ్యాకరణమునకు 'జెంటూ' భాషా వ్యాకరణము అని పేరు పెట్టుటనుబట్టి చూడగా ఆతని కాపదమే నచ్చినట్లు తోచుచున్నది. అంతేకాక, 'జెంటూ' అను పదమునకు బగులుగా 'తెనుగు' అను శబ్దమును వాడినవారి నతడు విమర్శించెను. 21

యల్' (Hugh Elliot) నకు 28-8-1817 నాడు అంకితమయినది.

19. A Grammar of the Telugoo Language, commonly termed the Gentoo, peculiar to the Hindoos inhabiting the North Eastern Provinces of the Indian Peninsula — A. D. Campbell — 1816. ఇది 1816, 1820, 1849 సంవత్సరములలో ముద్రణములను పొందినది ఇది నాటి గవర్నరు జెనరల్ అయిన 'ఎరల్ మోరె' కు అంకితమయినది. (Earl of Moira, K. G.)

20. "I mean to amuse myself with learning Gentoo, and have brought a Moon-shee with me. Gentoo is the language of this part of the Country (Godavery delta), and one of the prettiest of all the dialects" Letters from Madras during the years 1836—1839. By a Lady—1843. ఈ వాక్యములు 1837 లో వ్రాసిన ఒక జాబులోనివి; (Page - 281; A Glossary of Anglo - Indian colloquial words and phrases)

21. "And this leads us to notice the pertinacity of some writers who fix upon

మొట్టమొదట పోర్చుగీసువారిచే 'జెంటియో' (Gentio) అను పదము, ఏ జేజీమునకు చెందినవారి కైనను, క్రైస్తవతెలివగు (Heathen) అయినచో ఉపయోగింపబడినది. 22 కాలక్రమమున, ఈ పదము హిందువులకు పర్యాయపదముగ పాశ్చాత్యులలో రూఢమైనది. 'జెంటిల్' అను పదముకూడ దీనికి సమానార్థకముగ నే ఉపయోగించుచుండిరి. పోర్చుగీసువారి వ్రాతలలో ఈ పదము విశేషముగ కన్పట్టును. వారి తిరువాత భారతదేశమునకు వర్తకమునకై వచ్చిన పాశ్చాత్యులందఱు, హిందువులకు పర్యాయ పదముగ, నాడు విదేశీస్థలలో బహుళప్రచారములో నున్న ఈ పదమునే, ఉపయోగించుచువచ్చి దీనిని రూఢముచేసిరి. ఈ పదము పను నారవ శతాబ్దియొక్క ఉత్తరార్థమునుండి ఉపయోగింపబడుచుండినట్లు, విదేశీయాతికుల వ్రాతలనుండి ఉదాహరణలు చాల కలవు. పోర్చుగీసు యాతికులలో ముఖ్యులైనవారందఱు, హిందువులను వర్ణించి చెప్పునప్పుడు ఈ పదమునే వాడిరి. సిమో బోటెల్హో (Simão Botelho) 23 గార్షియ (Garcia) 24 కాస్తెదనీజ (Castaneda) 25 మొదలగువారి గ్రంథములలో ఈ పదము విశేషముగ కన్పట్టుచున్నది.

17, 18 శతాబ్దులలో 'జెంటు' (Gentoo) అను

the word Tenoogoo, or Telinga as a more appropriate term than Gentoo. The word Gentoo is condemned as beneath the notice of the learned....." (A Grammar of the Gentoo Language; preface. page—XVII.)

22. "A very famous Corsair who was called Hinimilau, a Chinese by nation, and who from a Gentio as he was, had a little time since turned Moor....." (The voyages and adventures of Fernand Mender Pinto; A Portugal; done into English by H. C. Gent, London. 1653 Folio. As quoted by Yule and Burnell.) దీని మాతృక, 1614 లో పోర్చుగీసు భాషలో, లిస్బన్ నగరమున ప్రచురింపబడెను.

(A Glossary of Anglo-Indian Colloquial words & phrases page—280.)

23. "...for there are some of them who often try to make christians by force, and worry the Gentoos (Jentios) to such a degree that it drives the population away"—Simão Botelho-1548, (Page-280-Ibidem).

24. "...This ambergris is not so highly

పదము ఇంగ్లీషు భాషలో విశేషప్రచారమునకు వచ్చినది. జెంటిల్ (Gentile) జెంటియో (Gentio) అను పదములకు, 'జెంటు' అని ఇంగ్లీషులో రూప మేర్పడినది. తక్కిన పాశ్చాత్యులవలెనే ఇంగ్లీషు వారును మొట్టమొదట ఈ పదమును, హిందువులకు పర్యాయపదముగ వాడుచువచ్చిరి. 26 కాని, క్రమముగ ఇది తెలుగువారికిని తెలుగుభాషకును పర్యాయ పదముగ వాడుకలోనికి వచ్చినది 27

ఈ విషయముగా జెంటు అనుపదము రెండు విధములైన అర్థములలో వాడుకలో నుండెను. 'హిందువు' అను అర్థమున ఈ పదమునకు ప్రయోగము కాలక్రమమున తగ్గిపోయినను; తెలుగువారు, తెలుగుభాష, అను అర్థమున ప్రయోగము మాత్రము పందొమ్మిదివ శతాబ్దిలోకూడ ఇంగ్లీషు భాషలో నుండెను. ఈ శబ్దము, ఎందులకు ఈ విధముగా తెలుగువారి విషయమున రూఢీకైకైనది, అనునది విమర్శించి విర్ణయింపవలసి యున్నది

పోర్చుగీసువారు భారతదేశమునకు వచ్చినప్పుడు విజయనగర సామ్రాజ్యము ఉచ్ఛిన్నమై నుండెను. ఇందుమించుగ దక్షిణదేశములను వారి యెరుబడి యందుండెను. ఇది తెలుగు సామ్రాజ్యము గనుక ఉచ్ఛిన్నమౌటొక్కలందఱు తెలుగువారే. వీరందఱు హిందువులు. కనుక, హిందువులకు సామాన్యముగా

valued among the Moors, but it is very highly prized among the Gentiles"—Garcia 1563; (Page-280 Ibidem).

25. "A Gentile.....whose name was Canaca".

(Ibidem-page 210.)—Castaneda-1582.

26. 1776 లో లండనులో అచ్చయిన ఒక పుస్తకము యొక్క పేరు. "A code of Gentoo Laws or Ordinations of the Pandits. From a Persian Translation, made from the original written in the Shanskrit Language. London, Printed in the year 1776."

(Ibidem - page - 281.) By Nathaniel Brassey Halhed.

27. "The Heathens who inhabit the Kingdom of Golconda...are called Jentives" Jehan Van Twist—1648; (page - 281 Ibidem.)

"Their Language they call generally Gentu...the peculiar name of their speech is Telinga"—John Fryer, M. D. (A New Account of East India and persia, in letters from 1672—1681. London 1698.)

(Ibidem—page-281.)

వాడబడుచుండిన 'జెంటు' లేక 'జెంటైల్' లేక 'జెంటియో' శబ్దము తెలుగువారికి పర్యాయపదముగ వాడబడి రూఢమైనది. 28

ఆ రోజులలో ఎక్కువ విమర్శలేకుండ, పాశ్చాత్యులచే వాడబడుచుండిన ఇంకొక పదము 'మలబార్' అనునది. ఈ శబ్దమును, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, వివిధభాషలు చూటలాడు పాశ్చాత్యులందరును, తప్పకనే ప్రయోగించిరనుట సత్యధారము కాదు. దక్షిణదేశభాషల కన్నింటికి ఈ శబ్దము ఎప్పుడో ఒకప్పుడు వాడబడియుండెను. ముఖ్యముగా, తమిళమున 'మలబార్' అని వ్యవహరించుట ప్రసిద్ధియుగా నుండెను. 29 మొట్టమొదట ఈ రెండుభాషలకును గల భేదమును పాశ్చాత్యులు—ముఖ్యముగా పోర్చుగీసువారు—గుర్తించలేకున్నను, కాలక్రమమున ఈ భేదము గుర్తించబడినను, తమిళమున 'మలబార్' అను పేరుతో వ్యవహరించుట లేకపోలేదు. ఈ పొరపాటు వచ్చుటకు కారణము;

28. "For the terms Gentio and Gentoo were applied in two senses;

(a) To the Hindus generally,

(b) To the Telugu-speaking Hindus of the Peninsula specially, and to their language."

"The reason why the term became thus specifically applied to the Telugu people is probably because, when the Portuguese arrived, the Telugu Monarchy of Vijayanagara dominated over great part of the Peninsula. The officials were chiefly of Telugu race, and thus the people of this race, as the most important section of Hindus, were par excellence the Gentiles, and their language the Gentile language"—(A glossary of Anglo-Indian Colloquial words and Phrases—H. Yule and A. C. Burnell—London 1886; page-280).

29. "Two distinct languages are necessarily required; one is the Damulian, commonly called Malabarick (Propagation of the Gospel in the East. Part II; page-33; 3rd Edition. 1718. As quoted in A glossary of Anglo-Indian Colloquial words and phrases By H. Yule and A. C. Burnell London, 1886. page-413).

30. "The Portuguese.....sailing from Malabar on voyages of exploration...made

పడమటి కోస్తా భాషకును కోరనుంట్లో కోస్తా భాషకును పోలికలుండుటయే. పోర్చుగీసువారు ఈ పోలికలనే గ్రహింపగలిగిరికాని, ఆ భాషల భేదమును గుర్తించలేకపోయిరి. 30

'మలబార్' అను పదమును క్రొవ్విత్తముగ తెలుగునకుమాడ వాడుట కలదు. 31 కాని ఇది అపవాదముగానే గ్రహింపవలెను. మద్రాసులోని తెలుగులో తమిళభాషా పదములు 'విశేషముగ నుండుటచే కాబోలు, దానిని 'దక్షిణజెంటు' లేక 'తెలింగతముళి' అని 'విలియమ్ బ్రాన్' ప్రయోగించి, దానిని నిరసించి, తెలుగు సేర్పూసువారు పరిహరింపవలెనని వ్రాసెను. ఇంతేకాక దీనిని, నాడు భారతదేశములో నాడుకలోనున్న బ్రహ్మమైన పోర్చుగీసుతో పోల్చి నాడు. 32 ఈతని దృష్టిలో; కృష్ణానదికి ఈ తీరమున గాని నుంచి 'జెంటు' మాటలాడుట లేదనియు, కృష్ణానదికి దక్షిణమునందంతట 'మలబార్' పదపాలయు కలిసిన భాషయేయనియు, కన్నట్లుచున్నది. 'జెంటు'

their acquaintance with various places on the Eastern or Coromandel coast.....and finding the language spoken by the fishing and sea-faring classes on the Eastern coast similar to that spoken on the Western, they came to the conclusion that it was identical with it, and called it in consequence by the same name viz. Malabar....."

(A Comparative Grammar of the Dravidian Languages By Bishop Caldwell, 2nd. Edition; Pages 10-12; 1875.)

31. "The language spoken at Madras is the Talinga, here called Malabars." (Journal of a Residence in India By Maria Graham; 1812, Edinburgh-page-128. As quoted in A glossary of Anglo-Indian Colloquial words and phrases; page-413)

32. "The Language these people now speak is a perfect jargon; which in Europe, the people of Portugal would scarcely comprehend.....In the same manner, or somewhat similar. may the Gentoo spoken at Madras and in the South of the Peninsula be considered; and it would be perfectly justifiable to designate it by the appellation of Southern Gentoo; or the Telinga Tamula of Madras."

(A grammar of the Gentoo language - By William Brown; 1817. preface-page-IX)

నేర్చుకొనునప్పుడు 'మునీ'ని ఏ ప్రాంతమునుండి తీసికొనవలయుననునది చెప్పదు ఈ వాక్యములు వ్రాసెను.33

కాని, విలియమ్ బ్రానునకు సమకాలికుడగు కాంబెల్, తన తెలుగు వ్యాకరణముయొక్క ముఖ్య పత్రమున 'జెంటు' శబ్దమును వాడినను, తెలుగు నిట్లు పిలుచుట పాశ్చాత్యులకు తాదనియే ఖీతికల్గి వ్రాసెను.34. బ్రానుదొర తరువాత, 1878లో తెలుగు వ్యాకరణమును రచించిన ఎ. హెచ్. ఆగ్డెన్ కూడ ఇటులనే వ్రాసెను.35 బ్రానుదొర తన తెలుగు వ్యాకరణములో దీనికి ప్రాముఖ్యమే కుయలేదు. 'జెంటు' అను పదమును, తెలుగునకు పర్యాయపదముగ వాడుటను అపహసించి, హోయ్యగీసువాడు ప్రవేశ పెట్టిన ఈ పేరు పరిహారించుట ఉత్తముని వ్రాసెను.36 ఈ వాక్యమును వ్రాయునప్పుడు బ్రానుదొర మనస్సులో ఈ ఇరువురును (కాంబెల్, విలియమ్ బ్రాన్) కలకలమో!

33. ".....let him be assisted in his studies by a Tutor from the Northern side of the Kistnah so that the barbarous incrustations of a Malabar diction may be avoided...Ibidem - page - VIII).

34. "The language of which a Grammar is now offered to the public is commonly, but improperly, termed by Europeans the Gentoo".

(A grammar of the Telooogo Language by A. D. Campbell. 1816. Introduction; page - 1)

35. "The language now under consideration is called Telugu or Tenugu. The Sanscrit name is Andhra. It has also sometimes, though improperly, been called by Europeans Gentoo".

(A progressive grammar of the Telugu Language By A. H. Arden 1873. Chapter I; page - 1.)

36. "It is high time to abolish the absurd name Gentoo which was introduced by the Portuguese, and is ignorantly used by some persons for the name Telugu.

(A Grammar of the Telugu Language by C. P. Brown; 2nd Edition. 1157. Book First; page - 13.)

37. మహారాష్ట్ర (1805); సంస్కృతము (1806); పంజాబీ (1812); తెలుగు (1814).

ఈ రెండు వ్యాకరణములే గాక, బ్రానుదొర వ్యాకరణమునకు ముందు, మరి రెండు వ్యాకరణములున్నట్లు; కాంబెల్, విలియమ్ బ్రానుల వాక్యములు తెలుపుచున్నవి. ఈ రెండు వ్యాకరణములలో, పిరిరువురును పేర్కొని విమర్శించినది 'డాక్టర్ కరే యొక్క వ్యాకరణము' డాక్టర్ విలియమ్ కరే, Dr. William Carey, D. D. 1761-1834) వంగ దేశమునకు 1794 లో వచ్చెను. ప్రైవటులివ్రా ప్రికే కృషి చేసినవారిలో ప్రముఖుడు. ఈతడు ఆ సేకములైన భారతీయ భాషలకు వ్యాకరణములను విర్చించెను.37 ఈతె డాక్టరులలో ప్రాధ్యభాషాకొనినవిగ పేరు పొందెను. ఈతని సంస్కృత వ్యాకరణము ప్రసిద్ధి కెక్కినది. ఈతడు 1814 లో 'తెలింగ వ్యాకరణము' ను (Telinga Grammar) ప్రకటించెను. ఈతడు తెలుగు సంస్కృతభాషాజన్యమున్నట్లు వ్రాయగా, కాంబెల్లును 38 విలియమ్ బ్రానును ఆతని విమర్శించి 39

38. "It has been very generally asserted, and indeed believed, that the Telooogo has its origin in the language of the Vedams, and many of the most eminent Oriental scholars have given their authority in support of this opinion

.....on this, and on several other material points connected with the structure of the Telooogo, I regret that my sentiments should be entirely at variance with those of so celebrated an Orientalist as Dr. Carey, one of the learned professors in the college of Fort William, to whom the public are indebted for a very copious Grammar of the Sanscrit language, and for a series of works on the elements of the spoken dialects of India."

(A Grammar of the Telooogo Language By A. D. Campbell. 1816, 1820, 1849. Introduction. page - XV)

39. "And this leads to the mention of a Grammar of the gentoo Language more recently published in Bengal, by an English Missionary of considerable repute in the Philological world, whose name has already been quoted as the framer of a Shanscrit Grammer (Dr. William Carey, D. D.)....,when the compiler of that small tract on another occasion asserts, that the Sanscrit "is the immediate parent of the

ఈ వ్యాకరణమునే గాక, విలియమ్ బ్రౌన్ ఇంకోక వ్యాకరణమును గూడ తన 'జెంటు భాషా వ్యాకరణము' నంగు పేర్కొనెను. అది ఒక శ్రేంచి దేశస్థుడు వ్రాసినది. దానిని విశేషప్రయత్నము మీద, గంటూరులో నున్న ఒక విద్యనరీద్యారా విలియమ్ బ్రౌన్ తెప్పించి చూచెనట! అది అతనికి నచ్చలేదు. దానియందు; అనావశ్యకములగు విషయములు చాలగలవనియు, విషయవిభాగమునందును, విషయమునందును, రచనాపద్ధతియందును, దోషములు చాలగలవనియు; తన వ్యాకరణమును తొందరగా ప్రకటించి, 'జెంటు' భాషావిషయమై, ఆ శ్రేంచిదేశస్థుని వ్యాకరణములో గల దోషములను, తొలగింపవలెనను కోరికను అధికము చేయుటకు మాత్రమే, ఆ వ్యాకరణమును చూచుట ఉపయోగపడెననియు, విలియమ్ బ్రౌన్ వ్రాసెను. ఈ వ్యాకరణ మంత ప్రచారమునకు వచ్చిందనియు.

తన వ్యాకరణమునకు (1840) ముందే ప్రచురింపబడిన ఈ వ్యాకరణముల నన్నింటిని బ్రాహ్మదొర చూచినాడని చెప్పవచ్చును. కాంతి, విలియమ్ బ్రౌనుల వ్యాకరణములు చూచినాడనుటకు ప్రత్యక్ష నిదర్శనములను పరిశీలించితిమిగా! కాని, వీటియందు అతనికి అంత ఆసరము గాని, గౌరవభావము గాని ఉన్నట్లు లేదు. ఇవన్నియు రచయితల భాషాభేదజనున చాపుటకు పనికివచ్చునని గాని, విద్యార్థులు తెలుగు నేర్చుకొనుటకు ఎక్కువగా పాఠ్యపాఠము నవి కాదని; బ్రౌనుదొర అభిప్రాయపడినా డనవచ్చును. 'కాంతి' వ్యాకరణముపై బ్రాహ్మదొర వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయమే, పై ఊహకు ఆధారముగా గ్రహింపవచ్చును.

హిందూవైయాకరణముల వ్యావహారికభావమునే ధీక్షింతురనియు, ఈవిషయమున చైనాదేశపు పండితులు వీరికి పోలిక వత్తురనియు అతడు వ్రాసెను.⁴¹ వ్యావహారిక భావముగల ప్రాముఖ్యమును గూర్చి చెప్పటయందు బ్రాహ్మదొరకు విసుగు లేదు.

సంస్కృతమునకు తెలుగునకుగల సంబంధమును గూర్చి బ్రాహ్మదొర చక్కగా చెప్పెను. మొట్టమొదటి అంగవ్యాకరణములు, లాటిన్ పద్ధతిపై రచింపబడినట్లే, తెలుగు వ్యాకరణములు కూడ సంస్కృత వ్యాకరణపద్ధతులపై రచింపబడినవనియు, దేశీయవిద్వాంసులు 'సంస్కృతము తెలుగునకు తల్లి' అన్నప్పుడు, దీనిని జన్మజనక సంబంధముగ గ్రహింపక, సంస్కృతపదజాలముపై తెలుగు ఎంత ఆధారపడియున్నదో తెలియజేయు భావముగా

గ్రహింపవలెననియు, సంస్కృతపదము లుపయోగించుటకు తెలుగు మనము మాటాడలేకపోవుట ఇందులకు నిదర్శనమనియును వ్రాసెను.⁴²

Mahratta, the Orissa, the Telenga, the Carnatic, the Gujurat, and the Malabar and Tamul Languages; and that the knowledge of the Shanscrit places all those in our power, as it will generally furnish four words out of five of them all;'' We cannot help smiling at the gross mistakes exhibited in a grammar of the Gentoo, compiled as it has been by one who is so professedly competent in the Shanscrit Language."

(A Grammar of the Gentoo Language By William Brown. 1817. preface; page XII—XIII.)

40 "A reference in the first instance was made to a Gentoo Grammar, published a series of years ago by a Frenchman, of which an imperfect copy was procured from a Missionary then residing at Guntoor—But, though ample in the materials it was found to be superfluously minute and perplexing in the detail; and so extremely incorrect in doctrine as well as matter, that little other use was derived from it, except that of prompting the formation of the present Grammar with the greater alacrity; if for no other reason than that of rescuing the proper Gentoo from the perversion and mis-constructions, with which this French production so amply teemed." (Ibidem. page—XII).

41. "Hindu Grammarians, like those of China, neglect the colloquial dialect, which they suppose is already known to the student, and teach only the poetical peculiarities. They are willing to aid our studies, either in Telugu poetry or in Sanscrit: they are reluctant to teach us the language of common business."

(A Grammar of the Telugu Language By C. P. Brown. 2nd Edition 1857. preface page—11).

42. "Our earliest English grammars were arranged on the Latin system; and the oldest grammatical treatises on Telugu were constructed on the Sanscrit plan, though the two languages are radically

బ్రాహ్మదొర తన తెలుగు వ్యాకరణములో, విద్యార్థిని భ్రమింపజేయు పాండిత్యప్రకర్షకై, పాటుపడలేదు. సంప్రదాయసిద్ధములుగదా యని కఠినమైన, విశిష్టమోగమైన మార్గములను అనుసరింపలేదు. అటులని వ్యాకరణమును కేలవముగ చేయలేదు. అంతకు పూర్వము సర్వత్ర వ్యాపించియున్న 'భాషాభేదము'ను మాత్రము తొలగించెను. 43

ఇంక, ఆతని వ్యాకరణ రచనాపద్ధతిని కొంత పరిశీలించవలసి యున్నది. ఈ వ్యాకరణము పండ్రెండు భాగములుగ విభజింపబడినది. ఇందులో మొదటి పదిభాగములలో వ్యాకరణభాగమంతయు పూర్తియైనను. పదునొకండువ భాగము ఛందస్సునకు సంబంధించినది. పండ్రెండవ భాగము 'గ్రుత ప్రకృతికములు, కళలు' మొదలగునానికి సంబంధించినది. ఈ భాగములకు వెనుక అనుబంధముగ 'లెక్కలకు సంబంధించిన మానములు' మొదలగునవి ఈయ బడినవి 'గ్రుత ప్రకృతికములు, కళలు' మొదలగునవి గ్రంథముయొక్క చివరిభాగమందుండుటకు ముఖ్య కారణముగా ఈ క్రింది వాక్యములను—పాశ్చాత్యులకు పాఠముచెప్ప 'తెలుగు ముస్తీ'ల ఉపయోగార్థము—బ్రాహ్మదొర తన వ్యాకరణములో వ్రాసెను. ఉపాధ్యాయులు, ప్రారంభకులైన విద్యార్థులకు అనావశ్యకములగు విషయములను, వర్తనగామ్యాయము తరువాతనే మొదలుపెట్టిన, వారిచే ఈ క్రింది వాక్యములను, విద్యార్థులు చదివించవలెననియు, వ్రాసెను. 44

"ఇంగ్లీషువారు ఆంధ్రము చదివ వారంభించేటప్పుడు కేవలం సంస్కారదుర్భలైవున్నారు గనుక శబ్దపరిచ్ఛేదం, క్రియాపరిచ్ఛేదం, మాత్రము తొలుత నేర్పుకోవలసినదే గాని కళ—ద్రుతం—సంధి—సరళాదేశం—తద్భవం—తత్సమం—దేశ్యం—యిత్యాది ప్రమేయములను గురించి ప్రస్తుతం తలపెట్ట వలెనేదే—యీ హేతువువల్లనే యీ ప్రమేయములు యీ వ్యాకరణములో అదిభాగములో వ్రాయక అంత్యభాగములో వ్రాయడమైనది. పైగా ఆరంభములో పద్యాలు చదివవలసి అన్నివిధాలా నిష్ఫలము గనక తొలుత ఆజీకలు—జాములు—వామ్మలములు—గాక మరి యేదెన్ని చదివ నగ తగ్గము లేదు."

ఈ వ్యాకరణమును నూత్నముగ పరిశీలించినచో, బ్రాహ్మదొరయొక్క పాండిత్యవైశిష్ట్యము గోచరమగును. ఏది ఎక్కడెంత చెప్పవలెనో బ్రాహ్మదొరకు తెలిసినట్లు చాల తక్కువమంది పండి

తులకు తెలియును. అనుగమన, ఆంధ్రసంప్రదాయములు తెలియని పాశ్చాత్యులకు ఆత్ర డిమ్మ సలహాలు, ఆంధ్ర సంప్రదాయముల విషయమునం దాతనికి గల విజ్ఞానమునకు, సానుభూతికి తార్కాణములు. 'ఎంగిలి మాటలు' అను ప్రయోగమునకూర్చి 'ఏకే డణ పరిచ్ఛేదము'నందు చెప్పదు, 'ఫుల్ నోట్' (Foot-note)లో, "హిందువులు ఎంగిలిని అసహ్యించుకొంగురు గనుక పెన్సిల్ గాని, పెన్ గాని నోటికి తగులనీయరా"దని వ్రాసిన బ్రాహ్మదొరయొక్క బేరార్థమును ఏమని కొనియాడాలము! 45 వ్రాయునది వ్యాకరణగ్రంథమైనను, అవకాశము దొరికినప్పుడెల్ల, హిందువుల సంప్రదాయములను గూర్చి చెప్పదు, పాశ్చాత్యులకు, హిందువుల విషయమున ఎట్లు మర్యాదగా వ్యవహరింపవలెనో నేర్పుచుచున్నాను.

బ్రాహ్మదొర అనేక పాశ్చాత్యభాషలలో పండితుడు గనుక, వీలున్నప్పుడెల్ల తెలుగుభాషను, తెలుగువలకుబడిని అయిన భాషతో పోల్చి వ్రాయుచుచున్నాను ముఖ్యముగా తెలుగును 'ఇటాలియన్' భాషతో చాలసాదృశ పోల్చెను. ఈ పోలిక కేవలము భాషయొక్క మా సుర్యమునిచుచున్న సే

different. The native grammarians of the present day are fond of the expression that "Sanskrit is the mother"; but this does not allude to its origin; it merely denotes dependance, because we cannot speak Telugu without using Sanscrit words." (Ibidem; page—VI).

43. "Hitherto every path was overgrown with gay weeds of pedantry which I have cleared away". (Ibidem; page—VI).

44. "The ordinary teachers are apt to speak to student on some learned subjects which are ill suited to beginners. The tutor should on such occasions be desired to read the following caution".

(Ibidem. Book First; page—32).

ఈ ఇంగ్లీషు వాక్యముల క్రింద పైని ఉదాహరింపబడిన తెలుగు వాక్యములు గలవు.

45. "The Hindus look upon spittle with disgust and are much gratified if we so far respect their feelings as to avoid touching our mouths in their presence with either the hand, a pen or pencil."

(Ibidem; page—182.)

గాక, పదముల కూర్పు విషయమునను కలదని నిరూపించెను. 46

క్రియయొక్క పురుషులను గూర్చి చెప్పవచ్చు; సాధారణముగా ఇంగ్లీషువారు చెప్పేది—ఫస్ట్ పర్సన్ అనగా ప్రథమ పురుషుడు, అని అనుకొను దోషమునుగూర్చి వ్రాసెను. 47 ఈ దోషము, ఇంగ్లీషు చదువుకొన్న మనవారిలోకూడ తరుచుగ కన్పట్టుచుండునుగదా! ఇది స్వల్పవిషయమని వ్రాయుట మానలేదు.

ఈ వ్యాకరణములో 'నామవాచకము'లనుగూర్చి చెప్పిన భాగమును చదువుట, 'నవల' లోని భాగమును చదువుటవలె నుండును. మన ఇంటి పేరులు, మొదలగువాటినిగూర్చిన విషయ మెంతయో గలదు అన్నింటికంటె యుఖ్యమైనది—పాశ్చాత్య నామములను, భారతీయనామములకును గల పోలికలు, తేడాలు మొదలగువాటిని చర్చించు భాగము. మనలో శూత్రీయశ్రీలు మొదలగువారు, 'అయ్య' అని పేరునకుండుకొనుటకు బదులుగా 'అయ్య' అని, పేరుచివర ఉంచుకొనుట తెలిసినవిషయమేగదా! దీనిని గురించి వ్రాయుచు బ్రానుదొర స్కాట్లంకు దేశములో గొర్పయింటి శ్రీలకు 'సర్' (Sir) అని వాడుట కలదని ఉదాహరణ చూపెను. 48

ఈ వ్యాకరణములో పదునొకంపద భాగము ఛందస్సునుగూర్చి చెప్పినదని ముందు వ్రాసితిని. ఈ భాగముకూడ, బ్రానుదొరయొక్క పాండిత్యమునకు నికషోపలము. ఇందు తెలుగు ఛందస్సునకు కొవలసిన సమస్తవిషయములు అంగ్లభాషలో ఉదాహరణములతోకూడ ఈయబడినవి. ఆటలుని మారుమూలనూత్రములుకూడ ఇందున్నవని తలంపరాదు. అట్టిద్యుట బ్రానుదొరయొక్క సిద్ధాంతమునకే ఘిన్నముగదా! మొట్టమొదట ఛందశ్శాస్త్రము నేర్చుకొనుటకు బ్రానుదొర సుముఖుడు కావలె! కాని, దానివలన ఇతిధులకు అర్థమగునట్లు సరియైన తావులలో ఆపి చదువగలుగుట వచ్చునని విని, దానిని నేర్చుకొనెనట. 49

పద్యములు చదువుటయందు కూడ తెలుగువారికిని, ఇటలీదేశస్థులకును పోలిక కలదట! బిగ్గరగా, నొక్కి చదువుటయందు ఈ యిరువురకు పోలిక కలదట! 50 ఇన్ని పోలికలుండుటచేతనే గాబోలు తెలుగునకు తూర్పుదేశములలోని ఇటలీభాష లేక 'భారతదేశములోని ఇటలీభాష' 51 అని పేరువచ్చినది.

ఈ భాగములో లాటిన్, గ్రీక్ భాషల ఛందస్సులతో, తెలుగు ఛందస్సులను పోల్చి చూపుదులెన పాండిత్యమును ప్రదర్శించినాడు. లాటిన్, గ్రీక్ భాషలతో సంబంధముగల ఏ పాశ్చాత్యుడైనను, దీనివలన తెలుగు ఛందస్సును సులభముగ నేర్చుకొనగలడు. మనకు దీనివలన పాశ్చాత్య ఛందస్సుల

46. "The Telugus are a people quite as highly civilized as any in Europe: occasionally their modes of speech resemble those of Italy. Thus instead of 'Sir you told me to do so' the phrase is ఇది చేయుమని దొరగారు శిలవు యిచ్చినారు."

(Ibidem; page—165.)

నల్లవారిని పరిపాలించుటకు వచ్చిన తెల్లవాని చూటలా? ఇవి. కావు. ఒక సహృదయుని అభిప్రాయము! జననాంతర హృదయ!

47. "When we converse with a native who knows Sanscrit but not English we must remember that I, we, are called ఉత్తమపురుషుడు; Thou, you, are called సుభ్యమపురుషుడు; and He, she, it, they, are called ప్రథమ పురుషుడు the first person."

(Ibidem - page—83.)

48. "But Telugu ladies of rank use the masculine affix; and sign their names as సీతయ్య or రంగయ్య; instead of సీతమ్మ or రంగమ్మ."

"Thus Mariamur pro rege nostro Maria Theresa. The Highland Scotch use the word Sir respectfully to ladies."

(Ibidem. page—212.)

49. "I acknowledge that I was reluctant to study the art, and was persuaded to do so only because I was shewn its utility in understanding the proper stops; and in reading so as to be intelligible to others."

(Ibidem. page—293.)

50. "It is the Custom to read verse in a loud tone with strong intonation: and regardless of the subject: for everything is read alike. This is also the custom in Italy."

(Ibidem. page—295.)

51. "Telugu has been called the Italian of India". (Ibidem. preface; page-V.)

తత్త్వము కొంత బోధపడును. ఈవిధముగా నిది 'ఏక క్రియాద్యస్థితికీ'.

నిష్కర గణములను జ్ఞాపకమునుకొనుటకై, ఆతడు ప్రతిగణమునకు ఎదుట ఒక సంస్కృతశబ్దమును, ఒక లాటిన్ పదమును ఉంచి ఒక పట్టిక సిద్ధము చేసెను. ఆ పట్టికను—కుమారాలమువలన—యథాతథముగ విచ్చుచున్నాను. 52

టికి లక్ష్యలక్షణములను చూపెను. సామాన్యముగా, తెలుగులో లక్ష్యలక్షణము విచ్ఛిన్నమై తృప్తిపడక, పాశ్చాత్య భాషలలో వీటికి పాఠికలుగల ధందములున్నవో వాటిని కూడ చూపెను. బ్రాహ్మదొర యొక్క రచనలోని వైశిష్ట్యమిదియే.

ఇంత శ్రమపడి తన శ్వికరణమును పాండిత్య సోధకముగ బ్రాహ్మదొర రచించెను ఈ శ్వికర

Sanscrit Name and Marks	Memorial words	Latin Marks and Name
M ॐ ॐ ॐ	మంత్రాణాః	Moecenas — — Molossus.
Y ॐ ॐ ॐ	యతిస్తే	Ymetto ॐ — — Bacchic,
R ॐ ॐ ॐ	రక్షయా	Reddidi ॐ — Cretic.
S ॐ ॐ ॐ	సరసాం	Similes ॐ ॐ — Anapoest.
T ॐ ॐ ॐ	తంపత్య	Tentare ॐ Antibacchic.
J ॐ ॐ ॐ	జజాప	Juvabit ॐ ॐ Amphibrach
B ॐ ॐ ॐ	భక్తప	Bucula ॐ ॐ Dactyl.
N ॐ ॐ ॐ	ననుమి	Nivea ॐ ॐ ॐ Tribach.

ఇందు గణములోని మొదటి అక్షరము వచ్చునట్లును, గణలక్షణము సరిపోవుకట్లుగను; సంస్కృతము లాటిన్ భాషలలో నుండి చూడటం లక్ష్యములుగ కూర్చబడినవి.

ఉత్పలమాల, చంపకమాల, శార్దూలవిక్రీడితము, మల్లేభిక్రీడితములకు లక్షణములను లక్ష్యములను చూపెను. కందపద్యమునకు లక్ష్యలక్షణ సమన్వయముచేసి చూపి, అది సంస్కృతములోని 'ఆర్య' భేదములలో నొకటి⁵³ యనియు, మధురమైన దనియు వ్రాసి, 'ఆర్య'కు లక్ష్యముగా, 'ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి'లోని, "స్వస్థాన వేద భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధయః" అను శ్లోకమును ఇచ్చెను. 'ఇంతేకాక, సహారేస్ (Horace) అను పాశ్చాత్య కవి రచించిన మధురకావ్యములలో, 'ఆర్య'యొక్క భేదములలో నొకటి ఉపయోగింపబడినది లక్ష్యమును చూపెను. 54

యతిపాసలనుగించి వ్రాయుచు ఇట్టివి ప్రాచీనాంగ్లపుల రచనలో కలవనియు, గోథిక్ (Gothic) భాషలలో కనబడుననియు వ్రాసెను. ఇంగ్లీషుకవులు, రచనలకు శబ్దసౌందర్యము వచ్చుటకై ఇవి అచ్చటచ్చట వాడుట కలదనియు వ్రాసి, ఉదాహరణ లిచ్చెను. 55 తెలుగు 'యతి' వంటిది, స్పెయిను భాషలో కలదనికూడ వ్రాసెను.

లయగ్రాహి, లయవిభాతి, రగడ, దండకము, తరువోజ, ఉత్సాహ, అక్కర మొదలగువాని కన్నిం

గము వచ్చినవెంటనే 'కాంబెల్' మొదలగువారి వ్యాకరణములు వెనుకబడినవనుటలో ఆశ్చర్యమేమియు

52. "To facilitate recollection, I have in the following table placed opposite each Ganam a Sanscrit and a Latin word containing the requisite syllables and beginning with the letter that denotes the foot." (Ibidem. page—296.)

53. "The Canda verse is a variety of the Sanscrit Arya a very melodious metre constantly used in poems and plays; it is the metre. employed by Nannaya Bhatta in his Chintamani.....".

(Ibidem. page—30+).

54. "It will be perceived that the Arya in one of its varieties is the harmonious rhythm used by Horace".

Ibidem. page—305).

55. "Such rhymes were used in Saxon and our oldest English poet Spenser says:" (FQ 1. XII. 23.)

The blazing brightness of her beauty's beam"

లేదు. ఈ వ్యాకరణముయొక్క మొదటి ముద్రణము 1840 లో జరిగినది తెలిసికొంటిమి. దీని గంపకముద్రణము బ్రానుదొర భారతీశ్వరమును విడిచి (1855) పోయిన తరువాత జరిగినది. 1857 లో అచ్చయిన దీనికి 'షీతిక' వ్రాయుచు, ఈ ముద్రణము జరుగుచుండగానే, తాను అనాగోగ్యమువలన భారతీశ్వరమును వదిలిపోవలసివచ్చెననియు, అందువలన వ్యాకరణముయొక్క చివరిభాగములో కొన్ని పారపాట్లుండవచ్చుననియు, కాని అవి విద్యార్థియొక్క 'చదువు'నకు అంతరాయము కలిగించునవి కావనియు వ్రాసెను. 56

తన వ్యాకరణముతరువాత, ముఖ్యముగా తెలుగులో బయలుజేరిన వ్యాకరణములనుగూర్చి వ్రాయుచు — ఆ వ్యాకరణములు చిన్నవి, సులభములు అని చెప్పకొన్నను; విషయ బాహుళ్యమును విడిచి సౌలభ్యమును సంపాదించినవనియు; ఆ పద్ధతి, భూగోళ శాస్త్రజ్ఞుడు, పట్టణములను, నదులను, సరిహద్దులను విడిచి పెట్టి, తన పటమునకు సౌలభ్యము సంపాదించినట్లున్న దనియు — నిశితముగ విమర్శించెను. 57

"Such alliteration is used in Icelandic and indeed throughout the Gothic Languages."

"Gray uses it. 'Ruin seize thee ruthless king'; and Byron, 'so darkly deeply, beautifully blue.'" The yati 'Asonancia' is used in Spanish verse."

(Ibidem. pages—314—315).

56. "Failing health having obliged me to return to England while this work was in the press, the latter pages contain some errors; but there are none which will impede the progress of the student."

(Ibidem. preface; page—VI)..

57. "In the later years some grammars of the language, chiefly written in Telugu have appeared, professing to be shorter and more simple than mine; but they obtain simplicity by sacrificing knowledge of detail, as a geographer might simplify his maps by omitting towns, rivers, and boundaries of countries."

ఇంగ్లీషువాడు, హిందువులు సరస్వరము అర్చము చేసికొనుటకు ఒకరిభాష నింకొకరు నేర్చుటకుండు గత్యంతరములేదనియు, ఆ గమ్యస్థానమును చేర్చుటకు తన వ్యాకరణము ఏమాత్రము సాయపడినను తాను కృతార్థత చెందినట్లేననియు బ్రానుదొర భావించెను. హిందువుల మనస్సును గ్రహించుటకు వారి పుస్తక పఠనముకంటె సులభమార్గము లేదనియు; అటులనే అంగ్లేయులనుగూర్చి తెలిసికొనుటకు హిందువులకు 58 అంగ్లే భాషాపఠన మావశ్యకమనియు వ్రాసి తన దృక్పథమునకు గల నైత్యాల్యమును ప్రకటించెను.

ఇంత మహా తీరమైన కృషి చేసినాడు గనుకనే, ఆర్డెన్ (A. H. Arden) తన తెలుగు వ్యాకరణముయొక్క షీతికలో; తెలుగు చదువుకొను ప్రతి విద్యార్థియు బ్రానుదొరకు ప్రత్యేకముగ కృతజ్ఞుడై యుండువలెనని వ్రాసి, అతనియందు తనకు గల గౌరవభావమును వ్యక్తీకరించెను.

పరిశీకులు అనుకూలముగ లేకున్నను, అవకాశములు తిక్కుచగనున్నను; బ్రానుదొర వీటినిన్నింటిని జయించి తన కార్యమును కొనసాగించుకొనెను. దీనియందే ఆశ్చర్యముకలదు. "క్రియాసిద్ధి సృష్ట్యభవతి మహతాం నోషకరణే "

(From 'Some Account of the Literary life of C. P. Brown).

58. "Unless we read their books, and have daily communications with the Hindus, what insight can we obtain into the minds of the people?"

"In like manner the prejudices of Hindus regarding ourselves, can only be removed by a course of English reading.

(A Grammar of the Telugu Language By C. P. Brown. 2nd Edition. 1857" preface; page—VII)

59. "The student of Telugu must ever feel specially grateful to Mr. C. P. Brown by whose efforts so much has been done to bring the language into its present position, and to render it accessible to Europeans."

(A progressive grammar of the Telugu Language By A. H. Arden. 1873. preface; page—III).

కృత్యములు

సాహిత్యములో జ్యోతిషము

శ్రీ విశ్వనాథ సరసింహము

మహాకావ్య నిర్మాతలగు కవింద్రుల నేక శాస్త్రములలో నారితేనవా రనుట విస్పష్ట విషయమగుచుండ వారికి జ్యోతిషములోగల వైరుష్య విశేషములఁ బరిశీలించనగును.

ఆది కవియగు వాల్మీకి మొట్టమొదట శ్రీరాముఁ డవతరించు సందర్భమున గ్రహగతుల వివరించి యున్నాఁడు.

“నక్షత్రే దితి దైవశ్యే
సోఽచ్యసంక్షేప సంచసు
గ్రహేషు కర్కశేలగ్నే
వాక్యతావిందునా సహ
ప్రోద్యమానే జగన్నాథం
సర్వలోక నమస్కృతమ్.”

కర్కటక లగ్నమున నుచ్చస్థులై యయిదు గ్రహములుండె లగ్నమందు గురు చంద్రులుండె జగన్నాథుఁడైన శ్రీరాముఁ డుదయించెను. ఇందు శేర్మీనఁబడిన ముఖ్యవిషయము లేమన నయిదు గ్రహము లుచ్చనుబొందుట యొకటి.

‘పంచోచ్చే లోకనాయకః’ అను జ్యోతిష శాస్త్రప్రమాణము ననుసరించి యెవరి జననకాలము నందు బంధుగ్రహము లుచ్చస్థులైయుండునో ఆ జాతికులు లోకనాయకు లగుచున్నారు. మఱియు కర్కటక కమున గురు చంద్రుల సంయోగము చెప్పఁబడినది కటకరాశి గురున కుచ్చస్థానమును చంద్రునకు స్వక్షేత్రమునై యుండఁగలఁడు కటకలగ్నమునకు భాగ్యాధిపతి యగును. లగ్నాధిపతి యగు చంద్రుఁడు భాగ్యాధిపతి యగు

గురునితోఁ జేరియుండు టత్వంత సుభదాయకము. “దుర్లభః కర్కశే జీవః” అను ప్రమాణము ననుసరించి కటకరాశిలో బృహస్పతి సాధారణముగా నుండుట తటస్థింపదు. అటు లుండినచో విశేష సుభదాయకము. ఇట్టి సంయోగమును గజకేసరియోగ ముండును.

ఇట్టి యోగము నే మహానాయకులు జన్మించు నవసరంబుల నాంధ్రకవులు పేర్కొని యున్నారు. పిల్లలనుట్టి పినవీరన శృంగార కామంతలములో శకుంతలకు పుత్రుఁడు జన్మించునపుడు వర్ణించిన సంప్రదాయ మిట్టిదియే.

“భానునిఁబొందక యుచ్చ

స్థానంబున గ్రహము లయిదు దనరఁగ ఫలదంబైన సుభయోగమునఁ దే
జోనిధి భాగ్యోన్నతుండు సుతుడుద

యిం చెన్”

ఇంగు వర్ణితమయిన విషయ మొండు విశేషముగా నున్నది. రవితో నెట్టిగ్రహము — బుధునకు పలిగా — సంపర్కము నొందినను నాగ్రహమున కసంగత వాషమొదవును ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డగు నల్లసాని పెద్దన

“తేజం బబ్బభవాండగేహమునకున్

దీపాంకురచ్ఛాయయై

రాజిల్లన్ గ్రహపంచగంబు రవిచే

రంబోనిలగ్నంబునన్

రాజీవాటే కుమారుఁ గాంచె...”

నని వర్ణించినాఁడు.

శ్రీ మహాభారతము నాదిపర్వంబున నన్నయ భట్టారకుఁడు కుమారాస్త్ర విద్యాసంపిద్యం కథా సందర్భమునఁ బంచాంగ పుద్ధి దిన సుభముపూర్తంబున నని పేర్కొనినాఁడు. తిథివార నక్షత్ర యోగకరణము లనఁ బ్రసిద్ధములగు పంచాంగ పుద్ధి దినమున నా రాజకుమారుల విద్యాప్రదిర్యనమును విదురు డేర్పాటు చేసినట్లు విశేషమగుచున్నది.

తీక్ష్ణ సోమయాజిచే రచింపబడిన భారతము నందలి యుక్త్యోగపర్వమున శ్రీకృష్ణరాయభారము నందు సర్వరాజు శ్రీకృష్ణునితో

“అని కార్యంబు నిశ్చయించి దివకుడ్డి నిరూపించి నారాయణుం జూచి నీ నక్షత్రంబు రోహిణి గదా యెల్లీ కేవలి నీకుం జంపి తారాబలంబులు గలవు గనునంబునకు లేవకయే మేలు పయనంబగుట లెస్స...” యని నుడివెను.

జ్యోతిశ్శాస్త్రమున జాతకముహూర్త భాగంబులు గలవు. అందు ముహూర్త భాగంబున యాత్రాదుల కనువగు దింపుద్దియును చంద్రతారాబలంబులును చూచుకొనలెను. జన్మనక్షత్రమును పురస్కరించుకొని తారాబలనిష్ఠయును చేయవలెను. శ్రీకృష్ణుని జన్మనక్షత్రము రోహిణియుగుట కేవలి సాధన తారయుగుటచే

‘సాధనం కార్య సాగనమ్’ అను ప్రమాణము ననుసరించి యయ్యది శుభప్రపము. మఱి రోహిణి నక్షత్రము వృషభరాశి యగును. కేవలి మిసరాశి యగుటచే నెక్కడకె దండ్రబలము

“దశైవైకౌదశే శుభః అనుకారిక చొప్పున శుభమగును.

మఱియు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని రచన యని వక్కాణింపఁబడు ‘క్రీడాభిరామము’నందును ఈ కాలంబు సర్వప్రయోజనారంభంబులకుఁ బ్రతిష్ఠనును సందిర్భమున

“గార్గ్యసిద్ధాంతమత ముచః కాలకలన శక్తున మూనుట యది బృహస్పతి మతంబు వ్యాసమతము మనః ప్రసాదాతిశయము విప్రజన వాక్యమరయంగ విష్ణుమతము”

అని వచియింపఁబడినది. అనఁగా వివిధ విధములుగా ఋషీశ్వరులు కార్యారంభంబు లానరించుటకు, సుభనయంబుల నిరూపించి చెప్పిరని తెలియ నగును. శ్రీనాథుని శీమభండము మున్నగు కావ్యములలో నిట్టి యుదాహరణములు గలవు.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఆము క్రమాల్గుడలో వర్షాకాల వర్షనము నారంభించుతఱి నిట్లు వర్ణించెను.

“వనతతి వరాహ వాహారి వాయు భుగ్విరోధి వారణ వర్షాను లాధిఁ దొఱుగ

నెండ్లి రవి చేర మూఁడవయెడకుఁ జేరు తరణి ధరణిం బ్రమోదనంఘము గాడె”

ఇందు మొదటి రెండు పాదములలోఁ జేర్చినఁ బడిన వనతతి వరాహను లాఱింటికిని కలకరాశిం బ్రవేశించిన రవి ప్రమోదమును చేకూర్చెనని వచింపఁ బడినది. జన్మనక్షత్రము లేనివారలకు నామనక్షత్రములు

“మాచేవోలాస్తు చాశ్వినోఽవీ
లీలాలేలా భరణ్యసి.”

ఇత్యాదిగా నిర్దేశింపఁబడినవి. తత్ప్రకారము వనతతి వరాహుల నామనక్షత్రము రోహిణి యగుట వృషభరాశి యగుచున్నది. “దత్త్యివశస్థా భానుః” అను కారికచే జన్మరాశికి తృతీయరాశియగుచున్న రవి—వృషభరాశికి కర్కాటకము తృతీయరాశి—శుభఫలప్రదుఁడగును. ఆమాధిపాదములలో రవి కర్కాటకరాశిలోఁ బ్రవేశించినంత వర్షము లారంభమగుట యనుభవసిద్ధియగుచున్నది గదా.

తగునాతి శేషకవితాదశక్రవర్తియగు రాయరాజ భూదాసుండు హరిశ్చంద్ర నల్గోపాఖ్యానమునందు

“పంచమశుద్ధి గల్గెనెడ

భావి ఫలోదయ ధన్యతై లతా

చంచలలోచనల్ ప్రవనంపద వెంపు

వహింపఁగా విజృంభ

భించు తదియలక్ష్మీఁ దెలి

వెన్ సకలాగమవారగద్విహ

భ్యించిత పక్షపాత కలి

తాతి వినూతనజాతపత్రముల్”

అని వర్ణించినాఁడు. ఇటుల పంచమశుద్ధి యనుటలో పంచమభావశుద్ధియును పంచమస్వరశుద్ధియును శ్రేషించినాఁడు. “పుత్రబుద్ధి హర్షజ్ఞాన వాగ్విద్యా సాచిన్య ప్రాధాన్య కౌశల్య పాండిత్య శిల్పాదికారకం పంచమమ్” అని పంచమభావనిరూపణము విశేషమగుచున్నది. లతాచంచల లోచనలకు పంచమరాశి క్రూరగ్రహవీక్షణాదులు లేక పరిపద్ధియగునున్నయెడల పుత్రభివాము శుభఫలదమగుననియును, కోకిలలకు పంచమస్వరశుద్ధియు నిందుఁ జేర్కొనఁబడినవి.

అజిదము సూరకవి కవిజనరంజన మనఃబంధుల చంద్రముల పరిణయ ప్రబంధములో వివాహ సందర్భమున దంపతుల పేరం బంచాంగపూర్వము సంగ్రహము సంగ్రహపాప మధ్యస్థ భృగువట్టు దంపత్యిష్టము కుజాష్టమ కుజ నవాంశే క్రూరర్థ చంద్రుడస్తాష్టమ వ్యయస్థితి ప్రభృతి దోషరహితంబగు నొక్క కల్యాణ లగ్నంబు సిద్ధాంతీకరించినట్లు రచియించెను. వివాహ సందర్భములలో నేటికిని భృగువట్టు కుజాష్టమ దోషములు మిక్కిలి ప్రబలముగా నెన్నఁబడుచున్నవి. కుజదోష మనునది “న నే వ్యయేచ పాతాళే...” అను కారిక ననుసరించి యంగరకుఁడు ద్వితీయ చతుర్థ నిష్పమాష్టమ వ్యయస్థావములలో నెదలనున్నను దోషముకాన నట్టి జాతకులకు కన్య నీయ సమ్మతంపరు. పైని పేర్కొనఁబడిన దుఃస్థానములలో నంగరకుఁడై ద్వితీకృతయోగమునట విశేషమున విషయము.

ఇంక నాఖనిక కాలములో కీ||శ|| తిరుపతి వెంకటకవులు జాతకచర్యను ప్రత్యేకముగా రచియించుచుండగా వారి ప్రబంధములలో నత్యుత్తమముగా నెంచఁబడు బుద్ధచరిత్రమునందు పెక్కు తావుల జ్యోతిష వైదుష్యము విశేషింపఁచిరి. పునరాగతుఁడగు బుద్ధునిగాంచిన శుద్ధోగముఁడు పుత్రముమకారమునం జేసి

అకట యంతటి రాజ్యంబు నడవిపాలు
చేసి నన్యానివైతి తాశ్శీర గర్ద
భము విధమున నీజాతకము వృధావి
శేషభాజన మింకేమి నేయగలదు”

అని నడివెను. ఇందలి సంప్రదాయ మేవనఁ గొందలి జాతకములలో రాజయోగము లందును. అట్టి జాతకములలో రాజయోగ కారక గ్రహదశలు సంభవింపక పూర్వమే గోచార దోషాద్భగింపములచే వారు మరణింతురు. అట్టివారిని కాశ్శీరగార్దభములని “జాతక చంద్రిక”లో జేర్చినాడు. ఈ దిగువశ్లోక మా యర్థమును విశేషజిహ్వును.

“యోగేషు కేచి జ్ఞాయంతే
మూఢాః కాశ్శీరగార్దభాః
యోగాస్తే కిం కరన్యంతి
స్వదశానా మనాగమే”

మహాకవు లీరీతి జ్యోతిషసంప్రదాయములఁ దమ రచనలలో ననుసరించిరి.

భాస్కర మంత్రి వంశము

శ్రీ దేరవల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి

ఆంధ్రభారత పీఠికలో తిక్కన తన వంశము నీ కింది సీసములో వివరించినట్లున్నాడు.

‘మజ్జనకుండు న - న్మాన్య కౌతమగోత్ర
మహితుండు భాస్కర-మంత్రితనయుఁ

డన్నమాంబాపతి - యనఘులు కేతన
మల్లన సిద్ధనా - మాత్యవరుల

కూరిమి తమ్ముండు-గుంబూరి విభుఁడు కొ
మల్లన దండనాథుండు...’

ఈ వంశము లేప్రదేశముల నివసించిరో? కను గొందము.

క్రీ. శ. 1280-81 తేది నెల్లూరుజిల్లా, మును నూరు శిలాశాసనములో ‘గంపె గోపాలండు...తిరు కాల్ దేవభూవరుని రాజ్యంబున.... మంత్రి కేత నుండు’1 దాతగా పేర్కొనబడియున్నాడు. ఇతడు కవి యనుటకు కొన్ని పద్యాధారము లున్నవి కాని, ఇతని కాదంబరీ గ్రంథము లభింపలేదు. అయినను, ఈ కేతనమంత్రి మల్లనమంత్రికి అన్న కాకబాడు.

క్రీ. శ. 1252—53 తేది నెల్లూరుజిల్లా శిలా శాసనములో ‘తిక్కయదేవ మహారాజులు...ప్రధానులైన సిద్ధన పెగడ’2 సమకాలికులుగా కనబడుచున్నారు. ఇందలి సిద్ధన పెగడకూడ భాస్కరమంత్రి పుత్రు డనియుఁ కేతన - మల్లనమంత్రిల తమ్ము డనియు గుర్తించ విలువ్విడి. కాని, కవి తిక్కన తండ్రి కొమ్మన తిని యన్నలవలె మంత్రిగా ఉన్నట్లు కనబడలేదు. పై నెల్లూరుజిల్లా శాసనములు రెంటిలో పేర్కొన్న చోడరాజు పేరు ‘తిరుకాల్ దేవ—తిక్కయదేవ’ మహారాజులుగా మారుపేర్లతో పేర్కొన్నను, ఇవి వ్యక్తిభేదమును సూచింపవు. కాళహస్తిలో ఉన్న తిరుకాళితి న్నావియే తెనుగులో తిక్కయైనాడు.

1. తె. క. చరిత్ర, భా. I, పు. 200.

2. ఆం. క. తరంగిణి, భా II, పు. 211.

(నెల్లూరు శాసనములు, పు. 1394)

ఇతని కుమారు డగు చోడ మనుమసిద్దికి కవి తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమును కృతి యిచ్చి నందువల్ల కవి తిక్కనతండ్రి కొమ్మనకూడ తిక్కయ భవచోడరాజుదగ్గర మంత్రిగనో? దండినాగుడుగనో యుండియుండును. ఇట్లుచో కవి తిక్కనతండ్రియు, పెదతండ్రిలు కేతన—సిద్ధన లిద్దరును నెల్లూరు చోడ రాజుల నాశ్రయించినట్లు చెప్పక తప్పదు. పోతే, కవి తిక్కన పెదతండ్రి మల్లనమంత్రి, తాత భాస్కర మంత్రి కాక రాజ్యము నాశ్రయించినటు కన బడుచున్నది

తెలంగాణమందలి వరంగల్ జిల్లా ధర్మసాగ రము శిలాశాసనములో 'కాకతీగూర్జావ్యయమ్ * * * గణపత్యే (స) శః * * తికతోల భాస్కరమంత్రి

చోడమనుమసిద్ది దాయాదులచేత కోలుపోయిన నెల్లూరు చోడరాజ్యమును కాకతీయ గణపతి సాయ మతో కవితిక్కన మరల స్థాపించెనను. చరిత్ర కీమంత్రివంశ సంబంధము తోడ్పడుచున్నది.

కాకతీయ గణపతి కార్యకర్తగా ఉన్న పెద తండ్రి మల్లన సాయముతోను, తన పాండిత్యప్రతిభ తోను తిక్కనకవి తన ప్రభురాజ్యస్థాపనాచార్య డైనాడన్న మంత్రివంశసంబంధము బోధింపడును.

ఈ శిలాశాసనములలోని వర్ణనల కులగోత్రాదులు స్పష్టముగా తెలియకపోయినను, వంశానుక్రమణిక సుబోధకముగుచున్నది. అన్నిటను 'మంత్రి' వంశము నూచితమై యున్నది. కాని, 'తకతోల' ఇంటి పేరు క్రమముగా నివాసస్థానములనుబట్టి;

భాస్కరమంత్రి

కేతనమంత్రి (చోడతిక్కయ. క్రీ. శ. 1280-31)	మంత్రి మల్లన (కాకతీయ గణపతి క్రీ. శ. 1199-1261)	సిద్ధన ప్రెగడ (చోడతిక్కయ క్రీ. శ. 1252-53)	కొమ్మనదండనాథ కవి తిక్కన (చోడ మనుమసిద్ది క్రీ.శ. 1257-60)
		భిక్షతిక్కన	

వయ్యాః * * తిత్పుత్రోయమ్ * * మంత్రి మల్ల (శ్చ) 4 వ్యక్తుల ప్రస్తావన కలదు. ఈ శిశు శాసనములో దానకాలము లేకపోయినను, ఇందలి క్రీ. శ. 1199-1261 మధ్య రాజ్యము నేలిన కాకతీయ గణపతిని బట్టి, శాసనకాలము క్రీ. శ. 1280-31 ప్రాంతపుదిగా నిర్ణయింప వీలున్నది.

ఇట్లే మంత్రి వంశ సంబంధమునుబట్టి చూచి చినచోడ క్రీ. శ. 1280-31 ప్రాంతమునాటికే నెల్లూరు చోడరాజ్యమునకును, కాకతీయ రాజ్యమున కును మైత్రియో? సంధియో? కలదన వీలున్నది.

గుంటూరు, కొట్టరుపు, పాటూరు, ఇంటిపేర్లుగా మారి నట్లు కనబడుచున్నది. ఇతరదారములతో ఈ విషయ మింకను చర్చించుట వాంఛనీయము.

3. 'సర్వాహృదంకలయతికలానా'
4. తెలంగానా శాసనములు, సం. 56, పు. 47 - 98.
5. 'సకల స్వామి (కా) య్యోమపి లక్ష్మ్యో వాసః * * తత్పుత్రోయమ్.'
6. 'తిస్త్రింనాసీద్ధతీ (?) తకతోల భాస్కర మంత్రినయ్యా'

వియ్యసము

రత్న గీత

ఖండకావ్య సంపుటి; రచన : కీ. శే. చదలవాడ నాగరత్నమృగాధుర. ప్రాప్తిస్థానం, సరస్వతీ బుక్ డిపో విజయవాడ; నెల తెలియదు.

“తెలుగు భాష” “తెలుగు జాతీయత” అని పెద్ద పెద్ద పలుకులు పలుకుతూ వుండేవాడు, ఈ సంపుటిలోని పద్యాల నన్నిటిని పరిశీలన చేయటం అవసరం. ఈమాటలు కొందరికి కంటకంగా వినుపించితే వినుపించవచ్చును గాని ఇది ముమ్మాటికీ సత్యం: ఈ పద్యాలను కొన్నిటిని చిత్రించితే విషయం తిసరితీర్చి బోధపడుతుంది.

ఇల్లు వెండికొండ విల్లు బంగరుకొండ
సంగడిడు నిధు లొసంగువాడు.
మూడుకన్నులుండు మొనగాడు మావాడు
శంకరుండు మమ్ము సాకుచుండు.’

* * * *

తిన గూడుం, ధరియింప వస్త్రమును, లేదే
యంచు రోదించు వారెని వీక్షించి,
యథార్థపుట్టమును వర్జింపంగ జంకేల? దుర్జన
ధిక్కారము, నజ్జనస్తవ మొనర్చు
జెల్లు మోమోటముంగన నేలా? లిఖింపు పద్యముల, శి
క్షా యుక్తముల్ లేఖనీ!

* * * *

రూక లేనివాడు పోక చేయగలేడు
రూక గల్గునతడు లోకకర్త
ప్రాలు సరిగజేయజాలని యాతని
అనమోటువారు గానరారు.

మంచి చెడ్డ లాతడెంచినట్లే యగు
‘చిత్త’ మంచు సంతసింపవలయు
నందిబందియన్న, బందిని నందన
ఎదురుమాటయన్న బ్రదుకుచున్న.

కడుపుచిమ్మనార్ప గాల్పట్టు బీదకు
చిల్లి కానియేని చేతనిడదు
పచ్చనోట్లొసంగి బ్రతిమాలు నుద్యోగి
దప్పుమాన్వ గొప్పతనమునిల.

*

అప్సారంగి, వెంచి, చిప్ప జేతికొనంగి
ఎన్ని ప్రాయ్వి లాటిపించినాడో!
చిత్రగుప్తునొద్ద చిట్టాను విన్యంప
‘అటునొక్కరాగ’ మపుడదీయు.

* * * *

నోరుగలవానికే గల యూరు గలదు
డోరుగలవానికేగద యునికి గలదు!
ఉనికిగలవానికేగద మనికి గలదు
మనికిగలవానికేగద మహిత గతులు.

ఈ పరిమితపాకాశంలో, ఇలా ఎన్ని పద్యాలు
నిత్యమాప పితాతుంది. మహాకవి “శ్రీ” ఒకేఒక్క
ఖండకృతి రచించి దివంగతుడు కావటం అంగ
వాఙ్మయానికి దురదృష్టమని అంగ్లేయులు ఈనాటికే
విచారించుతారు. ఈ తల్లిని కోల్పోయిన మనం?
ఈ తల్లి జీవితచరిత్రను ఇంచుక స్మరించవలసి ఉన్నది.
ఇవి శ్రీ మిన్నికంటే గురువాళ శర్మగారి వాక్యాలు:

‘నాగరత్న మొరంగలు జిల్లా మధురలో బుట్టి
నది; తండ్రి బండి నరసింహముగారు; తల్లి లింగమ్మ
గారు. ఈమె సరస కవితార్థుడు హిందీ భాషా పారం
గతుడునగు కోటి నరసింహముగారిని జైబుబట్టినది.

ఈమెకు సంగీతము, సాహిత్యము, సాజన్యము, సారసగర్భము సంతరించి సంతతి నొసంగలేదు; అక్కడ నీమె భర్తకు మఱొక పెండ్లి తన చేతులతో చేసినది.

‘భర్తకు స్వోటకము పోయగా నొద్ద సేవతేయుచుండి యొక నాటి రేపకంబు ‘తల్లీ! నా భర్తను విడిచి నన్ను గైకొనుమని మొక్కినదిట. ఆ యపరాధమున కామెకు స్వోటకము పోసినది. భర్తకు నెమ్మదించినది.

“అంబ పిల్వము విన్నయప్పుడే దీని—జెఱపి మృత్తికయందు, వేయును—నామరూప క్రియాంతకురాల నగుదు—శాశ్వతానంద వాసస్థలంబందు’ అని కన్నులు మూసినదిట” (18-4-1951 తేదీన.)

ఆ తల్లి, శాశ్వతానందవాసస్థలం చేరుకోబోతూ ఇలా పాడుకొన్నది :

[నేనూ - నా బామ్మరిల్లు]

దూల మొక్కటి లేని యాలయ్యునిద్ది
ద్వారంబులిందు మూడరుచెన్నారు
దినదినం బభివృద్ధి గనిపించుచుండు
బహుకాలమునకు నిల్వదు బామ్మరిల్లు

ప్రహ్లాద నారద వ్యాసాంబరీష
భాగవతోత్తమ ప్రముఖులు మున్ను
తైశవం బిచ్చట జరుపుకొన్నారు
పురుషార్థముల నిందు బొందగావెందు

జెఱపి మృత్తికయందు జేర్చివేయుదును
నామరూప క్రియాంతకురాల నగుదు
శాశ్వతానంద వాసస్థలంబందు’

ప్రాజ్ఞారాలైన ఇట్టి ఇల్లాలిని గోల్పోయిన కోటి నరసింహముగారు ఎంత దురదృష్టవంతుడు! ఆయనను విమని అనునయింపగలం?

ప్రత్యూషము

ఖండకొవ్వ సంపుటి: రచన : యువ కవిశ్రయము, రాయలసీమ (శ్రీయుతులకె. సుబ్బయ్య,

యస్. రాజన్న, జి. గోపాలకృష్ణయ్య. వెల : 0 8-0. ఈ కవులకు తెలుగు జాతీయతను ప్రతిబింబించాలనే ఆశేం వుంది. అందుచేత ‘తెలుగు గుండెలు’ ‘తెలుగు జిహ్వలు’, ‘తెలుగు కన్నులు’ ఇత్యాది విశేషంగా వాడుతూవుంటారు. కాని ‘ఆ తెలుగు తనం’ అనేది యేమిటో అవగతం చేసుకుని దాన్ని ప్రతిపాదించటానికి పూనుకోవటం లేదు. అది అంత తేలికగా అవగతం అయేది కాకపోయినా సాహసులైన యువకులు కృషిచేసి సాధించవచ్చు. అలాంటిది యేమీ లేకుండా ‘తెలుగు గుండెల బంతు తియ్యరామికితోట’ ఇత్యాది భావాశోకుతస్థితే అపహాసంగా వుంటుంది. భాషలోకూడా తెలుగు తనం లేదు. ప్రాప్తిస్థానం: ప్రకాశ్ మద్రాసురకాల, ప్రాచుటూరు, వెల ఎనిమిది అణాలు.

కుమార కథామంజరి

మహావిదండి రచనకు అనువాదం. అనువాదకులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు. ప్రాప్తిస్థానము: శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, నెల్లూరు;

కుప్పు★బొల్లి వగైరా మేళా మధులు, నెగ, సవ్వాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ ఇవ్వె!

ప్రతి సం॥రము పేలాది ప్రజలకు పూర్వారోగ్యమును, నవతీవసమును ప్రసాదిం చు చున్న వి.

హిందూదేశమంటిట, ఆఫ్రికా, బర్మా, మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నవి

మా బౌషధరాజములే!

నేడే మా ఉచిత నలహాకు, క్యాటలాగుకు ప్రాయం.

జి. వి. & కో (రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం

తూ. గో. జిల్లా.

వెల 2-0-0. సంస్కృత మాతృక సమాసభూయిష్టం గా వుండి అతిక్లిష్టం గా వుంటుంది. అలాంటి గ్రంథాన్ని అనువాదం చేసేటప్పుడు, అనేకీష్టత అనువాదంలోకి కూడా వ్యాపించటానికి చాలా అవకాశం వుంది. ఇలాంటి బాధ రాకుండా శ్రీ పద్మయ్యశాస్త్రిగారు తెలుగువచనాన్ని ధారావాహినిగా రచించి విజయాన్ని చేపట్టగలిగారు. ఇందుకు అనువాదికులను అభినందించవలసి వుంది. రచన సరళమైన గ్రాంథిక భాషలో హృద్యంగా వుంది.

నాగానందము

హర్షకృతికి తెలుగునేత: అనువాదకులు: కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచలధారిగారు. సంస్కృత నాటక రచయితలలో హర్షవర్ణనకు ప్రఖ్యాతిమైన స్థానంవుంది. ఆయన రచించిన మూడు నాటకములలో (రత్నావళి, పీయదర్శిక, నాగానందము) నాగానందాన్ని మహాత్మ్యమైన రచనగా చెబుతారు. ఇందు ప్రతిపాదించబడిన ఉదాత్తమైన కథావస్తువే యందుకు కారణం కావచ్చు. కీ. శే. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈ అనువాదానికి పూనుకోవటానికి కూడా యితే కారణమై ఉండినవచ్చు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు దీల్లో రెండు అంకములను మూత్రం అనువాదం చేసి దీవంగమలైనారు. ఆనంతరం శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచలధారిగారు మిగతా మూడు అంకాలనూ అనువాదం చేసి దీనికి కలిపి గ్రంథాన్ని సంపూర్ణిచేశారు. శ్రీ అచలధారిగారు గద్య పద్యాలను ప్రభాకరశాస్త్రిగారి రచనకు దగ్గరగా వుండేలాగు సంతరించి, వ్యత్యాసం కనుపించకుండా సమర్థించారు. ప్రాప్తిస్థానం మానేజరు, మణిమంజరి, ముక్త్యాల. వెల 2-0-0.

దివ్యదర్శనము

పద్యరచన: పద్యకృతి: రచన: శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. ఇది లోగడ 'భారతి' యందు ప్రకటితమైనది. సాధకుడైన యొక వృద్ధబ్రాహ్మణునకు కనకదుర్గ సాక్షాత్కరించి యొక తాళపత్ర గ్రంథమునొసంగుట యిందలి ఇతివృత్తము. ప్రాప్తిస్థానం: మేనేజరు మణిమంజరి, ముక్త్యాల వెల 1-0-0.

శ్రీ ఆరవిందుల సందేశమువారి ఆశ్రమము

రచన: శ్రీ గడియారము వేంకటేశ్వ శాస్త్రిగారు; ప్రకాశకులు ఆరవిందాశ్రమ తెలుగు ప్రభురణశాఖ, పుదుచ్చేరి: వెల 0 8 0.

నేటి చైనా

రచన: విజయకుమార్; విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ - 2.

ప్రతాపసింహము

రాజా ప్రతాప్ చరిత్ర: వచన రచన: రచయిత శ్రీ కొత్త సత్యనారాయణ చౌదరి; ప్రకాశకులు: విజయ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ, గుంటూరు వెల రు. 1-2-0.

గతితార్కిక భౌతికవాదం

రచన: శ్రీ కంభింపాటి సత్యనారాయణ (సీనియర్): విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, విజయవాడ - 2, వెల 1 0 0.

గండిపడ్డ జీవితాలు

కథల సంపుటి; రచన: శ్రీ పి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయశాస్త్రి: జనపద ప్రచురణలు 1-8-452 చిక్కడపల్లి; హైదరాబాదు. వెల 0 10-0.

కవితా మంజరి

పద్యరచన: రచయిత శ్రీ చొల్లేటి నృసింహశర్మ, ఉపాధ్యాయుడు: గవర్నమెంటు మిడిల్ స్కూలు, మానుమకొండ. వెల 0.3 0.

శ్రీ స్వామి

ధర్మరసవత్సవంపుటి; రచన: శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మ; ప్రమానా పబ్లికేషన్సు, గుంటూరు వెల 0 6 0.

జానపద ప్రతిబింబములు

సహకార నాటిక; రచన: శ్రీ కోదాటి వెంకటేశ్వరరావు; ప్రాప్తిస్థానం: కోదాటి వెంకటేశ్వరరావు, బి. వి. నూర్యాపేట (వయా) భువనంమెట్టు. వెల 0.6-0.

రాధ

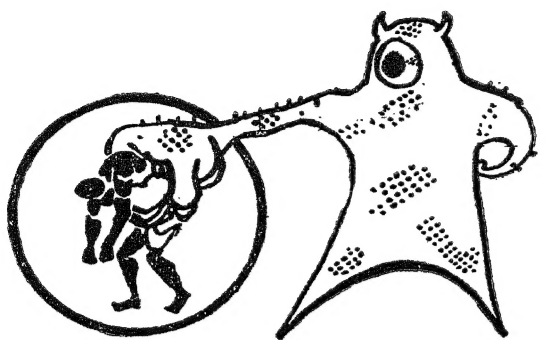
పద్యకావ్యం; రచన: శ్రీ బోధూరి బోగరాజు: ప్రచురణ: శ్రీ వి. ఆర్. కె. పబ్లికేషన్సు, ఏలూరు. వంగవైష్ణవ సంప్రదాయము ఆధారముగా రాధా మాధవుల విరహసంయోగములు అభివర్ణితములు. వెల 1-8-0.

లైఫ్ బాయ్ సబ్బు

ప్రతిదిన మరియులోని క్రిములనుండి
మిమ్మలను కాపాడును

అలసట మానవుని జయిస్తుంది

తేసీరు

అలసటను
జయిస్తుంది